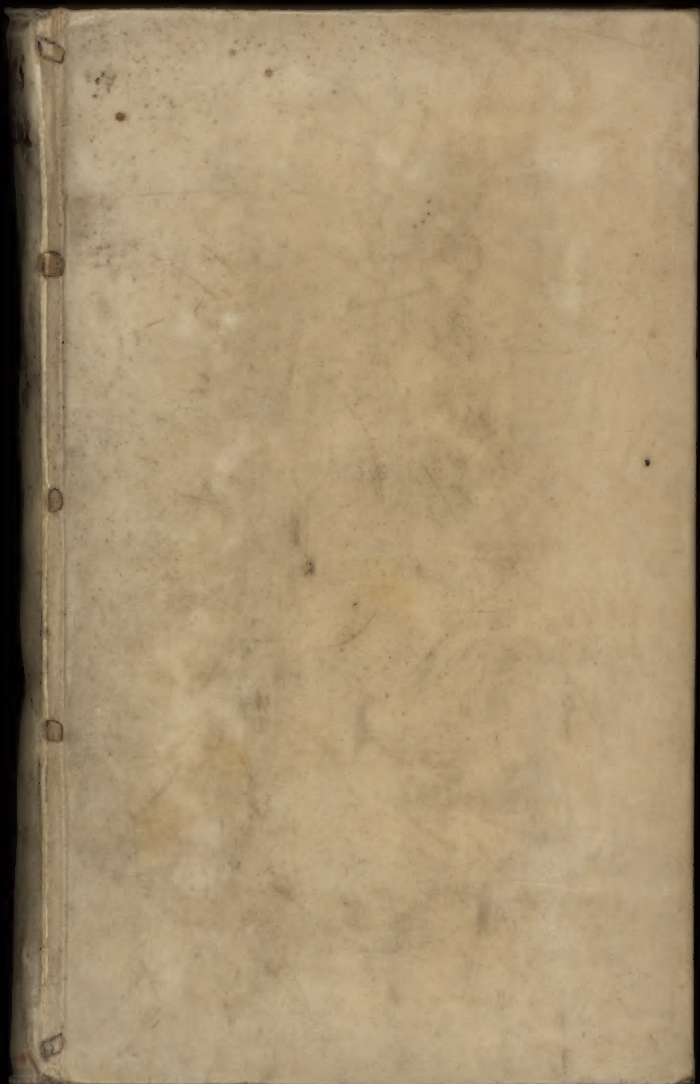

Hobbesius ein grosser u. verstän-
diger freund Petri Gassendi
zur Zeit Ludovici des letzten Her-
zog von Valois poussirte die mora-
le des Epicuri zu einer solchen Zeit
da England in harnisch, u. dabey
überhandnehmende Quäckerische
Canaille ein Interregnum, und
Democratisches Regiment ein-
führen wolte, u. mit denen
allen Monarchien schädlichen prin-
cipiis aufgezogen kam, welches
den dazu in Frankreich exulieren-
den Printzen von Wallis hernach
König Carl den II. in England
sehr verdrossen u. gelegen dünckte
die Englische Doguen an die-
selben, um sie zu dergleichen
Avaras abzumatten.

Im Monarchomachi in Engelland
finden sich mit grösster Gloria auf
allen seiten an, u. wollen ihre D[illegible]
principia, so er [illegible] u. mathe-
matischer Ordnung gesetzet, zu atta-
quiren [illegible] [illegible], so
[illegible] [illegible] allen zu[illegible]
u. Calumnianten auf die Conclusio-
nes, [illegible] wan sie ihre [illegible]
[illegible] falsch [illegible] u. [illegible]
[illegible] bey der Englischen, als presby-
terianischen Kirche verhaß machten.
Conring hat [illegible] buch de Civili
prudentia [illegible] gantz [illegible]
Concept [illegible] des autoris philoso-
phie gehabt, u. sich heftig [illegible]
[illegible], [illegible] allen [illegible] u. [illegible]
[illegible] aus der world [illegible]
[illegible] [illegible] grund falsch

Machiavellus lehret seinen
Prinz grausam seyn, weil
er ein prinz ist
Hobbesius hingegen zeiget mir
wie er seiner Macht brauchen
könne, wenn er seine Unterthanen
nen durch sehr eigenmächtige Gesetze
also haben wollte. [illegible] hiesige u.
fremde at andere than erhalten
werden. vid. D. Nicol. Hieron.
Gundling.
Dem aber [illegible] Buch
Leviathan bringet Aben-
theuer genug [illegible] den Engeln
[illegible] u. a. m.
Den gelehrte Welt. Petr.
Goldschmid [illegible] Höllischer Mor-

ELEMENTA
PHILOSOPHICA
de
CIVE,
Auctore
THOM HOBBES
Malmesburiensi
Apud Joh. Frid. Zeidlerum.

Beck sc.

Durch denen Hobbesio ist in der that
zu erweisen das Jus Naturae, eine
wahre politic, und das Jus princi-
pis circa sacra.
Denen Juristen, die den Hobbesi-
um auf viele blatter lästern,
dienet zur nachricht, daß ihr
Paulus und Ulpianus selbst ein
gleiche lehre geführet. Daher
D. Nicol. Hieronymus Gundling
eine dissertation, so den titel
Hobbesianismus ante Hobbesium
haben soll, heraus zu geben
versprochen ao 1704.
Hobbesii Jus omnium in omnia

EXCELLENTISSIMO
VIRO
GUILIELMO,
COMITI
DEVONIÆ,
DOMINO MEO
Colendisſimo.

Opuli Romani, memoriâ Tarquiniorum,& civitatis inſtituto, Regibus iniqui, vox erat (*Excellent. Domine*) prolata ore *Marci Catonis Cenſoris*, Reges omnes de genere eſſe beſtiarum rapacium. Ipſe autem Populus Romanus, qui per *Africanos*, *Aſiaticos*, *Macedonicos*, *Achaicos*, cæteroſque à ſpoliatis gentibus cognominatos cives, totum ferè orbem terrarum diripuerat, qualis bellua erat? Non minus ergo quam *Cato*, ſapienter dixit *Pontius Theleſinus*. Is prælio ad *Portam Collinam* contra *Syllam* circumvolans ordines exercitus ſui; vociferatuſque, eruendam delendamque ipſam Romam, adjiciebat,

nunquam defuturos Raptores Italicæ libertatis *Lupos*, nisi Sylva, in quam refugere solerent, esset excisa. Profecto utrumque verè dictum est, *Homo homini Deus*, & *Homo homini Lupus*. Illud, si concives inter se; Hoc, si civitates comparemus. Illic justitia, & caritate, virtutibus pacis, ad similitudinem Dei acceditur; Hic propter malorum pravitatem, recurrendum etiam bonis est, si se tueri volunt, ad virtutes Bellicas vim & dolum, id est, ad ferinam rapacitatem. Quam etsi homines pro convitio invicem objiciant, more innato, facta sua in personis aliorum, tanquam in speculo, sinistra dextra; dextra sinistra existimantes; vitium tamen esse non sinit profectum à necessitate conservationis propriæ jus naturale. Quod autem *Catoni*, viro sapientiæ celebratissimæ, Odium pro Judicio, Affectus pro Ratione imponere in tantum potuit, ut quod æquum in populo suo, idem Reges facere iniquum

quum censeret, mirari fortasse alii poterunt, ego sanè in ea opinione jam diu sum, neque egregiam sententiam unquam fuisse quæ placuit populo, neque sapientiam vulgari majorem vulgo agnosci posse; quippe quam vel non intelligunt, vel intelligentes æquant. Græcorum Romanorumque facta & dicta celebria, non Ratio, sed magnitudo, & sæpe illud ipsum lupinum, quod mutuo exprobrant Historiæ, commendavit, quæ una cum publicis actionibus actores per cursum seculorum devolvit qualescunque. Sapientia vera nihil aliud est quam in omni materia veritatis scientia. Ea vero cum à memoria rerum per appellationes certas & definitas excitata derivetur, non animi acris & repentini impetus, sed Rationis rectæ, id est, Philosophiæ opus est. Per hanc enim à rerum singularum contemplatione ad præcepta universalia via aperitur. Quot autem genera rerum sunt, in-

quibus Ratio humana locum habet, in tot ramos ſe diffundit Philoſophia, diversè tamen pro diverſitate ſubjectæ materiæ nominata. Nam quæ de figuris tractans, Geometria; de motu, Physica; de jure naturali, Moralis dicitur, tota Philosophia eſt: quemadmodum mare, quod hic Britannicum, illic Atlanticum, alias Indicum, à ſingulis litoribus appellatum, totum tamen eſt Oceanus. Et Geometræ quidem provinciarum ſuam egregiè adminiſtraverunt. Quicquid enim humanæ vitæ auxilii contingit à ſiderum obſervatione, à terrarum deſcriptione, à temporum notatione, à longinquis navigationibus; quicquid in ædificiis pulchrum, in propugnaculis validum, in machinis mirabile eſt; quicquid denique hodiernum tempus à priſca barbarie diſtinguit, totum ferè beneficium eſt *Geometriæ*. Nam quod *Phyſicæ* debemus, id debet *Phyſica* eidem *Geometriæ*.

triæ. Si Philoſophi morales munere ſuo pari felicitate functi eſſent, non video, ad felicitatem ſuam in hac vita quid amplius contribuere humana induſtria poſſet. Cognita enim, pari certitudine, ratione actionum humanarum, qua cognoſcitur ratio magnitudinum in figuris, ambitio & avaritia, quarum potentia falſis vulgi circa *jus* & *injuriam* opinionibus innititur, inermes eſſent, frueretur que gens humana pace adeò conſtante, ut non videatur (niſi de loco, creſcente ſcilicet hominum multitudine) unquam pugnandum eſſe. Nunc quod bellum gladiis vel calamis perpetuum eſt: quod non ſit juris & legum naturalium major ſcientia hodie quam olim: quod ſententiis Philoſophorum utraque pars ſuum jus tueatur: quod alii laudent, alii vituperent eandem actionem: quod idem nunc probet, quæ alio tempore damnat, & ſua facta in aliis aliter æſtimet: ſigna manifeſtisſima ſunt, nihil profuiſſe ad

ſcientiam veritatis quæ hactenus ſcripta ſunt à Philoſophis moralibus; placuiſſe verò, non illuminando animum, ſed venuſta & ſecunda affectibus oratione, opiniones temere receptas confirmando. Huic ergo Philoſophiæ parti idem contigit quod viis publicis, quibus omnes ingrediuntur, euntque prorſum & retrorſum, alii animi cauſa inambulant, alii rixantur, ſed nihil ſeritur. Cujus rei unica hæc videtur eſſe ratio, quod nemo eorum qui materiam hanc tractarunt, commodo uſus ſit docendi principio. Non enim, ut in circulo, initium ſcientiæ arbitrio noſtro ſumi poteſt. Incipit in ipſis dubitandi tenebris filum quoddam rationis, cujus ductu evaditur in lucem clariſſimam; ibi principium docendi eſt; inde ad ſolvenda dubia converſo itinere lux referenda eſt. Quoties ergo ſcriptor filum illud, vel inſcitiâ deſerit, vel cupiditatibus abrumpit, non ſcientiæ, ſed errationum ſuarum veſtigia

ſtigia literis deſcribit. Quapropter, cum cogitationes meas ad inquiſitionem juſtitiæ naturalis convertiſſem, admonitus ſum ab ipſa juſtitiæ appellatione, qua conſtans voluntas unicuique *Jus ſuum* tribuendi ſignificatur, quærendum prius eſſe, unde eſſet quod quis rem aliquam *ſuam* potius quam *alienam* eſſe diceret. Quod cum non à natura, ſed à conſenſu hominum profectum conſtaret; (nam quæ natura in medium protulit, homines poſtea diſtribuerunt;) ducebar inde ad quæſtionem aliam, nimirum, cui bono, & qua neceſſitate coacti, cum omnia eſſent omnium, voluerint potius ſua cuique eſſe propria. Videbam autem, ex communitate rerum bellum, atque inde omne genus calamitatis, hominibus de earum uſu per vim certantibus, neceſſario ſequuturum eſſe; id quod omnes natura fugiunt. Nactus ergo duo certiſſima naturæ humanæ poſtulata, unum cupiditatis natura-

lis, qua quisque rerum communium usum postulat sibi proprium; alterum rationis naturalis, qua quisque mortem violentam tanquam summum naturæ malum studet evitare. Ab his principiis pactorum & fidei conservandæ necessitatem, atque inde virtutis moralis officiorumque civilium Elementa, in hac opella, evidentissima connexione videor mihi demonstrasse. Quod adjectum est de Regno Dei, eo consilio factum ex, ne quid inter dictata Dei per naturam, & legem Dei traditam in Scripturis, repugnantiæ esse videretur. Operam etiam diligentem per totum cursum orationis meæ dedi, ne quid de legibus cujuscunque nationis civilibus dicerem, id est, ne ad litora accederem, tum scopulis, tum præsentibus procellis periculosa. Quantum laboris diligentiæque in veritate investiganda adhibitum sit, scio. Quid effecerim, nescio, nam inventa nostra omnes præ amore mi-

nus

nus rectè æstimamus. Itaque libellum hunc censuræ tuæ quam favori prius offero, ut apud quem certissimis experimentis exploratum habeam, opiniones neque celebritate autorum, neque novitate sua, neque specie orationis, sed firmitudine rationum favorabiles fieri. Si arrideat, id est, si nervosus, si utilis, si non vulgaris sit, tum demum eum tibi (*Excellentissime Domine, præsidium & decus meum*) humillimè dico dedicoque; sin erraverim, testem tamen habes gratitudinis meæ, quod otium, beneficio tuo concessum, ad gratiam tuam promerendam uti voluerim. Te Deus Opt. Max. in statione hac mortali civem optimum protegat, eaque peracta, sed longissima, civitatis cœlestis gloria coronet.

Parisiis, Nov. 1. 1646.

Excellentiæ tuæ servus humillimus

THOMAS HOBBIUS.

PRÆFATIO AD LECTORES.

Quæ res attentam Lectionem promissæ efficere maximè posse videntur, Rei tractandæ Dignitas, & Utilitas, tractandi recta Methodus, causa & consilium in scribendo probum, scribentis denique Moderatio, eas, Lectores, vobis promitto, atque oculis aliquatenus ex hoc loco prospiciendas exhibeo. Describuntur hoc libello hominum officia, primò ut hominum, deinde ut civium, postremò ut Christianorum. Quibus officiis cum Juris naturalis gentiumque elementa, justitiæque origo & vis, tum etiam Religionis Christianæ (quantum patitur instituti modus) essentia continetur.

Quod quidem doctrinæ genus (excepto quod spectat ad Religionem Christianam) sapientum antiquissimi non nisi carminibus decoratum, vel Allegoriis adumbratum,

tum, quasi imperii mysterium quoddam pulcherrimum & sacrosanctum, ne privatorum hominum disputationibus contaminaretur, posteris tradendum esse censuere. Philosophi interea alii cura generis humani commodo rerum figuras & motus, alii sine incommodo rerum naturas & caussas contemplabantur. Temporibus autem quæ insequuta sunt, scientiam hanc civilem, etsi non penitus perspectam, aliqua tamen ex parte in Reipublicæ regimine, tanquam per nubem pellucentem, primus adamasse dicitur Socrates, itaque coluisse, ut despecta desertaque omni alia Philosophiæ parte, solam hanc ingenio suo dignam judicaret. Post eum Plato, Aristoteles, Cicero, cæterique Philosophi Græci, Latini, denique omnes omnium gentium non modo Philosophi, sed etiam otiosi, quasi facilem, nullo studio ambiendam, cujuslibet ingenio naturali expositam & prostitutam attrectaverunt attrectantque. Quodque ad dignitatem ejus præcipuè facit, illi qui eam se habere putant, vel eo loco sunt, ut habere de-

beant, adeo ſibi in ejus ſpecie vehementer placent, ut reliquarum ſcientiarum ſtudioſos haberi & vocari ingenioſos, doctos eruditos, quidlibet præter Prudentes, æquo animo ferant. Nam nomen hoc propter excellentiam peritiæ civilis ſibi ſolis deberi arbitrantur. Sive igitur ſcientiarum dignitas ex dignitate eorum ad quos pertinent, ſive ex numero eorum qui de ipſis ſcripſerunt, ſive ex judicio ſapientisſimorum hominum æſtimanda eſt, dignisſima certe ſcientiarum hæc ipſa eſt, quæ ad Principes pertinet, hominesque in regendo genere humano occupatos; cujus etiam falſa ſpecie omnes ferè homines delectantur; & in qua Philoſophorum excellentisſima ingenia maximé verſata ſunt. Ejusdem Utilitatem, ſed rectè traditæ, id eſt, ex veris principiis evidenti nexu derivatæ, ſic optime perſpiciemus, ſi, quæ falſam ejus & loquacem ſpeciem humano generi conſequuntur, damna conſideraverimus. Nam in iis rebus quas ingenii exercendi cauſa ſpeculamur, ſi quis error irrepſerit, innoxius eſt, neque fit jactura

niſi

nisi temporis tantum. In iis verò quæ quisque vivendi causa meditari debet, non modò ab errore, sed etiam ab ignorantia, offensiones, rixas, cædes oriri necesse est. Quanta ergo hæc damna sunt, tanta est ab officiorum doctrina bene tradita Utilitas. Quot Reges, eosdemque viros bonos, error unus, posse Regem Tyrannum à subdito suo jure occidi, occidi fecit Error hic, posse Principem summum certis de causis à certis hominibus regno spoliari, quantum hominum jugulavit? Quantum hominum interfecit doctrina hæc erronea, Reges summos multitudine superiores non esse, sed ministros ejus? Denique illa quot Rebellionum causa fuit, qua docetur, Imperata Regnum utrum justa an injusta sint, cognitionem ad privatos homines pertinere, & priusquam fiant, disputari non modo jure posse, sed etiam oportere; Præterea in communiter recepta Philosophia morali alia sunt multa non minus his periculosa; quæ recitari non est opus. Puto, hæc prospexisse veteres illos, qui Justitiæ scientiam fabulis contectam, quam dispu-

disputationibus expositam esse maluerunt. Antequam enim quæstiones hujusmodi agitari cœperunt, Principes potestatem summam non postulabant, sed exercebant. Imperium suum non argumentis, sed hominum scelerator um quidem pœna, proborum verò defensione tuebantur. Vicissim cives Justitiam non sermonibus hominum privatorum, sed legibus civitatis metiebantur: nec disputationibus, sed vi Imperii in Pace continebantur. Imò potestatem summam sive in uno homine, sive in uno Consilio ea resideret, tanquam divinitatem quandam visibilem venerabantur. Itaque ambitiosis perditisve hominibus ad evertendum civitatis statum minimè, ut nunc, se adjungebant. Nam, ut eam rem, per quam conservabantur ipsi conservatam esse nollent, in animum inducere non poterant. Scilicet illorum temporum simplicitas tam doctam stultitiam non capiebat. Itaque pax erat & seculum aureum, quod non ante finem habuit, quam Saturno expulso contra reges arma ferri posse doceri cœperat. Hæc, inquam, veteres non

modo

modo vidisse, sed in una suarum fabularum aptissime videntur significasse. Dicunt enim, Ixionem, cum esset à Jove adhibitus in convivium, adamasse, atque sollicitasse ipsam Junonem. Illi pro Dea, nubem in ejus speciem formatam oblatam esse. Inde genitos esse Centauros, naturæ partim humanæ, partim equinæ, genus pugnax & inquietum. Id quod mutatis nominibus idem est ac si dixissent, Homines privatos, ad Concilia de summa Reipublicæ vocatos, Justitiam, Imperii summi sororem & conjugem subjicere suæ ipsorum cognitioni cupere, cæterum falsam & inanem ejus speciem quasi nubem amplexantes, dogmata illa Philosophorum moralium biformia, partim recta & speciosa, partim bruta & ferina, rixarum omnium & cædium causas, genuisse. Cùm tales igitur opiniones quotidie oriantur, si quis discusserit nubes illas, rationibusque firmissimis ostenderit, Doctrinas de justo & injusto, bono & malo, præter leges in unaquaque civitate constitutas, autenticas esse nullas, & utrum aliqua actio justa, vel injusta, bona

vel

vel mala futura sit, à nemine inquirendum esse, præterquam ab iis ad quos legum suarum interpretationem demandaverit, is certè non modo pacis viam regiam, sed etiam seditionis opacas & tenebrosas semitas commonstrabit, qua re utilius nihil excogitari potest.

Quod attinet ad Methodum, non orationis ordinem, quamquam conspicuus ille sit, solum sufficere, sed à civitatis materia incipiendum, deinde ad generationem & formam ejus, & justitiæ originem primam progrediendum esse existimavi. Nam ex quibus rebus quæque res constituitur, ex iisdem etiam optimè cognoscitur. Sicut enim in Horologio automato aliave machina paulo implicatiore, quod sit cujusque partis rotæque officium, nisi dissolvatur, partiumque materia, figura, motus, seorsim inspiciatur, sciri non potest: Ita in jure civitatis, civiumque officiis investigandis opus est, non quidem ut dissolvatur civitas, sed tamen ut tanquam dissoluta consideretur, id est, ut, qualis sit natura humana, quibus rebus ad civita-

tem

tem compaginandam apta vel inepta ſit, & quomodo homines inter ſe componi debeant qui coaleſcere volunt, recte intelligatur. Talem ergo Methodum ſecutus; Pono primo loco pro Principio omnibus per experientiam noto, quodque nemo eſt qui non confiteatur, nimirum, Ingenia hominum ejusmodi eſſe à natura, ut, niſi metu potentiæ alicujus communis coerceantur, fore ut ſibi invicem diffidant & ſeſe mutuò metuant, & ut propriis viribus ſinguli ſibi cavere cum jure posſint, cum neceſſario velint. Objicietis fortaſſe, nonnullos hoc negare. Ita verò eſt: permulti enim negant. Num nam igitur, qui eosdem idem & fateri & negare dico, mecum ipſe pugno? Minime quidem ego, ſed illi qui, quod actionibus confitentur, id ipſum oratione negant. Videmus, civitates omnes, etiamſi cum vicinis pacem habeant, fines tamen ſuos præſidiis militum, urbes mœnibus, portis, vigiliis tueri. Quorſum hæc, ſi à vicinis nihil metuerent; Videmus etiam ipſis civitatibus, ubi leges ſunt & pœnæ in malos conſtitu-

tæ,

tæ, cives tamen singulares neque in itinere esse sine telo sui defendendi causa, neq; dormitum ire nisi obseratis non modo foribus contra concives, sed etiam arcis capsulisque contra domesticos. Possintne homines, sibimet invicem omnesque omnibus diffidere sese, apertius significare; Quoniam autem omnes sic faciunt, tam civitates quam homines metum suum & diffidentiam mutuam confitentur. Inter disputandum autem negant, hoc est, studio contradicendi aliis, contradicunt sibimet ipsis. Objectum porro à nonnullis est, quod amisso hoc principio, continuo sequatur, Homines omnes non modo malos, (quod forte etsi durum, concedendum tamen est, cum id clare dictum videatur in Scripturis sacris) sed etiam (quod concedi sine impietate non potest) natura malos esse. Illud verò, homines naturá malos esse, ex hoc Principio non sequitur. Nam etsi pauciores essent mali quam boni, quoniam tamen bonos à malis internoscere non possumus, necessitas diffidendi, cavendi, anticipandi, subjugandi, quoquo modo se defendendi,

dendi, incumbit perpetuo etiam bonis & modestis. Minus vero sequitur, eos ipsos qui mali sunt, ita factos esse à natura. Quamquam enim à natura, hoc est, ab ipsa nativitate, ex eo quod nascantur, animalia hoc habeant, ut statim omnia quæ sibi placent, cupiant faciantque quantum possunt, ut quæ impendent mala, aut metu fugiant, aut ira repellant, non tamen ob eam causam mali censeri solent: nam affectus animi qui à natura animali proficiscuntur, mali non sunt ipsi, sed actiones inde provenientes, malæ aliquando sunt; nimirum quando & noxiæ sunt, & contra officium. Infantes nisi omnia quæ cupiunt, dederis, plorant atque irascuntur, etiam parentes ipsos verberant, habentque à natura, ut ita faciant; attamen culpâ vacant, neque mali sunt, primò quia nocere non possunt, deinde quia rationis usu carentes officiorum omnium immunes sunt. Iidem si adulta ætate, acquisitis viribus quibus nocere possunt, eadem facere pergant, tum verò mali & esse & appellari incipiunt. Ita ut vir malus idem ferè sit,

quod

quod puer robustus, vel vir animo puerili, & malitia, idem quod defectus rationis ea ætate, qua per naturuam, disciplina atque damnorum experientia gubernatam, accidere hominibus solet. Nisi ergo homines ideo à natura factos, malos esse dixerimus, quod disciplinam & usum rationis à natura non habent, confitendum est, posse homines à natura cupiditatem, metum, iram, cæterosque affectus habere animales, ut tamen mali facti à natura non sint. Immoto igitur quod jeci fundamento, ostendo primo, conditionem hominum extra societatem civilem (quam conditionem appellare liceat statum naturæ) aliam non esse quam bellum omnium contra omnes; atque in eo bello jus esse omnibus in omnia. Deinde homines omnes ex eo statis misero & odioso, necessitate naturæ suæ, simul atque miseriam illam intellexerint, exire velle. Id autem, nisi initis pactis à jure suo in omnia decedant, fieri non posse. Porro quæ sit pactorum natura, quo modo jura ab alio in alium, ut pacta valida fiant, transferri debeant; item quæ jura & qui-

bus,

bus, adstabiliendam pacem necessario concedenda sunt, id est, quæ sint rationis dictamina ea quæ leges naturales appellari propriè possunt, explico & confirmo. Atque hæc sunt in ea parte libri quæ inscribitur Libertas.

His constitutis ostendo, quid & quotuplex sit, & quo modo fiat civitas, summumque civitatis Imperium; quæque à singulis hominibus civitatem constituturis jura in summum imperantem, sive is unus homo sit, sive unus hominum cœtus, ita necessariò transferenda sint, ut nisi sint translata, civitas nulla fiat, & jus omnium in omnia, id est, jus belli maneat. Deinde civitatum diversas species, Monarchiam, Aristocratiam, Democratiam, Dominium paternum, & Despoticum, distinguo; quomodo constituantur, doceo, & commoda incommodaque singulorum inter se comparo. Præterea quæ res civitatem destruant, & quæ sint summum imperium administrantis officia, expono. Postremo legis & peccati naturas explico, & legem à consilio, à pacto, à jure distin-

distinguo; quæ omnia sub titulo Imperii *continentur.*

In parte ultima cui inscribitur Religio, *ne jus illud quod in præcedentibus summos Imperantes in cives habere rationibus confirmaveram, Scriptuuis sacris repugnare videretur; Ostendo primo loco, non repugnare illud juri Divino, quatenus imperantibus imperat Deus per naturam, id est, per dictamina rationis naturalis. Secundo, idem non repugnare juri Divino, quatenus imperium habuit Deus in Judæos peculiare per pactum antiquum circumcisionis. Tertio, idem non repugnare jure Divino, quatenus Deus imperat in Christianos per pactum baptismale, adeoque jus illud summorum Imperantium, sive jus civitatis, cum Religione omnino non pugnare. Postremo, ostendo quæ officia ad introitum in Regnum cœlorum requiruntur necessario; atque ex illis, Obedientiam quam à civibus singulis Christianis Principi suo Christiano deberi affirmaveram, Religioni Christianæ repugnare non posse,*

posse, ex Scripturæ sacræ testimoniis, secundum receptam ab omnibus interpretationem, evidentissime demonstro & concludo. Methodum vidistis; causam jam & consilium scribendi accipitote. Dabam operam Philosophiæ animi causa, ejusque in omni genere Elementa prima congerebam, & in tres Sectiones digesta paulatim conscribebam, ita ut in prima, de corpore, proprietatibusque ejus generalibus; in secunda, de Homine & facultatibus affectibusque ejus speciatim; in tertia, de Civitate, civiumque officiis ageretur. Itaque Sectio prima, Philosophiam primam, & Physicæ elementa aliquot continet, in ea Temporis, Loci, Causæ, Potentiæ, Relationis, Proportionis, Quantitatis, Figuræ, Motus, rationes computantur. Secunda circa imaginationem, memoriam, intellectum, ratiocinationem, appetitum, voluntatem, Bonum, Malum, Honestum, & Turpe, aliaque ejus generis occupatur. Tertia hæc quid agat, jam ante dictum est. Hæc dum compleo, ordino, lente moroseque conscribo (non enim

 disse-

differo, sed computo) accidit interea, patriam meam, ante annos aliquot quam bellum civile exardesceret, quæstionibus de jure Imperii, & debita civium obedientia, belli propinqui præcursoribus, fervescere. Id quod partis hujus tertiæ, cæteris dilatis, maturandæ absolvendæque causa fuit. Itaque factum est, ut quæ ordine ultima esset, tempore tamen prior prodierit; præsertim cum eam, principiis propriis, experientia cognitis, innixam, præcedentibus indigere non viderem.

Feci tamen non eo consilio ut laudarer, (quamquam si fecissem, excusatione hac uti possem, nisi qui laudem amant, paucos esse qui laudabilia faciunt) sed vestri causa, Lectores, qui cum doctrinam quam affero, cognitam & perspectam haberetis, sperabam fore, ut aliqua incommoda in re familiari, quoniam res humanæ sine incommodo esse non possunt, æquo animo ferre, quam Reipublicæ statum conturbari malletis. Ut Justitiam earum rerum quas facere cogitatis, non sermone vel consilio privatorum, sed legibus civitatis metientes, non

amplius

amplius ſangvine veſtro ad ſuam potentiam ambitioſos homines abuti pateremini. Ut ſtatu præſenti, etſi non optimo vos ipſos frui, quam bello excitato, vobis interfectis, vel ætate conſumtis, alios homines alio ſeculo ſtatum habere reformatiorem, ſatius duceretis. Præterea qui Magiſtratui civili ſubditos ſeſe eſſe nolunt, onerúmque publicorum immunes eſſe volunt, in civitate tamen eſſe, atque ab ea protegi à vi & injuriis poſtulant, ne illos, cives, ſed hoſtes exploratoresque, eſſe putaretis, neque omnia, quæ illi pro Verbo Dei vobis vel palam vel ſecreto proponunt, temere reciperetis. Apertius dicam. Si quis Concionator, vel Confeſſor, vel Caſuiſta, doctrinam hanc, ſummum Imperantem, imò quemlibet hominem, injuſſu ſummi Imperantis, jure à cive interfici, aut rebellionem, conjurationem, fœdusve quodlibet civium contra civitatem jure iniri poſſe, verbo Dei conſentaneam eſſe dixerit, illi ne crederetis, ſed nomen ejus denunciaretis. Hæc qui probat, is meum quoque in ſcribendo conſilium probum eſſe exiſtimabit.

 Poſtre-

Postremò per totam orationem meam modum talem conservandum mihi proposui, primò ne de Justitia singularium actionum quicquam determinarem, sed legibus determinandum relinquerem. Deinde, ne quicquam differerem de cujuscunque civitatis legibus speciatim, id est, ne quæ sint, sed quid sint leges, dicerem. Tertio, ne civitati Aristocraticæ, vel Democraticæ, minorem à civibus obedientiam deberi quam Monarchicæ existimare viderer. Licet enim Monarchiam cæteris Civitatis speciebus Capite decimo commodiorem esse, argumentis aliquot suadere conatus sim; (quam rem unam in hoc libro non demonstratam, sed probabiliter positam esse confiteor) omni tamen civitati potestatem summam & æqualem tribuendam esse, passim & expresse dico. Quartò, de doctrinis Theologorum, præterquam de illis quæ civium obedientiam tollunt, & civitais statum labefactant, ne quid in ullam partem disputarem. Postremò, ne quid per imprudentiam ederem, quod edito opus non esset, id quod conscripseram, publici juris esse illico

illico nolui: itaque exemplaria pauca privatim impressa, amicis distribuenda curavi, ut sententiis aliorum exploratis, si quæ erronea, dura, obscurave esse viderentur, ea emendarem, mollirem atque explicarem.

Acerrime vero reprehensa hæc reperi, quod potentiam civilem immodicam fecerim, sed Ecclesiasticis; quod libertatem conscientiæ abstulerim, sed à Sectariis; quod summos Imperantes legibus civilibus exsolverim, sed à Legistis. Horum itaque reprehensionibus, ut qui rem suam agunt, nisi ut eos nodos fortius adstringerem, non magnopere commovebar. Cæterum eorum causa qui circa ipsa principia hæserunt, nempe naturam hominum, jus naturæ, naturam pactorum, & generationem civitatis, quoniam non affectus, sed sensus suos geminos in reprehendendo sequuti sunt, annotationes quibusdam in locis adjeci, quales dissentientibus satisfacere posse judicavi. Denique, ne quemquam offenderem præter eos, quorum inceptis hæc repugnant, eosque, quorum animi

omni opinionum dissensione offendi solent, operam ubique diligenter dedi.

Quapropter, si aliqua inveneritis aut minus certa, aut magis quam necesse erat, acriter dicta, cum non Partium, sed Pacis studio, & ab eo dicta sint, cujus, propter patriæ præsentem calamitatem, dolori justo aliquid condonari æquum est; ea ut æquo animo ferre dignemini, Lectores, oro postuloque.

Pro-

Per-erudito ac per amico
VIRO

SAMVELI SORBERIO,

PETRUS GASSENDUS S.

Quod epistolium ad me Caleto vela mox facturus dedisti, accepi. Nihil opus fuit excusare, quod vale coram non dixeris; nam præclarus noster Martellus sat declaravit, quàm improvisa discedendi occasio fuerit, & quam requisieris me tamen, utcumque non adfuerim domi. Quod addis autem, potuisse te ante discessum extorquere ab Eximio illo HOBBIO id exemplum libri de CIVE, cui ipse manu propria marginaleis notas apposuit, ut cum isthuc, ubi te voveo iucolumem, perveneris, edi iterato procures, id summopere delectavit. Videlicet tam pauca fuere excusa libri exemplaria, ut illa sui sitim potius fecerint, quam expleverint; siquidem innumeros video, qui librum ardenter, sed frustra requirant. Et liber certè est non vulgaris, dignusque, qui omnium, qui altiora sapiunt, manibus teratur; neque (si illa se-

posuero, quæ Religionem, in qua sumus ἑτερόδοξοι, adtinent) scriptorem agnosco, qui argumentum scrutetur, quam ille, profundius. Utinam vero cætera etiam, quæ ille versavit, perinde extorsisses! Quippe & ex ipsis in lucem prolatis, summè beasses nationem totam philosophantium solide; cum ego quidem neminem norim, qui sit inter philosophandum magis à præjudiciis liber, quique penitius quicquid rerum edisseruit, introspiciat. Enimvero tu virum satis nosti; frustraque foret, si quid præterea in commendationem ejus adderetur. Vale, & amicos optimos saluta, imprimisque Curcellium, Heereboordium, Bornium, & alios. Parisiis, IV. Kalend. Maii. CIƆ IƆC XLVI.

Eru-

Eruditisſimo Viro

D. SAMVELI SORBERIO, Doctori Medico S. D.

MARINVS MERSENNVS M.

EN audio, doctisſime Sorberi, tecum illud egregium opus de CIVE, incomparabilis viri D. HOBBII, te Hagam Comitis, hoc eſt, ingentem theſaurum literarium tuliſſe, novis auctum cogitationibus, quæ ſingulis difficultatibus ſatisfacientes, planum iter exhibeant. Vide igitur, ut quis egregius Typographus librum illum aureum, gemmis auctum & ornatum, in lucem edat, neque diutius patiaris eum à nobis deſiderari. Sed & autorem pro viribus urgeas, ne totum corpus philoſophicum, quod mente premit, & calamo explicat, deinceps arca, (nobis fatali) concludat, ne tandem nos ad autoritatem regiam provocare cogat, quâ ipſius arcam invidam effringamꝰ. Quanta autem voluptate à nobis afficieris, quando videris nobilem illam Philoſophiam, non minus quam Euclidis Elementa demonſtrari! quam libenter illi tuæ Epochæ, & Scopticis næniis renunciaturus es, cum dogma-

dogmaticam firmisſimis innixam fulcris fateri cogeris! Vale. Ubi verò D. Rivetum; ubi Hugenium mirabilem virum videris, millies eos meo nomine ſalutes velim meque tui credas memorem & obſequentem. Aureliæ, XXV April. cIↄ Iↄc XLVI.

IN-

INDEX CAPITUM.

Sub titulo LIBERTATIS.

Cap. I.

Sub titulo IMPERII.

Cap. V.

IX. De

Sub titulo RELIGIONIS.

CAP. XV.

ELE-

ELEMENTA PHILOSOPHICA, de Cive.

LIBERTAS.

CAPUT I.

De statu hominum extra Societatem civilem.

I. *Introductio.* II. Societatis civilis *initium esse à mutuo metu.* III. *Homines naturâ æquales inter se esse.* IV. *Vnde nascitur mutuò se lædendi voluntas.* V. *Discordia à comparatione ingeniorum.* VI. *Ab appetitu plurium ad eandem rem.* VII. *Definitio juris.* VIII. *Ius ad finem, dat Ius ad media necessaria.* IX. *Iure naturali, unumquemq; judicem esse mediorum ad sui conservationem.* X. Iure naturali *omnia esse omnium.* XI. *Ius omnium ad omnia inutile esse.* XII. *Statum hominum extra Societatem* bellum *esse.* Belli & Pacis *definitiones.* XIII. *Bellum conservationi hominum adversum esse.* XIV. *Iure naturali licere cuique, alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.* XV. Naturam *dictare, quærendam esse* pacem.

I. NAturæ humanæ facultates ad quatuor genera reduci possunt, Vim corpoream, Experientiam, Rationem, Affectum. Ab his sequentis doctrinæ initium *Introductio.*

tium capientes dicemus primo loco, quid animi habeant homines illis facultatibus præditi, alteri adversus alteros: & an, & qua facultate, apti nati sint ad societatem, & ad conservandum se adversus mutuam vim: deinde progredientes, quid consilii in eam rem necessariò capiendum fuit, & quæ sint societatis sive Pacis humanæ conditiones, hoc est, mutato tantum nomine, quæ sint *naturæ leges* fundamentales, ostendemus.

Societatis civilis initium esse à mutuo metu.

II. Eorum qui de Rebuspublicis aliquid conscripserunt, maxima pars vel supponunt, vel petunt, vel postulant, Hominem esse animal (*) aptum natum ad Societatem. Græci dicunt Ζῶον πολιτικὸν, eoque fundamento ita superædificant doctrinam civilem, tanquam ad conservationem pacis, & totius generis humani regimen, nihil aliud opus esset, quam ut homines in pacta & conditiones quasdam, quas ipsi jam tum leges appellant, consentirent. Quod Axioma, quamquam à plurimis receptum, falsum tamen; errorque à nimis levi naturæ humanæ contemplatione profectus est. Causas enim, quibus homines congregantur, & societate mutua gaudent, penitius inspectantibus, facile constabit, non ideo id fieri, quod aliter fieri natura non possit, sed ex accidente. Nam si homo hominem amaret naturaliter, id est,

ut hominem; nulla ratio reddi posset, quare unusquisque unumquemque non æque amaret, ut æquè hominem; aut cur eos frequentaret potius, in quorum societate ipsi potius quàm aliis defertur honor & utilitas. Non socios igitur, sed ab illis honore vel commodo affici, naturâ quærimus; hæc primariò, illos secundariò appetimus. Quo autem consilio homines congregentur, ex iis cognoscitur quæ faciunt congregati. Si coëant enim commercii causâ, unusquisque non socium, sed rem suam colit. Si officii causâ, nascitur forensis quædam amicitia, plus habens mutui metùs quam amoris; unde factio aliquando nascitur, sed benevolentia nunquam. Si animi & hilaritatis causâ; solet maximè perplacere sibi unusquisque iis rebus, quæ risum excitant, unde possit, (prout est natura ridiculi) comparatione turpitudinis vel infirmitatis alienæ, ipse sibimet commendatior evadere. Etiamsi autem hoc innocuum aliquando & sine offensâ fit; manifestum tamen est, delectari eos non priùs societate quam gloriâ suâ. Cæterùm plerumque in hujusmodi congressibus læduntur absentes, eorum tota vita, dicta, facta, examinantur, judicantur, condemnantur, & dicteriis traducuntur; neque parcitur ipsismet confabulantibus, quin idem patiantur simul

atque è consessu exierint; adeò ut non absurdum fuerit consilium ejus, qui à scena confabulantium exire novissimus solebat. Atque hæ veræ sunt deliciæ societatis, ad quas naturâ, id est, ab affectibus omni animanti insitis ferimur, donec nocumentis vel præceptis fiat (quod in multis nunquam fit) ut appetitus præsentium memoria præteritorum retundatur: sine quibus plurimorum hominum in materià hac facundissimorum, frigida & jejuna est oratio. Quodsi accidat considentes historiolas narrare, unus autem eorum de se aliquam proferat, unusquisque cæterorum cupidissimè quoque de se loquitur: si unus mirabile aliquod narret, cæteri miracula, si habent, referunt; si non habent, fingunt. Denique ut loquar de iis qui profitentur præ cæteris sapere, si Philosophiæ gratia coëatur, quod homines, tot sunt qui cæteros docent, nempe tot volunt Magistri haberi; alioqui socios non modo, ut alii non se amant mutuò, sed odio prosequuntur, Clarum adeò est experientiâ omnibus, qui res humanas paulo attentius considerant, quod congressus omnis spontaneus vel egestate mutuâ conciliatur, vel captandâ gloriâ: unde referre student congredientes vel commodum aliquod, vel illud εὐδοκιμεῖν, existimationem & honorem apud socios. Idem quoque

que ratione colligitur ex ipsis definitionibus *Voluntatis*, *Boni*, *Honoris*, *Vtilis*. Cum enim societas voluntario contrahatur, in omni societate quæritur voluntatis Objectum, hoc est, id quod videtur unicuique congredientium Bonum sibi. Quicquid autem videtur Bonum, jucundum est, pertinetque ad organa, vel ad animum. Animi autem voluptas omnis, vel gloria est, (sive bene opinari de se ipso) vel ad gloriam ultimò refertur; cætera sensualia sunt, vel ad sensuale conducentia, quæ omnia commodorum nomine comprehendi possunt. Omnis igitur societas vel commodi causa, vel gloriæ, hoc est, sui, non sociorum amore contrahitur. Gloriæ autem studio nulla iniri neque multorum hominum, neque multi temporis, societas potest; propterea quod gloriatio, sicut & honor, si omnibus adsit, nulli adest; quippe quæ comparatione & præcellentiâ constant: neque ut quis causam gloriandi in se habeat, adjumentum ullum accedit ex aliorum societate. Tanti enim quisque est, quantum sine aliorum ope ipse potest. Quamquam autem commoda hujus vitæ augeri mutuâ ope possunt, cum tamen id fieri multo magis dominio possit quàm societate aliorum, nemini dubium esse debet, quin avidius ferentur homines natura sua, si metus

abesset, ad dominationem, quam ad societatem. Statuendum igitur est, originem magnarum & diuturnarum societatum non à mutua hominum benevolentia, sed à mutuo (*) metu exstitisse.

Annotatio. Aptum natum] *Cum Societatem inter homines actu jam constitutam; cum extra Societatem vivere neminem; cum appetere congressum & colloquia mutua omnes videamus; mira quædam videri potest stupiditas in ipso doctrinæ civilis limine, bujusmodi offendiculum legentibus opponere:* Hominem ad Societatem aptum natum non esse. *Itaque explicatius dicendum est: Verum quidem esse, homini per naturam, sive quatenus est homo, id est, statim atque est natus, solitudinem perpetuam molestam esse. Nam infantes ad vivendum, adulti ad bene vivendum, aliorum ope indigent. Itaque homines alterum alterius congressum natura cogente appetere non nego. Societates autem civiles non sunt meri congressus, sed fœdera, quibus faciendis fides & pacta necessaria sunt. Horum, ab infantibus quidem & indoctis, Vis; ab iis autem qui damnorum à defectu Societatis inexperti sunt, Utilitas ignoratur: unde fit ut illi, quia quid sit Societas non intelligunt, eam inire non possint; hi quia nesciunt quid prodest, non curent. Manifestum ergo est, omnes*

mnes homines [cum sint nati infantes] ad societatem ineptos natos esse: permultos etiam [fortasse plurimos] vel morbo animi, vel defectu disciplinæ, per omnem vitam ineptos manere. Habent tamen illi tam infantes quam adulti naturam humanam. Ad Societatem ergo homo aptus, non naturâ, sed disciplinâ factus est. Porrò tametsi ea conditione natus esset homo ut societatem appeteret, non sequitur eundem ita natum esse ut societati ineundæ sit idoneus. Alia res est appetere, alia capacem esse. Appetunt enim illi, qui tamen conditiones æquas, sine quibus societas esse non potest, accipere per superbiam non dignantur.

A mutuo metu] *Objectum est, Tantum abesse, ut homines in societatem civilem coalescere propter metum possent, ut si mutuo se metuissent, ne conspectum quidem mutuum ferre potuissent. Sentiunt, opinor, nihil aliud esse metuere, præterquam perterreri. Ego ea voce futuri mali prospectum quemlibet comprehendo. Neque solam fugam, sed etiam diffidere, suspicari, cavere, ne metuant providere, metuentium esse judico. Qui dormitum eunt, fores claudunt; qui iter facit, cum telo est, quia metuunt latrones. Civitates fines suos præsidiis, urbes mœnibus, tueri solent, metu vicinarum civitatum, etiam fortissimi exercitus, comparatique* *Annotatio.*

ad pugnam, de pace tamen colloquia habent aliquando, metuentes vim mutuam, & ne vincantur. Per metum est quod homines sibi cavent: fuga quidem & latebris, si caveri aliter posse non putant: sæpissime verò armis atque instrumentis defensionis, quo fit, ut prodire audentes, alter alterius cognoscere ingenium possit. Tunc autem, sive pugnant, ex victoria: sive consentiunt, ex consensione civitas nasci solet.

Homines natura æquales esse inter se.

III. Causa metûs mutui consistit, partim in naturali hominum æqualitate, partim in mutua lædendi voluntate. Ex quo fit, ut neque ab aliis exspectare, neque nobismet ipsis securitatem præstare valeamus. Si spectemus enim maturos homines, atque animadvertamus, quàm fragilis sit compages humani corporis: (quo ruente, corruit omnis ejus vis, robur, & sapientia) quamque facile sit infirmissimo cuiq; robustiorem occidere, non est quod quis viribus fidens superiorem se aliis factum putet à natura. Æquales sunt, qui æqualia contra se invicem possunt. At qui maxima possunt, nimirum occidere, æqualia possunt. Sunt igitur omnes homines natura inter se æquales. Inæqualitas quæ nunc est, à lege civili introducta est.

Vnde nascitur

IV. Voluntas lædendi omnibus quidem inest in statu naturæ, sed non ab eadem

eadem causa, neque æquè culpanda. Alius enim secundum æqualitatem naturalem permittit cæteris eadem omnia, quæ sibi: (quod modesti hominis est, & vires suas recte æstimantis.) Alius superiorem se aliis existimans, omnia licere sibi soli vult, & præ cæteris honorem sibi arrogat; (quod ingenii ferocis est.) Huic igitur voluntas lædendi est ab inani gloria & falsa virium æstimatione; Illi ex necessitate res suas & libertatem contra hunc defendendi.

mutuo se lædendi voluntas.

V. Præterea cum maximum sit certamen ingeniorum, necesse est oriri ex ea contentione maximas discordias. Etenim non modo contra contendere, sed etiam hoc ipsum non consentire, odiosum est. Nam non consentire alicui in re aliqua, est eum erroris in ea re tacite accusare, sicut in valde multis dissentire, idem est, atque pro stulto eum habere; quod ex eo apparere potest, quod nulla acrius gerantur bella quam inter ejusdem religionis sectas, & ejusdem reipublicæ factiones, ubi certamen est vel de doctrinis, vel de prudentia politica. Cumque omnis animi voluptas omnisque alacritas in eo sita sit, quod quis habeat, quibuscum conferens se possit magnifice sentire de se ipso; impossibile est quin odium & contemtum mutuum ostendant aliquando vel risu, vel verbis,

Discordia à comparatione ingeniorum.

vel gestu, vel aliquo signo; qua quidem nulla major animi est molestia, neque ex qua lædendi libido major oriri solet.

Ab appetitu plurium ad eandem rem.

VI. Frequentissima autem causa, quare homines se mutuò lædere cupiunt, ex eo nascitur, quod multi simul eandem rem appetant, qua tamen sæpissime neque frui communiter, nec eam dividere possunt; unde sequitur, fortiori dandam esse: quis autem fortior sit, pugnâ judicandum est.

Definitio Juris & Jure facti.

VII. Inter tot pericula igitur, quæ quotidie à cupiditate hominum naturali unicuique eorum intenduntur, cavere sibi adeo vituperandum non est, ut aliter velle facere non possimus. Fertur enim unusquisque ad appetitionem ejus quod sibi bonum, & ad fugam ejus quod sibi malum est, maxime autem maximi malorum naturalium, quæ est mors; idque necessitate quadam naturæ non minore, quam qua fertur lapis deorsum. Non igitur absurdum, neque reprehendendum, neque contra rectam rationem est, si quis omnem operam det, ut à morte & doloribus proprium corpus & membra defendat conservetque. Quod autem contra rectam rationem non est, id juste & *Jure* factum omnes dicunt. Neque enim *Juris* nomine aliud significatur quam libertas, quam quisque habet facultatibus naturalibus se-

secundum rectam rationem utendi. Itaque *Juris* naturalis fundamentum primum est, ut *quisque vitam & membra sua quantum potest tueatur.*

VIII. Quoniam autem *jus* ad finem frustra habet cui *jus* ad media necessaria denegatur, consequens est, cum unusquisque se conservandi *jus* habeat, ut unusquisque *jus* etiam habeat *utendi omnibus mediis, & agendi omnem actionem, sine qua conservare se non potest.*

Jus ad finem, dat jus ad media necessaria.

IX. Utrum autem media quibus usurus quispiam est, & actio quam acturus est, ad conservationem vitæ vel membrorum suorum necessaria sint nec ne, *ipse* jure naturali *judex* est. Si enim contra rectam rationem sit, ut de proprio periculo ipse judicem, judicet alius. Quoniam ergo alius judicat de iis rebus quæ ad me spectant, eadem ratione, quia æquales natura sumus, judicabo ego de iis rebus quæ ad ipsum spectant. Itaque rectæ rationis, hoc est, juris naturalis est, ut ego de illius judicem sententia, scilicet an ad conservationem meam conducat, nec ne.

Jure naturali unumquemque judicem esse mediorum ad sui conservationem.

X. Natura dedit *unicuique jus in omnia.* (Hoc est, in statu (*) merè naturali, sive antequam homines ullis pactis sese invicem obstrinxissent, unicuique licebat facere quæcunque & in quoscunque licebat, & possidere, uti,

Jure naturali omnia esse omnium.

frui omnibus quæ volebat & poterat,) Quoniam enim, quæcunque quis voluerit, ideo bona sibi videntur quia ea vult, possuntque vel conducere ad sui conservationem, vel saltem conducere videri: (judicem autem an verè conducant necne, præcedente articulo ipsum constituimus, ita ut habenda sint pro necessariis, quæ ipse talia judicat:) & per articulum 7. *jure naturæ* fiunt & habentur, quæ necessario conducunt ad tuitionem propriæ vitæ & membrorum: sequitur, omnia habere & facere in statu naturæ omnibus licere. Et hoc est quod vulgo dicitur, *Natura dedit omnia omnibus.* Ex quo etiam intelligitur, in statu naturæ Mensuram *juris* esse Utilitatem.

Annotatio. In statu merè naturali, &c.] *Hoc ita intelligendum est, quod quis fecerit in statu mere naturali, id injurium homini quidem nemini esse. Non quod in tali statu peccare in Deum, aut Leges Naturales violare impossibile sit. Nam injustitia erga homines supponit Leges Humanas, quales in statu naturali nullæ sunt. Propositionis autem sic intellectæ veritas ex articulis immediate præcedentibus Lectori memori satis demonstrata est. Sed quia in quibusdam casibus conclusionis duritas, præmissarum memoriam expellit, contrahere argumentum volo, unoque*

in-

intuitu oculis conſpiciendum ſubjicere. Unicuique jus eſt ſe conſervandi, per Art. 7. Eidem ergo jus eſt omnibus uti mediis ad eum finem neceſſariis, per Art. 8. Media autem neceſſaria ſunt, quæ ipſe talia eſſe judicabit, per Art. 9. Eidem ergo jus eſt omnia facere & poſſidere, quæ ipſe ad ſui conſervationem neceſſaria eſſe judicabit. Ipſius ergo facientis judicio id quod fit, jure fit, vel injuria, itaque jure fit. Verum ergo eſt in ſtatu merè naturali, &c. Quod ſi quis ad ſui conſervationem pertinere prætendit, quod ne ipſe quidem pertinere putat, peccare poteſt contra Leges Naturales; ut capite tertio fuſe explicatum eſt. Objectum eſt à quibusdam: ſi filius patrem interfecerit, utrum patri injuriam non fecerit. Reſpondi; Filium in ſtatu naturali, intelligi non poſſe, ut qui ſimul atque natus eſt, in poteſtate & ſub imperio eſt ejus, cui debet conſervationem ſui: ſcilicet, Matris, vel Patris, vel ejus qui præbet ipſi alimenta; ut capite nono demonſtratum eſt.

XI. Minime autem utile hominibus fuit, quod hujusmodi habuerint *in omnia jus* commune. Nam effectus ejus *juris* idem penè eſt, ac ſi nullum omnino *jus* exſtiterit. Quamquam enim quis de re omni poterat dicere, *hoc meum eſt*; frui tamen eâ non poterat propter vicinum, qui æquali *jure* & æquali vi prætendebat idem eſſe ſuum.

Jus omnium ad omnia inutile eſſe.

Statum hominum extra societatem bellum esse.

XII. Ad naturalem hominum proclivitatem ad se mutuo lacessendum, quam ab effectibus, præsertim vero ab inani sui æstimatione derivant, si addas jam jus omnium in omnia, quo alter *jure* invadit, alter *jure* resistit, atque ex quo oriuntur omnium adversus omnes perpetuæ suspiciones & studium, & quam difficile sit præcavere hostes parvo numero & apparatu, cum animo nos prævertendi opprimendique invadentes, negari non potest, quin status hominum naturalis antequam in societatem coiretur, Bellum fuerit; neque hoc simpliciter, sed bellum omnium in omnes. BELLUM enim quid est, præter tempus illud in quo voluntas certandi per vim verbis factisve satis declaratur? Tempus reliquum PAX vocatur.

Belli & Pacis definitiones.

Bellum conservationi hominum adversum esse.

XIII. Sempiternum autem *Bellum* quam parum idonea res sit ad conservationem vel humani generis, vel uniuscujuscunque hominis, facile judicatur. At suâ naturâ sempiternum est, quod præ certantium æqualitate victoriâ nullâ potest finiri; in eo enim ipsis victoribus periculum semper adeò imminet, ùt pro miraculo haberi debeat, si quis, quamquam fortissimus, annis & senectute conficiendus sit. Exemplum huic rei sæculum præsens Americanos exhibet; sæcula antiquæ cæteras gentes, nunc quidem

dem civiles florentesque, tunc vero paucos, feros, brevis ævis, pauperes, fœdos, omni eo vitæ solatio atque ornatu carentes, quem *pax* & societas ministrare solent. Quicumque igitur manendum in eo statu censuerit, in quo omnia liceant omnibus, contradicit sibimet ipsi. Nam unusquisque naturali necessitate bonum sibi appetit, neque est quisquam qui *bellum* istud omnium contra omnes, quod tali statui naturaliter adhæret, sibi existimat esse bonum. Aque ita evenit, ut mutuo metu, è tali statu exeundum & quærendos socios putemus; ut si *bellum* habendum sit, non sit tamen contra omnes, nec sine auxiliis.

XIV. Quæruntur socii vel vi, vel consensu: vi, quando pugnâ victor victum servire sibi cogit metu mortis, vel vinculis inditis; consensu, quando societas initur mutuæ opis causa, consentiente utràque parte sine vi. Potest autem victor victum, vel fortior debiliorem (ut sanus & robustus infirmum, vel maturus infantem) ad præstandam cautionem futuræ obedientiæ, nì velit potius mori, *jure* cogere. Cum enim *jus* protegendi nosmet ipsos nostro arbitrio à periculo nostro, atque periculum ab æqualitate profectum sit, magis rationi consentaneum est, certiusque ad conservationem nostram, utendo præsenti

Jure naturali, licere cuique alium in sua potestate exsistentem cogere ad cautionem præstandam futuræ obedientiæ.

ſenti commodo comparare nobis ipſis ſecuritatem quæſitam, accepta cautione, quam cum adoleverint, convaluerint, & è noſtra poteſtate ſe receperint, eandem dubio certamine poſtea repetere conari. Contráque, abſurdius cogitari nihil poteſt, quam ut quem debilem in poteſtate tenes, eum amittendo, fortem ſimul & hoſtem facias. Ex quo intelligitur etiam, tanquam corrollarium, in ſtatu hominum naturali, *potentiam certam & irreſiſtibilem, jus conferre regendi, imperandique in eos, qui reſiſtere non poſſunt*; adeo ut omnipotentiæ, ab eâ causâ, omnium rerum agendarum jus eſſentialiter & immediatè adhæreat.

Naturam dictare, quærendam eſſe pacem.

XV. Propter tamen æqualitatem illam virium, cæterarumque facultatum humanarum hominibus in ſtatu naturæ, hoc eſt, in ſtatu *belli* conſtitutis, conſervatio ſui diuturna exſpectari non poteſt. *Quare quærendam eſſe pacem, quatenus habendæ ejus ſpes aliqua affulſerit: ubi haberi ea non poteſt, quærenda eſſe belli auxilia, rectæ rationis dictamen eſt*; hoc eſt, *lex Naturæ*, ut proxime oſtendetur.

CAPUT

Caput II.

De lege Naturæ circa contractus.

I. Legem naturalem *non esse consensum hominum, sed* dictamen rationis. II. Legem naturæ *fundamentalem esse*, Quærendam esse Pacem, si haberi potest; si haberi non potest, defensionem. III. Lex naturæ *specialis prima*, Jus in omnia non esse retinendum. IV. *Quid sit jus relinquere, quid transferre.* V. *An translationem Juris necessariam esse voluntatem acceptantis.* VI. *Verba non transferunt* Jus, *nisi de præsenti.* VII. *Verba de futuro, si alia signa voluntatis adsint, valere ad Jus* transferendum. VIII. *In libera donatione, Verbis de futuro Jus non* transit. IX. *Definitio* Contractus & Pacti. X. *In Pactis* transit *Jus per verba de futuro.* XI. Pacta *mutuæ fidei, in statu naturæ frustra & invalida sunt; in civitate non item.* XII. Pacisci *cum belluis neminem posse; neque cum Deo, sine revelatione.* XIII. *Neque Deo vovere.* XIV. Pacta *ultra summum conatum non obligant.* XV. *Quibus modis* Pactis *liberemur.* XVI. Promissa *metu mortis extorta in statu naturæ valida esse.* XVII. Pactum *posterius priori contradictorium, invalidum est.* XVIII. Pactum *de non resistendo inferenti damnum corporis, invalidum est.* XIX. Pactũ *de se accusando invalidum est.* XX. Juris-jurandi *definitio.* XXI. Jus-jurandum *concipiendum esse ea formula, qua utitur is qui accipit.* XXII. Jus-jurandum *nihil superaddit* obli-

obligationi, quæ est ex Pacto. XXIII. Juramentum *non exigendum, nisi ubi pactorum violatio vel latere potest, vel non potest puniri nisi à Deo.*

Legem Naturalem non esse consensum hominum, sed dictamen rationis.

I. DE definitione *legis Naturalis* non consentiunt autores; qui eâ voce frequentissime tamen in scriptis suis usi sunt. Methodus scilicet qua incipitur à definitionibus & exclusione æquivoci, propria eorum est qui locum contra disputandi non relinquunt. Cæterorum si quis quid factum dicat contra legem naturalem, ex eo probat alius, quod contra consensum factum sit omnium, vel sapientissimum, vel eruditissimum gentium. Quis autem de sapientia, eruditione, & moribus omnium gentium judicabit, id minime docet. Alius, quod factũ sit contra consensum totius generis humani. Quæ definitio nullo modo recipienda est; alioquin enim impossibile esset cuiquam, exceptis infantibus, & mente captis, contra talem legem peccare. Nam voce illa *genus Humanum* comprehendunt certe omnes homines ratione actu utentes. Illi igitur contra eam vel non faciunt, vel faciunt non consentientes, ideoque excusandi sunt. Naturæ autem leges ab eorum consensu recipere, qui eas violant sæpiùs quàm observant, sane iniquum est. Præterea homines eadem in aliis damnant, in se ipsis probant; contra

tra publice laudant, quod secretò spernunt, & consuetudine audiendi, non propria speculatione sententiam ferunt, consentiuntque odio, metu, spe, amore, vel aliqua alia animi perturbatione magis, quam ratione. Ideoque non raro accidit totos populos summo consensu & contentione ea agere, quæ scriptores illi contra *legem* esse *naturalem* libentissime confitentur. Sed cum concedant omnes, *jure* fieri, quod non sit contra rectam rationem, *injuria* factum censere debemus, quod rectæ rationi repugnat, (hoc est, quod contradicit alicui veritati á veris principiis recte ratiocinando collectæ.) Quod autem *injuria* factum est, contra *legem* aliquam fieri dicimus. Est igitur *lex* quædam *recta Ratio*, quæ (cum non minùs sit pars naturæ humanæ, quam quælibet alia facultas vel affectus animi) naturalis quoque dicitur. Est igitur *lex naturalis*, ut eam definiam, Dictamen rectæ (*) rationis circa ea, quæ agenda vel omittenda sunt ad vitæ membrorumque conservationem, quantum fieri potest, diuturnam.

Rectæ rationis) *Per Rectam rationem in statu hominum naturali, intelligo, non ut multi Facultatem infallibilem, sed ratiocinandi actum, id est, Ratiocinatio-* *Annotatio.*

nem

nem uniuscujusque propriam, & veram circa actiones suas, quæ in utilitatem, vel damnum cæterorum hominum redundare possint. Propriam dico, quia quamquam in Civitate, ipsius Civitatis ratio [hoc est, Lex civilis] à singulis civibus pro recta habenda sit; tamen extra Civitatem, ubi rectam rationem à falsa dignoscere nisi comparatione factâ cum sua nemo potest, sua cujusque ratio non modo pro actionum proprpriarum, quæ suo periculo fiunt, regulâ, sed etiam in suis rebus pro rationis alienæ mensura censenda est. Veram dico, id est, ex veris principiis recte compositis concludentem. Propterea quod in ratiocinatione falsa, sive in stultitia hominum officia sua erga cæteros homines ad conservationem propriam necessaria non videntium, omnis consistit Legum Naturalium violatio. Principia autem rectæ Ratiocinationis circa ejusmodi officia, ea sunt quæ Capitis primi articulis 2, 3, 4, 5, 6, & 7. explicata sunt.

Legem naturæ fundamentalem, esse, Quærendam esse pacem, si haberi potest: si ha-

II. Prima autem & fundamentalis *lex naturæ est, quærendam esse pacem, ubi haberi potest; ubi non potest, quærenda esse belli auxilia.* Ostendimus enim articulo ulimo præcedentis capitis, præceptum hoc dictamen esse rectæ rationis. Esse autem dictamina rectæ rationis leges naturales, id proxime supra definitum est.

est. Prima autem est, quia cæteræ sunt ab hac derivatæ, præcipiuntque vias vel pacis vel defensionis acquirendæ.

beri non-potest, de-fensionem.

III. *Legum* autem *Naturalium* à fundamentali illa derivatarum una est, *Jus omnium in omnia retinendum non esse, sed jura quædam transferenda, vel reliquenda esse.* Nam si retineret unusquisque suum *jus in omnia*, necesse est sequi ut *jure* alii invaderent, alii defenderent. (quisque enim & corpus suum, & ea quæ corpori tuendo necessaria sunt, necessitate naturæ conatur defendere.) *Bellum* ergo sequeretur. Facit itaque contra rationes pacis, hoc est, contra *legem naturæ*, si quis de *jure* suo *in omnia* non decedat.

Lex naturæ specialis prima: Jus in omnia non esse retinendum.

IV. *Decedere* autem *de jure* suo dicitur, qui juri suo vel simpliciter renunciat, vel in alium transfert. *Simpliciter renunciat*, qui signo vel signis idoneis declarat, velle se non licitum sibi amplius fore certum aliquid facere, quod *jure* anteà fecisse poterat. *Transfert* autem in alterum, qui signo vel signis idoneis illi alteri, id *juris* volenti ab eo accipere, declarat velle se, non licitum sibi amplius fore ipsi resistere certum aliquid agenti, prout ei resistere *jure* antea poterat. *Juris* autem *translationem* illa solâ non resistentia consistere, ex eo intelligitur, quod ante *juris translationem*,

Quid sit decedere de jure suo: quid, illud transferre.

nem, is in quem transfertur, jus habebat jam tum in omnia; unde novum *jus* dare non potuit, sed justa transferentis resistentia, propter quam *jure* suo alter frui non potuit, extinguitur. Quicunque igitur *jus* acquirit in statu hominum naturali, id agit tantum ut secure & sine justa molestia *jure* suo *primævo* frui possit. Exempli causa, si quis fundum suum alteri vel venum vel dono dederit, sibi soli *jus* in eum fundum, non aliis item, adimit.

Ad translationem juris necessariam esse voluntatem acceptantis.

V. Requiritur autem ad *juris translationem* voluntas non modo transferentis, sed etiam acceptantis. Si utravis absit *jus* manet. Non enim si quod meum est accipere recusanti dare voluerim, propterea simpliciter juri meo renunciavi, sive ad quemlibet id transtuli. Nam causa propter quam uni dari volui, in eo uno est, in cæteris non item.

Verba non transferunt nisi de præsenti.

VI. Voluntatis autem in jure vel relinquendo, vel transferendo, si signa nulla alia extiterint præter verba, verba ea *de præsenti* vel *præterito* esse oportet. Nam si *de futuro* sint, nihil transferunt. Qui enim, exempli causa, de futuro sic dicit, *cras dabo*, aperte significat se non dedisse. Toto itaque hodie *jus* immotum est, manetque etiam crastino die, nisi interea actu dederit. Quod enim meum est, meum manet, nisi post dederim. Quod si de

de præsenti loquar, puta hoc modo, *do*, vel *dedi*, habendum cras, illis verbis significatur, me *dedisse*, & *jus* habendi *cras*, transtulisse *hodie*.

VII. Veruntamen, quoniam verba sola ad voluntatis declarationem signa sufficientia non sunt verba de futuro, si alia adsint signa voluntatis, valere possunt, tanquam dicta essent de præsenti. Siquidem enim propter alia signa constiterit, ipsum de futuro loquentem velle valere verba sua ad perfectam *juris sui translationem*, valere debent. Dependet enim *juris translatio*, non à verbis; sed ut dictum est articulo 4. hujus capitis, à declaratione voluntatis.

Verba de futuro, si alio signa voluntatis adsint, valere ad jus transferendum.

VIII. Si quis jus aliquod suum ad alterum transferat, neque id faciat propter bonum mutuo acceptum, vel propter pactum; ejusmodi translatio DONUM vocatur, sive *Donatio libera*. In donatione autem libera, obligant ea verba sola, quæ *de præsenti* sunt, vel *de præterito*. Nam si *de futuro* sint, non obligant *ut verba*, propter rationem articulo proxime superiore adductam. Oportet igitur ut ab aliis signis voluntatis nascatur obligatio. Quoniam autem quicquid fit *voluntario*, propter *bonum* aliquod fit *volentis*, nullum signum voluntatis dandi assignari potest, præter aliquod *bonum* tali donatione acquisitum, vel acqui-

In libera donatione, verbis de futuro jus non transit

quirendum. Supponitur autem, nullum tale *bonum* acquisitum esse, neq; pactum exsistere; quia sic non esset *donatio libera*. Restat igitur ut *bonum mutuum* sine pacto exspectandum sit. Signum autem nullum dari potest, quare is qui verbis de futuro usus est, adversus eum qui ad mutuum beneficium non teneretur, sic vellet verba ejus intelligi, ut obligaretur ipse. Neque rationis est, ut qui aliis facilè bene volunt, omni promisso præsentem affectum testante obligentur. Et propterea promissor talis deliberare intelligendus est, & mutare affectum posse. quemadmodum & is cui promittitur, mutare meritum potest. Qui deliberat autem, eâtenus liber est; neque donasse dicitur. Quodsi promittat sæpe, donet autem raro, levitatis condemnari debet, nec vocari Donans, sed *Doson*.

Definitio contractus & pacti.

IX. Duorum autem, vel plurimum *jura* sua mutuò *transferentium* actio vocatur CONTRACTUS. In omni autem contractu, vel uterque statim præstat id de quo contractum est, ita ut alter alteri nihil concredat; vel alter præstat, alteri creditur; vel neuter præstat. Ubi uterque statim præstat, ibi *contractus* simul ac præstitum est, finitur. Ubi verò vel alteri vel utrique creditur, ibi is cui creditur, promittit se præstiturum postea, appellaturque hujusmodi promissum PACTUM.

X. *Pa-*

X. *Pactum* autem quod fit ab eo, cui creditur, cum eò qui jam præstitit, etiamsi promissio facta sit verbis de futuro, non minus futuri temporis *jus* transfert, quam si facta esset verbis de præsenti vel præterito. Præstatio enim signum manifestissimum est, eum qui præstitit, ita intellexisse orationem alterius cui credebat, tanquam volentis præstare condicto tempore; eoque signo cognovit is, sic se intelligi; quod quia non correxit, voluit fieri. *Promissa* igitur quæ fiunt propter *bonum* acceptum (quæ & pacta sunt) signa sunt voluntatis, hoc est, ultimi actus deliberandi, quo libertas non præstandi tollitur, & per consequens sunt obligatoria. Ubi enim libertas desinit, ibi incipit obligatio.

In pactis transit jus per verba de futuro.

XI. Pacta autem quæ fiunt in contractu ubi fides mutua est, neutro quicquam statim præstante, in statu naturæ, si justus ex utravis parte metus (*) oriatur, sunt invalida. Nam qui prior præstat, propter pravum ingenium maximæ partis hominum, commodo suo jure & injuria juxtà studentium, cupidini se prodit illius quicum contrahit. Rationis enim non est, ut aliquis præstet prior, si verisimile non sit, alterum esse præstiturum pòst. Quod utrum verisimile sit necne, is qui metuit, judicabit: ut ostensum est capite præce-

Pacta mutuæ fidei, in statu naturæ, frustra & invalida sunt, in civitate non item.

 den-

dente, articulo 9. Hæc, inquam, ita se habent, in statu naturali. Cæterum in statu civili, ubi est qui utrumque cogere potest, is qui per contractum prior est ad præstandum, prior præstare debet; quoniam cum alter cogi potest, cessat ratio, propter quam, ne non præstaret, metuebat.

Annotatio. Oriatur, &c.) *Nam nisi causa metus nova exsistat, ex facto, vel alio signo voluntatis non præstandi à parte alterâ, metus justus censeri non potest. Causa enim quæ impedire non poterat, quin pacisceretur, impedire non debet, quia pactum præstet.*

Pacisci cum belluis neminem posse: neque cum DEO, sine revelatione.

XII. Ex eò autem, quod in omni *donatione*, & *pactis* omnibus, requiritur acceptatio *juris* quod transfertur, sequitur *pacisci* neminem posse cum eo, qui acceptationem illam non significat. Neque igitur pacisci cum belluis, neque jus ullum illis tribuere aut auferre possumus, propter defectum sermonis & intellectus. Neque *pacta* inire quisquam cum divina majestate potest, neque illi *voto* obligari, nisi quatenus visum illi est per scripturas sacras substituere sibi aliquos homines, qui authoritatem habeant, *vota* & *pacta* ejusmodi expendendi & acceptandi, tanquam illius vicem gerentes.

XIII. Qui

XIII. Qui igitur in ſtatu naturæ conſtituti ſunt, ubi nullâ tenentur lege civili, (niſi illis certisſima revelatione voluntas Dei, *votum* vel *pactum* ſuum accipientis, cognita ſit,) fruſtra vovent. Siquidem enim id quod *vovent*, contra legem naturæ ſit, non tenentur *voto*; quia illicitum præſtare tenetur nemo; ſi verò id quod vovent, lege aliquâ naturæ præceptum ſit, *non voto*, ſed ipſa tenentur *lege*; ſin liberum ante *votum* ſit, facere vel non facere, libertas manet; propterea quod, ut obligemur *voto*, requiritur voluntas obligantis apertè ſignificata, quæ in caſu propoſito ſupponitur non haberi. *Obligantem* autem voco illum, cui aliquis tenetur vel obligatur: *obligatum* verò eum, qui tenetur.

Neque Deo vovere.

XIV. Pacta fiunt de actionibus illis ſolis, quæ cadunt ſub deliberationem. Pactio enim non fit ſine voluntate paciſcentis. Voluntas autem ultimus actus eſt deliberantis. *Sunt ergo de posſibilibus tantùm, & futuris.* Nemo igitur *pacto* ſuo obligat ſe ad imposſibile. Quoniam autem paciſcimur ſæpisſimè eas res, quæ posſibiles tum videntur cum promittimus, quas tamen pòſt conſtat eſſe imposſibiles, non ideò omni obligatione liberamur. Ratio cujus rei ea eſt, quod is qui futurum incertum promittit, beneficium præſens ea lege accipit

Pacta ultra ſummum conatum non obligant.

cipit ut mutuum reddat. Voluntas enim ejus qui præsens beneficium præstat, pro objecto simpliciter habet *bonum sibi*, quanti erat res promissa; ipsam autem rem non simpliciter, sed si fieri potest. Verum si accidat neque id possibile esse, præstandum est quantum præstari potest. Obligant igitur *pacta* non ad ipsam rem pactam, sed ad summum cognatum: hoc enim solùm; non res ipsæ, in nostra potestate sunt.

Quibus modis pactis liberemur.

XV. *Pactis* liberamur duabus rebus, vel si præstitum, vel si condonatum sit. Si præstitum; quia ultra id nos non obligavimus. Si condonatum; quia is cui obligamur, condonando, intelligitur facere, ut *jus* à nobis in eum translatum, ad nos denuò redeat, est enim condonatio, *donatio*, hoc est, per articulum 4. capitis hujus, juris translatio ad eum cui donatio facta est.

Promissa metu mortis extorta, in statu naturæ valida non esse.

XVI. Quæri solet, An *pacta* ea quæ metu extorquentur, obligatoria sint necne. Exempli causa, si ad vitam à latrone redimendam, *pactus* ei fuero; traditurum me illi mille aureos postero die, neque facturum quicquam quo comprehensus in jus duci possit, utrum teneat necne. Quamquam autem aliquando *pactum* ejusmodi invalidum censeri debeat, non tamen eo nomine invalidum erit, quod à metu processerit; propterea

ea quod inde ſequeretur, *pacta* ea, quibus in vitam civilem homines congregantur, & leges condunt, invalida eſſe: (procedit enim à metu mutuæ cædis, quòd alter alterius regimini ſe ſubmittat:) neque cum ratione eum facere, qui captivo *paciſcenti* pretium redemtionis ſuæ fidem adhibet. Univerſaliter verum eſt, obligare pacta, quando acceptum & bonum, & promittere, & id quod promittitur, licitum eſt. Licitum autem eſt & ad redimendam vitam promittere, & de meo dare quicquid voluero cuiquam, etiam latroni. Obligamur ergo pactis, à metu profectis, niſi lex civilis aliqua prohibeat, per quam id quod promittitur, fiat illicitum.

Pactum poſterius priori contradictorium, invalidum eſt.

XVII. Qui uni facturum ſe vel omiſſurum aliquid pactus ante fuerit, & poſtea alteri paciſcitur contrarium, facit, ut *pactum* non prius, ſed poſterius illicitum ſit. Nam qui prioribus *pactis* *jus* ſuum in alterum transtulerat, faciendi vel non faciendi *jus* non amplius habet. Quare poſterioribus *pactis* jus nullum transfert; & quod promiſſum eſt, ſine jure promiſſum eſt. Tenetur igitur prioribus tantum *pactis*; quæ violare eſt illicitum.

Pactum de non reſiſtendo in-

XVIII. Mortem, vel vulnera, vel aliud damnum corporis inferenti nemo *pactis* ſuis quibuscunque obligatur non reſi-

ferenti damnum corporis invalidum est.

resistere. Est enim in unoquoque gradus quidam timiditatis summus, per quem, malum quod infertur, apprehendit ut maximum, ideoque necessitate naturali quantum potest, fugit, intelligiturque aliter facere non posse. Ad talem gradum metûs cùm perventum fuerit, non est exspectandum, quin vel fugâ, vel pugnâ sibi consulat. Cum igitur nemo teneatur ad impossibile, illi quibus *mors* (quod maximam naturæ malum est,) vel quibus vulnera, aut alia corporis damna inferuntur, nec ad ea ferenda constantes satis sunt, ea ferre non obligantur. Præterea, ei qui pacto tenetur, creditur: (pactorum enim vinculum sola fides est:) qui verò ad supplicium ducuntur, sive capitale, sive capitali mitius, constringuntur vinculis, vel satellitibus custodiuntur. Quod signum certissimum est, non videri illos pactis ad non resistendum satis obligatos esse. Aliud est, si sic paciscor: Nisi fecero constituta die, interfice. Aliud, si sic, Nisi fecero, interficienti non resistam. Primo modo, paciscuntur omnes; si opus est; opus autem est aliquando: secundo modo nemo, nec unquam opus est. Nam in statu merè naturali, si occidere cupis, jus habes ex ipso statu; ita ut opus non sit prius credere, ut fallentem pòst interficias. In statu verò civili, ubi jus

jus vitæ & necis, omnisque pœnæ corporalis penes civitatem est, illud ipsum jus interficiendi privato concedi non potest. Neque ipsi civitati opus est, ut aliquem puniat, postulare pacto, ut patientiam præstet, sed tantum, ne quisquam defendat alios. Si in statu naturæ, velut inter duas civitates, fieret pactum de interficiendo ni fecerit, intelligitur præcesisse aliud pactum de non interficiendo ante præstitutum diem. Itaque eò die si præstitum non sit, redit jus belli, hoc est, status hostilis, in quo omnia licent, ideòque etiam resistere. Postremo, pacto non resistendi obligamur; duorum malorum præsentium eligere illud quod majus videbitur. Nam mors certa majus malum est, quàm pugna. Sed duorum malorum impossibile est non eligere minus. Tali ergo pacto teneremur ad impossibile, quod naturæ pactorum repugnat.

Pactum de se accusando invalidum est.

XIX. Similiter neque tenetur quisquam pactis ullis ad se accusandum, vel alium cujus damnatione vita sibi acerba futura est. Itaque neq; pater in filium, neque conjux in conjugem, neque filius in patrem, neque quisquam in eum sine quo ali non potest, testimonium dicere obligatur: frustra enim est testimonium, quod à natura corrumpi præsumitur. Quamvis autem pacto ad se accusan-

dum aliquis non teneatur, in quæstione tamen publica ad respondendum cruciatu cogi potest. Responsiones autem illæ facti testimonium non sunt, sed investigandi veritatis adjumenta. Ita ut sive verum sive falsum cruciatus respondeat, sive non omnino respondeat, jure faciat.

Juris jurandi definitio. XX. *Jusjurandum* oratio est promissioni adjecta, qua significat promissor, nisi præstiterit, renunciare sese misericordiæ divinæ. Quæ definitio ex ipsis colligitur verbis, quibus essentia *jurisjurandi* continetur, nimirum, *Ita me adjuvet Deus*, vel aliis æquipollentibus, ut apud Romanos: *Tu Jupiter macta eum qui fefellerit, ut ego hanc macto porcam.* Neque obstat, quod *Jus-jurandum* non solum promissorium, sed aliquando affirmatorium dici possit: nam qui affirmationem *juramento* confirmat, promittit, se vera respondere. Quamquam autem quibusdam in locis moris erat subditis, per Reges suos jurare, id ex eò natum est quòd Reges illi divinos sibi honores haberi volebant. Nam *Jusjurandum* ideò introductum est, ut major metus violandæ fidei, quàm is quo homines (quos facta nostra latere possunt) timemus, divinæ potentiæ consideratione atque religione incuteretur.

XXI. Ex

XXI. Ex quo ſequitur, *Jus-jurandum* concipi debere ea formula, qua utitur is qui accipit. Fruſtra enim adigitur aliquis ad *Jus jurandum* per Deum quem non credit, ideóque neque metuit. Etſi enim lumine naturali ſciri poſſit Deum eſſe, nemo tamen per illum ſe jurare arbitratur alia formula, vel alio nomine, quàm quod ſuæ ipſius, hoc eſt (ut exiſtimat is qui jurat) veræ religionis præceptis continetur.

Jus-jurandum concipiendum eſſe ea formula, qua utitur is qui accipit.

XXII. Ex allata *Juris-jurandi* definitione intelligi poteſt, *pactum* nudum non minus obligare, quàm in quod juravimus. *Pactum* enim eſt, quo adſtringimur; *juramentum* ad punitionem divinam attinet, quam provocare ineptum eſſet, ſi pacti violatio non eſſet per ſe illicita. Illicita autem non eſſet, niſi *pactum* eſſet obligatorium. Præterea qui renunciat miſericordiæ divinæ, non obligat ſe ad pœnam: quia ſemper licitum eſt, pœnam utcumque provocatam deprecari, atque divina, ſi concedatur, frui indulgentia. Effectus ergo *juramenti* is ſolus eſt, ut hominibus natura pronis ad violationem datæ fidei major Juratis cauſa ſit metuendi.

Jus-jurandum nihil ſuperaddit obligationi quæ eſt ex pacto.

XXIII. *Juramentum* exigere, ubi neque violatio pactorum, ſi qua fiat, latere poteſt, neque ei cui fit ſponſio, deeſt poteſtas pœnas exigendi, eſt facere am-

Juramentum non exigendum, niſi ubi pa-

torum vio- lutio vel la- ere potest, el non po- est puniri nisi à Deo.

amplius aliquid quàm ad sui defensionem sit necesse; significatq; animum cupiendi non tam ut sibi bene, quàm ut illi male sit. *Juramentum* enim ex formula jurandi, pertinet ad iram Dei provocandam, hoc est, *omnipotentis* in eos qui fidem ideò violant, quia potentia sua pœnam humanam effugere se posse sentiunt, & *omniscii* in eos qui fidem violare ideò solent, quia oculos hominum latere se posse sperant.

CAPUT III.

De legibus Naturæ reliquis.

I. *Lex naturæ secunda.* Pactis standum. II. *Fides cum omnibus servanda sine exceptione* III. Injuria *quid.* IV. *Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.* V. Justitiæ *distinctio in justitiam* hominum *&* actionum. VI. *Distinctio justitiæ in* commutativam *&* distributivam *examinata.* VII. *Volenti non fit injuria.* VIII. *Lex naturæ tertia*, de ingratitudine. IX. *Lex naturæ quarta*, ut quisq; se præstet commodum. X. *Lex naturæ quinta*, de misericordia. XI. *Lex naturæ sexta*, quod pœnæ futurum tantùm spectant. XII. *Lex naturæ septima*, contra contumeliam. XIII. *Lex naturæ octava*, contra Superbiam. XIV. *Lex naturæ nona*, de modestia. XV. *Lex naturæ decima*, de Æquitate, *sive contra acceptionem personarum.* XVI. *Lex naturæ undecima*, de habendis in communi. XVII. *Lex naturæ duodecima,*

cima, de sorte dividendis. XVIII. *Lex naturæ decima tertia*, de primogenita & prima occupatione. XIX. *Lex naturæ decima quarta*, de incolumitate mediatorum pacis. XX. *Lex naturæ decima quinta*, de constituendo arbitro. XXI. *Lex naturæ decima sexta*, neminem esse arbitrũ causæ suæ. XXII. *Lex naturæ decima septima*, Arbitros debere esse sine spe præmii ab iis referendi quorum causa judicatur. XXIII. *Lex naturæ decima octava*, de testibus. XXIV. *Lex naturæ decima nona*, nullum cum arbitro pactum fieri. XXV. *Lex naturæ vigesima*, contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt. XXVI. *Regula per quam statim cognosci potest, an, quod facturi sumus, sit contra legem naturæ, nec ne.* XXVII. *Leges naturæ obligant in foro interno tantum.* XXVIII. *Violantur leges naturæ quandoq; facto legibus consentaneo.* XXIX. *Leges naturæ sunt* ... *implere, justus est.* XXXI. *Lex naturalis eadem cum morali.* XXXII. *Unde fiat, quod quæ dicta sunt de lege naturali, non sint eadẽ quæ tradũtur à Philosophis circa virtutes.* XXXIII. *Lex naturalis non est, propriè loquendo, lex, nisi quatenus traditur in scriptura sacra.*

I. LEgum naturalium derivatarum altera est, *Pactis standum esse*, sive fidem observandam. Ostensum enim est capite præcedente, Legem naturæ præcipere tanquam rem conciliandæ paci *Lex naturæ secunda, Pactis standum.*

necessariam, unumquemque *jura* quædam sua mutuò transferre, atque hoc vocari *pactum*, quoties futurum sit quod transfertur. Hoc autem ad pacem conciliandam conducibile est, quatenus quæ paciscimur facienda vel omittenda, ea re ipsa facimus vel omittimus; frustráque essent pacta, nisi illis staretur. Quoniam ergo *Pactis stare*, sive *fidem servare*, necessarium est ad pacem conciliandam, erit per articulum 2. cap. 2. præceptum *legis naturalis*.

Fides cum omnibus servanda sine exceptione.

II. Neque personarum quibuscum paſcimur ulla datur hac in re exceptio, puta, si illi fidem cum aliis nec servent, nec servandam putent, aut aliud quodlibet habeant vitium. Nam qui paciscitur, eo quòd paciscitur, frustraneam eam esse actionem negat. Et contra rationem est, scientem frustra facere. Idem si præstandum pactum non putet, eo quòd sic putat, pactionem eandem frustraneam esse affirmat. Qui ergo paciscitur cum eò, quicum fidem servare se teneri non putat, simul *pactionem* esse rem frustraneam, & non frustraneam, quod est absurdum. Cum omni igitur homine: vel servanda est fides, vel non paciscendum, hoc est, vel declaratum bellum, vel certa & fida habenda est Pax.

III. *Pa-*

Injuria quid.

III. *Pacti* violatio, ſicut & dati repetitio, (quæ ſemper ſita eſt in aliqua actione, vel omisſione) vocatur INJURIA. Actio autem illa vel omisſio, *injuria* dicitur; ut idem ſignificent *injuria*, & actio vel omisſio *injuſta*, atque utraque idem quod pacti vel *fidei violatio*. Videturque *injuriæ* nomen inde actioni vel omisſioni tribui, quia *ſine jure* eſt, utpote quod ab eo qui agit vel omittit translatum antea in alium fuerat. Et eſt ſimilitudo quædam inter id, quod in vita communi vocatur *injuria*; & id, quod in ſcholis ſolet, appellari *Abſurdum*. Quemadmodum enim is qui argumentis cogitur ad negationem aſſertionis quam prius ſuſtinuerat, dicitur redigi ad *abſurdum*; eodem modo is qui præ animi impotentia facit vel omittit id, quod ſe non facturum, vel non omiſſurum *pacto ſuo* antè promiſerat, *injuriam* facit: neque minùs in contradictionem incidit, quam qui in ſcholis reducitur ad abſurdum. Nam futuram actionem paciſcendo, vult fieri; non faciendo, vult non fieri: quod eſt velle fieri & non fieri idem eodem tempore; quæ contradictio eſt. Eſt itaque *injuria*, *abſurditas* quædam in converſatione, ſicut *abſurditas injuria* quædam eſt in diſputatione.

Injuria ei soli fieri potest, quicum contrahimus.

IV. Ex his sequitur, injuriam [*] nemini fieri posse, nisi ei quicum inter *pactum*, sive cui aliquid dono datum est, vel cui *pacto* aliquid est promissum. Ideoque *damnum* & *injuria* sæpissime disjunguntur. Nam si dominus servo, qui obedientiam sibi *pactus* est, imperet, ut pecuniam tertio numeret, vel beneficium conferat; is si non faciat, damnum quidem tertio, injuriam autem domino soli facit. Sic quoque in civitate, si quis alicui noceat, quicum nihil pactus est, *damnum* ei infert cui malum; *injuriam* soli illi, qui totius civitatis potestatem habet. Etenim si is damnum recipit, injuriam expostularet, is qui fecit, sic diceret, quid tu mihi? quare facerem ego tuo potius quàm meo libitu, siquidem, quin tu tuo, non meo arbitratu facias, non impedio? in qua oratione, ubi nulla intercesserunt *pacta*, non video, quid sit quod possit reprehendi.

Annotatio.

Injuriam nemini, &c.) *Injustitiæ nomen significat relative ad legem; Injuriæ tum ad legem; tum ad Personam certam. Nam injustum, omnibus injustum est; Injuria verò potest esse, nec tamen mihi vel illi, sed alii; & quandoque nemini privato, sed civitati tantum; etiam nec homini cuiquam nec civitati, sed soli Deo. Nam pacto, & juris translatione, fit, ut injuria in hunc vel illum fieri dicatur. Hinc est,* (*quod*

[*quod in omni civitate fieri videmus*] *quæ privati homines inter se verbo vel scripto contrahunt, exigi vel remitti arbitrio obligantis. Damna verò quæ inferuntur contra leges civitatis, ut furtum, homicidium & similia, non ad voluntatem ejus cui damnum est illatum, sed arbitrio civitatis, id est, juxta leges constitutas vindicari. Itaque injuria in hunc, nisi post juris in hunc translationem exsistere non potest.*

V. Nomina hæc, *Justum* & *Injustum*, sicut & *Justitia* & *Injustitia*, æquivoca sunt: aliud enim significant cùm Personis, aliud cùm Actionibus tribuuntur. Cùm actionibus tribuuntur, idem significat *Justum*, quod jure factum; & *Injustum*, quod *Injuriâ*. Ille autem qui fecit *Justum* aliquid, ideò *Insons*, non *Justus* dicitur: eum autem qui fecit aliquid *Injustum*, non ideo *injustum*, sed *sontem* dicimus. Quando vero de personis usurpantur, *esse justum* significat idem quod justè faciendo delectari, justitiæ studere, vel conari facere in omni re id quod justum est. Et *esse injustum*, est negligere justitiam, vel eam non pacto suo, sed præsenti commodo mensurandam existimare. Ita ut alia sit animi, instituti, sive hominis, alia unius actionis vel omissionis *justitia* & *injustitia*; possintque hominis *justè* actio-

Justitia distinctio in justitiam hominum, & actionum.

actiones innumeræ *injustæ*, & *injusti justæ* esse. *Justus* autem homo dicendus est, qui justa facit propter præceptum Legis; injusta non nisi per infirmitatem; *Injustus* qui justa facit propter pœnam legi adjunctam; injusta per animi iniquitatem.

Distinctio justitiæ in commutativam & distributivam examinatur.

VI. Justitia actionum distingui vulgò solet in duas species, *commutativam* & *distributivam*; quarum priorem sitam esse ajunt in proportione Arithmeticâ, posteriorem in Geometricâ. Illamque versari in permutatione, venditione, emtione, mutatione, mutui redditione, locatione, conductione, cæterisque, si qui sunt, actibus inter se contrahentium; ubi si æquale pro æquali reddatur, nasci inquiunt *justitiam commutativam*. Hanc verò circa dignitatem, & merita hominum, ita ut si cuique tribuatur παρὰ τὴν ἀξίαν, majus ei qui dignior, minus ei qui minus dignus, idque proportionatè, oriatur *justitia distributiva*. Agnosco hic distinctionem quandam æqualitatis: nempe ut una sit æqualitas simpliciter, veluti quando comparantur inter se duæ res æqualis pretii, ut libra argenti, cum 12. unciis ejusdem argenti: altera æqualitas secundum quid, ut cùm centum hominibus distribuendæ sint mille libræ, sexcentæ dentur sexaginta hominibus,

nibus, & quadringentæ quadringenta; ubi non eſt æqualitas inter 600. & 400.; ſed cùm eandem contingit æqualitatem eſſe inter numerum eorum quibus diſtribuuntur, unusquisque eorum æqualem partem auferet; unde dicitur æqualitas eadem res eſt cum proportione Geometrica. Sed quid hæc ad juſtitiam? nam neq; ſi res noſtras vendamus quanti poſſumus, injuria ulla fit emtori qui id voluit, & petiit; neque ſi de meo diſtribuero plus merenti minus, modo id dedero quod pactus ſum, neutri fit injuria. Id quod teſtatur ipſe Servator noſter Chriſtus Deus in Evangelio. Non igitur eſt ea juſtitiæ diſtinctio, ſed æqualitatis. Negari tamen fortè non poteſt quin juſtitia ſit æqualitas aliqua; nimirum quæ in eo tantum ſita ſit, ut cum æquales naturâ omnes ſimus, alter non arroget ſibi plus *juris*, quàm alteri concedat, niſi id *juris* ſibi pactis acquiſitum ſit. Atque hæc contra diſtinctionem illam *juſtitiæ*, quamquam ab omnibus penè receptam, dicta ſint: ne quis *injuriam* aliud eſſe putet, quàm fidei, ſive pactorum violationem; prout ſupra definitum eſt.

Volenti non fit injuria.

VII. Vetus eſt, *volenti non fit injuria.* Veritatem tamen dicti liceat ex principiis noſtris derivare. Factum enim ſit id, quod quis injurium ſibi putet volen-

lenti: ergo, volente eo, fit id quod per pactum non licuit. Sed volente eo fieri, id quod *pacto* non licebat, pactum *ipsum* [per articulum 15. capitis præcedentis] fit irritum; *jus* ergo faciendi redit; fit igitur *jure*; quare *injuria* non est.

Lex naturæ tertia, de ingratitudine.

VIII. Legis *naturalis* præceptum tertium est, *Ne eum qui fiducia tui tibi prior benefecerit, eam ob rem, deteriore conditione esse patiaris, sive ne accipiat quisquam beneficium, nisi animo nitendi ne dantem dati meritò pœniteat.* Nam absque hoc, contra rationem fecerit, si quis quod periturum videt beneficium, prior contulerit; atque eo modò omnis sublata erit inter homines beneficentia & fiducia, unáque omnis benevolentia; neque esset inter eos quidquam mutuæ opis, nec ullum gratiæ conciliandæ initium. Ex quo status belli necessario mansurus est, contra *Legem naturæ fundamentalem.* Quoniam verò Legis hujus violatio, non est fidei sive pactorum violatio: (supponitur enim nulla inter eos intercessisse pacta:) ideo neque *injuria* nominari solet; sed, quia respiciunt se mutuo *beneficium* & *gratia* INGRATITUDO appellatur.

Lex naturæ quarta, ut quisque se præstet commodum.

IX. Quartum præceptum naturæ est, *ut unusquisque se cæteris commodum præstet.* Quod ut rectè intelligatur, animadvertere oportet, esse in hominibus ad so-

societatem ineundem diversitatem ingeniorum ortam à diversitate affectuum, haud dissimilem illi quæ reperitur in lapidibus ad ædificandum comportatis à diversitate materiæ & figuræ. Nam ut lapis qui præ figura aspera & angulosa, plus loci cæteris aufert quàm ipse implet, neque præ materiæ duritie cumprimi vel secari facilè potest, nec compaginari ædificium sinit, tanquam *incommodus* abjicitur: ita homo qui præ ingenii asperitate, retentis superfluis sibi, necessaria aliis adimit, neque præ affectuum contumacia corrigi potest, cæteris *incommodus* molestusque dici solet. Quoniam jam unusquisque non *jure* modo, sed etiam *necessitate naturalè* totis viribus in id incumbere supponitur, ut necessaria ad sui conservationem consequatur; si quis velit pro superfluis contrà contendere, illius culpâ orietur bellum: propterea quòd illi soli nulla certandi incumbebat uecessitas. Facit ergo contra *legem naturæ fundamentalem*. Unde sequitur, [quod ostendendum erat]] præceptum naturæ esse, ut unusquisque se cæteris præstet commodum. Qui verò *Legem* hanc violat, *incommodus* & molestus dici potest. Cicero tamen *commodo* opponit *inhumanum*, tanquam ad hanc ipsam legem adspectans.

X.Le-

Lex naturæ quinta, de misericordia.

X. Legis naturæ quintum præceptum est, *oportere alterum alteri, sumta cautione futuri temporis, præteriti veniam, petenti & pœnitenti, concedere. Venia* (præteriti) sive remissio offensæ, nihil aliud est quàm illi, qui cùm lacesserit ad *bellum*, facti pœnitens *pacem* orat, *pax* concessa. *Pax* autem *concessa* non pœnitenti, hoc est, animum hostilem retinenti, vel futuri temporis cautionem non danti, hoc est, non pacem sed opportunitatem captandi, non est *pax*, sed *metus*: neque igitur à natura præcipitur. Cæterum qui pœnitenti & de futuro cautionem adhibenti, nolit ignoscere, ei pax ipsa non placet; quod est contra *legem naturalem*.

Lex naturæ sexta, quid pœnæ futurum tantum spectant.

XI. Sextum *Legis naturalis* præceptum est, *In ultione*, sive *Pœnis*, *spectandum esse, non malum præteritum, sed bonum futurum:* Hoc est, infligere pœnam nullo alio fine licitum esse, nisi ut ipse qui peccavit, corrigatur, vel alii supplicio ejus moniti fiant meliores. Hoc autem ex eo primùm confirmatur, quod unusquisque *lege naturali* teneatur alteri ignoscere; modo cautum prius sit de futuro tempore, ut articulo præcedente ostensum est. Præterea, quia *ultio*, quatenus solum præteritum consideratur, nihil aliud est præter triumphum, & gloriam animi, quæ ad nullum

lum finem dirigitur; (nam præteritum tantùm contemplatur, finis autem futura res eſt:) quodque ad nullum finem dirigitur, *Vanum* eſt: Ultio, ut quæ futurum non ſpectat, à vana gloria proficiſcitur, ideòque præter rationem eſt. At lædere alium præter rationem, introducit bellum, & eſt contra *legem naturæ fundamentalem*. Eſt igitur *legis naturæ* præceptum, In ultione non eſſe reſpiciendum, ſed proſpiciendum. Violatio autem Legis hujus, CRUDELITAS ſolet appellari.

Lex naturæ ſeptima, contra contumeliam.

XII. Quoniam autem ſigna omnia odii & contemtionis, ad rixam & pugnam maxime omnium provocant, adeo ut plerique vitam, nedum pacem amittere, quàm contumeliam pati malint; ſequitur ſeptimo loco, *lege naturali* præſcriptum eſſe, *nequis vel factis, vel verbis, vel vultu, vel riſu, alteri oſtendat ſe illum vel odiſſe, vel contemnere.* Cujus legis violatio CONTUMELIA nominatur. Quamquam autem nihil frequentius ſit, quàm potentiam erga minus potentes, & nominatim judicum adverſus reos ſcommata atque opprobria quæ neque ad rei crimen, neque ad judicis pertinent officium; hujusmodi tamen homines contra *legem* faciunt *naturalem*, & pro *contumelioſis* habendi ſunt.

XIII. Quæ

Lex naturæ octava, contra superbiam.

XIII. Quæstio uter duorum hominum dignior sit, non ad statum naturæ, sed ad statum civilem pertinet. Ostensum enim antea est, Cap. I. articulo 3. naturâ omnes homines æquales inter se esse, ideoque inæqualitatem quæ nunc est, puta à divitiis, à potentia, à nobilitate generis, profectam esse *à lege civili.* Scio, *Aristotelem* libro primo Politicorum, tanquam fundamentum totius scientiæ politicæ affirmare, hominum alios à natura factos esse dignos qui imperent, alios qui serviant, tanquam Dominus & servus non consensu hominum, sed aptitudine, hoc est, scientia vel inscientia naturali distinguerentur. Quo fundamentum non modo contra rationem (ut ostensum est supra) sed etiam contra experientiam est. Nam neque penè quisquam ingenio ita stupido est, ut non rectius arbitretur sibimet se, quam aliis regendum tradere. Neque si contendant inter se sapientiores, & robustiores, sunt illi his semper aut sæpe superiores. Sive igitur natura homines æquales inter se sint, agnoscenda est æqualitas; sive inæquales, quia certaturi sunt de imperio, necessarium est ad *pacem consequendum, ut pro æqualibus habeantur,* & propterea legis naturalis octavo loco præceptum est, *Ut unusquisque naturâ*

uni-

unicuique æqualis habeatur. Cui legi contraria eſt SUPERBIA.

Lex naturæ nona, de modeſtia.

XIV. Sicut neceſſarium erat ad uniuscujusque conſervationem, ut de quibusdam *juribus* ſuis cederet; ita non minus neceſſarium eſt ad eandem conſervationem, ut *jura* quædam retineat, nimirum *Jus* corporis tuendi, *jus* fruendi aëre libero, aqua, & cæteris omnibus vitæ necesſariis. Cum igitur à *pacem* ineuntibus multa *jura* retineantur communia, multa etiam acquirantur propria, dictamen *legis naturalis* nonum oritur, nempe *ut quæcumque jura unusquisque ſibimet ipſi poſtulat, eadem etiam unicuique concedat cæterorum.* Alioquin æqualitatem præcedente articulo agnitam fruſtraneam facit. Quid enim aliud eſt æqualitatem perſonam agnoſcere in ſocietate ineunda, quàm æqualia ipſis tribuere, quos alioqui ſocietatem inire ratio nulla exigit: *Æqualia* autem *æqualibus*, idem eſt quod *proportionalia proportionalibus* tribuere. Vocatur obſervatio hujus legis *Modeſtia;* violatio autem πλεονεξία: violantes latinis *immodici* & *immodeſti* nuncupantur.

Lex naturæ decima, de Æquitate, ſive contra acceptio-

XV. Decimo loco, imperatur *lege naturali, Ut unusquisque in jure aliis distribuendo utrique parti æqualem ſe præbeat.* Lege præcedente prohibitum eſt, ne nobis plus juris per naturam arrogemus, quàm

nem personarum.

quàm cæteris concedimus. Possumus minus, si volumus, etenim id aliquando *molestiæ* est. Sed si quando *Jus* aliis distribuendum à nobis sit, prohibemur hac lege, ne uni plus vel minus indulgeamus quàm alteri. Nam qui uni præ altero indulgendo naturalem æqualitatem non observat, facit in eum qui posthabitus est *contumeliam*. Est autem supra ostensum, *contumeliam* esse contra *leges naturales*. Præcepti hujus observatio ÆQUITAS, violatio *acceptio personarum*, Græcis uno vocabulo *προσωποληψία* appellatur.

Lex naturæ undecima, de habendis in communi.

XVI. Ex *lege* præcedente colligitur undecima, *Quæ dividi non possunt communiter* [*si fieri potest*] *utenda esse, idque* [*si quantitas rei permittat*] *quantum quisque velit. Sin quantitas rei non permittat, tum præfinitó, & proportionate ad numerum utentium.* Aliter enim nullo modo servari potest æqualitas illa, quam præcedente articulo à lege naturali imperatam esse demonstravimus.

Lex naturæ duodecima, de sorte dividendi.

XVII. Item; si neque dividi, neque communiter haberi potest, *lege naturali* institutum est (quod sit præceptum duodecimum) *ut ejus rei usus vel alternus sit, vel uni tantùm sorte adjudicandus, utque in alterno usu sorte quoque, quis ad utendum prior sit, judicetur.* Nam hic quoque æqualitas spectanda est,

eſt, alia autem inveniri præter ſortem non poteſt.

XVIII. Sors autem duplex eſt: vel *arbitraria*, vel *naturalis*. Arbitraria illa eſt, quæ fit conſenſu contendentium. Et ſita eſt in caſu mero, & fortè, quod ajunt, fortunâ. Naturalis eſt, *Primogenitura*, (Græcè κληρονομία, quaſi ſorte tributum) & *Prima occupatio*. Itaque quæ neque dividi, neque communiter haberi poſſunt, cedunt Primo occupanti; item Primogenito, ea quæ patris fuerunt, niſi pater ipſe *Jus* illud tranſtulerit priùs. Sit igitur ea *lex naturæ* decima tertia.

Lex naturæ decima tertia, de Primogenitura & Prima occupatione.

XIX. Legis naturalis decimum quartum præceptum eſt, *Pacis Mediatoribus præſtandam eſſe Incolumitatem*. Ratio enim quæ jubet finem, jubet etiam media neceſſaria. Primum autem rationis dictamen, *Pax* eſt, cætera ſunt ad *Pacem* media, ſine quibus *Pax* eſſe non poteſt, ſed nec ſine Mediatione *Pax*, nec ſine Incolumitate mediatio haberi poteſt; Eſt ergo dictamen rationis, hoc eſt, *lex naturæ*, *Pacis* mediatoribus præſtandam eſſe incolumitatem.

Lex naturæ decima quarta, de Incolumitate mediatorum pacis.

XX. Porrò, quoniam, etſi homines in omnes has, &, ſi quæ aliæ ſunt, *naturæ leges* conſentirent, easque ſtuderent obſervare, dubia tamen, & controverſiæ quotidie orientur, de legum ha-

Lex naturæ decima quinta, de conſtituendo Arbitro

harum ad facta applicatione: nimirum ad quod *factum* sit, sit contra *legem* necne, quæ quæstio juris dicitur:) ex quibus sequetur pugna inter partes, utrimque se læsos esse existimantes. Ad *Pacis* igitur conservationem (quia aliud in hoc casu remedium æquum excogitari non potest) necessarium est, ut ambo dissidentes in tertium aliquem consentiant, cujus sententiæ de re controversa staturos esse, *pactis mutuis* se obligent. Atque is in quem sic consensum est, *Arbiter* vocatur. Est igitur *legis naturalis* præceptum decimum quintum, *Oportere utrumque, de jure inter se disceptantium, submittere se alicujus tertii arbitrio.*

Lex naturæ decima sexta, Neminem esse arbitrum causæ suæ.

XXI. Ex eo autem quòd *Arbiter* sive *Judex* à disceptatibus electus sit ad determinandam controversiam, colligitur, oportere Arbitrum non esse unum ex ipsis disceptantibus. Nam unusquisque præsumitur, *bonum sibi* naturaliter, *Justum* propter *pacem* tantùm, & per accidens quærere; ideòque non posse æqualitatem illam, à *lege naturali* præceptam, tam accuratè observare quàm faceret tertius. Continetur itaque in *lege naturæ* decimo sexto loco, *neminem judicem vel Arbitrum esse debere suæ ipsius causæ.*

Lex naturæ decima septima, Arbi-

XXII. Ex eodem sequitur decimo septimo loco, *Neminem arbitrum esse opor-*

oportere, cui commodi vel gloriæ spes aliqua apparet major ex victoriâ unius partis, quàm alterius. Par enim ratio militat hic, atque in lege præcedente.

tros debere esse sine spe præmii ab iis referendi, quorum causa judicatur.

XXIII. Quando verò de ipso facto controversia oritur, nempe an factum sit necne, quod factum esse dicitur, *legis naturalis* est (per articulum 15.) ut Arbiter æquè utrique, id est (quia contradictoria affirmant) neutri credat. Tertio igitur, vel tertio & quarto, vel pluribus credere oportet; ut de facto, quoties aliis signis sciri non potest, sententiam ferat. *Lex* igitur decima octava naturalis, *arbitris & judicibus* facti injungit, *ut ubi signa certa facti non apparent, ibi secundum testes, qui utrique parti videntur æqui, sententiam regant.*

Lex naturæ decima octava, de Testibus.

XXIV. Ex supra adducta *arbitri* definitione intelligi porrò potest, *nullum pactum vel promissum intercedere, inter ipsum & partes quorum arbiter constitutus est, cujus vi teneatur in gratiam alterutrius partis pronunciare; neque cujus vi teneatur, ad id pronunciandum, quod æquum est, vel æquum esse censeat.* Obligatur quidem *arbiter* sententiam illam ferre, quam censet esse æquam per *legem naturæ*, quæ recensetur articulo 15. Cujus legis obligationi nihil est quod addi possit ex pacto. Frustra igitur esset pactum tale. Præterea si sen-

Lex naturæ decima nona, Nullum cum arbitrio pactum fieri.

tentiam iniquam ferens, æquam eam esse contenderet, nisi pactum tale invalidum sit; maneret controversia post sententiam latam; quod est contra *Arbitri constitutionem*, qui ab eis ita electus est, ut invicem obligaverint se, pro ratâ habere sententiam, quam ille pronunciaverit. *Arbitrium* ergo *lex naturæ* liberum jubet esse id, quod sit secundum præceptum ejus decimum nonum.

Lex naturæ vigesima contra crapulam, & ea quæ rationis usum impediunt.

XXV. Porrò quandoquidem *leges naturæ* nihil aliud sunt, præter dictata rectæ rationis, ita ut nisi quis rectè ratiocinandi facultatem conservare conetur, Leges naturæ observare non possit, manifestum est eum qui volens sciensque ea fecerit, quibus facultas rationalis destruatur vel labefactetur, volentem scientemque Legem naturæ violare. Nihil enim interest, utrum præter officium faciat quis, an id faciat volens, quo minus officium implere posset. Ratiocinandi autem facultatem destruunt vel labefactant homines qui faciunt ea, quibus mens de statu suo naturali deturbatur, id quod manifestissime contingit *Ebriis & crapulâ gravatis.* Peccatur ergo vicesimo loco contra legem naturalem *Ebrietate.*

Regula per quam sta-

XXVI. Dicet fortasse aliquis, qui viderit præcedentia *præcepta naturalia* artificio

tificio quodam ab unico rationis, nos ad nostri conservationem & incolumitatem hortantis, dictamine derivata, adeo difficilem esse deductionem harum legum, ut exspectandum non sit, eas vulgo cognitas fore; neque ideo obligare. Etenim leges nisi cognitæ, non obligant, immò non sunt leges. Huic respondeo, verum esse, *spem*, *metum*, *iram*, *ambitionem*, *avaritiam*, *gloriam inanem*, & cæteras perturbationes animi impedire, ne quis leges naturæ pro eo tempore quo passiones istæ prævalent, cognoscere possint. Cæterum nemo est, qui non aliquando sedato animo est. Eo igitur tempore nihil illi quamquam indocto & rudi, scitu est facilius; unicâ scilicet hac regulâ, ut cùm dubitet, id quod facturus in alterum sit, *jure* facturus sit *naturali*, necne, putet se esse in illius alterius loco. Ibi statim perturbationes illæ, quæ instigabant ad faciendum, tanquam translatæ in alteram trutinæ lancem, à faciendo dehortabuntur. Atque hæc regula non modo facilis, sed etiam dudum celebrata his verbis est, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris.*

tim cognosci potest anquod facturi sumus sit contra legem naturæ, necne.

XXVII. Quoniam autem plerique homines, præ iniquo præsentis commodi appetitu, prædictas leges quantumvis agnitas observare minimè apti sunt;

Leges naturæ obligant in foro interno tantùm.

sunt; si forte aliqui, cæteris modestiores, illam æquitatem commoditatemque, quam ratio dictat, exercerent, cæteris non idem facientibus, nihil minùs quàm rationem sectarentur. Neque enim pacem, sed certum & maturius exitium sibi compararent, cederentque observantes non observantibus in prædam. Non est igitur existimandum; natura, hoc est, ratione obligari homines ad exercitium (*) earum omnium, in eo statu hominum, in quo non exercentur ab aliis. Interea tamen obligamur ad animum eas observandi, quandocunque ad finem ad quem ordinantur, earum observatio conducere videbitur. Ideoque concludendum est, legem naturæ semper & ubique obligare in *Foro interno*, sive *conscientia*, non semper *in foro externo:* sed tum solummodo, cum securè id fieri possit.

Annotatio. Exercitium earum omnium, &c.] *Imò inter has Leges aliqua sunt, quorum in statu naturali omissio, [modo id Pacis, vel sui conservandi causâ fiat.] Legis naturalis adimpletio potius videtur, quàm violatio. Nam qui omnia facit contra omnia facientes, eripitq; rapientibus, æquum facit. Contra autem, id facere quod in pace modus est & modesti hominis, in bello ignavia est, & sui proditio. Sunt autem leges aliquæ naturales, quarum ne in bello qui-*

quidem exercitium desinit. Nam quid ebrietas, quidve crudelitas [id est, vindicta quæ futurum bonum non respicit] ad pacem vel conservationem cujusquam hominis conferre possit, non intelligo. Breviter, in statu naturæ, Justum & Injustum non ex actionibus, sed ex consilio & conscientia agentium æstimandum est. Quod necessariò, quod studio pacis, quod sui conservandi causâ fit, recte fit. Alioquin omne damnum homini illatum, Legis naturalis violatio atque in Deum injuria est.

XXVIII. Quæ verò leges conscientiam obligant, violari possunt facto, non solum iis contrario, sed & consentaneo: siquidem qui facit, contrarium putat. Quamquam enim actio ipsa secundum leges sit, conscientia tamen contra est.

Violantur leges naturæ quandoque, facto legibus consentaneo.

XXIX. Leges naturæ immutabiles & æternæ sunt, qnod vetant, nunquam licitum esse potest: quod jubent, nunquam illicitum. Numquam enim *superbia, ingratitudo, pactorum violatio,* (sive *injuria*) *inhumanitas, contumelia* licitæ, nec contrariæ his virtutes illicitæ erunt, quatenus pro animi dispositionibus intelliguntur, hoc est, quatenus *in foro conscientiæ* spectantur, ubi solùm obligant, & sunt leges. Actiones tamen ita diversificari possunt circumstantiis, & lege civili, ut quæ uno-

Leges naturæ sunt immutabile.

tempore æque, alio iniquæ; & quæ uno tempore cum ratione, alio contra rationem sint. Ratio tamen eadem neque finem mutat, quæ est *pax* & *defensio*, neque media; nempe animi virtutes eas, quas supra declaravimus, quæque nullâ vel consuetudine vel lege civili abrogari possunt.

Qui leges naturæ conatur implere, justus est.

XXX. Patet ex hactenus dictis, quàm faciles observatu sint *naturæ leges*, quippe quæ conatum solum [sed verum & constentem] requirunt, quem qui præstiterit, eum rectè possumus JUSTUM appellare. Nam qui toto conatu ad id tendit, ut omnes actiones suæ sint secundùm *præcepta naturæ*, clarè ostendit, animum se habere leges eas omnes adimplendi, quod est omne id ad quod obligamur à natura rationali. Qui verò totum id præstitit, ad quod obligatus erat, *justus* est.

Lex naturalis eadem cum morali.

XXXI. Legem naturalem eamdem esse cum *lege morali*, consentiunt omnes scriptores. Id quare sit verum, videamus. Sciendum igitur est, *bonum* & *malum* nomina esse rebus imposita ad significandum appetitum, vel aversionem eorum à quibus sic nominantur. Appetitus autem hominum pro diversis eorum temperamentis, consuetudinibus, opinionibusque, diversi sunt; ut videre est in iis rebus quas sensu percipimus,

mus, puta gustu, tactu, olfactu: sed multo magis in iis rebus quæ pertinent ad actiones vitæ communes, ubi quod hic *laudat*, id est, appellat *bonum*, alter *vituperat* ut *malum*; immò sæpissime idem homo diversis temporibus idem & *laudat* & *culpat*. Hæc dum faciunt, necesse est oriri discordiam & pugnas. Sunt igitur tamdiu in statu belli, quàm *bonum* & *malum* præ appetituum præsentium diversitate, diversis mensuris metiuntur. Hunc statum facile omnes, dum in eo sunt, agnoscunt esse malum; & per consequens, *pacem* esse *bonam*. Qui igitur de bono præsenti convenire non poterant, conveniunt de futuro; quod quidem opus rationis est, nam *præsentia* sensibus, *futura* non nisi Ratione percipiuntur. Præcipiente ratione pacem esse bonam, sequitur eadem ratione, omnia media ad pacem necessaria bona esse, ideòque *modestiam*, *æquitatem*, *fidem*, *humanitatem*, *misericordiam*, (quas demonstravimus ad pacem esse necessarias) *bonos* esse *mores*, sive habitus, hoc est, *virtutes*. *Lex* ergo eo ipso, quod præcipis media ad pacem, præcipit *bonos mores*, sive *virtutes*. Vocatur ergo *moralis*.

XXXII. Quia verò homines exuere non possunt appetitum illum irrationalem, quo bona præsentia [quibus, *Unde fiat, quod que*

arctâ

Sunt de lege naturali nō sint eadem quæ traduntur à Philosophis circa virtutes.

arctâ consequentiâ, multa adhærent improvisa mala) præ futuris appetuunt, factum est, ut quanquam consentiant omnes in laude dictarum virtutum, tamen dissentiant adhuc de earum naturâ, in quo nempe unaquæque earum consistat. Quoties enim cuiquam displicet aliena bona actio, ei actioni imponitur nomen alicujus vitii vicini; similiter nequitiæ quæ placent, ad virtutem aliquam referuntur. Unde evenit, eandem actionem ab his laudari & virtutem appellari, ab illis culpari & vitio verti. Neque huic rei remedii quicquam à Philosophis hactenus inventum est. Cùm enim non observarent, bonitatem actionum in eo sitam esse, quod in ordine ad pacem; malitiam in eo, quod in ordine ad discordiam essent: *moralem Philosophiam* condiderunt, à *morali lege* alienam, & sibi non constantem. Voluerunt enim, naturam *virtutum* in *mediocritate* quadam inter duo *extrema* sitam esse, vitia verò in ipsis *extremitatibus*: quod est apertè falsum, nam audere, laudatur, & nomine *fortitudinis* pro virtute habetur, quamquam extremum sit, si causa approbatur. Quantitas item rei quæ dono datur, sive magna, sive parva, sive media sit, non facit *liberalitatem*, sed donandi causa. Neque *injustitia* est, si cui de

meo

meo plus dedero quàm debitum est. Sunt igitur *leges naturales* summa Philosophiæ *moralis*: cujus præcepta hoc loco ea tantum tradidi, quæ pertinent ad conservationem nostram, contra pericula quæ à discordiá oriuntur. Sunt autem alia præcepta naturæ rationalis, ex quibus aliæ nascuntur virtutes, nam & *Temperantia* præceptum rationis est, quia intemperantia tendit ad morbos & interitum. Item fortitudo, hoc est, facultas valde resistendi in periculis præsentibus, quæque difficilius declinantur quàm superantur; quia medium est ad conservationem illius qui resistit.

Lex naturalis non est propriè loquendo lex, nisi quatenus traditur in Scriptura sacra.

XXXIII. *Naturæ* autem quas vocamus *leges*, cùm nihil aliud sint, quàm conclusiones quædam ratione intellectæ, de agendis & omittendis; lex autem, propriè atque accuratè loquendo, sit oratio ejus qui aliquid fieri vel non fieri aliis jure imperat: non sunt illæ propriè loquendo leges, quatenus à naturâ procedunt. Quatenus tamen eædem à Deo in scripturis sacris latæ sunt, ut videbimus capite sequente, Legum nomine propriissimè appellantur. Est enim *scriptuta sacra* in omnia maximo jure imperantis Dei oratio.

Caput IV.

Quod lex naturalis, est lex divina.

Lex naturalis & moralis, est lex divina.

I. Quæ *Naturalis*, & *Moralis*, eadem & *Divina lex* appellari solet. Nec immeritò tum quia *ratio*, quæ est ipsa *lex naturæ*, immediatè à Deo unicuique pro suarum actionum Regula tributa est, tum quia vivendi præcepta, quæ inde derivantur, eadem sunt quæ à divina Majestate, pro *legibus Regni cœlestis*, per Dominum nostrum *JEsum Christum*, & per sanctos *Prophetas*, & *Apostolos* promulgata sunt. Quæ igitur de *lege naturali* ratiocinando suprà intellecta sunt, ea hoc capite ex scripturâ sacrâ confirmare conabimur.

Id quod generatim confirmatur ex scriptura.

II. In primis autem ea loca indicabimus, in quibus legem divinam in recta ratione sitam esse declaratur. Psalm 36. 30, 31. *Os justi meditabitur sapientiam, & lingua ejus loquetur justitiam. Lex Dei in corde ipsius.* Jerem. 31. 33. *Dabo legem meam in visceribus eorum, & in corde eorum scribam eam.* Psalm 18. 8. *Lex Domini immaculata, convertens animam.* vers. 9. *Præceptum Domini lucidum, illuminans oculos.* Deut. 30. 11 *Mandatum hoc, quod ego præcipio tibi hodie, non supra te est, neque procul positum,* &c.

Vers.

Verf. 14. *Sed juxta te eſt ſermo valde, in ore tuo, & in corde tuo.* Pſalm 118. v. 34. *Da mihi intellectum, & ſcrutabor legem tuam.* Verſ. 105. *Lucerna pedibus meis tuum Verbum, & lumen ſemitis meis.* Prov. 9. 20. *Scientia ſanctorum, prudentia.* Joan. 1. 1. ipſe Legis promulgator *Chriſtus* appellatur λόγος. Verſ. 9. vocatur idem *Chriſtus lux vera, illuminans omnem hominem venientem in hunc mundum.* Quæ omnia, deſcriptiones ſunt *rectæ rationis*, cujus dictamina *leges* eſſe *naturales*, antè oſtenſum eſt.

Speciatim, reſpectu legis naturæ fundamentalis, de quærenda pace.

III. Quod autem ea, quam poſuimus pro *naturæ lege fundamentali*, nempe *quærendam eſſe pacem*, ſit etiam ſumma *legis divinæ*, ex his locis manifeſtum erit Rom. 3. 17. *Juſtitia* (quæ eſt ſumma legis,) vocatur *via ad pacem.* Pſal. 84. vers 11. *Juſtitia & Pax oſculatæ ſunt.* Matth. 5. 9. *Beati Pacifici, quia filii Dei vocabuntur.* Et poſtquam ſanctus Paulus ad Hebr. Cap. 6. verſu ultimo, *Chriſtum* (legis de qua agitur, legiſlatorem) dixerat eſſe, *ſecundum ordinem Melchiſedec Pontificem in æternum*, addit Capite ſequenti, verſu primo, *Hic Melchiſedec erat Rex Salem, Sacerdos DEI ſummi*, &c. Verſ. 2. *Primum quidem qui interpretatur Rex juſtitiæ; deinde autem & Rex Salem, quod eſt Rex pacis.* Ex quo conſtat, *Chriſtum Regem* in regno ſuo

justitiam cum *pace* colligare Psalm 33. 15. *Diverte à malo, & fac bonum; inquire Pacem, & persequere eam.* Isaiæ 9. 6. 7. *Parvulus enim est natus nobis, & filius datus est nobis; & factus est principatus super humerum ejus, & vocabitur nomen ejus, Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps Pacis.* Isai 52. 7. *Quam pulchri super montes pedes prædicantis & annunciantis pacem, annunciantis bonum, prædicantis salutem, dicentis Sion, Regnabit Deus tuus.* Luc. 2. 14. in nativitate *Christi* vox laudantium Deum & dicentium, *gloria Deo in altissimis, & in terrâ Pax hominibus bonæ voluntatis.* Et Isai. 53. 6. vocatur Evangelium, *disciplina pacis.* Isai. 59. 8. vocatur *justitia*, via pacis. *Viam pacis nescierunt, & non est judicium in gressibus eorum.* Michæas 5. 5. loquens de *Messia*, sic ait, *Stabit & pascet in fortitudine Domini, &c. quia magnificabitur usque ad terminos terræ, & erit iste Pax.* Prov. 3. 1. *Fili mi, ne oblivisjcaris legis meæ; & præcepta mea cor tuum custodiat; longitudinem enim dierum, & annos vitæ, & pacem apponent tibi.*

Item primæ legis naturalis, de communitate omni-

IV. Quod attinet ad legem primam, de *communitate omnium rerum abolendâ*, sive de introductione *Mei & Tui*, habemus primum, quam adversa sit paci communitas illa, ex verbis *Abrahami* ad

ad *Lotum*, Gen. 13. 8. *Ne quæso sit jurgium inter me & te, & inter pastores meos & pastores tuos. Ecce universa terra est coram te, recede à me obsecro.* Et legem de distinctione *Nostri* & *Alieni*, confirmant omnia illa Scripturæ sacræ loca, quibus invasio in alienum prohibetur, ut, *Non occides, non furaberis, non mœchaberis.* Supponunt enim, *Jus omnium in omnia sublatum esse.*

um rerum abolendâ.

V. Eadem præcepta stabiliunt legem naturalem secundam de servanda fide. Quid enim aliud est, *Non invades in alienum*, quàm, *non invades in id, quod pacto tuo tuum esse desiit?* Expresse autem, Psalm 14. vers. 5. quærenti, *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* responsum est, *qui jurat proximo suo, & non decipit.* Et Proverb. 6. 1. *Fili mi, si spoponderis pro amico tuo, laqueatus es verbis oris tui.*

Item secundæ legis naturalis, de servandâ fide.

VI. Tertiam *legem*, de *gratitudine*, asserunt hæc loca. Deut. 25 4. *Non obturabis os bovis triturantis.* Id quod sanctus Paulus, 1. Cor. 9 9. de hominibus dictum interpretatur, non de bubus tantum. Prov. 17. 13. *Qui reddit mala pro bonis, non recedet malum à domo ejus.* Et Deut. 20. 10. 11. *Si quando accesseris ad expugnandam civitatem, offeras ei primum pacem: si receperit, & aperuerit tibi portas, cunctus populus qui in ea est, salvabi-*

Item tertiæ legis naturalis, de gratitudine;

vabitur, & serviet tibi sub tributo. Prov. 3. 29. *Ne moliaris amico tuo malum, cùm ille in te habeat fiduciam.*

Item quarta legis naturalis, de exhibendo se commodo.

VII. Quartæ de *exhibendo se commodo*, conformia sunt divina præcepta hæc. Exod. 23. 4. 5. *Si occurreris bovi inimici tui aut asino erranti, reduc ad eum. Si videris asinum odientis te jacere sub onere, non pertransibis, sed sublevabis cum eo.* vers. 9. *Peregrino molestius non eris.* Prov. 3. 30. *Ne contendas adversus hominem frustra, cùm ipse tibi nihil mali fecerit.* Prov. 12. 26. *Qui negligit damnum propter amicum, Justus est.* 15. 18. *Vir iracundus provocat rixas, qui patiens est, mitigat suscitatas.* Proverb. 18. 24. *Vir amabilis ad societatem, magis amicus erit quàm frater.* Idem confirmatur Luc. 10. Parabolâ Samaritani, qui Judæi à latronibus vulnerati misertus est. Et præcepto *Christi*, Matth. 5. 39. *Ego autem dico vobis, non resistere malo: sed si quis te percusserit in dextram maxillam tuam, præbe illi & alteram, &c.*

Item quinta legis naturalis, de misericordia.

VIII. Quæ legem quintam probant, inter infinita alia loca hæc sunt. Matth. 6. 15. *Si enim dimiseritis hominibus peccata eorum, dimittet & vobis Pater vester cœlestis peccata vestra: si autem non dimiseritis hominibus: nec Pater dimittet vobis peccata vestra,* &c. Matth. 18. 21. *Domine, quoties peccabit in me frater*

meum, & dimittam ei? usque septies? Dicit illi Jesus: *Non dico tibi usque septies, sed usque septuagies septies;* hoc est, toties quoties.

IX. Ad sextam legem confirmandam pertinent omnia ea loca, quæ jubent fieri *misericordiam.* Qualia sunt: Matth. 5. 7. *Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur.* Levit. 19. v. 18. *Non quæras ultionem, neque memor eris injuriæ civium tuorum.* Sunt autem, qui hanc legem non modo non confirmatam, sed & infirmatam scripturis putant, ex eo quod impiis post mortem, ubi nullus emendationi, neque exemplo locus est, pœna tamen maneat æterna. Solvunt objectionem hanc aliqui, dicendo, Deum nullâ obstrictum lege omnia referre ad gloriam suam, sed homini non licere idem facere. Quasi Deus gloriam quæreret, hoc est, placeret sibi, in morte peccatoris! Rectius respondetur, institutionem pœnæ æternæ fuisse ante peccatum, & respexisse hoc tantum, ut metuerent homines peccare in futurum.

Item sextæ legis naturalis, quod pœnæ futurum tantum spectent.

X. Septimanam comprobant verba Christi, Matth. 5. 22. *Ego autem dico vobis, quia omnis qui irascitur fratri suo, reus erit judicio; qui autem dixerit, Fatue, reus erit Gehennæ ignis.* Prov. 10. vers 18. *Qui profert contumeliam, insipiens*

Item septima legis naturalis contra contumeliam.

piens est. Proverb. 14. 21. *Qui despicit proximum suum, peccat.* 15. 1. *Sermo durus suscitat furorem.* 12. 10. *Ejice derisorem; & exibit cum eo jurgium, cessabuntque causæ, & contumeliæ.*

Item octavæ legis naturalis, contra superbiam.

XI. Legem octavam de agnoscenda æqualitate naturæ, hoc est, de *humilitate*, stabiliunt hæc loca. Matth. 5. 3. *Beati pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cælorum.* Proverb. 6. 16. 19. *Sex sunt quæ odit Dominus, & septimum detestatur anima ejus: Oculos sublimes,* &c. Proverb. 16. 5 *Abominatio Domini est omnis arrogans: etiamsi manus ad manum fuerit, non est innocens.* Prov. 11. vers 2. *Ubi fuerit, superbia, ibi erit & contumelia; ubi autem est humilitas, ibi & sapientia.* Item Isai. 40. 1. (*Ubi adventus* Messiæ annunciatur, pro præparatione ad regnum ejus) vox clamantis in deserto, hæc est: *Parate viam Domini, rectas facite in solitudine semitas Dei nostri. Omnis vallis exaltabitur, & omnis mons & collis humiliabitur.* Quod absque dubio non ad montes, sed ad homines refertur.

Item nonæ legis naturalis de modestia.

XII. *Æquitas* autem, quam posuimus nono loco, esse *legem naturæ*, quâ unicuique præcipitur cæteris eadem jura permittere, quæ sibi permitti cupit, quæque cæteras omnes leges in se complectitur, eadem est quam & Moses ponit.

nit. Levit. 19. 18. *Diliges amicum tuum sicut te ipsum.* & *Servator* noster, summam ait esse *Legis moralis*, Matth. 22. v.36. *Magister, quod est mandatum magnum in lege? Ait illi Jesus: Diliges Dominum Deum tuum, &c. hoc est maximum & primum mandatum; secundum autem simile est huic, Diliges proximum, tuum, sicut te ipsum, in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ.* Diligere autem proximum sicut se ipsum, nihil aliud est, quàm ei omnia permittere quæ nobismet ipsis permittenda esse postulamus.

Item decimæ legis naturalis, contra acceptionem personarum.

XIII. Lege decima vetatur *acceptio personarum;* quemadmodum etiam locis sequentibus. Matth. 5. 45. *Ut sitis filii Patris vestri, qui facit Solem suum oriri super justos & injustos.* Coloss. 3. 11. *Non est Gentilis & Judæus, Barbarus & Schytha, servus & liber; sed omnia, & in omnibus Christus.* Actor. 10. 34. *In veritate comperi, quia non est personarum acceptor Deus.* 2. Paralip. 19. 7. *Non est apud Dominum nostrum iniquitas, neque acceptio personarum.* Ecclesiastic. 35. 16. *Dominus judex est, non apud illam gloria personæ.* Rom. 2. 11. *Non enim acceptio personarum apud Deum est.*

Item undecimæ legis naturalis,

XIV. Undecima lex, quæ jubet *communiter habenda esse quæ dividi non possunt*, nescio an expressè habeatur in sa-

de habendis communiter, quæ dividi non possunt. sacris scripturis, necne; praxis autem passim occurrit in communi usu puteorum, viarum, fluminum, rerum sacrarum, &c. aliter enim fieri non poterat, ut homines viverent.

Item duodecimæ legis naturalis, de sorte dividendis. XV. Loco duodecimo *legem naturæ* esse diximus, ea quæ neque dividi, neque communiter possideri possunt, forte tribuenda esse; id quod cum exemplo *Mosis* confirmatur, qui ex præcepto Dei, Num. 34. partes terræ promissionis tribubus *sorte* possidendas dedit: tùm Actor. 1. exemplo *Apostolorum*, qui in numerum suum, (sic præfati, *Tu Domine ostende, quem elegeris*, &c.) *Matthiam* præ *Justo*, *sorte* ascripserunt. Idem colligitur ex Prov. 16. 33. *Sortes mittuntur*. Et, quæ decima tertia est lex, successio debebatur *Esavo*, scilicet Primo-genito *Isaaci*, nec ipse eam (Genes. 25. 43.) vendidisset, vel pater aliter statueret.

Item decimæ quintæ legis naturalis, de constituendo arbitro. XVI. Sanctus Paulus, scribens ad Corinthios, Epist. 1. Cap. 6. corripit illius civitatis Christianos, quod judiciis forensibus apud judices infideles (suos hostes) inter se contenderent, Delictum esse inquiens, quod non malint injuriam accipere & fraudem pati. Est enim illud contra legem illam, qua jubemur *mutuo commodi esse*. Sed si accidat controversiam esse de rebus necessariis, quid facien-

ciendum est? Itaque Apostolus vers. 5. sic loquitur: *Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui potest judicare inter fratres suos?* Confirmat igitur illis verbis legem naturæ, quam numeravimus decimam quintam, nimirum ubi controversiæ vitari non possunt, constituendum esse ex consensu partium aliquem arbitrum, eumque tertium, ita ut (quæ est lex decima sexta) neuter litigantium judex sit in causâ propriâ.

Item decimæ septimæ legis naturalis, Arbitros præmium sententia accipere non debere.

XVII. Quod autem *judex* sive *arbiter* præmium pro sententiâ accipere non debeat, (quæ lex decima septima est) constat. Exod. 23. 8. *Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, & subvertunt verba justorum.* Et Ecclesiastic. 20. 31. *Xenia & dona excæcant oculos judicum.* Ex quo sequitur, neque obligari eum parti uni magis, quàm alteri; quæ est Lex decima nona: confirmaturque etiam Deuter. 1. 17. *Nulla erit distantia personarum; ita parvum audietis ut magnum;* & omnibus eis locis quæ addicta sunt contra personarum acceptionem.

Item decimæ octavæ legis naturalis, de Testibus.

XVIII. Quod in judicio *Facti*, *testes* adhibendi sint, quæ est lex decima octava, non modò confirmat scriptura, sed requirit plures. Deuter. 17. 6. *In ore duorum aut trium testium peribit,*

qui interficietur. Idem repetitur Deuter. 19. 15.

Item Vigesima legis naturalis, contra Ebrietatem.

XIX. Ebrietas, quam ideò inter violationes *Legis naturalis* ultimo loco numeravimus, quia rectæ rationis usum impedit, prohibetur in scripturis sacris etiam propter eandem. Proverb. 20. 1. *Luxuriosa res Vinum, & tumultuosa Ebrietas, quicunque his delectatur, non erit sapiens.* & Cap. 31. vers. 4. & 5. *Noli regibus dare Vinum, ne fortè bibant, & obliviscautur judiciorum, & mutent causam filiorum pauperis.* Ut autem sciamus malitiam hujus vitii consistere formaliter, non in quantitate vini quod bibitur, sed in eo quod judicium & rationem labefactet, sequitur proximo versu, *Date siceram mœrentibus, & Vinum his qui amaro sunt animo. Bibant & obliviscantur egestatis suæ, & doloris sui non recordentur amplius.* Eadem ratione in prohibenda *Ebrietate* utitur *Christus*, Lucæ Cap. 21. vers. 34. *Attendite autem Vobis, ne forte gravbentur corda Vestra in crapula & ebrietate.*

Item respectu ejus quod dictum est, Legem naturæ esse æternam.

XX. Quod diximus superiore capite, *legem naturæ esse æternam*, probatur ex Matth. 5. 18. *Amen dico Vobis, donec transeat cœlum & terra, jota unum, aut apex unus, non præteribit, à lege.* Psalm 118. 160, *in æternum omnia judicia justitiæ tuæ.*

XXI, Di-

XXI. Diximus quoque, *naturæ Leges* pertinere ad *conſcientiam*; hoc eſt, *Juſtum eſſe* qui omni conatu eas implere nititur. Et quamquam quis omnes actiones fecerit tales (quod attinet ad externam obedientiam) quales lex jubet, ſed non ob legem ipſam, ſed propter pœnam adjunctam, vel gloriæ causâ; tamen eum *injuſtum* eſſe. Utrumque confirmatur ſcripturis ſacris. Primum. Iſai. 55. 7. *Derelinquat impius viam ſuam, & vir iniquus cogitationes ſuas, & revertatur ad Dominum, & miſerebitur ejus.* Ezech. 18. 31. *Projicite à vobis omnes prævaricationis veſtras, in quibus prævaricati eſtis, & facite vobis cor novum, & quare moriemini, domus Iſraël?* Ex quibus, & ſimilibus locis, ſatis intelligi poteſt, non puniturum Deum facta eorum, quorum cor rectum eſt. Secundum, ex Iſaiæ cap. 29. verſu 13. *Et dixit Dominus, eó quod appropinquat populus iſte ore ſuo, & labiis glorificat me, cor autem ejus longe eſt à me, ideo ecce addam, &c.* Matth. 5. 20. *Dico enim vobis, niſi abundaverit juſtitia veſtra plus quàm Scribarum & Phariſæorum, non intrabitis in regnum cælorum.* Et in ſequentibus explicat Servator noſter, mandata Dei violari, non factis modo, ſed etiam voluntate. Scribæ enim & Phariſæi externis factis obſervabant

Item, Leges naturæ pertinere ad conſcientiam.

bant legem quàm maximè; sed gloriæ tantùm causâ, alter eandem violaturi. Occurrunt præterea innumera passim scripturæ sacræ loca, quibus manifestissimè dicitur, Deum voluntatem accipere pro facto; idque tam in bonis, quàm in malis actionibus.

Item Leges naturæ faciles esse observatu.

XXII. Quod lex naturæ facilis observatu sit, declarat *Christus*, Matth. 11. v. 28, 29, 30. *Venite ad me omnes qui laboratis, &c. Tollite jugum meum super vos, & discite à me, quia mitis sum & humilis corde; & invenietis requiem animabus vestris. Jugum enim meum suave est, & onus meum leve.*

Denique respectu regulæ per quam statim cognosci potest, an aliquid sit contra legem naturæ necne.

XXIII. Regula denique illa, quâ dignoscere unumquemque posse dixi, utrum id quod facturus sit, contra legem naturæ sit, necne, nempe, *Quod tibi fieri non vis, alteri ne feceris*, totidem penè verbis enunciatur à nostro Servatore, Matth. 6. 12. *Omnia ergo, quæcunque vultis ut faciant vobis homines, & vos facite illis.*

Christi lex, est naturæ lex.

XXIV. Sicut *lex naturæ* omnis *divina* est; ita *lex Christi* è converso (quæ tota explicatur Matthæi capitibus 5, 6, 7.) tota quoque (excepto uno mandato de non ducendâ eâ quæ propter fornicationem est dimissa quod pro divinæ legis positivæ explicatione adduxit Christus, contra Judæos, qui *legem* *Mo-*

Mosaicam non rectè interpretabantur:) naturæ doctrina est. Tota, dixi, lex Christi in dictis capitibus explicatur, non tota Christi doctrina. Nam doctrinæ Christianæ pars est *Fides*, quæ sub *Legis* nomine non comprehenditur. Leges enim feruntur de *actionibus* quæ voluntatem seqvuntur nostram, non de *opinionibus*, neque de *fide*; quæ extra potestatem nostram exsistentes, voluntatem nostram non sequuntur.

CAPUT V.

De caussis & generatione Civitatis.

I. Leges naturales *non sufficere ad Pacis conservationem.* II. Leges naturæ, *in* statu naturæ *silere.* III. *Securitatem vivendi secundū* leges naturæ *consistere in corcordià multorum.* IV. Concordiam *multorum non esse satis constantem ad Pacem diuturnam.* V. *Cui brutorum quorundam animantium regimen solâ stet concordiâ; hominum non item.* VI. *Requiri ad Pacem hominum, non modo* consensionem, *sed etiam* unionem. VII. *Quid sit* unio. VIII. *In* unione, *Jus omnium in* unum *transfertur.* IX. *Quid sit* civitas. X. *Quid sit* persona civilis. XI. *Quid sit* summum habere imperium, & *quid* subditus. XII. *Duo genera civitatum* naturale & institutum.

I. MAnifestum est per se, actiones hominum à voluntate, volun- *Leges naturales non*

 tatem

sufficere, ad Pacis conservationem

tatem à spe & metu proficisci, adeo ut quoties *Bonum majus*, vel *Malum minus* videtur à violatione Legum sibi proventurum, quàm ab observatione, volentes violant. Spes igitur unicuique securitatis conservationisque suæ in eo sita est, ut viribus artibusque propriis, proximum suum, vel palàm, vel ex insidiis præoccupare possit. Ex quo intelligitur, *leges naturales* non statim, ut cognitæ sunt, securitatem cuiquam præstare ipsas observandi: & proinde, quamdiu cautio ab invasione aliorum non habeatur, cavendi sibi quibuscunque modis voluerit, unicuique manere *Jus* primævum, hoc est, *jus in omnia*, sive *Jus belli*; sufficitque ad impletionem *legis naturalis*, ut quis paratus animo sit ad pacem habendam, ubi haberi potest.

Leges naturæ in statu naturæ silere.

II. Tritum est, *inter arma silere leges*; & verum est, non modo de *legibus civilibus*, sed etiam *de lege naturali*, si non ad animum, sed ad actiones referatur, per Cap. 3. Artic. 27. & bellum tale intelligatur, ut sit omnium contra omnes, qualis est *status naturæ meræ*, quamquam in bello nationis contra nationem modus quidam custodiri solebat. Ideòque priscis temporibus vitæ institutum, & quasi œconomia quædam erat, quam vocabant λῃστρικὴν, *Rapto vivere*; quæ neque contra

tra legem naturæ erat, rebus sic stantibus, neque sine gloriâ illis qui eam fortiter, nec crudeliter exercebant. Mos erat illis, cætera rapientibus, & vitæ parcere, & à bubus aratoribus, omnique instrumento agriculturæ abstinere. Quod tamen non ita est accipiendum, tanquam ad id adstringerentur lege naturæ, sed quod gloriæ suæ consulerent, & ne nimiâ crudelitate, metûs arguerentur.

Securitatem vivendi secundum leges naturæ, consistere in concordia multorum.

III. Cum ergo ad pacem conservandam necessarium sit *legis naturalis* exercitium; & ad *legis naturalis* exercitium necessaria sit *securitas*, considerandum est quid sit quod talem securitatem præstare possit. Ad hanc rem excogitari aliud non potest, præterquam ut unusquisque auxilia idonea sibi comparet, quibus invasio alterius in alterum adeò periculosa reddatur, ut satius sibi esse uterque putet, manus cohibere quàm conserere. Primum autem manifestum est, quod duorum vel trium consensio securitatem talem minimè præstare possit; propterea quòd additio ex altera parte unius, vel paucorum hominum, sufficit ad certam & indubitatam victoriam, datque animum adversario ad aggrediendum. Necessarium itaque est ad securitatem quam quærimus obtinendam, ut numerus eorum qui in-

mutuam opem conſpirant, tantus ſit, ut paucorum hominum ad hoſtes acceſſio non ſit ipſis conſpicui momenti ad victoriam.

Concordiam multorum non eſſe ſatis conſtantem ad pacem diuturnam.

IV. Denique, quantumcumque ſit numerus eorum qui ad ſe defendendum coëunt, ſi tamen non conſentiant inter ſe optimâ ratione quâ id fieri debeat, ſed unusquisque ſuo modo ſuis viribus utatur, nihil efficietur; propterea quod diſtracti ſententiis, impedimento invicem erunt; aut ſi in unam actionem ſpe victoriæ, vel prædæ, vel vindictæ, ſatis conſentiant, poſtea tamen diverſitate ingeniorum conſiliorumque, vel ſimulatione & invidiâ, quibus naturaliter homines inrer ſe contendunt, ita divellentur, ut neque mutuam opem conferre, neque pacem inter ſe habere velint, niſi communi aliquo metu coërceantur. Ex quæ ſequitur, *conſenſionem* plurium, (quæ conſiſtit in eo tantum, quod actiones ſuas, omnes ad eundem finem, & *bonum commune* dirigant) hoc eſt, ſocietatem mutui tantum auxilii, non præſtare conſentientibus, ſive ſociis, ſecuritatem quam quærimus, exercendi inter ſe ipſos *leges naturæ* ſupra dictas; ſed oportere amplius quiddam fieri, ut qui ſemel ad pacem, & mutuum auxilium, cauſâ *communis bonis* conſenſerint, ne poſtea,

ea, cum *bonum* suum aliquod *privatum* à *communi* discrepaverit, iterum dissentiant, metu prohibeantur.

V. Numerat Aristoteles inter animalia, quæ Politica appellat, non modo *Hominem*, sed etiam multa alia, ut *Formicam*, *Apem*, &c. quæ, quanquam ratione destituantur, per quam pacta facere, & submittere se regimini possint, nihilominus, consentiendo, id est, eadem cupiendo, & eadem fugiendo, ita actiones suas dirigunt ad finem communem, ut cœtus eorum nullis seditionibus sint obnoxii. Non sunt tamen cœtus eorum *civitates*, neque ideò ipsa animalia *politica* dicenda sunt; quippe quorum regimen consensio tantùm est; sive multæ voluntates ad unum objectum; non (ut in civitate opus est,) una voluntas. Verum est, in creaturis illis solo sensu & appetitu viventibus *consensionem* animorum ita esse durabilem, ut nullâ aliâ re opus sit ad eam, & (ex consequenti) ad pacem inter se conservandam, præterquam naturali eorum appetitu. In hominibus autem aliter res se habet. Nam primò inter homines certamen est honoris & dignitatis: inter bestias non est: unde *odium & invidia*, ex quibus nascitur seditio & bellum, inter homines est, inter illas non est. Secundò, appetitus naturalis apum & simi-

Cur brutorum quorundam animantium regimen solâ sit concordia; hominum non item.

similium creaturarum conformes sunt, & feruntur ad bonum commune, quod inter illas non differt à privato, homini autem nihil penè pro bono habetur, in quo non sit possessori aliquid præcipui & eximii præ eo quod possident cæteri. Tertio, animantia quæ rationem non habent, nullum defectum vident, vel videre se putant, in administratione suarum rerumpublicarum, sed in multitudine hominum plurimi sunt qui præ cæteris sapere existimantes, conantur res novare; & diversi novatores, innovant diversis modis: id quod est distractio, & bellum civile. Quartò, animantia bruta, utcumque possint vocis suæ usum aliquem habere, ad significandum inter se affectus suos; carent tamen illâ verborum arte, quæ necessariò requiritur ad perturbationes animi concitandas, nimirum, qua Bonum, melius; Malum, pejus repræsentatur animo, quàm revera est: hominis autem lingua tuba quædam belli est & seditionis; diciturque *Pericles* suis quondam orationibus, tonuisse, fulgurâsse, & confudisse totam *Græciam*. Quintò, non distinguunt illa *injuriam* à *damno*. Inde accidit, ut dum bene ipsis sit, socios non culpent. Homines autem maximè reipublicæ molesti sunt, quibus maximè licet esse otiosis, non enim antè certare
de

de dignitate publica solent, quam in certamine contra famem & frigus victoriam reportaverint. Postremò, consensio creaturarum illarum brutarum naturalis est; hominum pactitia tantùm, hoc est, artificiosa est, non igitur mirandum est, si hominibus ad vivendum in pace aliquid amplius opus sit. *Consensio* itaque, sive *societas* contracta sine potestate aliquâ communi, per quam metu pœnæ singuli regantur, non sufficit ad securitatem, quæ requiritur ad exercitium *justitiæ naturalis*.

VI. Quoniam igitur *conspiratio* plurium voluntatum ad eundem finem non sufficit ad conservationem pacis, & defensionem stabilem, requiritur ut circa ea quæ ad pacem & defensionem sunt necessaria, *una* omnium sit *voluntas*. Hoc autem fieri non potest, nisi unusquisque *voluntatem* suam, alterius *unius*, nimirum unius *Hominis*, vel unius *Concilii voluntati* ita subjiciat, ut pro *voluntate* omnium & singulorum habendum sit, quicquid de iis rebus quæ necessariæ sunt ad pacem communem ille *voluerit*. CONCILIUM autem voco, cœtum plurium hominum deliberantium de eo quod agendum, vel non agendum est; ad commune omnium bonum.

Requiri ad pacem hominum non modo consensionem, sed etiam unionem.

Quid sit unio.

VIII. *Voluntatem* hæc *submissio* omnium illorum, *unius hominis voluntati* vel *unius Concilii*, tunc fit, quando unusquisque eorum unicuique cæterorum se pacto obligat ad non resistendum *voluntati* illius *hominis*, vel illius *Concilii* cui sui submiserit, id est, neusum opum & virium suarum (quoniam jus seipsum contra vim defendendi retinere intelligitur) contra alios quoscumque illi deneget. Vocaturque UNIO. *Voluntas* autem *Concilii*, ea intelligitur esse, quæ est *voluntas majoris partis* eorum hominum, ex quibus Concilium consistit.

In unione, jus omnium in unum transfertur

VIII. Quamquam autem *voluntas* non sit ipsa voluntaria, sed tantum actionum voluntarium principium, (non enim volumus velle, sed *facere*) ideoque minimè cadat sub deliberationem & pacta; tamen qui subjicit *voluntatem* suam alterius voluntati, transfert in illum alterum *Jus virium & facultatum* suarum: ut cum cæteri idem fecerint, habeat is cui submittitur, tantas vires, ut terrore earum, singulorum voluntates ad unitatem & concordiam possit confirmare.

Quid sit civitas.

IX. *Unio* autem sic facta, appellatur *civitas*, sive *societas civilis*, atque etiam *persona civilis*, nam cum *una* sit omnium *voluntas*, pro *unâ personâ* habenda

da eſt; & nomine *uno* ab omnibus hominibus particularibus diſtinguenda & dignoſcenda, habens jura ſua, & res ſibi proprias. Ita ut neque civis aliquis, neque omnes ſimul, [ſi excipiamus eum cujus voluntas ſit pro voluntate omnium] pro *civitate cenſenda* ſit. CIVITAS ergo (ut eam definiamus) eſt *perſona una*, cujus *voluntas*, ex pactis plurium hominum, pro *voluntate* habenda eſt ipſorum omnium; ut ſingulorum viribus & facultatibus uti poſſit, ad pacem & defenſionem communem.

Quid ſit perſona civilis.

X. Quanquam autem *civitas* omnis *perſona civilis* ſit; non tamen, è converſo, omnis *perſona civilis* eſt *civitas*, fieri enim poteſt ut cives plures, permittente civitate ſuâ, coëant in *unam perſonam*, certamen rerum agendarum causâ. Hæ jam *perſonæ civiles* erunt, ut ſodalitates mercatorum, & conventus alii quamplurimi, *civitates* tamen non ſunt, quia non ſubjecerunt ſe voluntati conventus ſimpliciter, & in omnibus, ſed in certis rebus à civitate determinatis; atque ita ut cuilibet eorum contra ipſum *Corpus ſodalitatis*, contendere judicio licitum ſit apud alios; quod *civi* contra *civitatem* licitum non eſt. Hujusmodi igitur *ſocietates* ſunt *perſonæ civiles*, *civitati* ſubordinatæ.

Quid sit summum habere imperium, & quid subditus.

XI. In omni civitate, *Homo* ille, vel *Concilium* illud, cujus voluntati singuli voluntatem suam (ita ut dictum est) subjecerunt, SUMMAM POTESTATEM, sive SUMMUM IMPERIUM, sive DOMINIUM habere dicitur. Quæ *Potestas* & *Jus imperandi* in eo consistit, quod unusquisque civium omnem suam vim & potentiam, in illum *hominem*, vel *Concilium* transtulit. Quod fecisse, (quia vim suam in alium transferre naturali modo nemo potest) nihil aliud est, quàm de jure suo resistendi decessisse. *Civium* unusquisque, sicut etiam omnis *persona civilis subordinatà*, ejus qui *Summum imperium* habet, SUBDITUS appellatur.

Duo genera civitatum, naturale & institutivum.

XII. Ex ante dictis satis ostensum est, quo modo, & quibus gradibus *multæ personæ naturales* in *unam personam civilem*, quàm *civitatem* appellavimus, studio sese conservandi, mutuo metu coaluere. Cæterùm qui se subjiciunt alteri propter metum, vel ipsi quem metuunt se subjiciunt, vel alicui alii, cui confidunt, ut ab eo protegantur. Priore modo faciunt bello victi, nec occidantur; posteriore, nondum victi, ne vincantur. Prior modus initium habet à *potentiâ naturali*, & dici potest civitatis *origo naturalis*; posterior à *consilio*

ſilio & *conſtitutione* coëuntium; quæ *origo ex inſtituto* eſt. Hinc eſt quod duo ſint genera *civitatum*: alterum *naturale*, quale eſt *Paternum* & *Deſpoticum*; alterum *inſtitutivum*, quod & *politicum* dici poteſt. In primo *Dominus* acquirit ſibi *cives* ſua voluntate; in altero *cives* arbitrio ſuo imponitur ſibimet ipſis *Dominium*, ſive is ſit *unus homo*, ſive *unus cœtus* hominum, cum *ſummo imperio*. Dicemus autem primo loco de *civitate inſtitutiva*, deinde de *naturali*.

CAPUT VI.

De jure ejus, ſive Concilii, ſive Hominis unius, qui in civitate cum ſumma poteſtate eſt.

I. *Multitudini extra civitatem non poteſt attribui Jus aliquod, neque actio aliqua, in quam non ſigillatim conſenſerunt.* II. *Initium civitatis eſt Jus majoris numeri conſentientis.* III. *Unumquemq; Jus retinere protegendi ſe arbitrio proprio, quamdiu ſecuritati ſuæ non ſit proſpectum.* IV. Poteſtatem coactivam *neceſſariam eſſe ad ſecuritatem.* V. *Quid ſit* Gladius Juſtitiæ. VI. Gladium Juſtitiæ *penes eum eſſe qui habet* ſummum imperium. VII. Gladium belli *penes eundem eſſe.* VIII. Judicia *penes eundem eſſe.* IX. Legiſlationem *penes eundem eſſe.* X. Magiſtratuum & Miniſtrorum *civitatis nominationem penes eundem eſſe.* XI. Doctrinarum

examinationem *penes eundem esse*. XII. *Quicquid is fecerit*, impune *esse*. XIII. *Eidem à civibus* imperium absolutum concessum esse: quantaque ei debeatur obedientia. XIV. *Eundem* legibus *civitatis* non teneri. XV. *Nemini proprium esse quicquam contra illum qui habet* summum imperium. XVI. *Quid sit* furtum, homicidium, adulterium & injuria, *cognosci ex* legibus civilibus. XVII. *Opinio eorum qui civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum* potentiâ absolutâ. XVIII. *Notæ* Imperii summi. XIX. *Si conferatur* civitas *cum* homine, *is qui habet* summum imperium, *est ad* civitatem *in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem*. XX. Summum Imperium *non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum*.

Multitudini extra civitatem non potest attribui jus aliquod, neque actio aliqua in quam nō sigillatim consenserunt.

I. CONsideranda inprimis est ipsa hominum (coëuntium in unam civitatem suo ipsorum arbitrio) *Multitudo* [*] quid sit; nimirum quòd non sit *unum* aliquid, sed plures homines, quorum unusquisque suam habet sibi voluntatem, & suum circa omnia proponenda judicium. Et siquidem per contractus particulares singuli suum sibi habeant *Jus* & *proprietatem*, ut alter *hoc*, alter *illud* dicat esse *suum*, nihil erit de quo tota multitudo, ut *persona* à singulo quoniam distincta, possit rectè dicere, hoc *meum* est, magis quam *alienum*.

num. Neque est actio ulla, quæ multitudini attribui debet, ut *sua;* sed (si omnes vel plures consenserint) actio non erit, sed tot actiones, quot homines. Quamquam enim in magnâ aliquâ seditione vulgo dici soleat *populum* illius civitatis cepisse arma; verum tamen est de illis solis qui in armis sunt, vel qui iis consentiunt. *Civitas* enim, quæ *una persona* est, capere arma in se ipsam non potest. Quicquid igitur à multitudine factum est, intelligendum est factum esse ab unoquoque eorum ex quibus illa conflatur. Atque is qui in multitudine illa existens, tamen iis quæ facta sunt non consenserit, neque opem tulerit, non fuisse censendus est. Præterea in multitudine nondum in unam personam, eo modo quo dictum est, coalitâ, manet ille *naturæ status*, in quo *omnia omnium sunt;* neque locum habet illud *meum* & *tuum;* quod vocatur *dominium*, & *proprietas:* propterea quòd nondum extat securitas illa, quam suprà ad exercitium *legum naturalium* requiri ostendimus.

Multitudo, &c.) *Doctrina de Civitatis in cives potestate, totâ ferè dependet à cognitione differentiæ, quæ est inter multitudinem hominum quæ regit; & eam quæ regitur. Ea enim civitatis naturæ est, ut civium multitudo sive aggregatum, non* ***Annotatio.***

modo imperet, sed etiam imperanti subjiciatur; sed alio atque alio sensu. Quam differentiam in primo hoc Articulo satis expliacatam esse credideram, Verum, ex multorum coutra ea quæ sequuntur objectionibus, aliter esse sentio. Itaque uberioris explicationis causa pauca hæc adjicere visum est.

Multitudo, quia vox collectiva est, significare intelligitur res plures, ut hominum multitudo idem sit quod multi homines. Vox eadem quia numeri est singularis, unam rem significat, nempe unam multitudinem. At neutro modo intelligitur multitudo habere unam voluntatem à natura datam, sed alius aliam. Neque ergo attribuenda illi est una actio, quæcunque ea sit. Itaque promittere, pacisci, jus acquirere, jus transferre, facere, habere, possidere, & similia, multitudo non potest, nisi sigillatim sive viritim, ut sint promissa, pacta, jura, actiones, tot quot sunt homines. Quapropter multitudo, persona naturalis non est. Cæterùm eadem multitudo, si viritim paciscantur, fore ut unius alicujus hominis voluntas, vel majoris partis ipsorum voluntates consentaneæ, pro voluntate omnium habeantur, tunc persona una fit: voluntate enim prædita est, ideoque actiones facere potest voluntarias, quales sunt, imperare, leges condere, jus acquirere & transferre, & cætera; & populus sæpius quam

mul-

multitudo dicitur. Distinguendum itaque sic est; Per Populum vel multitudinem, quoties ipsam aliquid velle, imperare, vel facere dicimus, intelligitur civitas quæ imperat, vult & agit per voluntatem unius hominis, vel per voluntates plurium hominum consentaneas: quod nisi in conventis fieri nequit. Quoties autem à multitudine hominum, sive magna sive parva, aliquid fieri dicitur sine voluntate illius hominis vel conventus; id factum esse à populo subdito, id est, à multis simul civibus singularibus, neque ex una voluntate, sed ex pluribus provenire plurium hominum; qui cives sunt, & subditi, civitas non sunt.

Initium civitatis est majoris numeri consentientis.

II. Considerandum deinde est, unumquemque ex multitudine (quo constituendæ civitatis principium fiat) debere consentire cum cæteris, ut in iis rebus quæ à quopiam in cætu proponentur, pro voluntate omnium habeatur id, quod voluerit eorum major pars. Alio enim modo multitudinis hominum, quorum ingenia & vota inter se tam variè differunt, nulla omnino erit voluntas. Quod si quis nolit consentire, cæteri sine eo civitatem nihilo minus inter se constituent. Ex quo fiet ut civitas in dissentientem Jus suum præmævum retineat, hoc est, *jus belli*, ut in hostem.

III.Quo

Unumquemque jus retineri protegendi se arbitrio proprio, quamdiu securitati ejus non est prospectum.

III. Quoniam autem capite præcedente, articulo 6, requiri ad securitatem hominum diximus, non modo consensionem, sed etiam subjectionem voluntatum, circa eas res quæ ad Pacem & Defensionem sunt necessariæ; & in ea *unione*, sive *subjectione*, consistere naturam *civitatis*: videndum hoc loco est, ex iis rebus quæ in cœtu hominum (quorum voluntates omnes in majoris partis voluntate continentur) proponi, discuti, & statui possunt, quænam res ad Pacem, & defensionem communem sint necessariæ. Inprimis autem *paci necessarium* est, ut unusquisque in tantum protegatur contra cæterorum violentiam, ut possit securè vivere, hoc est, ne habeat causam justam metuendi à cæteris, quamdiu ipse alios injuriá nullâ affecerit. Tutos quidem reddere homines à mutuis damnis, ita ut lædi, vel occidi injuriâ non possint, impossibile est; neque ergo cadit in deliberationem. Sed ne sit metuendi causa justa, prospici potest. Securitas enim Finis est, propter quem homines se subjiciunt aliis: quæ si non habeatur, nemo intelligitur se aliis subjecisse, aut jus se arbitrio suo defendendi amisisse. Neque antè intelligendus est quisquam se obstrinxisse ad quicquam, vel jus suum in omnia

nia reliquisse, quàm securitati ejus sit prospectum.

IV. Ad securitatem hanc non sufficit, ut unusquisque eorum qui in civitatem coalituri sunt, cum cæteris paciscatur, vel verbis, vel scripto, de *non occidendo*, *non furando*, & similibus Legibus observandis. Manifesta enim omnibus est ingenii humani pravitas, & experientiâ nimis cognitum, quàm parùm, amotâ pœnâ, conscientiâ promissorum homines in officio contineantur. Securitati itaque, non *pactis*, sed *pœnis* providendum est. Tunc autem satis provisum est, cùm pœnæ tantæ in singulas injurias constituuntur, ut apertè majus malum sit fecisse, quàm non fecisse. Omnes enim homines necessitate naturæ id eligunt, quod *sibimet ipsis apparenter bonum* est.

Potestatem coactivam necessariam esse ad securitatem.

V. Jus autem pœnas sumendi tunc intelligitur datum esse alicui, quando unusquisque paciscitur, se non auxiliaturum esse ei qui pœnas daturus est. Vocabo autem *Jus* hoc *Gladium justitiæ*. Hujusmodi autem pacta satis plerumque observant homines, nisi ubi ipsi vel illorum proximi puniendi sunt.

Quid sit gladius justitiæ.

VI. Quoniam ergo ad securitatem singulorum, atque adeò ad pacem communem *necessarium* est, ut *Jus* utendi gla-

Gladium justitiæ penes qui ha-

bet imperium summum.

gladio ad pœnas, in aliquem *hominem* vel *concilium*, transferatur; is *homo*, vel illud *concilium*, necessariò intelligitur *summum* in civitate *imperium* jure habere. Qui enim pœnas suo arbitrio jure sumit, jure omnes cogit ad omnia, quæ ipse vult; quo imperium majus excogitari nullum potest.

Gladium belli penes eundem esse.

VII. Frustra autem pacem inter se colunt, qui se contra externos tueri non possunt; neque possibile est iis se tutari contra externos; quorum vires unitæ non sint: ideoque *necessarium* est ad singulorum conservationem, ut sit *Concilium* aliquod *unum*, vel *homo unus* qui jus habeat armandi, congregandi, & uniendi tot cives in omni periculo, vel occisione, quot pro incerto numero & viribus hostium ad communem defensionem opus erit; rursusque cum hostibus quoties expediet pacem faciendi. Intelligendum ergo est, singulos cives, in *unum* vel *hominem* vel *concilium*, totum hoc *Jus belli* & *pacis* transtulisse: Atque jus hoc (quod *Gladium belli* appellare possumus) esse ejusdem *hominis* vel *concilii*, cujus est *Gladius justitiæ*. Nemo enim ad arma & ad belli sumtus cives potest jure cogere, nisi qui jure punire eum potest qui non obedierit. *Summo* itaque *Imperio* uterque *Gladius*, tam *belli* quam *justitiæ*, ex

ex ipsa civitatis constitutione & essentialiter adhæret.

VIII. Quoniam autem *jus gladii* nihil aliud est, quam jure posse, suo arbitrio, gladio uti; sequitur, *Arbitrium* sive *judicium* de recto ejus usu ad eundem pertinere. Si enim *potestas judicandi* penes unum esset, & potestas exsequendi penes alterum, nihil efficeretur: frustra enim judicaret, qui mandata exsequi non posset; aut si exsequatur per jus alterius, non ipse *jus gladii* habere dicitur, sed alter, cujus ille minister tantum est. Omne igitur *judicium* in *civitate* est illius qui *Gladios* habet, hoc est, ejus cujus est *imperium summum*.

Judicia penes eundem esse.

IX. Porrò, cum non minus, imò multò magis ad pacem conducat, prævenire ne rixæ oriantur, quam ortas compescere: controversiæ autem omnes nascuntur ex eo, quod differunt inter se opiniones hominum de *meo* & *tuo*, *justo* & *injusto*, *utili* & *inutili*, *bono* & *malo*, *honesto* & *inhonesto*, & similibus, quæ quisque proprio æstimat judicio: ejusdem *Summi imperii* est, communes omnibus exhibere regulas, sive mensuras, & publicè eas declarare, quibus unusquisque sciat quid *suum*, quid *alienum*, quid *justum*, quid *injustum*, quid *honestum*, quid *inhonestum*, quid *bonum*, quid

Legislationem penes eundem esse.

quid *malum*, appellandum sit: hoc est summatim, quid *agendum* & quid *fugiendum* sit in vita communi. Regulæ autem, sive mensuræ illæ, vocari solent *leges civiles* sive *leges civitatis*, ut quæ ejus qui *summum* in civitate *imperium* obtinet, sunt *mandata*. Et LEGES CIVILES (ut eas definiamus) nihil aliud sunt, quam qui in civitate *summâ potestatee* præditus est, de civium futuris actionibus mandata.

Magistratuum & ministrorum civitatis nominationem penes eundem esse

X. Præterea cum, civitatis negotia, *belli*, & *pacis*, ab *uno homine*, *vel concilio uno*, absque *ministris* & *magistratibus subordinatis* omnia administrari, impossibile sit; pertineatque ad pacem & defensionem, ut quibus de controversiis justè judicare, vicinorum consilia pervidere, bella prudenter gerere, utilitati civitatis undiquaque prospicere incumbit, rectè suis officiis fungantur, rationi consentaneum est, ub ab eo dependeant, & eligantur, qui habet *summum imperium* tam in *bello*, quàm in *Pace*.

Doctrinarum examinationem peues eundem esse

XI. Manifestum quoque est, actiones omnes voluntarias initium habere & necessariò dependere à voluntate; voluntatem autem faciendi vel non faciendi dependere ab opinione *boni* vel *mali*, *præmii* vel *pœna*, quam sibi quisque conceperit ex facto vel omisso sequuturam esse; ita ut actiones omnium à suis cujus-

jusque opinionibus regantur. Quare illatione necessaria & evidenti intelligitur, pacis communis interesse plurimùm, ut nullæ opiniones vel doctrinæ civibus proponantur, quibus putent, vel se jure non posse *legibus* civitatis, hoc est, mandatis illius *hominis*, vel *concilii*, cui *summum* civitatis *imperium* commissum est, obtemperare; vel licitum sibi esse ei resistere; vel majorem pœnam manere sibi neganti, quàm præstanti obsequium. Si enim unus imperet aliquid facere sub pœnâ mortis naturalis, alius vetet sub pœna mortis æternæ, uterque jure; sequetur, non tantùm cives, etsi innocentes, puniri jure posse, sed penitus dissolvi civitatem. Neque enim servire quisquam duobus dominis potest, neque is cui obediendum esse credimus metu damnationis, minùs dominus est, quàm is cui obeditur metu mortis temporalis, sed potius magis: Sequitur ergo, illum *unum* sive *hominem*, sive *curiam*, cui commissum est à civitate *summum imperium*, hoc quoque habere juris, ut (*) & judicet quæ opiniones & doctrinæ paci inimicæ sunt, & vetet ne doceantur.

Et judicet quæ opiniones, &c.) *Dogma fere nullum est, neque circa cultum* *Annotatio*
Dei,

Dei, neque circa scientias humanas, unde dissensiones, deinde discordiæ, convitia, & paulatim bellum oriri non potsit. Neque accidit hoc propter Dogmatis falsitatem, sed propter ingenium hominum, qui sapientes sibi visi, idem videri volunt omnibus. Verum hujusmodi dissensiones quamquam impediri non possunt, ne oriantur, attamen ne impediant pacem publicam, Imperii summi exercitio coerceri possunt. De opinionibus itaque istiusmodi loquutus hoc loco non sum. Sunt doctrinæ quædam, quibus imbuti cives obedientiam civitati negari, & contra Principes summos summasque potestates pugnari, idque jure posse, imò oportere, arbitrantur. Quales sunt quæ sive directè & apertè, sive obscurius per consequentiam, hominibus aliis præter eos quibus imperium summum traditum est, obedientiam postulant. Spectare hoc ad potestatem, quam in aliena civitate Ecclesiæ Romanæ Principi multi attribuunt, & ad potestatem etiam quam alicubi extra Ecclesiam Romanam Episcopi in civitate sua sibi postulant; denique ad libertatem quam prætextu Religionis sumunt sibi etiam cives infimi, non dissimulo. Nam quod bellum civile in orbe Christiano unquam exstitit, quod ab hac radice ortum aut alitum non fuerit? Doctrinarum igitur judicium, utrum obedientiæ civili repugnent necne, & siquidem repugnent, potestatem prohibendi

ne doceantur, imperio civili hic attribuo. Non cum nemo sit, qui earum rerum quæ ad pacem & defensionem civitatis pertinent judicium civitati non concedat, & manifestum sit, opiniones quales jam recitavi, pertinere ad pacem civitatis, sequitur necessario, opinionum examen, an tales sint nec ne, ad civitatem, id est, ad eum penes quem est summum Civitatis imperium, referri oportere.

Quicquid is fecerit, impune esse.

XII. Postremò, ex eo quod civium unusquisque voluntatem suam voluntati ejus subjecit, *summum* in civitate *imperium* habet, ita ut viribus propriis contra eum uti non posit; sequitur manifestè, impunè debere esse, quicquid ab eo factum erit. Nam ut punire naturaliter eum nemo potest, qui satis virium non habet; ita neque jure punire, qui satis virium non habet.

Eidem à civibus imperium absolutum concessum esse quantaque ei debeatur obedientia.

XIII. Ex his quæ dicta jam sunt, manifestissimum est, in omni civitate perfectâ (hoc est, ubi nulli civium *Jus* est, viribus suis ad propriam conservationem suo arbitrio utendi, sive ubi *gladii privati jus* excluditur) esse *summum* in aliquo *Imperium*, quo majus ab hominibus jure conferri non potest, sive quo majus nemo mortalium habere potest in se ipsum. Imperium autem quo majus

majus ab hominibus in hominem transferri non potest, vocamus (*) ABSOLUTUM. Quicunque enim voluntatem suam ita voluntati civitatis subjecit, ut quidlibet possit *impunè facere, leges condere, lites judicare, pœnas sumere, viribus* & *opibus* omnium suo arbitrio uti, atque hæc omnia jure; sanè imperium ei maximum quod concedi potest, concessit. Idem experientiâ per omnes civitates quæ sunt, vel fuerunt unquam, confirmari potest. Quamquam enim quandoque dubitetur, *quis homo*, vel *quod concilium*, *summum* in civitate *imperium* habeat, exsistit tamen semper & exercetur tale imperium, nisi tempore seditionis & belli civilis, & tunc duo fiunt *summa imperia* ex uno. Seditiosi verò qui contra absolutam potentiam differere solent, non tam tollere eam, quàm in alios transferre satagunt. Sublatâ enim hac potentiâ, unâ tollitur civitas, & redit confusio omnium rerum. Cum jure absoluto summi Imperantis, tanta connectitur civium obedientia, quanta ad civitatis regimen necessario requiritur, id est, tanta ut jus illud frustra non sit concessum. Hujusmodi autem obedientiam, licet ea aliquibus de causis aliquando negari jure possit, quia tamen præstari major non potest, SIMPLICEM vocabi-

cabimus. Nascitur autem ad eam præstandam obligatio non immediatè ex eo pacto, in quo jus nostrum omne ad civitatem transtulimus; sed mediatè, nempe ex eo quod sine obedientia jus Imperii frustra esset, & per consequens omnino constituta civitas non fuisset. Aliud enim est, si dico, Jus tibi do quidlibet imperandi; aliud, si dico, Faciam quicquid imperabis. Poteſtque tale esse mandatum, ut interfici malim quàm facere. Siquidem ergo teneri nemo potest, ut velit interfici, multo minus tenetur ad id quod morte est gravius. Si jubear ergo interficere me ipsum, non teneor. Nam etsi negavero, nec jus imperii frustra est, cum alii haberi possint qui id facere jussi non recusabunt, neque id recuso quod facere pactus sum. Similiter si is qui summum habet Imperium, se ipsum, imperantem dico, interficere alicui imperet, non tenetur: quia intelligi non potest, ut id pactus fuerit. Neque parentem, sive is innocens, sive nocens sit, & jure condemnatus; cùm & alii sint qui id facere jussi volunt, & filius mori quàm vivere infamis atque exosus malit. Multi alii casus sunt, in quibus, cùm mandata aliis quidem factu inhonesta sunt, aliis autem non sunt, obedientia ab his præstari, ab illis negari jurè potest: atque

id ſalvo jure, quod Imperanti conceſſum eſt abſolutum. Nam illi in nullo caſu, eos qui obedientiam negabunt, interficiendi jus adimitur. Cæterum qui ſic interficiunt, etſi jure conceſſo ab eo qui habet, tamen eo jure aliter atque recta ratio poſtulat utentes, peccant contra leges naturales, id eſt, contra Deum.

Annotatio. ABSOLUTUM.) *Imperium abſolutum ſtatus popularis apertè ſibi poſtulat: nec repugnant cives. Nam in conventu multorum hominum civitatis faciem agnoſcunt, & conſilio res geri intelligunt etiam imperiti. Civitas tamen non minus eſt Monarchia, quam Democratia, habentque Reges abſoluti Conſiliarios ſuos, à quibus moneri & imperia ſua in rebus omnibus majoris momenti expendi quidem, etſi non revocari, volunt. Sed civitatem in perſona Regis contineri, minus manifeſtum eſt plerisque. Itaque contra imperium abſolutum objiciunt primò, quod ſi quisquam tali jure eſſet, civium conditio miſera eſſet. Sic enim cogitant, rapiet, ſpoliabit, occidet. Et tantum non jam ſpoliatum & occiſum ſe quisque putat. Quare autem faceret? non quia poteſt; nam niſi vult, non faciet. An in unius vel paucorum gratiam cæteros omnes ſpoliare vult? Primò etſi jure, id eſt, ſine injuria ſibi illatá, non tamen juſte, id eſt,*

ſine

ſine violatione legum naturalium & injuriâ in Deum faciet. Itaque à jure-jurando Principum ſecuritas ſubditis oritur nonnulla. Deinde ſi juſte id facere poſſet, vel ſi jus-jurandum nihili penderet, ratio quare ſpoliare cives ſuos vellet, cùm id ſibi bonum non ſit, nulla apparet. Quin princeps aliquando inique faciendi animum habere poſſit, negandum non eſt. Sed fac te dediſſe ei imperium non abſolutũ, ſed quantum ad te ipſum ab injuriis aliorum defendendum ſatis ſit, quod ut des ſi ſalvus eſſe vis, neceſſe eſt; nonne eadem omnia ſunt timenda? Nam qui ſatis habet virium ad omnes protegendos, ſatis quoque habet ad omnes opprimendos. Nihil ergo hic duri eſt, præterquam quod res humanæ ſine incommodo aliquo eſſe non poſſunt. Atque hoc ipſum incommodum à civibus, non ab imperio eſt. Nam ſi homines propriis ſingulorum imperiis regere ſe poſſent, hoc eſt, vivere ſecundum leges naturales, opus omnino civitate non eſſet, neque communi imperio coerceri.

Objiciunt ſecundò, imperium in orbe Chriſtiano abſolutum nullum eſſe. Quod certe non eſt verum. Nam omnes Monarchiæ, omneſque alii ſtatus civitatum tales ſunt. Quamquam enim illi qui ſummum imperium habent, non omnia faciunt quæ vellent, & quæ civitati utilia eſſe ſciunt, cauſa ejus rei non eſt defectus juris, ſed

consideratio civium, qui privatæ rei attenti, & earum rerum, quæ ad publicum spectant, ignari, ad officium quandoque sine periculo civitatis cogi non possunt. Itaque Principes ab exercitio juris sui abstinent aliquando, prudenterque de re aliquid, de jure autem nihil remittunt.

Eundem legibus civitatis non teneri.

XIV. Neque sibi dare aliquid quisquam potest, quia jam habere supponitur quod dare sibi potest; neque sibi obligari. Nam cùm idem esset *obligatus*, & *obligans*, obligans autem obligatum possit liberare, frustra esset sibi obligari, quia liberare se ipsum potest arbitratu suo; & qui hoc potest, jam actu liber est. Ex quo constat, *legibus civilibus* non teneri ipsam civitatem. Nam leges civiles sunt leges civitatis; quibus si obligaretur, ipsa obligaretur sibi. Neque obligari potest civitas civi. Quoniam enim hic illam, si voluerit, potest obligatione liberare, & vult quoties ipsa vult, (quia civis cujusque voluntas in omnibus rebus, comprehenditur in voluntate civitatis) libera est civitas quando vult, hoc est, actu jam libera est. *Concilii* autem, sive *hominis* cui *summum imperium* commissum est, voluntas, est voluntas civitatis. Complectitur ergo voluntas singulorum civium, neque igitur tenetur is, cui *sum-*

summum imperium commissum est, *legibus civilibus*; hoc enim est obligari sibi, neque cuiquam civium.

Nemini proprium esse quicquã contra illum qui habet summũ imperium.

XV. Quoniam autem, ut supra ostensum est, ante constitutionem civitatis *omnia omnium* sunt, neque est quod quis ita *suum* esse dicat, quod non alius quilibet idem eodem jure vendicet pro *suo*, (ubi enim omnia *communia* sunt, nihil cuiquam *proprium* esse potest) sequitur, *proprietatem* initium sumpsisse (*) cum ipsis civitatibus, atque esse id cuique *proprium*, quod sibi retinere potest per leges, & potentiam totius civitatis, hoc est, per eum cui *summum* ejus *imperium* delatum est. Ex quo intelligitur, singulos cives *suum* sibi *proprium* habere, in quod nemo concivium suorum jus habet, quia iisdem legibus tenentur; non autem proprium ita habere quicquam, in quod non habeat jus ille qui habet *imperium summum*, cujus mandata sunt ipsæ leges, cujus voluntate voluntas singulorum continetur, & qui à singulis constituitur judex supremus. Quamquam autem multa sint, quæ civitas civibus permittit, ideòque aliquando contra habentem *summum imperium* lege agi possit: actio tamen ea non est *juris civilis*, sed *æquitatis naturalis*; neque agitur de eo (*) quod jure *possit* is, qui *summum*

imperium habet, ſed de eo quod *voluit*; ideòque ipſe erit judex, tanquam ſi cognitâ æquitate, non poſſet inique judicare.

Annotatio. Proprietatem initium ſumpſiſſe cum civitatibus, &c.) *Quod ab aliquibus objectum eſt, bonorum proprietatem etiam ante conſtitutas civitates in partibus familiarum exſtitiſſe, id, quoniam familiam civitatem parvam eſſe dixeram, fruſtra objectum eſt. Nam filiifamilias, proprietatem rerum ſuarum à patre conceſſam habent, diſtinctam quidem à cæteris filiis ejusdem familiæ, ſed non à proprietate ipſius patris. Patres vero diverſarum familiarum, qui nec patri nec domino communi ſubjiciuntur, jus commune in omnia habent.*

Annotatio. Neque agitur de eo quod jure poſſit, &c.] *Quoties actio legis civi contra ſummum Imperantem, id eſt, contra civitatem conceditur; ea actione non quæritur, an civitas rem de qua agitur, poſſidere jure poſſit, ſed an legibus ante latis eam poſſidere voluerit. Eſt enim lex ſummi Imperantis voluntas declarata. Cum itaque pecuniam duobus nominibus civitas à cive petere poſſit, nimirum ut tributum, vel ut debitum, in priore caſu actio legis non conceditur: nam quæri non poteſt: an civitas tributi exigendi jus habeat: in*

ſecundo conceditur, propterea quod nihil vult auferre civitas à cive per calliditatem; & tamen, ſi opus eſt, omnia aperte. Itaque quod reprehendit quidam hunc locum, dicens, facile, ex hac doctrina, eſſe principibus ære alieno ſe liberare, inepte reprehendit.

XVI. *Furtum*, *Homicidium*, *Adulterium*, atque *injuriæ* omnes legibus naturæ prohibentur. Cæterum quid in cive *furtum*, quid *homicidium*, quid *adulterium*, quid denique *injuria* appellandum ſit, id non *naturali*, ſed *civili lege* determinandum eſt. Non enim omnis ablatio rei, quam alter poſſidet, ſed rei *alienæ* tantum, *furtum* eſt. Quid autem *noſtrum* eſt, quid *alienum*, *legis civilis* quæſtio eſt. Similiter non omnis occiſio hominis *Homicidium* eſt, ſed ejus tantùm quem occidere vetat lex *civilis*; neque omnis concubitus *adulterium* eſt, ſed is tantùm quem *leges civiles* prohibent. Denique promiſſi violatio *injuria* eſt, ubi ipſum promiſſum licitum eſt; ubi verò *jus* non eſt paciſcendi, ibi nullum *jus* tranſit; ideòque nulla ſequitur *injuria*, ut dictum eſt capite 2. artic. 17. Quæ autem paciſci poſſumus, & quæ non poſſumus, *à lege civili* pendent. Rectè igitur ſanxit civitas *Lacedæmoniorum*, im-

Quid ſit furtum, homicidium, adulterium & injuria, cognoſci ex legibus civilibus.

impune fore adolescentibus, si quasdam res ita aliis auferrent, ut non deprehenderentur, nihil enim aliud erat, quàm legem facere, ut *suum*, non *alienum* esset, quod sic acquireretur. Rectè item ibique occiditur, quem bello vel necessitate propriæ defensionis occidimus. Similiter qui concubitus in una civitate *matrimonium* est, in aliâ *adulterium* judicabitur, & è converso. Item ea pacta quæ faciunt *matrimonium* in uno cive, non idem faciunt in alio, quamquam ejusdem civitatis; propterea quod qui prohibetur à civitate, (hoc est, ab eo vel *homine* vel *Concilio*, cujus est *summum* in civitate *Imperium*) quidpiam pacisci, non habet jus paciscendi. Neque ergo pactum ejus validum est; non sit ergo *matrimonium*. Ejus autem pactum, qui minimè prohibebatur, ideo validum est, & *matrimonium*. Neque addit quibuscunque pactis illicitis validitatem ullam, quòd facta fuerint cum jure-jurando, (*) aut Sacramento. Nihil enim addunt hæc pactorum firmitati, ut dictum supra est cap. 2. articulo 22. Quid igitur *Furtum*, quid *Homicidium*, quid *Adulterium*, & in universum, quid sit *injuria* cognoscitur ex *lege civili*, hoc est, ex mandatis ejus qui in civitate cum *summo imperio* est.

Quod

Quod facta fuerint cum jure-jurando aut Sacramento, &c.] *Utrum Matrimonium Sacramentum sit, [quo sensu ea vox à Theologis usurpatur) an non sit, non est hujus instituti disputare. Tantum dico, viri & mulieris ad cohabitationem contractum legitimum, id est, lege civili concessum, sive Sacramentum idem sit, sive non sit, certe esse matrimonium legitimum. Cohabitationem autem qualem aut inter quos civitas fieri prohibet, matrimonium non esse, cum sit de essentia matrimonii, ut sit contractus legitimus. Matrimonia fuerunt legitima permultis in locis, ut apud Judæos, Græcos, Romanos, quæ tamen solvi poterant, apud eos autem qui non permittunt hujusmodi contractus, nisi ea lege ut nunquam dissolvantur, matrimonium solvi quidem non potest; & ratio est quod civitas illud solubile fieri vetuit, non quod matrimonium sit Sacramentum. Itaque circa matrimonium nuptiarum cerimonias, quæ in Templo peragendæ sunt, peragere, conjugibus benedicere, vel, si ita dicendum est, eos consecrare, ad Ecclesiasticos fortasse solos pertinebit; cætera omnia, nempe qui, quando, quibus pactis matrimonia fiant, penes leges civitatis sunt.* *Annotatio.*

XVII. Adeò durum maximæ parti hominum videtur esse *summum* hoc *eorum qui im-* *Opinio*

civitatem constituere vellent, ubi non esset quisquam cum potentia absoluta.

imperium & *potentia absoluta*, ut ipsa etiam nomina oderint. Id quod accidit maximè per inscitiam *humanæ naturæ & legum naturalium*, partim autem etiam per eorum culpam, qui cùm in tali imperio constituti sint, potestate sua ad propriam libidinem abutuntur. Ut fugiant igitur hujusmodi *summam potestatem*, quidam eorum civitatem satis rectè constitutam volunt, si illi qui cives futuri sunt, coeuntes, de certis articulis propositis & in cœtu agitatis probatisque consentiant, jubeantque eos observari, pœnasque præscriptas de iis sumendas esse qui eos violaverint. Ad quam rem, atque etiam ad propulsationem externorum hostium, præscribunt reditum certum & limitatum, ea lege, ut si non sufficiat, redeundum sit ad novam cœtus conventionem. Quis non videt in civitate sic constitutâ, cœtum illum qui hæc præscripsit, habuisse *potestatem absolutam?* si manet igitur *cœtus*, vel de tempore in tempus ad certam diem & locum conventus celebret, erit perpetua *potentia* illa. Sin penitùs se dissolvant, vel unà dissolvitur civitas, atque ita revertuntur ad *statum belli*, vel relinquitur alicubi potestas puniendi eos qui leges transgredientur, quicunque demum & quotcunque illi fuerint; quod

fieri

fieri non poteſt ſine *poteſtate abſolutâ*. Nam qui *jure* tantum ſibi conceſſum virium habet, ut poſſit quotlibet cives pœnis coercere, habet potentiam tantam, ut à civibus major contribui non poſſit.

XVIII. Manifeſtum eſt igitur, eſſe in omni civitate aliquem *hominem unum*, vel *concilium* ſive *curiam unam*, quæ potentiam in cives ſingulos jure habet tantam, quantam extra civitatem unusquisque habet in ſe ipſum: id eſt, *ſummam* ſive *abſolutam*, viribus civitatis, neque ullâ aliâ re limitandam. Si enim poteſtas ejus limitaretur, neceſſe eſt, ut id fiat à majori poteſtate: oportet enim eum qui limites præſcribit, majorem potentiam habere, quam is qui limitibus cohibetur. Potentia itaque illa cohibens, vel ſine limite eſt, vel iterum cohibetur ab aliâ majori; & ſic tandem devenietur ad poteſtatem, ſine alio limite præter eum qui terminus ultimus eſt virium civium ſimul omnium. Eadem dicitur quoque *imperium ſummum*, & ſiquidem *concilio* id commiſſum ſit, vocatur illud *concilium ſupremum*; ſi verò homini uni datum ſit, vocatur ille homo, *ſupremus* civitatis *Dominus*. *Imperii* autem *ſummi* notæ ſunt hæ, *leges condere*, & *abrogare*; *Bellum* & *pacem* decernere; *contro-* *Notæ Imperii ſummi*

Servias omnes per se, vel per *judices* à se constitutos *cognoscere*, & *dijudicare*; *Magistratus*, *Ministros*, *Consiliarios* omnes eligere. Denique si quis sit qui unam quamcunque actionem jure agere potest, quæ nulli civi, neque civibus, præterquam ipsi soli licita est, is *summum imperium* in civitate obtinet. Nam ea quæ fieri neque à cive ullo, neque à pluribus civibus jure possunt, civitas sola potest facere. Is igitur qui ea facit, jure utitur civitatis, quod est *imperium summum*.

Si conferatur civitas cum homine, is qui habet summum imperium, est ad civitatem in ea ratione, in qua est anima humana ad ipsum hominem. Per cap. 6. art. 1.

XIX. Qui civitatem & cives cum homine & membris ejus comparare solent, dicunt penè omnes, eum qui *summum imperium* obtinet in civitate, esse ad civitatem totam id quod caput est ad totum hominem. Cæterum ex antedictis apparet, eum qui tali imperio præditus est, (sive *Homo* sit, sive *curia*) habere ad civitatem, rationem non capitis, sed animæ. Nam anima est, per quam homo habet voluntatem, hoc est, potest velle & nolle. Ita per eum qui *summum* habet *imperium*, & non aliter, voluntatem habet, & potest velle & nolle civitas. Cum capite conferendus potiùs est cœtus consiliariorum, sive consiliarius unus, cujus solius consilio [si alicujus solius] is qui habet *summum imperium* in regendâ civitate, in

rebus

rebus maximi momenti utitur. Capitis enim officium consulere est, sicut animæ inperare.

XX. Siquidem *imperium summum*, vi pactorum, quæ cives sive subditi inter se singuli cum singulis mutuò ineunt, constitutum sit; pacta autem omnia, ut à voluntate contrahentium vim suam sortiuntur, ita consensu eorundem vim suam perdant, & dissolvantur? inferet forte aliquis *summum imperium* consensu omnium simul subditorum posse tolli. Quod etsi verum esset, non video tamen quid periculi inde *summis imperantibus* oriri *jure* posset. Quoniam enim supponitur, unumquemque unicuique se obligasse, si quilibet unus civium id fieri nolit, cæteri omnes utcunque consenserint, tenebuntur. Nec potest quisquam eorum sine *injuriâ* facere, quod pacto mecum inito non facere se obligavit. Non est autem putandum, accidere unquam, ut omnes simul cives, ne uno quidem excepto, contra *summum imperium* consentiant. Non ergo periculum est *summis imperantibus*, ne *jure* possit autoritate sua spoliari. Si tamen concederetur, jus eorum dependere à solo pacto, quod unusquisque init cum unoquoque suo concive, facilè accidere posset ut imperio spoliarentur prætextu *juris*. Subditis enim

Summum imperium non posse jure dissolvi consensu eorum, quorum pactis est constitutum.

enim ſive convocatis imperio civitatis, ſive ſeditiosè concurrentibus, plurimi arbitrantur conſenſum omnium contineri in conſenſu majoris partis. Quod quidem falſum eſt. Non enim à natura eſt, quod conſenſus majoris paris habeatur pro conſenſu omnium, neque verum eſt in tumultibus; ſed procedit ab inſtitutione civili, & verum eſt tunc tantum, quando is *homo* vel *curia* illa quæ ſummum habet imperium, cives convocans, propter numerum magnum electis eſſe vult poteſtatem loquendi pro elgientibus, & loquentium majorem partem, circa eas res quæ ab eo diſcutiendæ proponuntur, haberi pro omnibus. Non autem intelligitur is qui habet *ſummum imperium*, convocaſſe cives ad diſputandum de ipſius jure, niſi pertæſus rerum, diſertis verbis imperium abjiciat. Quoniam autem plurimi, per inſcitiam, pro conſenſu civitatis habent, non modo conſenſum majoris partis civium, ſed etiam valde paucorum, ſi ſecum ſentiant, poſſet iis videri, *imperium ſummum* jure abrogari modò id fiat in magno aliquo conventu civium per ſuffragia majoris numeri. Sed quamquam imperium, per pacta ſingulorum cum ſingulis conſtituitur, non tamen ab ea ſola obligatione dependet imperii jus. Accedit obligatio erga

erga habentem imperium. Civis enim unusquisque cum unoquoque paciſcens, ſic dicit, *ego jus meum transfero in hunc, ut tu tuum transferas in eundem.* Unde jus quod unsquisque habebat utendi viribus ſuis ad proprium beneficium, totum translatum eſt in aliquem hominem vel conſilium ad beneficium commune. Itaque intercedentibus pactis, quibus ſingulis ſinguli obligantur, & juris donatione, quam ratam habere obligantur imperanti, duplici obligatione civium munitur imperium, ea quæ eſt ad concives, & ea quæ eſt ad imperantem. Non ergo cives quotcunque fuerint, ſine conſenſu etiam ipſius imperantis, eum ſpoliare imperio jure poſſunt.

CAPUT VII.

De tribus Civitatum ſpeciebus, Democratiâ, Ariſtocratiâ, Monarchiâ.

I. *Civitatis tres eſſe tantũ ſpecies,* Democratiam, Ariſtocratiam, Monarchiam. II. Oligarchiam *non eſſe ſtatum civitatis diverſum ab* Ariſtocratiâ, *neq;* Anarchiam *eſſe ſtatũ omnino.* III. Tyrannidem *non eſſe ſtatum civitatis diverſum à legitimâ* Monarchia. IV. *Non dari ſtatũ civitatis* mixtum *ex ſpeciebus dictis.* V. Democratiam, *niſi certa tempora & loca conveniendi conſtituantur, diſſolvi.* VI. *In* Democratiâ, *temporum conveniendi intervalla oportet eſſe parva, vel* ſummi

mi imperii *usum pro intervallis* uni *alicui esse concedendum*. VII. *In* Democratiâ *singuli cum singulis obedituros se* populo *paciscuntur*, Populus *ipse nemini obligatur*. VIII. Aristocratia *quibus actibus constituta*. IX. *In* Aristocratia, Optimates *nihil paciscuntur; neq; civi cuiquam, aut toti* populo *obligantur*. X. Optimatibus *necessaria est condictio conventuum*. XI. Monarchia *quibus actibus constituta*. XII. Monarchia *nemini ob receptum imperium pactis obligatur*. XIII. Monarchia *semper in potentiâ proximâ est ad exercendum omnes actus qui ad imperiũ requiruntur*. XIV. *Quid genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel cives adversus civitatem officio suo non funguntur*. XV. Monarcha *factus sine temporis limitatione, potest successorem suũ eligere*. XVI. *De* Monarchis ad tempus. XVII. Monarcha, *retento jure Imperii, non intelligitur ullo promisso transtulisse jus in media ad Imperium necessaria*. XVIII. *Quibus modis civis subjectione liberetur*.

Civitatis tres tantum esse species: Democratiam, Aristocratiam, Monarchiam.

I. Dictum jam est de *civitate per institutionem* in genere. Dicendum est de ejus speciebus. Differentia autem civitatum sumitur à differentiâ personarum, quibus commissum est *summum Imperium*. Committitur autem *summum Imperium*, vel *uni homini*, vel *Consilio* sive *curiæ uni* multorum hominum. Rursus *Consilium multorum homi-*

hominum, vel est omnium civium, (ita ut quilibet eorum jus habeat suffragii, possitque interesse rebus discutiendis, si voluerit) vel partis tantum est. Unde tres nascuntur civitatis species. Una ubi *summum imperium* est penes *Concilium*, in quo quilibet civis jus habet suffragii, & vocatur DEMOCRATIA. Altera, ubi *summum imperium* penes *Concilium* est, in quo non omnes; sed certa aliqua pars suffragium habet; & dicitur ARISTOCRATIA. Tertia, ubi summum imperium penes *unum* est, & appellatur MONARCHIA. In primâ, is qui rerum potitur, Δῆμος, POPULUS. In secundâ, OPTIMATES. In tertia, MONARCHA, nominatur.

Oligarchiam non esse statum civitatis diversum ab Aristocratia, neq; Anarchiam esse statum omnino.

II. Quod autem introduxerunt antiqui rerum Politicarum scriptores tres alias spes his appositas, nempe *Democratiæ Anarchiam*, sive confusionem; *Aristocratiæ Oligarchiam*, hoc est, imperium paucorum; *Monarchiæ Tyrannidem*, non sunt illæ tres aliæ species civitatis, sed tria nomina diversa, quæ illis indidere ii, quibus vel regimen, vel regentes displicuerunt. Solent enim homines per nomina, non res tantum, sed & proprios *affectus*, puta *amorem*, *odium*, *iram*, &c. unà significare; ex quo fit, ut quod ab altero *Democratia*, idem ab altero *Anarchia*; quod his *Aristocratia*, illis

Oligar-

Oligarchia, soleat nominari; & quem alius *Regem*, alius *Tyrannum* esse dicti-tet. Ita ut his nominibus non designentur *diversæ species* civitatis, sed civium *diversæ sententiæ* de imperante. Primum autem quis non videt, *Anarchiam* opponi æquè omnibus dictis speciebus? significat enim ea vox, nullum omnino regimen esse, hoc est ne civitatem quidem esse. Quomodo autem fieri potest, ut *non civitas* sit *civitatis* species? Deinde, quæ differentia est inter *Oligarchiam*, qua significatur imperium *paucorum* vel *magnatum*, & *Aristocratiam*, quæ est imperium *optimatum* sive *meliorum*, præterquam quod homines inter se ita differunt, ut non eadem omnibus bona sint; quo fit ut qui aliis *optimi*, aliis *pessimi* videantur.

Tyrannidem non esse statum civitatis diversum à legitima Monarchia.

III. Quod autem *regnum* & *Tyrannus* non sint diversæ species civitatis, haud facile persuadebitur propter affectus hominum, qui etsi civitatem *uni* subjecta esse mallent quàm *pluribus*, non tamen rectè eam gubernari putant, nisi gubernetur ad arbitrium suum. Sed quid differat *Rex à Tyranno*, ratione investigandum est, non affectu. Primùm autem non in eo differunt, quod major sit potentia hujus quam illius; quia *summo imperio* majus dari non potest. Neque quod alter potentiam habeat præscri-

ſcriptam, alter non. Cujus enim potentia præſcripta eſt, non eſt *Rex*, ſed *ſubditus* præſcribentis. Deinde neque modo acquirendi differunt, ſi quidem enim in civitate *Democraticâ*, vel *Ariſtocraticâ*, *ſummum imperium* civis aliquis vi occuparet, habito civium conſenſu, legitimus fit *Monarchia*; eo conſenſu non habito, *hoſtis* eſt, non *Tyrannus*. Differunt ergo ſolo imperii exercitio, ut *rex* ſit qui rectè regit. *Tyrannus* qui aliter. Huc igitur res redit, ut cives *Regem* legitime in *ſummo imperio* conſtitutum, ſi imperium ipſis rectè videbitur exercere, tum *Regem*, aliter *Tyrannum* appellandum cenſeant. Non ſunt igitur diverſi civitatis ſtatus *Regnum* & *Tyrannis*, ſed eidem *monarchæ* nomen *Regis* pro honore, *Tyranni* pro convicio datur. Quæ autem paſſim contra *Tyrannos* dicta in libris reperiuntur, originem à Græcis & Romanis ſcriptoribus traxerunt, qui partim à *populo*, partim ob *optimatibus* regebantur, ideòque non modo *Tyrannos* ſed etiam *Reges* exoſi ſunt.

Non dari ſtatum civitatis mixtum ex ſpeciebus dictis.

IV. Sunt qui neceſſarium quidem eſſe putant, ut *ſummum imperium* alicubi in civitate exſiſtat; ſed ſi illud penes *unum* eſſet, ſive *hominem* ſive *Concilium*, ſequeretur, inquiunt, cives omnes eſſe ſervos. Hanc conditionem fugientes, poſſe eſſe ſtatum quendam civitatis

tatis

tatis arbitrantur, *mixtum* ex dictis tribus speciebus, diversum tamen à singulis, quam *mixtam* vocant *Monarchiam*, vel *mixtam Aristocratiam*, vel *mixtam Democratiam*, prout aliqua trium specierum præ cæteris emineat. Exempli caussa, si nominatio Magistratuum, & Arbitrium belli & pacis, penes *Regem* esset, judicia apud *magnates*, pecuniarum contributio penes *populum*, & legum ferendarum potentia penes *omnes* simul: hujusmodi statum vocarent *Monarchiam mixtam*. Quod si fieri posset, ut hujusmodi status exsisteret, nihilo magis civium libertati consultum esset. Quamdiu enim omnes consentiunt inter se, subjectio singulorum civium tanta est, ut major esse non posit; sed si dissentiant, bellum civile reducitur, & jus *Gladii privati*, quod est omni subjectione pejus. Sed fieri hujusmodi *imperii summi* (*) divisionem non posse satis demonstratum est capite præcedente, articulis 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12.

Annotatio. Sed fieri hujusmodi summi Imperii divisionem non posse, &c.] *Imperium dividi non oportere, plerique dicunt; sed temperari, & limite aliquo contineri volunt. Ita sane æquum est, sed illi tum cùm temperari & limitari dicunt si dividi intelligunt, inepte distinguunt. Vellem*

lem quidem ego, non modo Reges, sed etiam cœtus illos qui sunt cum imperio summo, velle temperare sibi à maleficio, cogitantesque de officiis suis, intra legum naturalium & divinarum limites se ipsos continere. At illi qui sic distinguunt, summos imperantes ab alius limitari & coerceri volunt: quod quia fieri non potest, quin illi limitatores potestatis partem aliquam qua id facere possint, habere debeant, dividitur Imperium, non temperatur.

V. Videamus jam in unaquaque civitatis specie constituendâ, quid faciant constituentes. Qui coïerunt ad civitatem erigendam, penè eo ipso quod coïerunt, *Democratia* sunt. Nam ex eo quod volentes convenerunt, intelliguntur obligati ad id, quod consensu majoris partis decernetur. Id quod quamdiu conventus durat, vel in certos dies & loca differtur, *Democratia* est. Nam conventus is, cujus voluntas est voluntas omnium civium, *summum imperium* habet. Et quia in conventu hoc, supponitur, unumquemque habere jus suffragii: sequitur eam esse *Democratiam*, per definitionem traditam articulo 1. capitis hujus. Quod si discedant, solvaturque conventus, neque quicquam antè constitutum sit de tempore & loco se denuò congregandi, redit res ad *Anarchiam*, & statum illum in quo erat, antequam conve-

Democratiam, nisi certa tempora & loca conveniendi constituantur, dissolvi.

venis-

venissent, hoc est, ad statum belli omnium contra omnes. *Populus* igitur *summum Imperium* non amplius retinet, quam dies & locus certus, cognitus & constitutus palam sit, ad quem convenire quicunque volent, possint. Nisi enim id cognitum & statutum sit, possunt vel diversis temporibus & locis, hoc est, in factiones, vel non omninò convenire. Neque est amplius Δῆμος, id est, *Populus*, sed multitudo dissoluta, cui nulla neque *actio* neque *jus* attribui potest. Duæ igitur res constituunt *Democratiam*, quarum una (nempe condictio perpetua conventuum) Δῆμον, altra (quæ est pluralitas suffragiorum) τὸ κράτος sive potestatem constituit.

In Democratia, temporum conveniendi intervalla oportet esse parva, vel summi imperii usum pro intervallis uni alicui esse concedendum.

VI. Præterea, non sufficit *Populo* ad *summum imperium* retinendum, ut tempora & loca certa conveniendi cognita sint, nisi etiam vel temporum intervalla minus inter se distent, quam ut interea quicquam possit intervenire, quo (propter defectum *summi imperii*) civitas in discrimen adducatur, vel saltem usum summi Imperii alicui homini *uni*, vel concilio *uni* pro tempore intermedio concedant. Hoc enim nisi fiat, non satis cautum est defensioni, & paci singulorum. Neque igitur civitas dicenda erit; quippe in quâ propter defectum securitatis redit unicuique jus se ipsum proprio

proprio arbitratu defendendi.

VII. *Democratia* non constituitur per acta singulorum cum *Populo*, sed mutuis pactis singulorum cum singulis cæteris. Primum autem ex eo patet, quod prius debent in omni pacto exsistere personæ paciscentes, quàm ipsum pactum; sed ante constitutionem civitatis, *Populus* non exstitit, ut quæ non erat persona, aliqua, sed multitudo personarum singularium; non potuit igitur inter *populum* & *civem* pactum ullum intercedere. Postquam autem civitas constituta est, civis cum *Populo* paciscitur, frustra est; quia *Populus* voluntate suâ voluntatem civis illius (cui supponitur obligari) complectitur, ideòque liberare se potest arbitrio suo; & per consequens, jam actu liber est. Secundum autem, quod singuli cum singulis paciscuntur, ex eo inferri potest, quod frustra esset constituta civitas, si cives nullis obstringerentur pactis, ad facienda omittendaque ea quæ civitas facere & omittere imperaret. Quoniam ergo pacta talia intercedere in civitate constituendâ intelliguntur ut necessaria, nulla autem, ut jam ostensum est, intercedant inter *civem* & *populum*; sequitur fieri ea inter cives singulos: scilicet ut unusquisque civium paciscatur voluntatem suam se subjecturum esse voluntati majoris partis,

In Democratia singuli cum singulis obedituros se populo paciscuntur; populus ipse nemini obligatur.

tis,

tis, eâ lege, ut reliqui quoque idem faciant; tanquam si unusquisque sic diceret, *ego jus meum ad populum transfero, in tuam gratiam; ut tu tuum, in gratiam meam transfero ad eundem.*

Aristocratia quibus actibus constituta.

VIII. *Aristocratia* sive *curia optimatum* cum summo imperio, originem habet à *Democratia*, quæ jus suum in illam transfert. Ubi intelligendum est, certos homines nominibus, vel genere, vel aliqua aliâ notâ ab aliis dignoscendos proponi ad *populum*, & pluralitate suffragiorum eligi, in electos autem transferri jus omne totius *populi*, sive civitatis, ita ut quod jure *populus* prius poterat, id nunc jure possit | *curia* electorum *optimatum.* Quo facto patet, populum, ut personam unam, *summo imperio* ad hos translato, non amplius exsistere.

In Aristocratia, optimates nihil paciscuntur neque cibi cuiquam aut toti populo obligantur.

IX. Sicut in *Democratiâ populus*, ita in *Aristocratiâ curia optimatum* omni obligatione libera est. Quoniam enim cives non pacifcentes cum populo, sed mutuis inter se pactis tenebantur ad omnia quæ *populus* faceret, tenebantur inde ad factum *populi*, transferentis jus civitatis in *optimates.* Neque enim *curia optimatum* potuit, quamquam electa à populo, ad quicquam ab eo obligari; nam eâ erectâ *populus* simul dissolvitur, ut proximè supra dictum est, peritque ratio illa quam habeat ut *Persona.* Quare

re perit quoque unà & diſſolvitur, quæ facta erat ad *perſonam* obligatio.

X. Hæc quoque cum *Democratiâ* communia habet *Ariſtocratia*. Primùm quod ſine conſtitutione certorum temporum, & locorum, ad quæ *curia optimatum* posſit convenire, non amplius ſit *curia*, neque perſona una, ſed diſſoluta multitudo, ſine ſummo imperio. Secundum, quod tempora conventuum longis intervallis, ſalvo ſummo imperio, niſi uſus ejus in unum aliquem hominem transferatur, non posſit disjungi. Rationes autem quare hoc contingit, eædem ſunt, quas adduximus articulo quinto.

Optimatibus neceſſaria eſt condictio conventuum.

XI. Ut *Ariſtocratia*, ita quoque *Monarchia* à poteſtate *populi* derivatur, ſcilicet *jus* ſuum, hoc eſt, *ſummum imperium*, in *unum hominem* transferentis. Hic quoque intelligendum eſt, *unum* certum *hominem*, nomine, vel aliâ notâ à cæteris omnibus dignoſcendum, proponi, atque in eum jus omne *populi* pluralitate ſuffragiorum transferri, ita ut quicquid potuerat *populus*, antequam eligeretur, id omne poſtea jure posſit facere electus. Quod cum factum eſt, *populus* non amplius eſt *perſona* una, ſed diſſoluta multitudo, quippe quæ una erat virtute tantùm *ſummi imperii*, quod jam à ſe in hunc tranſtulerunt.

Monarchia quibus actibus conſtituta.

Monarcha nemini ob receptum imperium pactis obligatur.

XII. Neque ergo *Monarcha* ullis se pactis cuiquam ob receptum imperium obstringit. Recipit enim imperium à *populo*; sed ut proximè supra ostensum est, *populus* statim atque id factum est, *persona* esse desinit; pereunte autem *persona*, perit omnis ad *personam* obligatio. Tenentur itaque cives ad obedientiam *Monarchæ* præstandam, pactis illis tantùm, quibus mutuo se obligaverant ad ea omnia quæ *populus* censeret, facienda, hoc est, ad obediendum *Monarchæ*, si à *populo* constitueretur.

Monarcha semper in potentia proxima est ad exercendum omnes actus, qui ad imperium requiruntur.

XIII. Differt autem *Monarchia*, tum ab *Aristocratia*, tum à *Democratia* in hoc, quod hic ut deliberari & decerni, hoc est, ut imperium actu exerceri possit, temporibus quibusdam & locis condictis opus est; illic omni tempore & loco deliberatur & decernitur. *Populo* enim, ut & *optimatibus*, quia non sunt *unum naturale*, congressu opus est. *Monarcha*, qui unus natura est, semper in potentiâ proximâ est ad actus imperii exercendos.

Quod genus peccati, & quorum hominum sit, quando civitas adversus cives, vel

XIV. Quoniam ostensum est suprâ, articulis 7, 9, 12. eos qui *summum* in civitate *imperium* adepti sunt, nullis cuiquam pactis obligari; sequitur, eosdem nullam civibus posse facere *injuriam*. *Injuria* enim, per definitionem supra allatam capite tertio, articulo tertio, nihil

nihil aliud est quam pactorum violatio; ideòque ubi nulla pacta praecedunt, ibi nulla sequi potest *injuria*. Potest tamen & *populus*, & *curia optimatum*, & *monarcha*, multis modis peccare contra caeteras leges naturales, ut *crudelitate*, *iniquitate*, *contumeliâ*, aliisque vitiis, quae sub hac strictâ & accuratâ *injuriae* significatione non veniunt. Caeterum civis si obedientiam summo imperio non praestiterit, *injurius* & in caeteros concives omnes etiam propriè loquendo dicetur; propterea quod unusquisque cum unoquoque pactus est obedientiam praestare, atque etiam in *summum imperantem*; quod jus quod ei dederant, sine consensu ejus resumunt. Et in *populo* quidem, vel *curiâ Optimatum*, si quid decretum sit contra *legem* aliquam *naturalem*, non peccat ipsa civitas, hoc est, persona civilis, sed cives illi quorum suffragiis decretum est. Peccatum enim sequitur voluntatem naturalem, & expressam, non politicam, quae artificiosa est; quia si hoc esset, peccarent & illi quibus decretum displicuit. In *Monarchiâ* autem, *Monarcha* si quid decreverit contra *leges naturales*, ipse peccat: quia in ipso voluntas civilis eadem est cum naturali.

Cives adversus civitatem officio suo non funguntur.

XV. Populus qui *Monarcham* facturus est, potest ei summum imperium tradere, *temporis li-*

Monarcha factus sine

mitatione, potest successorem suum eligere. dere, vel simpliciter sine temporis limitatione, vel pro tempore certo & determinato. Si simpliciter, intelligitur ita esse imperium ejus cui traditur, sicut erat *populi* qui tradidit. Quâ igitur ratione *populus jure* Monarcham *illum*, eâdem ille Monarcham *alium* facere potest; ita ut *Monarchæ* cui simpliciter traditum est imperium, competat *jus* non modo *possessionis*, sed etiam *successionis*, ut possit suo arbitrio declarare successorem suum.

De Monarchis ad tempus. XVI. Quodsi imperium pro tempore determinato tantum traditum sit, alia præter ipsam traditionem spectanda sunt. Primum, utrum *populus*, cum in eum imperium contulerit, reliquerit sibi *jus* ad tempora & loco præfinita coëundi, necne. Secundum, si reliquerit sibi potestatem iliam, utrum reliquerit sibi potestatem conveniendi antè quam tempus illud exspiraret, quod *Monarcha* ad habendum imperium summum præscripserat. Tertium, utrum convocari voluerit ad arbitrium *Monarchæ* illius temporarii, & non aliter. Supponamus jam, *populum* tradidisse *summum imperium* alicui uni homini, habendum pro tempore tantum vitæ suæ; quod cùm fecisset, putemus primò, è cœtu unumquemque ita discessisse, ut de loco, ubi

ubi (post mortem ejus) ad novam electionem congregarentur, nihil omnino ordinatum sit. In hoc casu manifestum est, per articulum quintum hujus capitis, *populum* non esse amplius *personam*, sed multitudinem dissolutam, quorum cuilibet cum quibuslibet convenire diverso tempore, & loco quo libuerit, vel imperium sibi rapere si potuerit, æquo jure, nimirum naturali, licitum est. Quicunque igitur *Monarcha* tali conditione imperium habet, tenetur *lege naturali*, quæ habetur capite tertio, articulo octavo *de non reddendo malo pro bono*, cavere ne per mortem suam civitas dissolvatur, nimirum vel statuendo diem & locum certum, quo cives qui voluerint, convenire possint, vel successorem ipse nominando, prout sibi ad civium communem utilitatem conducere videbitur. Is igitur qui *summam potestatem* pro tempore vitæ accepit, eo modo quo dictum est, absolutè eam habet, & potest disponere de successione. Secundo, si ponatur *populus* ab electione *Monarchæ temporarii* ita discessisse, ut decretum prius factum sit de conveniendo ad diem & locum certum post mortem ejus, tunc mortuo Monarcha, consolidatur imperium in *populo*, nullo novo actu ci-

vium, sed jure priore. Toto enim medio tempore, *summum imperium* (ut *Dominium*) in *populo* erat, *usus* autem, sive *exercitium* ejus tantum in *Monarchâ temporario*; ut *usufructuario*. Quod si *populus* electo *Monarcha tempora* ita discesserit è curia, ut tempora & loca certa conveniendi habiturus sit, durante termino illi præscripto, (quemadmodum apud populum Romanum facti sunt olim *Dictatores*) non habendus est talis pro *Monarcha*, sed primo populi ministro, potestque *populus*, si videbitur, eum administratione sua privare, etiam ante tempus, ut fecit populus Romanus, qui *Minutio* Magistro Equitum æqualem dedit potestatem cum *Quinto Fabio Maximo*, quem ante fecerat *Dictatorem*. Ratio cujus rei ea est, quod cogitari non potest, eum sive hominem, sive cœtum, qui in potentiâ proximâ & immediatâ est ad agendum, ita imperium retinere, ut non possit actu imperare. Imperium enim nihil aliud est, quam jus imperandi quoties per naturam possibile est. Postremò, si *populus*, declarato *Monarchâ temporario*, ita discedat à curia, ut injussu declarati non sit licitum iterum convenire, intelligitur populus statim dissolvi; imperiumque ejus esse absolutè, qui sic declara-

declaratur: propterea, quod non eſt in poteſtate civium, ut civitas renaſcatur, niſi velit is qui imperium ſolus habet. Neque refert quod potuerit promittere, ſe cives certis temporibus convocaturum, cum non exſtet jam, niſi arbitrio ejus, *perſona* cui promiſſum eſt. Quæ diximus de quatuor prædictis caſibus *populi*, *Monarchaui temporarium* eligentis, plenius explicabuntur, per comparationem cum *Monarchâ abſoluto*, cui nullus apparet hæres. *Populus* enim *Dominus* civium talis eſt, ut hæredem, niſi quem nominant ipſe, habere non posſit. Præterea, intervalla inter tempora conventus civium, comparari poſſunt ad tempora dormiendi in *Monarchâ*. Utrobique enim *actus* imperandi ceſſant, *potentia* retinetur. Denique ita diſſolvi conventum, ut non posſit iterum convenire, mors populi eſt: ſicut ita dormire, ut nunquam vigilare posſit, mors hominis eſt. Quemadmodum igitur Rex cui hæres nullus eſt, dormiturus ita ut nunquam posſit expergiſcere, hoc eſt moriturus, ſi tradit alicui ſummum imperium exercendum donec evigilaverit, tradit ei quoque *populus*, qui Monarcham temporarium eligens ſimul aufert ſibi poteſtatem conveniendi, tradit

ipſi dominium civitatis. Porrò, ut rex qui dormiturus in tempus aliquod, ſummum imperium alii dat adminiſtrandum, idem expergefactus recipit; ſic *populus, Monarcha temporario electo*, retinens jus coëundi ad certum diem & locum, eo die recipit imperium ſuum. Et ſicut rex qui Imperium adminiſtrandum alii dedit, ipſo interea evigilante, poteſt idem revocare quando vult; ita populus qui per tempus *Monarchæ temporario* præſcriptum jure convenit, poteſt eundem imperio, ſi velit, ſpoliare. Denique rex qui imperium adminiſtrandum alii tradit dum ipſe dormit, nec evigilare poteſt, niſi is, cui traditum eſt, voluerit, unà perdidit imperium cum vita; ſic *populus*, qui *Monarchæ temporario* imperium commiſit, ita ut injuſſu ejus non posſit iterum convenire, penitùs diſſolutus eſt, manetque imperium penes electum.

Monarcha, retento jure imperii, non intelligitur ullo promiſſo tranſtuliſſe jus in

XVII. *Monarchâ* ſi quid *promiſerit* civi, vel pluribus ſimul civibus, propter quod per conſequens, ſummum Imperium exerceri non poteſt, *Promiſſum* illud, ſive *Pactum* juratò vel injuratò factum, irritum eſt. *Pactum* enim eſt juris tranſlatio, quæ per ea

quæ

quæ capite secundo, articulo 4. dicta sunt, requirit signa idonea voluntatis in transferente. Qui verò sufficienter significat voluntatem retinendi finem, sufficienter declarat, se non decedere de jure ad media ad eum finem necessaria. Jam verò qui promisit aliquod necessarium ad *summum imperium*, ipsum tamen *imperium* retinet, satis idonea signa dat, se non aliter promisisse, nisi quatenus *summum imperium* sine eo retineri potest. Quandocunque igitur apparuerit, id quod promissum est, præstari non posse, salvo *summo imperio*, promissum pro non promisso, id est, invalidum censeri debet.

media ad imperium necessaria.

XVIII. Videmus quo modo cives naturâ dictante obligarunt se mutuis pactis ad obediendum *summo imperio.* Videndum porrò est, quibus modis fieri potest, ut obedientiæ hujusmodi vinculis liberentur. Primò autem id fit *abdicatione*, id est, si quis *jus imperii* non in alium transfert, sed abjicit, sive derelinquit: nam quod abjicitur, in medium æquè omnibus rapiendum projicitur: unde iterum jure naturali unusquisque civium suæ conservationi suo providere arbitrio potest. Secundò, si civitas venerit in potesta-

Quibus modis civis subjectione liberatur.

tem hostium, ita ut resisti eis non possit, intelligitur is qui prius *summam* habebat *potestatem*, eam jam amisisse. Civis enim cùm omnem conatum fecerint; ne in manus hostium venirent pacta quæ inierunt singuli cum singulis de obedientiâ præstandâ adimplerunt. Et quæ promiserint postea victi, necis vitandæ causâ, ea quoque ut præstent, omni conatu laborandum est. Tertio, in *Monarchiâ* (nam Δῆμος & *Curia optimatum* deficere non possunt) si successor nullus omnino appareat, omnes cives obligationibus suis liberantur. Nemo enim teneri intelligitur, qui, cui tenetur, nescit; quia præstatio in tali casu esset impossibilis. Atque his tribus modis à subjectione civili, in libertatem omnium ad omnia, hoc est, naturalem & belluinam, (nam status naturæ ad statum civilem, hoc est, libertas ad subjectionem, eam habet proportionem, quam cupiditas ad rationem, vel bellua ad Hominem) simul se recipiunt cuncti cives. Præterea vero, singuli cives liberari subjectione jure possunt, voluntate ejus, penes quem summum est imperium; nimirum si solum verterint: quod duobus modis accidere potest; vel permissione, ut si quis veniâ impetratâ
aliò

aliò volens habitatum abit; vel jussu, ut *Exsul.* Utroque casu, liber erit legibus prioris civitatis, propterea quod obstringitur legibus posterioris.

CAPUT VIII.

De jure Dominorum in servos.

I. Dominus & servus *quid sint.* II. *Distinctio* servorum *in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & Ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.* III. *Obligatio* servi *nascitur ex concessâ ei à* Domino *libertate corporis.* IV. Servi *vincti* Dominis *non tenentur pacto.* V. Servi *non habent proprietatem in bonis contra* Dominum. VI. Dominus servum *potest vendere, vel testamento alienare.* VII. Dominus *in* servum *injurius esse non potest.* VIII. Dominus Domini *est* Dominus servorum. IX. *Quibus modis* servi *liberantur.* X. *Dominium in bestias juris naturalis est.*

I. DUobus capitibus proximè superioribus dictum est de *civitate institutivâ*, nempe quæ multorum consensione, qui se invicem pactis & fide mutuò data obstrinxerunt, inita est. Sequuntur jam quæ dicenda sunt de *civitate naturali*; quæ & *Acquisita* dici potest, quippe quæ acquiritur potentiâ & viribus naturalis. Scien- *Dominus & servus quid sint.*

dum autem in primis eſt, quibus modis jus *Dominii* acquiri poteſt in *perſonas* hominum. Ubi tale jus acquiſitum eſt, ibi *parvum* quoddam *regnum* eſt. *Regem* enim eſſe nihil aliud eſt quàm *Dominium* habere in *perſonas* multas, atque adeò *familia magna*, *regnum*; & *regnum parvum*, *familia* eſt. Ut redeamus iterum in ſtatum naturalem, conſideremusque homines tanquam ſi eſſent jamjam ſubito è terrâ (fungorum more) exorti & adulti, ſine omni unius ad alterum obligatione, tres tantùm modi ſunt, quibus alter in alterius *perſonam Dominium* habere poteſt. Quorum primus eſt, ſi volentes (pacis & mutuæ defenſionis causâ) in ditionem & *Dominium* alicujus hominis, vel cœtus hominum, ipſi ſeſe pactis mutuis inter ſe initis tradiderint. Atque de hoc modo dictum jam eſt. Secundus modus eſt, ſiquis bello captus, vel victus, aut viribus diffidens (ut mortem declinet) victori vel fortiori promittit, ſe ei *ſerviturum*, hoc eſt, omnia facturum quæ imperabit. In quo contractu bonum quidem quod victus, vel viribus inferior accipit, eſt vitæ condonatio, quæ jure belli in ſtatu hominum naturali tolli poterat: bonum autem quod promittit, miniſterium & obedientia eſt. Hujus ergo

ergo promissi vi debetur à victo victori ministerium, & obedientia absoluta, quantum fieri potest, nisi quæ repugnet legibus divinis. Nam qui mandatis cujusquam obedire, antè obligatur, quàm quid imperaturus sit sciat, tenetur ad omnia mandata simpliciter, & sine restrictione. Jam qui sic tenetur, SERVUS, is cui tenetur, DOMINUS appellatur. Tertiò, acquiritur jus in personam per generationem; de quo acquisitionis modo dicetur capite sequenti.

Distinctio servorum in eos qui fide habitâ, libertate fruuntur naturali, & ergastulos sive eos qui carcere vel compedibus vincti serviunt.

II. Non omnis bello captus, cujus vitæ parcitum est, pacisci cum domino intelligitur: quia non omni ita creditur, ut relinquatur ei tantum libertatis naturalis, ut vel aufugere, vel ministerium detrectare, vel machinari *Domino* malum aut damnum aliquod, si cupiat, possit. Et serviunt quidem hi, sed intra ergastula, vel compedibus vincti, ideoque vocabantur non modo *servi* communi nomine, sed etiam peculiari appellatione *ergastuli*; sicut & hodie diversa significant, *un serviteur*; & *un serf*, vel *un esclave*.

Obligatio servi nascitur ex concessa ei à domino

III. Obligatio igitur *servi*, adversus *Dominum*, non nascitur ex simplici vitæ condonatione, sed ex eo quod non vinctum eum, vel incarceratum

mino libertate corporis. teneat. Obligatio enim ex pacto oritur, pactum autem nisi fide habitâ nullum est, ut patet ex cap. 2. Articulo 9. ubi definitur, Pactum esse promissum ejus cui creditur. Cum beneficio ergo vitæ condonatæ conjuncta est fiducia, qua *Dominus* eum in libertate corporali relinquit, ita ut nisi intervenissent obligatio, & vincula pactitia, non modo aufugere, sed etiam *Dominum* conservatorem vitæ ejus vitâ spoliare possit.

Servi vincti dominis non tenetur pacto. IV. *Servi* itaque hujusmodi, qui carceribus, ergastulis, vinculisve cohibentur, non comprehenduntur definitione *servorum* supra traditâ, quia serviunt hi, non pacto, sed ne vapulent. Ideoque si aufugerint vel *Dominum*, interfecerint, nihil faciunt contra leges naturales. Etenim vinculis ligare, signum est, illum qui ligat, supponere, ligatum nulla aliâ obligatione satis teneri.

Servi non habent proprietatem in bonis suis contra dominum. V. Non minus igitur juris & dominii habet *Dominus* in servum *non vinctum*, quàm in *vinctum*: summum enim habet in utrumque; poteſtque de *servo* non minus quam de quâlibet aliâ re, sive inanimatâ, dicere, *Hoc meum est*. Ex quo sequitur, quicquid *servi* erat ante servitutem, id posteà *Domini* esse, & quicquid *servus* acquisierit, id

Do-

Domino acquisitum esse. Qui enim jure disponit de *personâ* hominis, de omnibus rebus disponit, de quibus disponere potuit *persona*. Nihil igitur est, quod *servus* possit ut *suum* retinere contra *Dominum*. Est tamen ei, *Domini* distributione, *proprietas* & *Dominium* in res *suas*, ita ut eas retinere & defendere poßit *servus* contra *conservum*; eo modo quo ante ostensum est, civi nihil esse propriè *suum*, contra voluntatem *civitatis*, sive ejus qui habet summum imperium; esse autem *sua* cuique civi contra concivem.

Dominus servum potest vendere vel testamento alienare.

VI. Quoniam ergo & *servus* ipse & ea quæ habet, omnia *Domini* sunt, disponere autem de suo unusquisque jure naturali potest eo modo quo voluerit, poterit *Dominus* Dominium suum in *servum* vendere, oppignorare, vel testamento transferre, arbitrio suo.

Dominus in servum injurius esse non potest.

VII. Præterea id quod ante de subditis in *civitate institutivâ* demonstratum est, nimirum, quod is qui summum civitatis imperium habet, nullam iis *injuriam* facere potest, verum quoque de *servis* est, propterea quod voluntatem suam, *Domini* voluntati subjecere. Quare quicquid iste fecerit, ipsis volentibus fit: volenti autem injuria fieri uon potest.

VIII. Si

Dominus domini, est dominus servorum.

VIII. Si vero accidat, ut *Dominus* sive captivitate, sive subjectione voluntariâ, *servus* vel *subditus* alterius fiat, ille alter non modo ipsius, sed etiam *servorum* ejus, *Dominus* erit; horum quidem *Dominus supremus*, illius *immediatus*. Quoniam enim non modò *servus*, sed etiam ea quæ habet, *Domini* sunt, ideo & *servi* illius hujus sunt; neque potest *Dominus medius* de iis aliter disponere, quàm *Domino supremo* visum fuerit. Et propterea in civitatibus, si quando *Dominis* in *servos* potentia absoluta fuerit, ea à jure naturæ orta esse censetur, & lege civili non constituta, sed prætermita.

Quibus modis servi liberentur.

IX. *Servus* iisdem modis *servitute* liberatur, quibus *subditus* in *civitate instituto* liberatur subjectione. Primo, si *Dominus* eum libertate donaverit. Nam quod jus in se *servus Domino* transtulit, idem potest *Dominus servo* rursus reddere. Atque libertatis donatio talis, MANUMISSIO dicitur. Quod simile est, ac si civitas civi permiserit in aliam civitatem se transferre. Secundo, si *Dominus servum* à se *abigat*; id quod in civitate *exsilium* est. Neque differt quoad effectum à *manumissione*, sed quoad modum. Libertas enim hic in pœnam, illic

illic in gratiam data eſt. Utrobique autem *Dominio* renunciatur. Tertio, *ſervus* ſi captus fuerit, *veterem* ſervitutem *novâ* abolet. Nam ſicut & res cæteræ omnes, ita quoque & *ſervi* bello acquiruntur, quos æquum eſt ut *Dominus* protegat, ſi ſuos eſſe volet. Quartò, liberatur *ſervus* ignoratione ſucceſſoris, puto moriente *Domino* ſine teſtamento, & ſine hærede. Nemo enim obligari intelligitur, niſi ſcire poſſit cui præſtandum ſit quod debetur. Poſtremò; *ſervus* qui in vincula conjicitur, vel quoquo modo libertate corporali privatur, alterâ illâ obligatione pactitiâ liberatur. Non enim exſiſtit pactum, niſi ubi paciſcenti creditur; nec violari poteſt fides, quæ non eſt habita. *Dominus* autem qui ipſe alii ſervit, *ſervos* ſuos non poteſt ita liberare, quin ſemper ſint in poteſtate *Domini ſupremi*. Nam ut ſupra oſtenſum eſt, ſunt tales *ſervi*, non ſui, ſed *domini ſupremi*.

Dominium in beſtias, juris naturalis eſt.

X. Eodem modo acquiritur jus in animalia ratione carentia, quo in *perſonas* hominum; nimirum viribus & potentiis naturalibus. Siquidem enim in ſtatu naturali, propter bellum omnium in omnes, ſubjugare, vel etiam occidere Homines, cuique licitum ſit, quoties id ſuo bono conducere videbitur;

bitur; multo magis idem licitum erit adversus belluas, hoc est, arbitratu suo eas in servitutem subigere, quæ per ingenium cicurari & usui sibi esse possunt, cæteras bello perpetuo, ut noxias persequi & destruere. *Dominium* igitur in bestias originem habet a *jure naturæ*, non à *jure divino positivo*. Nam si non exstitisset tale jus ante promulgationem scripturæ sacræ, nemo jure potuisset bestias ad cibum jugulare, durissimâ sanè hominum conditione, quos bestiæ devorare sine injuriâ possent, illi bestias non possent. Siquidem ergo à jure naturali sit, quod bestia hominem occidat, ab eodem jure erit, quod homo jugulet bestiam.

Caput IX.

De jure parentum in liberos, & de Regno Patrimoniali.

I. Dominium paternum *non oritur à* Generatione. II. Dominium *in* infantes *ejus est qui primus eos in potestate sua habet.* III. Dominium *in* infantes *originaliter* matris *est.* IV. Infans *expositus ejus est, à quo conservatur.* V. *Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.* VI. *In conjunctione* Matris & fœminæ, *ita ut neuter alteri imperet, Nati* Matris *sunt, nisi* pacto vel lege civili *aliter statuatur.* VII. Liberi *subjiciuntur* Patribus, *non minus quam* servi Domi-

Dominis, & cives civitati. VIII. *De Honore* Parentum & Dominorum. IX. *In quo consistat* libertas, & *differentia* civium & servorum. X. *Idem est jus in cives in* Regno Patrimoniali, *quod in institutivo.* XI. *Quæstio de jure* successionis *in sola* Monarchia *locum habet.* XII. Monarcha *potest* summum imperium *civitatis, testamento disponere.* XIII. *Vel* donare *vel* vendere. XIV. Monarcha *intestatus, semper intelligitur velle fore sibi* Monarcham successorem. XV. *Et aliquem ex suis* liberis. XVI. *Et* masculum *potius quam* feminam. XVII. *Et filiorum* natu maximum, *quam* minorē. XVIII. *Et* fratrem *si prole careat præ omnibus aliis.* XIX. *Eodem modo quo succeditur in* imperium *succeditur etiam in* jus successionis.

I. SOcrates est homo, ergo & animal, recta argumentatio est, eademque evidentissima, propterea quod nihil opus est ad consequentiæ veritatem agnoscendam, nisi ut vox, *homo*, intelligatur, quia *animal* est in ipsa *hominis* definitione; suppletque unusquisque propositionem quæ desiderabatur, nempe hanc, *homo est animal.* Et hæc, *Sophroniscus Socratis pater est, ego & Dominus*, recta forte illatio est, cæterum non evidentissima, quia *Dominus* non est in definitione *patris*; itaque opus est ad evidentiam, ut *patris* & *Domini* connexio

Dominium paternum non oritur à generatione.

xio explicetur. Qui hactenus Dominium *patris* in *liberos* asserere conati sunt, argumentum nullum attulere praeter *generationem*; quasi per se evidens sit, quod à me genitum est meum esse; similiter facientes, ac si quis putet si triangulum sit, statim apparere, sine aliâ ratiocinatione angulos ejus esse aequales duobus rectis. Praeterea, cum *Dominium*, hoc est, *imperium supremum* indivisibile sit, ita ut nemo duobus Dominis servire possit, ad generationem autem duae personae concurrant, *Mas* & *foemina*, impossibile est ut *Dominium* omnino acquiratur sola generatione. Quare origo *Dominii paterni* diligentius hoc loco quaerenda est.

Dominium in infantes, ejus est qui primus eos in potestate sua habet.

II. Redeundum igitur est ad statum naturalem, in quo propter aequalitatem naturae, omnes homines naturae aetatis inter se aequales habendi sunt. ibi *jure naturae* victor victi *Dominus* est. *jure* igitur *naturae* Dominium *infantis* ad eum primum pertinet, qui primus in potestate suâ ipsum habet. Manifestum autem est, *eum* qui modo *nascitur*, prius esse in potestate *matris*, quàm cujusquam alterius, ita ut illum vel educare, vel exponere, suo arbitrio & jure possit.

Dominium

III. Siquidem ergo educet (quoniam

niam ſtatus naturæ ſtatus belli eſt) ea lege educare intelligitur, ne adultus, hoſtis fiat, hoc eſt, ea lege ut ipſi obediat. Cum enim necesſitate naturali *volimus* omnes id quod *nobismet ipſis* apparet *bonum;* intelligi non poteſt, quemquam ita vitam dediſſe cuiquam, ut posſit ſimul, & vires ætate acquirere, & jure hoſtis eſſe. Hoſtis autem eſt quisque cuique, cui neque paret neque imperat. Atque hoc modo, in ſtatu naturæ, omnis puerpera ſimul & *mater* fit & *Domina.* Quod verò quidam aiunt, non, *matrem*, in hoc caſu, ſed *Patrem* fieri *Dominum*, propter præſtantiam ſexus, nihil eſt; nam & ratio in contrarium eſt, quia inæqualitas virium naturalium minor eſt, quam ut *mas* in *fœminam* imperium ſine bello acquirere posſit. Et conſuetudo in contrarium non eſt; quia *fœminæ*, nimirum *Amazones*, quondam bella contra hoſtes geſſerunt, & de *prole* ſuâ ſuo libitu ſtatuerunt; hodieque pluribus in locis *fœminæ* ſunt cum *ſummo imperio.* Neque de harum *liberis* ſtatuunt *mariti*, ſed *ipſæ;* quod ſanè *jure naturæ* faciunt, ſiquidem qui ſummum habent imperium, legibus civilibus, ut ſupra oſtenſum eſt, non tenentur. Adde quod in ſtatu naturæ ſciri non poteſt, cujus *patris filius* eſt, niſi

in infantes originaliter matris eſt.

nisi indicio *matris*, ejus igitur est quem *mater* vult enim esse, & proinde *matris* est. Originale igitur in *liberos* Dominium, *matris* est; & apud homines non minùs quam cætera animantia, partus ventrem sequitur.

Infans expositus ejus est à qui conservatur

IV. *A matre* autem ad alios transit *Dominium* diversis mod,s. Primo, si jus suum dereliquerit, sive abjecerit *filium exponendo.* Is igitur qui expositum educaverit, idem habebit Dominium, quod habebat *mater* (non *generando*, sed *alendo*) dederat, *exponendo* tollit, quare & obligatio, quæ orta est ex vitæ donatione, per *expositionem* sublata est. Ei autem qui ipsum alendo conservavit, omnia debet conservatus, & nomine alumni; tanquam *matri*, & nomine *servi*, tanquam *Domino*. Etsi enim *mater* filium in statu naturæ ubi omnia sunt omnium, repetere possit, (eodem scilicet jure, quo quilibet alius) tamen *filius* jure non potest ad matrem se transferre.

Natus ex cive & habente summum imperium, imperantis est.

V. Secundo, si *mater* bello capta sit, *natus* ex ea capientis est, propterea quod qui *Dominium* in *personam* habet, *Dominium* habet in omnia quæ sunt ejus: quare & in *filium*, ut capite præcedente, Articulo 5 dictum est. Tertiò, si *mater* civis sit cujus-

cunque

cunque civitatis, is qui in ea civitate habet summum imperium, *Dominium* habebit ejus qui ab ea nascetur: nam & *matris* Dominus est, quæ habenti summum Imperium in omnibus tenetur obedire. Quarto, si *mulier* viro se tradiderit in vitæ societatem, eâ lege ut imperium apud *virum* sit, *qui nascitur* ex ambobus, *patris* est, propter imperium in *matrem*. Sed si *fœmina imperium habens*, *filios* ex *subdito* susceperit, suscepti *matris* sunt. Aliter enim, salvo imperio, mulier filios habere non potest. Atque universaliter, si *maris* & *fœminæ* societas *unio* sit, ut alter alterius imperio subjiciatur, *liberi* sunt *imperantis*.

In conjunctione maris & fœminæ, ita ut neuter alteri imperet, nati matris sunt, nisi pacto vel lege civili aliter statuatur.

VI. Cæterùm in statu naturæ, siquidem *mas* & *fœmina* societatem contrahant, ita ut alter alterius imperio non subsit, *nati* ex iis *matris* sunt, propter rationes adductas supra articulo tertio, nisi aliter pactis provisum sit, pactis enim mater de jure suo disponere potest prout velit, quemadmodum factum est olim ab *Amazonibus*, quæ ex vicinis susceptos liberos, *mares* quidem illis remiserunt, *fœminas* sibimet ipsis pacto retinuerunt. In civitate vero, si contractus sit inter *matrem* & *fœminam* ad cohabitationem, liberi geniti, *patris* sunt:

quia

quia in omnibus civitatibus, scilicet constitutis a *Patribus*, non à *matribus-familias*, imperium domesticum viri est, vocatur autem talis contractus, si fiat secundum leges civiles, MATRIMONIUM, si verò contrahant concubinatum tantùm, *filii* sunt vel *matris* vel *patris*, variè, prout in diversis civitatibus Leges civiles diversæ sunt.

Liberi subjiciuntur Patribus, non minus quàm servi dominis, & cives civitati.

VIII. Quoniam, per articulum tertium, *mater originaliter liberorum Domina* est, & ab illa *pater*, vel alius quispiam jure derivato; manifestum est, non minus *liberos* illis esse subjectos à quibus aluntur & educantur, quam *servi Dominis*, vel *subditi* illi qui *summum* habet *imperium* in civitate; neque posse *parentem*, quam diu in ejus potestate est, *filio* injurium esse. Etiam subjectione iisdem modis *Filius* liberatur, quibus *subditus* & *servus*. Eadem enim res est *emancipatio* cum *manumissione*, & *abdicationi cum exilio*.

De honore parentum & dominorum.

VIII. *Patrem-familias emancipatus filius*, vel *manumissus servus*, privatum jam patriâ & herili potestate minus metuunt, & [si quidem verus & internus spectetur *honor*] minùs *honorant* quàm antè. Est enim *honor* nihil aliud, quam potentiæ alienæ æstimatio; ideòque cui minus potentiæ est, minus semper

ſemper eſt *honoris*. Non eſt autem putandum, *manumittentem manumiſſum*, vel *emancipantem emancipatum*, ita voluiſſe ſibi æquare, ut ne beneficii quidem reus eſſet, ſed in omnibus ſe gereret, tanquam æqualis ſibi eſſet. Intelligendum igitur ſemper eſt, eum qui liberatur ſubjectione, ſive ſit *ſervus*, ſive *filius*, ſive *colonia* aliqua, promittere ſaltem externa ſigna omnia, quibus ſuperiores ab inferioribus ſolent *honorari*. Ex quo ſequitur, præceptum illud de *parentibus honorandis* eſſe *legis naturalis*, non modo ſub titulo *gratitudinis*, ſed etiam *Pactionis*.

In quo conſiſtat libertas, & differentia civium & ſervorum.

IX. Quænam ergo eſt, quæret aliquis, inter *liberum*, vel inter *civem* & *ſervum* differentia? neque enim quod ſciam, à quoquám ſcriptore explicatum eſt, quid ſit *libertas*, & quid *ſervitus*. Vulgo omnia noſtro arbitratu facere, atque id impunè, *libertas*; id non poſſe, *ſervitus* judicatur: quod in civitate, & cum pace humani generis fieri non poteſt; quia civitas ſine imperio & jure coercendi nulla eſt. LIBERTAS, ut eam definiamus, nihil aliud eſt quàm *abſentia impedimentorum motus*; ut aqua vaſe concluſa ideò non eſt *libera*, quia vas impedimento eſt ne effluat; quæ

fracto vase *liberatur*. Et est cuique *libertas* major vel minor, prout plus vel minus spatii est in quo versatur; ut majorem habeat *libertatem* qui in amplo carcere, quam qui in angusto custoditur. Et potest esse homo *liber* versus unam partem, nec tamen versus alteram; ut qui iter faciens sepibus & maceriis, ne vineas & segetes viæ vicinas conterat, hinc & inde cohibetur. Et hujusmodi quidem impedimenta externa & absoluta sunt: quo sensu omnes *servi* & *subditi liberi* sunt, qui non sunt vincti, vel incarcerati. Alia sunt arbitraria, quæ non absolute impediunt motum, sed per accidens, nimirum per electionem nostram, ut qui in nave est, non ita impeditur quin se in mare præcipitare possit, si velle possit. Atque hic quoque, quo quis pluribus viis movere se potest, eo majorem habet *libertatem*. Atque in hoc consistit *libertas* civilis, nemo enim sive *subditus*, sive *filius* familias, sive *servus*, ita *civitatis* vel *patris* vel *Domini* sui, utcunque severi, pœnis propositis impeditur, quin omnia facere, & ad omnia se convertere possit, quæ ad vitam & sanitatem tuendam sunt necessaria. Non igitur reperio quid sit, de quo vel *servus* quisquam conqueri possit eo nomine

quod

quod *libertate* careat, nisi miseria sit, ita cobiberi ne ipse sibi noceat, & vitam, quam bello, vel infortunio, vel demum inertiâ suâ amiserat, unà cum omnibus alimentis, & omnibus rebus ad vitam & sanitatem necessariis, ea lege recipere ut regatur. Qui enim ita cohibetur pœnis propositis, ne omnia quæ vult, faciat, non opprimitur *servitute*, sed regitur & sustentatur. Hoc autem (in omni civitate & familiâ, ubi servi exsistunt) *cives liberi* & *filii* familias præ *servus* eximium habent, ut & ministeria civitatis, vel familiæ obeant honoratiora, & plus possideant rerum superfluarum. Atque in hoc sita est differentia inter *civem liberum* & *servum*, quod LIBER quidem is sit qui soli civitati, SERVUS autem qui etiam concivi servit. Libertas alia omnis, exemtio est à legibus civitatis, & propria imperantium.

Idem est jus in cives in regno patrimoniali, quod in institutivo.

X. *Pater-familias*, *liberi servique* ejus, virtute imperii paterni, in unam personam civilem coaliti, FAMILIA dicitur. Eadem, si multiplicatione *prolis*, & *servorum* acquisitione, numerosa fiat, ita ut sine belli incertâ aleâ subjugari non possit, appellabitur REGNUM PATRIMONIALE. Quod quamquam vi acqui-

situm differat à *Monarchiâ institutivâ* origine & modo constituendi, constitutum tamen omnes easdem habet proprietates, & idem est utrobique imperii jus, ut non sit opus quilibet de iis seorsum dicere.

Quæstio de jure successionis in sola Monarchia locum habet.

XI. Quo jure summa imperia constituta sunt, dictum est: breviter jam, quo jure continuentur, dicendum est. Jus autem quo continuantur, illud est quod appellatur jus SUCCESSIONIS. Quoniam autem in *Democratiâ*, summum imperium apud *populum* est, quamdiu cives exsistunt, tamdiu penes eandem est personam. Populus enim *successorem* non habet. Similiter in *Aristocratiâ*, moriente uno optimatum, aliquis alius in ejus locum à cæteris substituitur; ideoque nisi simul deficiant, quod suppono nunquam accidere, *successio* nulla est. Quæstio igitur de jure *successionis* in solâ *Marchiâ absoluta* locum habet. Nam qui ad tempus tantùm summum exercent imperium, non sunt ipsi *Monarchæ*, sed *ministri* civitatis.

Monarcha potest summum imperium civitatis, testa-

XII. Primum autem, si *Monarcha successorem* sibi testamento instituerit, institutus *succedet*, nam si à *populo* instituatur, habebit omne jus in civitatem quod *populus* habebat; ut ostendent-

ostensum est Cap. 7. art. 11. Sed *populus* potuit ipsum eligere, ergo eodem jure ipse alium. Sed in *regno* etiam *Patrimoniali* eadem sunt jura, quæ in *institutivo*. Quare monarcha omnis potest *successorem* sibi testamento facere.

mento disponere.

XIII. Quod autem quis testamento transferre in alium potest, id eodem jure donare, vel vendere, vivens potest, cuicunque ergo is summum imperium tradiderit, sive dono, sive pretio, jure traditur.

Vel donare, vel vendere.

XIV. Quodsi neque Testamento, neque aliter, voluntatem suam de *successore* vivens declaraverit, intelligitur, primum, noluisse eum redire civitatem ad Anarchiam, sive statum belli, id est, ad perniciem civium: tum quia non potuit id facere sine violatione legum naturalium, quibus in foro conscientiæ obligatus erat ad omnia quæ ad pacem necessariò conducunt: tum etiam quia si voluisset, non erat difficile id apertè declarasse. Deinde, quia jus transit secundùm voluntatem patris; censendum est de *successore* per signa voluntatis ejus. Intelligitur ergo, voluisse eum, subditos suos sub regimine esse *Monarchico*, potius quàm alio, propterea quod

Monarcha intestatus, semper intelligitur, velle fore sibi Monarcham successorem.

 & ipse

& ipse eum statum exemplo suo, regnando commendavit antè, nec alio facto aut verbo post damnavit.

Et aliquem ex suis liberis.

XV. Porrò quoniam naturali necessitate omnes homines bene illis esse malunt, per quos sibi honor & gloria est, quam aliis; honor autem & gloria unicuique post mortem per liberorum potius quàm per aliorum quorumcumque hominum potentiam contingit: colligitur, patrem melius velle libris suis, quam quibuscunque aliis. Intelligitur itaque voluntas patris intestati ea fuisse ut *successor* ei aliquis esset ex liberis suis. Hoc tamen ita intelligendum est, si alia signa apertiora in contrarium non exsistant; cujus generis, post *successionis* plures, potest esse consuetudo, qui enim de *successione* tacet, intelligitur consuetudini Regni consentire.

Et masculum potius quàm fœminam.

XVI. Inter liberos, masculi fœminis præferuntur; principio quidem forte quod plerumque (licet non semper) aptiores sunt ad rerum magnarum, præsertim verò bellorum administrationem; post autem, ubi in consuetudinem abiit, quod consuetudini non sit contradictum; ideoque voluntas *Patris* in eorum favorem, nisi consuetudo alia vel signum aliud apertius repugnet, interpretanda est.

XVII. *Filio*.

XVII. *Filiorum* autem, quia æquales sunt, nec dividi imperium potest, is *succedat*, qui maximus natu est. Nam si differentia sit aliqua, propter ætatem, dignior maximus est, nam naturâ judice annis provectior (quia solet esse) prudentior est. Alius autem judex dari non potest. Si verò fratres omnes pro æqualibus habendi sint, *forte* fiet *successor*. Est autem sors naturalis, *primogenitura*; eâ vero jam præfertur natu maximus; neque est qui potestatem habeat judicandi, utrum eo, an alio genere sortium res decidenda sit. Quæ autem ratio pro primogenito, eadem pro primogenita militat.

Et filiorum natu maximum, quam minorem.

XVIII. Quod si liberi nulli sint, tunc ad fratres & sorores imperium transibit, propter eandem rationem, qua liberi *succederent*, si essent; nam naturâ proximi, benevolentiâ proximi esse supponuntur; & in Fratres prius quam in sorores; item in majores natu prius quam in minores. Ratio enim hic eadem est, quæ in liberis.

Et fratrem, si prole careat, præ omnibus aliis.

XIX. Porrò qua ratione *succeditur* ad imperium, eâdem quoque succeditur ad jus *successionis*, nam primogenitus, si ante patrem moriatur, censebi-

Eodem modo quo succeditur in imperium,

succeditur etiam in jus successionis. sebitur, nisi pater aliter statuerit, jus suum *successionis* transtulisse ad liberos suos; ideoque nepotes & neptes priores ad *succedendum* erunt quàm ipsorum avunculi. Hæc, inquam, omnia ita se habent, si consuetudo loci (cui pater non contradicendo censebitur consentire] non impediat.

CAPUT X.

Specierum trium civitatis, quoad incommoda singularum, comparatio.

I. *Comparatio status* naturalis *cum statu* civili. II. Imperantis & civium *eadem sunt commoda & incommoda.* III. *Commendatio* Monarchiæ. IV. *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit ceteris omnibus.* V. *Rejectio opinionis eorum qui dicunt,* Dominum *cum* servis *non posse esse* civitatem. VI. *Exactiones graviores esse sub* populo *imperante, quam sub* Monarchâ. VII. *Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub* Monarchâ, *quam sub* populo. VIII. *Libertatem civium singulorum non minorem esse sub* Monarchâ, *quàm sub* populo IX. *Non esse civibus incommodum, quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.* X. *Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum* imperitiam. XI. *Propter* eloquentiam. XII. *Propter* factionem. XIII. *Propter* instabilitatem *Legum.* XIV. *Propter defectum* taciturni-

turnitatis. xv. *Ea incommoda* Democratiæ *adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.* xvi. *Incommoda civitatis ex rege* puero. xvii. *Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.* xviii. *Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.* xix. Aristocratia *tanto melior est, quanta* Monarchiæ *propior; pejor, quanto ab eâ remotior.*

Comparatio status naturalis cum statu civili.

I. DEmocratia, *Aristocratia* & *Monarchia* quid sint, dictum est. Utra autem ad civium pacem conservandam, & commoda eorum procuranda, aptior sit, earum comparatione videndum est. Primùm autem commoda & incommoda civitatis in universum conferamus, ne quis forte satius esse ducat, vivere unumquemque arbitrio suo, quàm civitatem omnino constituere. Extra statum civitatis, unusquisque libertatem habet integerrimam quidem, sed infructuosam; propterea quod qui propter libertatem suam omnia agit arbitrio suo, propter libertatem aliorum omnia patitur arbitrio alieno. At civitate constitutâ, unusquisque civium tantum libertatis sibi retinet, quantum sufficit ad bene & tranquille vivendum, tantum item aliis adimitur, ut non sint metuendi. Extra

civitatem, unicuique ita jus eſt ad omnia, ut tamen nulla re frui poſſit. In civitate verò unusquisque finito jure ſecurè fruitur. Extra civitatem, quilibet à quolibet jure ſpoliari & occidi poteſt. In civitate ab uno tantum. Extra civitatem, propriis tantum viribus protegimur. In civitate, omnium. Extra civitatem, fructus ab induſtriâ nemini certus; in civitate omnibus. Denique extra civitatem, imperium affectuum, bellum, metus, paupertas, fœditas, ſolitudo, barbaries, ignorantia, feritas, in civitate, Imperium rationis, Pax, ſecuritas, divitiæ, ornatus, ſocietas, elegantia, ſcientiæ, benevolentia.

Imperantis & civium eadem, ſunt commoda & incommoda.

II. *Ariſtoteles* Politicorum lib. 7. cap. 14. duo eſſe ait genera regiminum, quorum alterum ad *imperantis*, alterum ad *ſubditorum* commodum dirigitur. Quaſi ubi civis duriùs tractantur, ibi *una*; ubi mitius, ibi *alia* ſpecies eſſet civitatis; quod ei minimè concedendum eſt. Sunt enim *imperantis* & *ſubditorum*, eadem & communia commoda & incommoda omnia, quæ ex regimine oriuntur. Incommoda quæ civi alicui, infortunio, ſtultitiâ, negligentiâ, ignaviâ, vel luxuriâ ſuâ accidunt, à Regen-

tis

tis incommodis separari possunt: sed non sunt illa Regiminis incommoda, ut quæ in qualibet civitate accidere possunt. Eadem si accidunt à primâ civitatis institutione, dicentur quidem Regiminis incommoda, sed ipsi imperanti cum civibus communia erunt, sicut communia etiam sunt eorum commoda. Primum autem & maximum commodum, Pax & defensio, idem utriusque est. Nam & is qui imperat, & is cui imperatur, ad vitæ suæ defensionem, viribus utitur simul omnium concivium. Et maximo incommodo quod in civitate contingere potest, nimirum cæde civium, quæ ab Anarchiâ oritur, & is qui summum imperium habet, & quilibet unus civium æquè obruitur. Secundò, si is qui summum imperium obtinet, pecuniarum tantum à civibus exegerit, ut, se & familias suas alere, & vires corporum suorum conservare non possint, incommodum non magis illorum est, quam imperantis, qui quantiscunque divitiis sine corporibus civium, Imperium suum & divitias tueri non potest. Si verò tantum exegerit, quantum ad imperii administrationem sufficit, id commodum æquè est & ipsi & civibus ad commu-

nem pacem & defenſionem. Neque imaginabile eſt, quomodo divitiæ *publicæ* civibus *privatis* incommodo eſſe posſint, modo privati non ita exhauriatur, ut per induſtriam ſuam neceſſaria ad corporis & animi vires ſuſtentandas acquirere ſit imposſibile. Nam ſic in commodum & ad ipſum imperantem pertineret, nec oriretur ab inſtitutione vel ordinatione pravâ, (quia in omni genere civitatis, cives opprimi poſſunt) ſed à bene ordinatæ civitatis pravâ adminiſtratione.

Commendatio Monarchiæ. III. Quod autem dictarum ſpecierum civitatis, *Democratiæ*, & *Ariſtocratiæ*, & *Monarchiæ*, optima ſit *Monarchia*, ex comparatione commodorum & incommodorum in ſingulis oſtendendum eſt. Hæc igitur, quod *univerſum* ab *uno Deo* regitur; quod *Antiqui* ſtatum *Monarchicum* cæteris prætulerunt, regimen Deorum uni *Jovi* adſcribentes; quod principio rerum, nationumque, arbitria Principum pro legibus fuerint; quod imperium *Paternum* inſtitutum à Deo in creatione *Monarchicum* fuerit; quod regimina cætera ex *Monarchiæ* per ſeditiones diſſolutæ ruderibus artificio hominum (*) poſt conglutinata ſint; quodque populus DEI ſub regibus fuerint;

quam-

quamquam *Monarchiam* commendatiorem nobis exhibeant, tamen quia id non rationibus, sed exemplis & testimoniis faciunt, omittemus.

Artificio hominum conglutinata sint, &c.) *Videntur huc spectasse antiqui, qui fabulam nobis confinxerunt de Prometheo. Narrant, Prometheum surrepto à Sole igne, ex luto fecisse hominem; atque ob id factum perpetua jecoris laceratione irato Jovi dedisse pœnas. Hoc est, igenio humano (id quod significatur per Prometheum) leges, & justitiam à Monarchia per imitationem sumtas esse, quarum vi (tanquam igne à fonte suo naturali surrepto) multitudo [quasi lutum & fæx hominum] in unam personam civilem animata & conflata est, quæ Aristocratia vel Democratia appellatur. Inventi autem autores & fautores, qui cum securè atque otiosè sub imperio Regum naturali vivere potuissent, hanc pœnam dant, ut perpetuis curis, suspicionibus dissensionibusque alio loco expositi crucientur.* *Annotatio.*

IV. Sunt quibus *unius* Regimen eo nomine displicet, quia *unus* est; quasi iniquum esset inter tam multos tantâ potestate eminere *unum* aliquem, ut arbitrio suo possit de cæteris omnibus statuere. Hi sane subtrahere se ab imperio *Regimen unius non esse eo nomine iniquum, quod unus plus possit*

cæteris omnibus.

rio *unius* Dei, si possent, vellent. Sed exceptionem hanc contra *unum* suggerit invidia, dum vident unum habere quod omnes cupiunt. Idem iniquum esse censerent eadem ratione, si *pauci* imperarent, nisi ipsi vel essent, vel esse sperarent ex eorum numero. nam si iniquum sit non esse jus æquale omnibus, iniquum etiam est regimen optimatum. Quoniam autem ostensum est, statum æqualitatis esse statum belli: ideoque inæqualitatem introductam esse consensu omnium, inæqualitas illa non est amplius habenda pro re iniquâ, ubi plus habet is, cui plus volentes dedimus. Incommoda igitur quæ sequuntur *unius hominis* imperium, sequuntur *hominem*, non *unitatem*. Videndum igitur est, utrum imperium *hominis*, an *hominum*, plura civibus adferat incommoda.

Rejectio opinionis eorum qui dicunt, dominum cum servis non posse esse civitatem.

V. Sed primum amolienda est sententia eorum, qui negant omnino, civitatem esse, quæ conflatur ex quantovis numero servorum sub communi Domino. Cap. 5. articulo 9. definitur *civitas* esse *persona* una facta ex pluribus hominibus, cujus voluntas, ex ipsorum pactis, pro ipsorum omnium voluntatibus habenda est, ut singulorum viribus & facultatibus uti

uti posſit, ad pacem & defenſionem communem, *Perſona* autem *una eſt*, per ejusdem capitis articulum eundem, quando plurium voluntates unius voluntate continentur. Sed voluntas uniuscujusque ſervi continetur in voluntate Domini, ut oſtenſum eſt capite 8, articulo 5, ita ut posſit eorum viribus & facultatibus uti, prout voluerit. Sequitur ergo, civitatem eſſe quæ conſtituitur ex *Domino* & pluribus *ſervis*. Neque poteſt ulla ratio in contrarium adduci, quæ non æque militet contra civitatem conſtitutam à *patre* & *liberis*. Nam apud *Dominum*, cui *liberi* non ſunt, *ſervi liberorum* rationem ſubeunt. Sunt enim & honor & præſidium ejus: neque magis ſubjiciuntur *ſervi Dominis*, quam *liberi patribus*, ut ſuprà oſtenſum eſt capite 8. articulo 5.

VI. Inter incommoda imperii ſummi unum eſt quod imperans præter pecunias ad ſumtus publicos, hoc eſt, ad miniſtros publicos alendos, præſidia ædificanda & tuenda, bella gerenda, rem domeſticam honorificè ſuſtentandam neceſſarias, posſit etiam, ſi velit, alias exigere per libidinem, quibus *filios*, *cognatos*, *gratioſos*, atque etiam *adulatores* ditare posſit. Con-

Exactiones graviores eſſe ſub populo imperante, quâm ſub Monarcha.

ſiten-

fitendum eſt, incommodum quidem hoc eſſe, ſed ex numero eorum quæ in omni genere civitatis reperiuntur; in *Monarchia* autem tolerabiliora, quàm in *Democratia*. Nam & ſi velit *Monarcha* illos locupletare, pauci ſunt, quia unius ſunt. Sed in *Democratiâ*, quod ſunt *Demagogi*, id eſt, potentes apud populum *oratores*, (qui & ſimul plures ſunt, & quotidie novi ſuboriuntur) tot ſunt qui *liberos*, *cognatos*, *amicos*, *adulatoresque* ditandos habent. Cupiunt enim ſinguli, non modo familias ſuas divitiis potentes illuſtresque reddere, quantum poſſunt, ſed etiam alios ſui muniendi causâ beneficiis devincire. *Monarcha* miniſtros & amicos ſuos, quia non ſunt numeroſi, ſine civium diſpendio, deferendo ſcilicet illis belli pacisque munia, magna ex parte explere poteſt; in *Democratiâ*, ubi multi ſatiandi ſunt, & ſemper novi, fieri id ſine oppresſione civium non poteſt. *Monarcha* quamquam posſit indignos promovere, ſæpe tamen id facere non vult; *Oratores* autem in *Democratia* ſemper hoc omnes velle intelligitur, ideo quia opus eſt. Aliter enim potentia eorum qui id ſoli facerent ita creſcerent, ut non modo ſibi, ſed & civitati formidanda eſſet.

VII. Sum-

VII. Summi imperii incommodum aliud est, metus ille mortis perpetuus, in quo utumquemque versari necesse est dum reputat secum, posse eum qui imperat, non modo pœnas quas velit, in quæ velit peccata constituere, sed etiam cives innocentes, & qui nihil contra leges commiserunt, irâ & libidine jugulare. Atque magnum hoc revera in omni civitatis specie incommodum est, ubi fit: (incommodum enim ideo est quia fit, non quia fieri potest:) sed vitium est Regentis, non Regiminis: non enim *Neronis* facta *Monarchiæ* sunt omnia essentialia. Minus tamen sæpe damnantur cives immeritò, regnante *Homine*, quàm *populo*. Nam Reges sæviunt in eos tantum, qui vel consiliis intempestivis molesti, vel verbis contumeliosis, vel voluntate adversi ipsis sòlis sunt. Faciunt autem ut potentiæ excessus, quem habere unus civis supra alium possit, innoxius sit. Itaque *Nerone* vel *Caligulâ* aliquo regnante, pati immerito nemo potest, nisi qui ipsi cogniti sunt, nimirum Aulici, vel munere aliquo conspicui; neque omnes, sed illi soli, quibus est quod is habere cupit; nam qui molesti aut contumeliosi in eum sunt, merito plectuntur. In *Monarchia* igitur,

Cives innocentes minus obnoxios esse pœnis sub Monarcha, quàm sub populo.

gitur, is qui latere vult, qualiscunque ſit qui regnat, extra periculum eſt. Patiuntur enim ſoli ambitioſi, cæteri ab injuriis potentiorum defenduntur. Sed in *dominatione populari* tot poſſunt eſſe *Nerones*, quot ſunt *Oratores* qui *populo* adulantur, tantum enim poteſt unisquisque eorum, quantum ipſe *populus*; atque in ſubtrahendis à pœna iis, qui per libidinem & odia privata concives immeritò occiderunt, quaſi tacito quodam inter ſe Pacto, *Hodie mihi, cras tibi*, alter alterius cupidini mutuò cedunt. Præterea potentiæ privatæ terminus quidam eſt, ultra quem civitati pernicioſa futura eſt, & propter quam *Monarchis* aliquando neceſſarium eſt providere, ne quid inde Reſpublica capiat detrimenti. Illam igitur potentiam, quando in divitiis ſita erat, divitiarum diminutione diminuerunt; ſi quando vero conſiſteret in aura *populari*, ipſum potentem ſine alio crimine ſuſtulerunt. Idem in *Democratiis* fieri ſolet. Nam *oſtraciſmo* exſulabant potentes *Athenienſes* ſine crimine, propter potentiam ſolam, & necabantur Romæ tanquam regnum affectaverint, qui plebis favorem captabant beneficiis. Pares in hoc *Democratia* & *Monarchia*, impares tamen fama fuerunt: quia fama à po-

à populo eſt; & quod à multis fit, à multis laudatur. Ideoque invidiâ in virtutem eorum factum eſſe dicitur, ſi faciunt *Monarchæ*, quod ſi factum eſſet à *populo*, politia eſſet.

Libertatem ſingulorum non minorem eſſe ſub Monarcha, quam ſub populo.

VIII. Sunt qui ideo *Monarchiam* *Democratia* incommodiorem putent, quod *illic* minus libertatis ſit quam *hic*. Si per *libertatem* intelligant exemtionem à ſubjectione, quæ legibus, hoc eſt, mandatis debetur *populi*, neque in *Democratia*, neque in alio ſtatu civitatis quocunque ulla omnium *libertas* eſt. Si *libertatem* in eo ſitam eſſe intelligant, ut paucæ ſint leges, pauca vetita, & ea talia quæ niſi vetentur, non ſit Pax, tunc nego plus eſſe *libertatis* in *Democratia* quam in *Monarchia*, poteſt enim non minus hæc quam illa cum tali libertate recte conſiſtere. Etſi enim portis turribusque civitatis cujuscunque, characteribus quantumvis amplius *libertas* inſcribatur, non eſt ea cujuscunque *civis*, ſed *civitatis* libertas; neque meliori jure verbum illud civitati inſcribitur, quæ à *populo*, quam quæ à *Monarcha* regitur. Sed quando cives privati, id eſt, ſubditi libertatem poſcunt, nomine libertatis non *libertatem*, ſed *Dominium* poſcunt? quod tamen præ inſcitia minime animadvertunt. Si

enim

enim quam libertatem quisque sibi expetit, eandem prout lege naturæ præceptum est, aliis concederet, rediret ille status naturalis, in quo omnes jure possunt omnia; quem ut omni subjectione civili pejorem, si scirent, respuerent. Sed si quis liberum esse solum poscat, cæteris obstrictis, quid aliud quam *Dominium* poscit; Nam qui solutus est omni vinculo, vinctorum omnium, quotquot sunt, *Dominus* est. Non est ergo major libertas civium in statu *populari*, quam *Monarchico*. Id quod imponit, est *participatio* æqualis munerum publicorum, & Imperii. Nam ubi Imperium *populi* est, cives eatenus imperium singuli *participant*, quatenus *populi* imperantis partes sunt. Munera autem publica æqualiter participant, quatenus in magistratibus & ministris publicis eligendis æqualia habent suffragia. Atque hoc est quod voluit *Aristoteles*, ipse quoque consuetudine temporis libertatem pro imperio nominans. Lib. 6. *Politicorum*, cap. 2. *In statu populari libertas est ex suppositione. Quod vulgo dicunt, tanquam extra statum hunc liber esset nemo.* Ex quo obiter colligere licet, cives eos qui in *Monarchia* sublatam libertatem plorant, hoc tantum stomachari, quod

quod non adhibeantur adReipublicæ gubernacula.

Non esse civibus incommodum quod non omnes ad publicas deliberationes admittantur.

IX. Sed ob hoc ipsum fortasse aliquis *statum popularem* maximo inter vallo *Monarchiæ* anteferendum esse dicet, quod illic, ubi scilicet negotia publica omnes tractat, prudentiam, scientiam, eloquentiamque suam in deliberationibus circa res maximæ difficultatis & momenti publicè ostentandi potestas omnibus facta sit; id quod propter naturæ humanæ innatam laudis cupiditatem, omnibus iis qui vel talibus virtutibus antecellunt, vel sibi videntur cæteris antecellere, omnium rerum est jucundissimum, hic vero via illa ad laudem & dignitates obtinendas, maximæ parti civium præclusa est. Quid autem est, si hoc non est incommodum? Dicam. Sententiam ejus quem contemnimus, nostræ prælatam videre; sapientiam nostram in conspectu nostro negligi; incerto certamine inanis gloriæ, certissimas suscipere inimicitias; (hoc enim declinari non potest, sive vicerimus, sive vincamur; odisse & odio esse ob dissimilitudinem opinionum; conciliá & vota nostra ubi non est opus, sine fructu omnibus patefacere; rem domesticam negligere: Hæc, inquam, incommoda sunt. Abesse verò à certamine

tamine ingeniorum, quamquam ea certamine facundis jucunda sint, non est ideo illis incommodum, nisi etiam viris fortibus incommodum dicemus esse pugnâ prohiberi, propterea quod eâ delectantur.

Deliberationes civiles magnis cœtibus male committuntur, propter plurimorum imperitiam.

X. Præterea multæ causæ sunt, quare minus rectè in magnis conventibus deliberatur, quam ubi consiliarii sunt pauci. Quarum una est, quod ad recte deliberandum de omnibus quæ ad salutem civitatis conducunt, cognitu necessario sunt, non modo ea quæ intus, sed etiam ea quæ foris sunt, intus quidem quibus rebus, & unde quæsitis, civitas alitur & defenditur; quæ loca præsidiis habendis apta; unde milites & habendi & alendi sint; quis sit civibus animorum habitus versus principem, vel civitatis gubernatores, & multa similia. Foris autem, quanta & in quibus rebus sita sit potentia singularum civitatum vicinarum; quid nobis ab illis commodi & incommodi proveniat; qui affectus eorum & erga nos, & se invicem; & quid quotidie apud eos consilii capiatur. Hæc autem quia paucissimi cognoscunt in numeroso cœtu hominum, maxima ex parte talium rerum imperitorum, ne dicam incapacium, quid numerus ille deliberantium

tium ineptis ſententiis contribuere ad conſilia, aliud quam impedimentum poteſt.

XI. Alia cauſa, quare magnus cœtus ad deliberationem minus idoneus ſit, ea eſt, quod unusquisque eorum qui ſententiam ſuam explicant, neceſſe habet perpetuâ & longâ uti oratione; eamque, exiſtimationis causâ, audientibus, quantum poteſt, ornatam gratamque eloquentia reddere. Eloquentiæ autem munus eſt, *Bonum* & *Malum*, *Utile* & *inutile*, *Honeſtum* & *inhoneſtum*, facere apparere majora vel minora, quam revera ſunt, & *Juſtum* videri, quod *injuſtum* eſt, prout ad finem dicentis videbitur conducere. Hoc enim eſt perſuadere; & quamquam ratiocinentur, non procedunt tamen à principiis veris, ſed ab ἐνδόξοις, id eſt, opinionibus jam vulgo receptis, quæ maxima ex parte erroneæ eſſe ſolent, neque orationem ſuam naturæ rerum, ſed affectibus animorum convenientem eſſe ſtudent. Unde accidit, non recta ratione, ſed impetu animi ſententias ferri. Neque eſt hoc *hominis*, ſed ipſius *Eloquentiæ* vitium, cujus finis [ut magiſtri Rhetoricæ omnes docent] non veritas eſt, [niſi per accidens] ſed victoriâ;

Propter eloquentiam.

ctoria; & munus, non docere, sed suadere.

Propter factiones. XII. Tertia causa, quare in magno cœtu minus utiliter deliberatur, ea est, quod inde *factiones* in civitate oriantur, & ex *factionibus* seditio & bellum civile. Quando enim contrariis sententiis orationibusque pugnant æquales oratores, victus victorem, eosque una omnes qui illius sententiam sequuti sunt, tanquam consilium & sapientiam suam contemsissent, odit, studetque quomodo faciat, ut consilium adversarii exitum sortiatur civitati damnosum; sic enim sibi restitutum, illi ademtum gloriam iri videt. Præterea ubi suffragia non sunt ita inæqualia, quin spes victis sit, posse se in conventu alio, accessione paucorum hominum sibi consentientium, partes habere superiores, ibi præcipui eorum cæteros convocant; seorsum deliberant, quomodo sententiam ante latam abrogare possint; statuunt inter se ad proximum conventum frequentes & primi adesse; disponunt quid quisque, & quo ordine dicere debeat, ut res denuo agitetur, & quod frequentibus adversariis ratum, id iisdem, aliqua ex parte, per negligentiam absentibus, fiat irritum. Atque hujusmodi industria

ſtria diligentiaque, quâ utuntur ad *faciendum* populum, *factio* appellari ſolet. Quando autem *factio* ſuffragiis minor, viribus major vel non multo minor eſt, tunc quod eloquentiâ & arte obtinere non potuere, id armis tentant, & bellum naſcitur civile. Sed hæc, dicet aliquis, non neceſſario, nec ſæpe accidunt. Idem dicere poſſet, Oratores non eſſe neceſſariò cupidos gloriæ, & non ſæpe in magnis rebus magnos oratores diſſentire.

XIII. Sequitur ex his, ubi legum ferendarum poteſtas ſumma ad conventus tales defertur, leges inſtabiles eſſe, mutarique, non ad mutationem ſtatus rerum, neque ad mutationem animorum, ſed prout major numerus hominum nunc ex hac, nunc ex illâ *factione* confluxerit ad curiam; ita ut leges ibi, tanquam ſuper undas, huc illuc fluctuent. *Propter inſtabilitatem legum.*

XIV. Hoc etiam quarto loco deliberationes magnorum cœtuum incommodi habent, quod civitatis conſilia, quæ tacita eſſe ſæpiſſimè permagni intereſt, antè ad inimicos proferantur, quam poſſint perduci ad effectum; & quid poſſit, quid non poſſit, quid velit, quid nolit, exploratum *Propter defectum taciturnitatis.*

externis sit, non minus quam ipsi *imperanti populo*.

Ea incommoda Democratiæ adhærere, quatenus homines naturaliter delectantur existimatione ingenii.

XV. Incommoda hæc quæ in deliberationibus magnorum conventuum reperiuntur, eatenus *Monarchiam Democratiâ* meliorem esse evincunt, quatenus in *Democratiâ* res maximi momenti, talibus conventibus discutiendæ sæpius committuntur, quam in *Monarchiâ*; nec enim aliter fieri facile potest. Nihil enim est propter quod non malit quisquam *rei familiari* potius, quam *publicæ* vacare, præterquam quod locum esse videt facundiæ suæ, qua possit ingenii & prudentiæ existimationem acquirere, & domum reversus apud amicos; parentes, uxoresque, re bene gesta, triumphare; sicut olim *Marco Coriolano* omnis à factis bellicis jucunditas in eo sita erat, quod videret laudes suas placere matri. Quodsi in *Democratia populus* deliberationes de bello & pace & de legibus ferendis ad unum tantum, vel valde paucos deferre vellet, contentus nominatione magistratuum, & ministrorum publicorum, hoc est, authoritate sine ministerio, tunc fatendum est, *Democratiam* & *Monarchiam* hac in re æquales fore.

Incommoda

XVI. Neque commoda vel incom-

commoda, quæ magis in una quam *civilatis ex*
in alia civitatis specie reperiuntur, *Rege puero.*
ex, eo procedunt, quod ipsum imperium, seu imperii negotia administranda melius uni quam pluribus, vel contra, pluribus quam paucioribus committuntur. Nam imperium *potentia*; administratio gubernandi *actus* est *potentia* autem in omni civitatis specie æqualis est; soli *actus* differunt, hoc est, *motus* atque *actiones* civitatis, prout proveniunt à plurium vel paucioṛum, peritorum vel imperitorum deliberationibus. Ex quo intelligitur, regiminis commoda & incommoda, non illum in quo residet civitatis authoritas, sed imperii ministros sequi; ideoque nihil impedire, quin civitas recte gubernari possit, quamquam *Monarcha* femina vel puer vel infans sit, modo ii negotiis pares sint, qui ministeriis & muneribus publicis præfecti sunt. Atque id quod dicitur, *Væ regno cujus Rex Puer est*, non significare *Monarchiæ* conditionem statu populari inferiorem esse, sed contra nimirum incommoditatem Regni per accidens esse, quod *Rege puero* accidat quandoque, ut multis per ambitionem & vim in consilia publica sese intrudentibus, civitas administretur *Democratice*, atque ex eo

nasci infelicitates illas, quæ *imperium populi* maxima ex parte comitantur.

Monarchicæ præstantiæ signum, potestas Ducum castrensis.

XVII. Signum autem quod *Monarchia* absolutissima, civitatis sit optimus omnium status, manifestissimum illud est, quod non solum Reges, sed etiam civitates illæ quæ *populo* & *optimatibus* subjectæ sunt, non nisi uni soli totum belli imperium deferunt, idque ita absolutum, ut nihil possit esse amplius: (in quo obiter notandum quoque hoc est, quod Rex nullus Duci plus imperii in exercitium concedere, quam ipse in cives omnes exercere jure possit.) *Monarchia* itaque omnium optimum in castris regimen est. Quid autem aliud sunt plures respublicæ, quam totidem castra præsidiis & armis contra se invicem munita; quorum status (quia nulla communi potentia coërcentur, utcunque incerta pax tanquam induciæ breves, intercedat) pro statu naturali; hoc est, pro statu belli habendus est?

Optimus status civitatis est, ubi cives imperantis sunt hæreditas.

XVIII. Postremò quoniam ad conservationem nostram, subditos nos esse alicui *homini* vel *concilio* necessarium erat, optimâ conditione illi subjicimur, cujus interest, ut salvi & sani simus. Atque hoc fit, quan-

quando imperantis hæreditas sumus; unusquisque enim sponte suâ hæreditatem suam conservare studet. Sunt autem civium non fundi & pecuniæ, sed corpora & animi vegeti, principum divitiæ: id quod facile concedetur ab iis qui animadvertunt, quam magnis pecuniis parvarum civitatum dominia æstimantur, & quanto facilius homines pecuniam, quam pecunia homines acquirit. Neque exemplum facile occurrit subditi alicujus à Principe suo, vitâ vel bonis, sine culpa propria, per solam licentiam imperii spoliati.

XIX. Huc usque facta est comparatio inter statum *Monarchicum* & *Popularem*; de *Aristocratiâ* tacitum est. De hac, ex iis quæ de illis dicta sunt, videtur concludi posse, quæ hæreditaria est, & quæ contenta Magistratuum electione, deliberationes ad paucos, & maximè idoneos transmittit, & simpliciter quæ *Monarcharum* regimen maximè, *populi* minimè imitatur, eam civibus singulis & meliorem, cæteris & diuturniorem esse.

Aristocratia tantò melior est, quantò Monarchiæ propior; quantò ab ea remotior

Caput XI.

Loca & exempla Scripturæ Sacræ de jure Regni, quæ secunda videntur antedictis.

I. Initium civitatis institutivæ, à consensu populi. II. Judicia & Bella *dependere ab arbitrio imperantium summorum.* III. *Eos qui summum imperium habent, jure puniri non posse.* IV. *Sine summo imperio non esse* Civitatem, *sed* Anarchiam. V. *Servos & Filios debere Dominis & Parentibus simplicem obedientiam.* VI. *Absolutum imperium evidentissimis tam Novi quam Veteris Testamenti locis comprobatum.*

Initium civitatis institutivæ à consensu populi.

I. INitium civitatis institutivæ, sive politicæ, cap. 6. art. 2. à consensu multitudinis ita derivavimus, ut omnes consentire, vel pro hostibus censeri oportere appareat. Tale fuit initium Regni DEI super Judæos institutum per *Moysen*. *Si audieritis vocem meam*, &c. *eritis mihi in regnum Sacerdotale*, &c. *Venit Moyses, & convocatis majoribus natu populi*, &c. *responditque omnis populus simul: cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.* Tale quoque fuit initium potestatis *Moysis* sub DEO, sive potestatis proregiæ. *Cunctus populus videbat*

bat vocis, & lampades, &c. dicentes Mosi: Loquere tu nobis, & audiemus. Simile erat initium regni Saulis. *Videntes autem, quod Naas Rex filiorum Ammon venisset adversum nos, dixistis mihi; Nequaquam, sed rex imperabit nobis, cum Dominus vester regnaret in vobis. Nunc ergo præsto est rex vester, quem elegistis & petiistis.* 1. Sam. 12. vers. 12. Consentientibus autem non omnibus sed majore parte, (nam erant *Filii Belial*, qui *dixerunt*, *Num salvare nos poterit iste; & despexerunt eum.* 1. Samuel 10. vers. 27.) illi qui non consenserunt, tanquam hostes ad necem quærebantur. *Quis est* (ait populus ad Samuelem) *qui dixit, Saul non regnabit super nos: date viros, & interficiemus eos?* 1. Samuel 11. vers 12.

Judicia & Bella dependere ab arbitrio imperantium summorum.

II. Eodem capite 6. articulis 6. & 7. ostensum est, tum *Judicia*, tum *Bella*, ab arbitrio dependere ejus qui summum habet in civitate imperium; id est, in *Monarchiâ* unius *Monarchæ*, sive *Regis*. Id autem confirmatur judicio ipsius populi. *Erimus nos quoque sicut omnes gentes, &* JUDICABIT *nos rex noster, & egredietur ante nos, & pugnabit* BELLA *nostra pro nobis.* 1. Samuel. 8. vers. 20. Et testimonio Regis Salomonis, quod attinet ad *ju-*

dicta, & ad omnia de quibus disputari potest, an sint *bona* an *mala*. *Dabis ergo servo tuo cor docile, ut populum tuum* JUDICARE *possit, & discernere inter* BONUM *&* MALUM. 1. Reg. 3. vers. 9. Et Absalonis, *Non est qui te audiat constitutus à Rege*. 2. Samuel 15. vers. 3.

Eos qui summum imperium habent jure puniri non posse.

III. Quod Reges puniri à subditis non possint, sicut ostensum est supra, cap. 6. artic. 12. confirmat Rex David, qui cum quæreretur à Saule ad mortem, abstinuit tamen à cæde ejus, prohibuitque Abisaicum dicens, *Ne interficias eum; quis enim extendet manum suam in Christum Domini, & innocens erit?* 1. Samuel. 22. vers. 9. Et cum præcidisset oram chlamydis ejus, *propitius* [inquit] *mihi sit Dominus, ne faciam hanc rem Domino meo, Christo Domini, ut mittam manum meam in eum.* 1. Samuel. 24. vers. 7. Et *Amalekitam* qui *Saulem*, quamquam in ipsius gratiam, interfecerat, jussit tamen interfici. 2. Samuel. 1. vers. 15.

Sine summo Imperio non esse Civitatem, sed Anarchiam

IV. Quod habetur Judic. cap. 17. vers. 6. *In diebus illis non erat Rex in Israel, sed unusquisque quod sibi rectum videbatur, hoc faciebat*, tanquam ubi non sit *Monarchia*, ibi sit *Anarchia*, (seu confusio omnium rerum) adduci posset

possetad probandam excellentiam Regni supra omnes alias civitatis formas; nisi quod per vocem *Rex*, possit forte intelligi non modo *unus homo*, sed etiam *una curia*, modo summum in ea resideat imperium. Quod si sic accipiatur, hoc tamen inde efficitur, ut sine summo & absoluto imperio (quod toto capite sexto probare conati sumus) cuilibet licebit quicquid libebit, sive quicquid sibi rectum videbitur; quod stare non potest cum conservatione generis humani, ideoque imperium summum ex lege naturæ in omni civitate intelligitur exsistere alicubi.

Servos & filios debere dominis & parentibus simplicem obedientiam.

V. *Servos Dominis* simplicem debere obedientiam diximus, cap. 8. artic. 7. 8. & *filios patribus*, cap. 9. artic. 7. Idem dicit sanctus Paulus. Nimirum de servis, *Servi obedite per* OMNIA *Dominis carnalibus, non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes, sed in simplicitate cordis timentes Deum.* Coloss. 3. vers. 20. De Filiis, *Filii obedite parentibus per* OMNIA; *hoc enim placitum est in Domino.* Coloss. 3. vers. 22. Sicut autem nos per simplicem obedientiam intelligimus OMNIA quæ non sunt contra leges DEI, ita in locis illis sancti Pauli ci-

tatis, post vocem OMNIA, subintelligendum est, *præter ea quæ sunt contra leges Dei.*

Absolutum imperium evidentissimis tam novi quam veteris Testamenti locis comprobatum.

VI. Sed ne jus Principum minutatim persequar, ea jam producam quæ totam potestatem eorum (nempe deberi iis à subditis suis obedientiam simplicem & absolutam) simul stabiliunt. Et primum ex novo Testamento: *Super cathedram Moysis sederunt Scribæ & Pharisæi.* OMNIA *ergo quæcunque dixerint vobis, servate & facite.* Matth. 22. vers. 2. *Omnia*, inquit, *facite*, hoc est, obedite *simpliciter.* Quare? quia sedent super *cathedram Moysis*, nimirum, *principis civilis*, non *Aaronis Sacerdotis.* *Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit; non est enim potestas nisi à DEO. Quæ autem sunt, à DEO ordinatæ sunt. Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt, &c.* Rom. 13. vers. 1. &c. Quoniam ergo potestates quæ erant tempore sancti *Pauli*, à DEO ordinatæ fuerint, omnes autem Reges eo tempore requirebant à subditis suis integram obedientiam, sequitur, talem potestatem à DEO fuisse ordinatam. *Subjecti igitur estote omni humanæ ordinationi propter DEUM, sive Regni quasi præcellen-*

celli nti, sive ducibus tanquam ab eo missis ad vindictam malefactorum, laudem vero bonorum, quia sic est voluntas DEI. 1. Petr. 2. vers. 13. Rursus sanctus Paulus ad Titum; *Admone illos, Principibus & potestatibus subditos esse, dicto obedire.* Caput 3. vers. 1. Quibus Principibus? nonne Principibus temporum illorum, qui obedientiam exigebant simplicem. Deinde, ut veniamus ad exemplum ipsius Christi, cui jure hæreditario à Davide derivato, debebatur regnum Judæorum, is cum more subditi viveret, tributum *Cæsari* & pendebat, & *Cæsaris* esse pronunciabat: *Reddite* (inquit) *quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo.* Matth. 22. vers. 21. Idem, cum placuisset ei Regem agere, obedientiam integram requirebat. *Ite* (inquit) *in castellum quod contra vos est, & statim invenietis asinam alligatam, & pullum cum ea; solvite & adducite mihi: & si quis aliquid dixerit, dicite, quod Dominus his opus habet.* Matth 21. vers. 2. Fecit igitur hoc jure Domini, sive Regis Judæorum. Tollere vero subdito bona sua, eo nomine quod *Dominus opus habet*, Imperium absolutum est. Loca Testamenti veteris in eandum sententiam eviden-

tiam evidentissima hæc sunt. *Tu accede, & audi* CUNCTA *quæ dixerit Dominus Deus noster tibi, loquerisque ad nos, & nos audientes faciemus ea.* Deuternom. 5. vers. 27. At sub vocem illam *cuncta*, integra continetur obedientia. Rursus ad *Josuen*: *Responderuntque ad Josuen, atque dixerunt;* OMNIA *quæ præcepisti nobis, faciemus; & quocunque miseris, ibimus; sicut obedivimus in* CUNCTIS *Moysi, ita obediemus & tibi; tantum sit Dominus Deus tuus tecum, sicut fuit cum Moyse. Qui contradixerit ori tuo, & non obedierit* CUNCTIS *sermonibus, quod præceperis ei, moriatur.* Josu. vers. 16. Et parabola Rhamni: *Dixeruntque omnia ligna ad Rhamnum, Veni & impera super nos. quæ respondit iis, Si vere me regem constituitis, venite, & sub umbra mea requiescite; sin autem non vultis, egrediatur, ignis de Rhamno, & devoret cedros Libani.* Jud. 9. vers. 14. Quorum verborum sententia est, acquiescendum esse dictis eorum quos vere Reges in nos constituimus, ni velimus incendio belli civilis consumi. Particularius autem describitur potentia regia à DEO ipso per Samuelem. *Prædic iis jus Regis, qui regnaturus est super eos, &c. Hoc*

erit

erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, &c. Filias quoque vestras faciet sibi unguentarias, &c. *Oliveta optima tollet, & dabit servis suis*, &c. 1. Samuel. 8. vers. 8. &c. Nonne est potentia hujusmodi absoluta? veruntamen ab ipso Deo appellatur Jus Regis. Neque videtur quisquam, ne *Sacerdos* quidem *summus* apud Judæos, ab obedientia hac exemtus fuisse. Ubi enim *Abiatharo Sacerdoti dixit Rex*, [nimirum Salomon] *Vade in Anathot ad agrum tuum, equidem vir mortis es: sed hodie te non interficiam; quia portasti arcam Domini Dei coram David patre meo, & sustinuisti laborem in omnibus, in quibus laboravit pater meus: & ejecit Salomon Abiatharum, ut non esset Sacerdos Domini*: 1. Reg. 2. vers. 26. Nullo argumento colligi potest, factum illud Deo displicuisse; neque enim reprehendi Salomonem, aut personam ejus eo tempore parum DEO acceptam fuisse legimus.

Caput XII.

De Causis internis civitatem dissolventibus.

I. Judicationem boni & mali ad singulos pertinere, *seditiosa opinio.* II. Peccare subditos obediendo Principibus suis, *seditiosa opinio.* III. Tyrannicidium esse licitum, *seditiosa opinio.* IV. Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, *seditiosa opinio.* V. Imperium summum posse dividi, *seditiosa opinio.* VI. Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper naturaliter infundi & inspirari, *seditiosa opinio.* VII. Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, *seditiosa opinio.* VIII. *Ad seditionem disponit, nescire differentiam inter populum & multitudinem.* IX. *Ad seditionem disponit exactio nimia pecuniarum, quamvis justa & necessaria.* X. *Ad seditionem disponit ambitio.* XI. *Ad seditionem disponit spes successus.* XII. *Virtus qua opus est ad seditiones excitandas, sola eloquentia est sine sapientiâ.* XIII. *Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrunt ad rempublicam dissolvendam.*

I. Hactenus

I. HActenus quibus caufis, & quibus pactis civitates conftitutæ fint, & quæ fint imperantium in cives jura, dictum eft. Jam quibus caufis eædem diffolvantur; five de caufis feditionum: breviter dicendum eft. Quemadmodum autem in motu corporum naturalium, confideranda tria funt, nimirum *difpofitio interna*, ut fint producendi motus fufceptibilia: *Agens externum*, quo motus certus & determinatus actu producatur; *Et ipfa actio*: Ita etiam in civitate, ubi cives tumultuantur, tria confideranda occurrunt? primum *doctrinæ* & *affectus* paci contrarii, quibus fingulorum animi difponuntur; fecundum, quales funt qui jam difpofitos ad fuccesfionem & arma follicitant, convocant, diriguntque; tertium, modus quod id fit, five ipfa *factio*. Doctrinarum autem quæ ad feditionem difponunt, una & prima hæc eft; *Cognitionem de bono & malo pertinere ad fingulos.* In ftatu quidem naturali, ubi jure æquali finguli vivunt, nec fe per pacta fua aliorum imperio fubmiferunt, veram eam effe concedimus, imo cap. 1. art. 9. probavimus. Sed in ftatu civili, falfa eft. Oftenfum enim eft, cap. 6. art. 9. Regulas *boni* & *mali*, *jufti* & *injufti*, *honefti* & *inhonefti*, effe leges civiles, ideoque quod legislator præceperit, id pro *bono*; quod vetuerit, id pro *malo* haben-

Judicationem boni & mali ad fingulos pertinere, feditiofa oratio.

habendum esse. Legislator autem semper is est, cujus est in civitate imperium summum, hoc est, in Monarchiâ Monarcha. Idem confirmavimus cap.11. art.6. ex verbis *Salomonis*. Siquidem enim sequendum ut bonum, & fugiendum ut malum esset id quod singulis visum fuerit, quorsum spectant verba ejus, *Dabis servo tuo cor docile; ut populum tuum judicare possit, & discernere inter bonum & malum.* Quoniam ergo Regnum est discernere inter *bonum* & *malum*, iniquæ sunt illæ, quamquam quotidianæ voces: *Regem esse, qui recte facit.* Et *Regibus non esse obtemperandum, nisi justa præceperint*; & aliæ similes. Ante imperia, *justum* & *injustum* non exstitere; ut quorum natura ad mandatum sit relativa; actioque omnis suâ naturâ adiaphora est. Quod *justa* vel *injusta* sit, à jure imperantis provenit. Reges igitur legitimi quæ imperant, justa faciunt imperando, quæ vetant vetando injusta. Privati autem homines dum cognitionem *boni* & *mali* ad se trahunt, cupiunt esse sicut Reges; quod salva civitate fieri non potest. Omnium Dei præceptorum antiquissimum est, Gen. cap.2. vers.15. *De ligno scientiæ boni & mali ne comedas.* & antiquissima tentationum diabolicarum, cap.3. vers.5. *Eritis sicut dii, scientes bonum & malum.* Et prima Dei cum homine expostulatio, vers.11.
Quis

Quis indicavit tibi quod nudus esses, nisi quod ex ligno, de quo praeceperam tibi ne comederes, comedisti? Quasi diceret, unde judicasti nuditatem, in qua visum est mihi te creare, inhonestam esse, nisi quod *cognitionem* Honesti & Inhonesti tute tibi arrogasti?

Peccare subditos obediendo Principibus suis, seditiosa opinio.

II. Peccatum est quicquid quis fecerit contra conscientiam; nam qui id faciunt, legem spernunt. Sed distinguendum est; Peccatum meum est, quod faciens, peccatum meum esse puto; quod vero peccatum alienum esse puto, possum quandoque sine peccato meo facere. Nam si jubear facere quod peccatum jubentis est, modo qui jubet, jure Dominus meus sit, id si facio, non pecco: non enim si militavero jussu civitatis, putans bellum injustè susceptum esse, idcirco injustè fecero, sed potius si militare recusavero, cognitionem justi & injusti, quae pertinet ad civitatem, mihi arrogans. Qui distinctionem hanc non observant, quotiescunque eis aliquid imperatum erit, quod illicitum vel est, vel videtur esse, incident in peccandi necessitatem. Nam facient contra conscientiam, si obediverint; contra jus, si non obediverint. Si fecerint contra conscientiam, monstrant, se non metuere poenas futuri seculi; si fecerint contra jus, tollunt quantum in se est, societatem humanam, & vitam civilem

vilem

vilem seculi præsentis. Opinio igitur eorum qui docent, *peccare subditos, quoties mandata Principum suorum, quæ sibi injusta videntur esse, exsequuntur*, & erronea est; & inter eas numeranda quæ obedientiæ civili adversantur. Dependet autem ab originali illo errore quem supra præcedente articulo notavimus. Nam per judicium nostrum *boni & mali*, facimus ipsi ut tam obedientia nostra, quam inobedientia sit peccatum.

Tyrannicidium esse licitum, seditiosa opinio.

III. Tertia doctrina seditiosa ab eâdem radice orta est, *Tyrannicidium esse licitum.* Imò hodie à nonnullis Theologis, & olim ab omnibus Sophistis *Platone*, *Aristotele*, *Cicerone*, *Seneca*, *Plutarcho*, cæterisque Græce & Romanæ Anarchiæ fautoribus non modo licitum, sed etiam maximâ laude dignum existimatum est *Tyrannorum* autem nomine intelligunt non solum Monarchas, sed omnes eos qui imperium summum in quocunq; genere civitatis administrant. Non enim Athenis *Pisistratus* tantum, qui solus imperium habuit, sed post eum Triginta viri, qui simul dominati sunt, singuli *Tyranni* appellabantur. Sed is quem occidi, ut *Tyrannum*, volunt, vel jure imperat, vel absque jure; si absque jure, hostis est, & jure occiditur: sed dici debet hoc non *Tyrannicidium* sed *hosticidium* si jure imperium obtinet, locum habet interrogatio divi-

na,

na, *quis indicavit tibi, quod Tyrannus esset, nisi quod ex ligno de quo praeceperam tibi, ne comederes, comedisti?* Quare enim appellas tu *Tyrannum*, quem Deus *Regem* fecit; nisi tu privatus exsistens, cognitionem ad te trahas *boni* & *mali*? Quam perniciosa vero civitatibus, praesertim vero *Monarchiis*, opinio haec sit, ex eo facile intelligitur, quod per eam quilibet *Rex*, sive malus, sive bonus, unius sicarii & judicio condemnandus, & manu jugulandus exponitur.

Subjectos esse legibus civilibus etiam eos qui habent summum imperium, seditiosa opinio.

IV. Quarta societati civili adversa opinio eorum est, qui censent, *legibus civilibus subjectos esse etiam eos qui habent summum imperium.* Quam veram non esse satis ostensum est supra, c. 6. art. 14. ex eo quod civitas, neque sibi ipsi, neque civi cuiquam obligari potest: non sibi, quia nemo obligatur nisi alii; non civi, quia civium vonluntas singulae in voluntate civitatis continentur, ita ut si civitas se liberam â tali obligatione esse velit, etiam cives velint, & proinde libera sit. Quod autem de civitate verum est, id verum esse intelligitur de eo homine, vel coetu hominum, qui summam habet potestatem; illi enim civitas sunt, quae nisi per summam eorum potestatem non exsistit. Quod autem opinio haec cum essentia civitatis consistere non possit, ex eo patet, quod per eam *cogni-*

tio

tio justi & *injusti*, hoc est, quid sit, quid non sit, contra leges civiles, definire, ad singulos rediret. Cessabit ergo obedientia, quoties imperatum aliquod videbitur contra leges, atque unà omnis potestas coactiva, quod salvâ civitatis essentiâ fieri non potest. Magnos tamen habet error hic fautores, *Aristotelem* & alios, qui propter impotentiam humanam; civitatis potestatem summam, solis legibus deferendam esse arbitrantur. Videntur autem in naturam civitatis parum profunde inspexisse, qui potestatem coactivam, legum interpretationem, & legum lationem [quæ necessariæ civitati potestates sunt] ipsis legibus relinquendas esse existimaverint. Quamquam autem cives singuli cum ipsa civitate contendere judicio, & lege agere interdum possint, id tamen locum habet tunc solum, quando quæstio non est de eo quod civitas possit, sed de eo quod certâ quâdam lege voluit. Ut, cum de capite civis agitur quacunque lege, quæstio non est, an civitas jure suo absoluto vitam ejus tollere possit, sed an per legem illam tollendam esse voluerit. Voluit autem, si legem violavit, alioqui noluit. Quod igitur civitas suis ipsius legibus obstricta sit non satis argumenti est, quod actio legis competat civi adversus civitatem. In contrarium, patet, civitatem suis ipsius legi-

legibus non teneri, quia nemo obligatur ſibi. Ponuntur ergo leges *Titio* & *Cajo*, non civitati: utcunque ambitione juriſconſultorum factum ſit, ut leges non ab authoritate civitatis, ſed ab eorum prudentia dependere, imperitis videantur.

Imperium ſummum poſſe dividi, ſeditioſa opinio.

V. Quinto, *Imperium ſummum dividi poſſe*, exitioſisſima civitatis doctrina eſt. Alii autem aliter dividunt. Sunt enim qui ita dividunt, ut ſummum imperium in iis rebus quæ ad pacem & commoda hujus vitæ pertinent, poteſtati civili concedant; in iis vero quæ ad ſalutem animæ ſpectant, in alios transferant. Contingit autem, quia juſtitia ad ſalutem maxime omnium rerum neceſſaria eſt, ut cives juſtitiam metientes, non ſicut debent, per leges civiles, ſed per mandata & doctrinas eorum qui reſpectu civitatis vel privati ſunt, vel externi, ſuperſtitioſo metu obedientiam Principibus debitam præſtare nolint; ipſo metu in id quod metuunt, incidentes. Quid autem perniciofius civitati eſſe poteſt, quam ut homines ne principibus, hoc eſt, nec legibus obediant, ſeu, ne juſti ſint, æternorum cruciatuum intentatione deterreantur? Sunt etiam qui ſummum imperium ita dividunt, ut poteſtatem ſummam Belli & Pacis, uni (quem *Monarcham* vocant) ſed pecuniam imperandi jus, non illi, ſed aliis tribuunt. Quoniam autem

& bel-

& belli & pacis nervi sunt pecuniæ, qui sic dividunt, aut non rem ipsam dividunt, sed imperium quidem illis dant, in quorum potestate est pecunia, nomen vero alteri; vel si dividunt, civitatem dissolvunt, neque enim bellum si opus est geri, neque pax publica sine pecunia conservari potest.

Fidem & sanctitatem non studio & ratione acquiri, sed semper supernaturaliter infundi & inspirari, seditiosa opinio.

VI. Vulgo docetur, *Fidem & sanctitatem non studio & ratione naturali acquiri, sed semper supernaturaliter hominibus infundi vel inspirari.* Quod si verum esset, non video quare rationem fidei nostræ reddere juberemur, aut cur is non sit Propheta, quisquis verè Christianus est; aut denique quare non unusquisque quid faciendum, & quid fugiendum sibi sit, ex propria potius inspiratione, quàm ex præceptis imperantium, aut recta ratione æstimaret. Reditur igitur ad *cognitionem privatam boni & mali*, quæ concedi non potest sine civitatum dissolutione. Opinio hæc adeo latè per orbem Christianum diffusa est, ut numerus Apostatarum à ratione naturali penè infinitus sit. Nata autem est ab insanis hominibus, qui Scripturarum lectione copiam verborum sacrorum nacti, ita ea concionando connectere soliti sunt, ut eorum oratio nihil significans, imperitis tamen hominibus divina videatur, cujus enim ratio nulla, oratio divina

divina apparet, is necessariò divinitùs videbitur inspiratus.

VII. Septima civitatibus adversa doctrina est, *Civibus singulis earum rerum quas possident, absolutum esse Dominium.* Hoc est, *proprietatem* talem, quæ jus cæterorum omnium, non modo concivium, sed etiam ipsius civitatis in easdem res excludit. Id quod verum non est. Nam qui *Dominum* habent, *Dominium* non habent, ut probatum est c. 8. art. 5. Civitas autem civium omnium Domina est, ex constitutione. Ante susceptum jugum civile, nemini erat quicquam *juris proprii*, omnia omnibus *communia* erant dic ergo, unde tibi *proprietas* hæc, nisi à civitate? Unde autem civitati, nisi quod unusquisque jus suum in civitatem transtulisset? Et tu ergo tuum jus civitati quoque concessisti *Dominium* ergo & *proprietas* tua tanta est, & tamdiu durat, quanta & quamdiu ipsa vult. Sicut in familia filiorum singulorum *propria* sunt bona, quæ & quamdiu vult pater. Sed multo maxima pars hominum, qui prudentiam civilem profitentur, rationem aliter colligunt. Æquales, inquiunt, natura sumus; nulla causa est quare quis rem meam mihi meliore jure auferat, quam ego illi suam; scimus, ad defensionem publicam pecuniâ aliquando opus esse, sed qui eam exigunt,

Civibus singulis esse rerum suarum proprietatem, sive dominium absolutum, seditiosa opinio.

gunt,

gunt, opus esse monstrent, & à volentibus, accipient. Nesciunt qui sic loquuntur ea quæ fieri volunt, jam ab initio in ipsa civitatis constitutione facta esse; ideoque loquentem tanquam in multitudine dissoluta & nondum facta civitate factam dissolvunt.

Ad seditionem disponit nescire differentiam inter populum & multitudinem.

VIII. Ultimo loco Regimini civili adversatur, præsertim vero Monarchico, quod homines non satis distinguant inter *populum* & *multitudinem*. *Populus* est *unum* quid, *unam* habens *voluntatem*, & cui actio *una* attribui possit. Nullum horum de multitudine dici potest. *Populus* in omni civitate regnat; nam & in *Monarchiis populus* imperat. vult enim *populus* per voluntatem *unius hominis*. *Multitudo* vero cives sunt, hoc est, subditi. In *Democratia* & *Aristocratia*, cives sunt, *multitudo*; sed *curia* est *populus*. Et in *Monarchia*, subditi sunt *multitudo*, & [quamquam paradoxum sit] *Rex* est *populus*. Vulgus hominum, & alii qui hæc ita esse minimè animadvertunt, de *magno numero* hominum semper loquuntur tanquam de *populo*, hoc est, de *civitate*; dicuntque rebellasse *civitatem* contra *regem* (quod est impossibile) & *populum* velle & nolle, quod volunt & nolunt molesti & mussitantes subditi, sub prætextu *populi*, *cives* contra *civitatem*, hoc est, *Multitudinem* contra *populum*

lum animantes. Atque hæ ferè ſunt opiniones, quibus imbuti cives faciles ſunt ad tumultuandum; & ſi quidem majeſtas in omni civitate, ei vel eis conſervanda ſit, qui ſummum habet, vel habent imperium, his opinionibus crimen læſæ majeſtatis adhæret naturaliter.

Ad ſeditionem diſponit exactio nimia pecuniarum, quamvis juſta & neceſſaria.

IX. Animum humanum ægritudine afficit maximè omnium rerum *egeſtas*; ſive earum rerum quæ ad vitam & dignitatem tuendam neceſſariæ ſunt, *inopia*. Et quamquam nemo ſit, qui neſciat, opes induſtriâ comparandas, & parsimoniâ conſervandas eſſe, omnes tamen inopes culpam ab ignavia & luxuria propria in regimen civitatis, tanquam re privatâ publicis exactionibus detrita, transferre ſolent. Debent autem homines conſiderare; non modo laborandum eſſe iis quibus patrimonium non eſt, ut vivant, ſed etiam pugnandum, ut laborent. Unusquisque Judæorum qui tempore *Eſdræ* muros *Hieruſalem* ædificabant, unâ manu faciebat opus, alterâ tenebat gladium. In omni civitate cogitandum eſt, manum quæ gladium tenet, eſſe *Regem*, vel *curiam ſummam*, & ab induſtria civium, non minus alendam eſſe, illâ quâ quisque fortunam ſuam privatam fabricatur; *vectigalia* autem & *tributa* nihil aliud eſſe, præter mercedem eorum qui armati vigilant, ne in-

dustria singulorum incursu hostium impediatur; nec magis justam querimoniam esse eorum, qui paupertatem suam pensionibus publicis imputant, quam si dicerent, inopes se fieri propter solutionem debitorum. Sed nihil horum cogitat maxima pars hominum, patiuntur enim idem quod in morbo qui appellatur *Incubus*, qui ortus ab ingluvie, facit tamen homines putare se invadi, & magno pondere opprimi & suffocari. Quod autem ii qui videntur sibi totâ civitatis mole oppressi, proni ad seditiones sint, quodque novis rebus delectentur quibus præsentes nocent, satis per se manifestum est.

Ad seditionem disponit ambitio.

X. Altera animi ægritudo, civitatibus noxia, eorum est, qui otio abundantes, carent dignitate. Ad honores & claritudinem naturâ quidem omnes contendunt, illi vero maximè qui minime rerum necessariarum sollicitudine cistringuuntur. Hos enim partim ad disserendum inter se de republicâ, partim ad Historicorum, Oratorum, Politicorum, aliorumque librorum facilem lectionem otium cogit. Inde autem contingit, ut ad res maximi momenti administrandas, & ab ingenio, & à doctrina instructos se esse arbitrentur. Quoniam autem non omnes sunt, quod sibi videntur esse, & si essent, non tamen omnes propter multitudi-

tudinem ad munera publica adhiberi possent, necesse est multos præteriri. Hi igitur contumeliam sibi fieri existimantes, nihil magis in votis habere possunt, tum invidiâ in sibi prælatos, tum emergendi spe, quam ut consilia publica eventus infelices sortiantur. Ideoque mirum non est, si rerum novarum occasiones cupidis animis opperiantur.

Ad seditionem disponit spes successus.

XI. Inter affectus seditiosos numeranda est etiam *spes vincendi.* Sint enim homines quantum quis voluerit, opinionibus paci & regimini civili repugnantibus imbuti, sint quantum fieri potest, injuriis & contumeliis, ab iis qui in authoritate sunt, læsi, & lacessiti, si tamen *vincendi spes* nulla, aut non satis magna appareat, nulla sequetur seditio; dissimulabunt singuli, & gravia potius ferent quam graviora. Ad hanc *spem* necessariò requiruntur quatuor, *numerus*, *instrumenta*, *mutua fiducia*, *& Duces.* Sine *numero* magno Magistratibus publicis resistere non seditio, sed desperatio est. Per instrumenta intelligo *arma* & *commeatum* quæ si absint, numerus nihil valet, sicut neque arma sine *mutuâ fiduciâ*, neque hæc omnia sine unione, sub *duce* aliquo, cui obedire, non ut obligati quod se ipsius imperio submiserint, (supposuimus enim hoc ipso capite, hujusmodi homines nescire se obligari ultra id quod

ſibimet ipſis rectum & bonum viſum fuerit,) ſed propter exiſtimationem virtutis, & prudentiæ militaris, vel ſimilitudinem affectuum, ſponte velint. Quatuor hæc ſi hominibus præſentia moleſtè ferentibus; & jus actionum ſuarum proprio judicio metientibus, in propinquo ſint, ad ſeditionem & civitatis confuſionem præterea nihil deeſt præter aliquem, *qui ipſos acuat & concitet*.

Virtus quâ opus eſt ad ſeditiones excitandas, ſola eloquentia eſt ſine ſapientia.

XII. *Catilinæ*, quo nemo unquam magis ad ſeditiones factus fuit, character apud *Saluſtium* hic eſt, quod haberet *eloquentiæ ſatis, ſapientiæ parum*. Separat ille *ſapientiam* ab *eloquentia*, hanc homini ad turbas nato, ut neceſſariam attribuens, illum ut pacis dictatricem abjudicans. *Eloquentia* autem duplex eſt, altera ſententiæ & conceptuum animi perſpicua & elegans explicatrix, oriturque partim à rerum ipſarum contemplatione, partim à verborum in propria & definita ſignificatione acceptorum intelligentia; altera eſt affectuum animi (quales ſunt *ſpes*, *metus*, *ira*, *miſericordia*) commotrix, oriturque ex uſu verborum metaphorico, & ad affectus accommodato. Illa ex veris principiis, hæc ex jam receptis opinionibus, qualeſcunque eæ ſint, orationem texit. Illius ars Logica; hujus Rhetorica eſt. Illius finis veritas eſt; hujus victoria. Utraq; ſuum uſum

ufum habet,illa in deliberationibus; hæc in hortationibus. Illa enim à *fapientia* nunquam disjungitur; hæc vero ferè femper. Quod autem hujusmodi *eloquentia potens*, feparata à rerum fcientia, hoc eft, à fapientia, verus character fit eorum qui populum ad res novas follicitant & concitant, ex ipfo opere quod faciendum habent, facile colligitur. Neque enim imbuere populum abfurdis illis opinionibus paci & focietati civili contrariis poffent, nifi ipfi eafdem tenerent; quod ignorantiæ majoris eft, quàm quæ poffit cadere in hominem fapientem, quis enim qui nefcit unde leges vim fuam derivent; quæ fint *jufti, injufti, honefti, inhonefti, boni, mali*, regulæ; quid pacem inter homines conciliet & conferuet · quid deftruat; quid fit *fuum*, quid *alienum*; quid denique fibi fieri velit (ut idem alteri faciat) vel mediocriter fapiens exiftimandus eft? Quod autem auditores fuos, ex ftultis infanos reddere poffunt; quod facere poffunt ut quibus malè eft, pejus, quibus rectè, male effe videatur; quod fpem amplificare, pericula extenuare, præter rationem iidem poffunt, id ab eloquentia habent, non ad ea, quæ res ficut funt, ita explicat fed ab altera illa quæ commovendo animos, facit apparere omnia, qualia ipfi animis priùs commotis ea conceperunt.

Quomodo stultitia vulgi, & eloquentia ambitiosorum, concurrant ad Rempublicam dissolvendam.

XIII. Ad disponendum civium animos ad *seditiones*, multi etiam eorum qui bene erga civitatem affecti sunt, dum dictis opinionibus conformem doctrinam adolescentibus in scholis, & omni populo è cathedris insinuant, per inscitiam cooperantur. Qui vero dispositionem illam in actum perducere volunt, totum ambitionis laborem in eo ponunt, primum ut male affectos in *factionem* & *conspirationem* conjungant; deinde ut ipsi in *factione* plurimum polleant. In *factionem* conjungunt, dum internuncios se & interpretes faciunt consiliorum & actionum singulorum, nominantque personas & loca ad conveniendum, & de iis rebus, quibus regimen civitatis, prout sibi videbitur commodum, reformetur, deliberandum. Ut vero in *factione* ipsi dominentur, *factio* in *factione* habenda est; scilicet seorsim cum paucioribus conventus secretos habere oportet, ubi ordinare possint, quid postea in conventu generali proponendum sit, & à quibus, & quid quisque eorum, & quo ordine debeat dicere, & quomodo potentissimos & existimatione apud *factionis* vulgus florentissimos ad suam sententiam possint trahere. Atque hoc modo cum *factionem* satis magnam habeant, in qua per eloquentiam dominentur, incitant eam ad res capessen-

ſendas, atque ita rempublicam aliquando quidem opprimunt, nimirum, cum factio contraria nulla ſit, plerumque verò lacerant, & bellum civile introducunt. Concurrunt enim *ſtultitia* & *eloquentia* ad ſubverſionem civitatis, eo modo quo conſpirarunt quondam (ut eſt in fabula) filiæ *Peliæ* Regis Theſſaliæ cum *Medeâ*, contra patrem ſuum. Volentes illæ decrepito ſeni reſtituere adoleſcentiam; conſilio *Medeæ* in fruſtra conciſum igni coquendum imponunt, exſpectantes fruſtra dum reviviſceret. Eodem modo vulgus ſtultitiâ ſuâ, velut puellæ *Peliæ*, cupientes civitatem veterem renovare, ducti *eloquentia* ambitioſorum hominum tanquam veneficio *Medeæ*, eam *factionibus* diviſam incendio ſæpius conſumunt quàm reformant.

Caput XIII.

De officiis eorum qui ſummum imperium adminiſtrant.

I. *Diſtinguitur ſummi imperii jus ab exercitio.* II. *Salus populi ſuprema lex.* III. *Imperantium eſt reſpicere ad utilitatem plurium communem, non ad hujus vel illius propriam* IV. *Per ſalutem intelligi omnia commoda.* V. *Quæritur an Regum officium ſit ſaluti animarum civium ſuorum providere, prout ipſis ſecundum conſcientiam propriam optimum videbitur.* VI. *Salus populi in quo conſiſtat.*

VII. *Exploratores necessarios esse ad defensionem populi.* VIII *Milites, arma, præsidia, pecuniam tempore pacis parata habere, necessarium etiam ad defensionem populi.* IX. *Recta institutio civiũ in doctrina civili paci conservandæ necessariæ.* X *Onera publica æqualiter distribuere, paci conservandæ conducibile.* XI. *Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ taxentur pro ratione eorum quæ quisque consumit, non quæ possidet.* XII. *Ad pacem conservandã conducere, ambitiosos premere.* XIII. *Et factiones dissolvere.* XIV. *Ad locupletandos cives conducere leges, quibus* artes lucrativæ *foveantur, & quibus sumtus coerceantur.* XV. *Non esse plura ex legibus definienda, quam postulat civium & civitatis commodum.* XVI. *Pœnas non majores sumendas quam quæ legibus præfinita sunt.* XVII. *Civibꝰ contra judices corruptos jus reddendũ*

Distinguitur summi Imperii jus ab exercitio

I. APparent ex hactenus dictis in uno quoque civitatis genere *officia* civium & subditorum; & quid summi imperantes in eos *possint*. Ipsorum autem imperantium *officia*, & quo modo in subditos gerere se debeant, nondum dictum est. Distinguendum autem est inter summi imperii *jus & exercitium*. Possunt enim separari, ut puta, cum is qui habet *jus*, vel non possit, vel nolit litibus judicandis, vel rebus deliberandis, ipse interesse. Reges enim aliquando per ætatem res gerere non possunt, quandoque etiam etsi possunt, rectius tamen esse judicant.

cant, contenti electione ministrorum & consiliariorum, imperium per eos exercere. Ubi autem separantur *jus & exercitium*, ibi regimen civitatis simile est regimini mundi ordinario, quo Deus, primus omnium motor, effectus naturales producit per ordinem causarum secundarum. Vbi vero, qui jus regni obtinet, omnibus judiciis, consultationibus, actionibusque publicis ipse interesse vult, ibi administratio talis est, ac si Deus præter naturæ ordinem, se ipsum ad materiam omnem immediatè applicaret. De *officiis* igitur eorum qui summum imperium, sive proprio, sive alieno jure administrant, hoc capite summatim & breviter dicemus. Neque enim instituti mei est, in ea descendere quæ Principes alii ab aliis diversa agere possint, hoc enim politicis practicis in singulis civitatibus relinquendum est.

II. Imperantium autem officia omnia hoc uno dicto continentur: *Salus populi suprema lex*. Quamquam enim iis qui summum inter homines imperium obtinent, legibus propriè dictis, hoc est, hominum voluntati subjici non possunt; quia summum esse, & aliis subjici, contradictoria sunt, *officii* tamen eorum est, rectæ rationi, quæ lex est naturalis, moralis, & divina, quantum possunt, in omnibus obedire. Quoniam autem im- *Salus populi, suprema lex.*

peria pacis causa constituta sunt, & pax propter salutem quæsita, quæ in imperio positus, eo aliter quam ut salutem populi uteretur, faceret contra pacis rationes, hoc est, contra legem naturalem. Sicut autem salus populi legem dictat, per quam Principes cognoscunt *officium*; ita etiam artem docet, per quam iidem comparant beneficium. Potentia enim civium, potentia est civitatis, id est, ejus qui summum in civitate habet imperium.

Imperantium est respicere ad utilitatem plurium communem non ad hujus vel illius propriam.

III. Per populum intelligitur hoc loco, non persona una civilis, nempe ipsa civitas quæ regit, sed multitudo civium qui reguntur. Civitas enim non sui, sed civium causa instituta est. Neque tamen *hujus* & *illius* ratio habenda est, non enim imperans, quatenus talis, civium saluti aliter prospicit, quàm per leges, quæ universales sunt; ideoque *officio* satisfecit, si toto conatu id egerit, ut per salutares constitutiones quam plurimis rectè sit, & quam diutissimè; neque male cuiquam, nisi suâ culpâ, aut casu cui provideri non potuerat expedit, autem aliquando saluti plurimorum, ut male iis sit qui mali sunt.

Per salutem intelligi omnia commoda.

IV. Per *salutem* autem intelligi debet non sola vitæ qualitercunque conservatio, sed quatenus fieri potest vita beata. Nam eo fine homines in civitates *instituêbas*

tutivas sponte coiere, ut possent, quantum conditio fert humana, jucundissimè vivere. Facerent ergo ii qui summum imperium in eo genere civitatis administrandum in se susceperunt, contra legem naturæ, quia contra fiduciam eorum qui imperii administrationem eis commiserunt) si non studerent, quantum legibus fieri potest, ut cives bonis omnibus, non ad vitam modo, sed etiam ad delectationem abunde instruantur. Qui vero armis imperia acquisiverunt, cupiunt omnes, ut subditi sui viribus tam animi quam corporis idonei sint ut ipsis serviant; quare contra finem & scopum proprium facerent, si non conarentur, ut iis non modo ea quibus vivere, sed etiam quibus fortes esse possint, præbeantur.

Quæritur, an Regum officium sit, saluti animarum civium suorum providere, prout ipsis secundum conscientiam propriam ptimum videbitur.

V. Inprimis autem ad *salutem æternam* plurimum interesse Principes omnes credunt, quales de Deo teneantur opiniones, qualisque ei cultus exhibeantur. Quo supposito, quæri potest utrum summi imperatores, & quicunque sunt, sive unus sive plures, qui summum civitatis imperium administrant, non peccent contra legem naturæ, si talem doctrinam, & talem cultum quem ipsi civibus ad *salutem æternam* necessario conducere credunt, non faciant doceri & exhiberi, vel contrariam doceri vel exhiberi permittant? Manif... m est

facere eos contra conſcientiam, & velle, quantum in ſe eſt, æternam civium perditionem. Nam, ſi non vellent, rationem non video, quare committerent, (cum ſummi exiſtentes cogi non posſint,) ut ea docerentur & facerent, propter quæ damnandos eos eſſe credunt. Difficuliatem autem hanc in medio relinquemus.

Salus populi in quo conſiſtat. VI. Commoda civium quæ hanc tantùm vitam ſpectant, in quatuor genera diſtribui poſſunt. 1. ut ab hoſtibus externis defendantur. 2. ut pax interna conſervetur. 3. ut quantum cum ſecuritate publica conſiſtere poteſt, locupletentur. 4. ut libertate innoxia perfruantur. Amplius enim ad felicitatem civilem, quam ut à bello externo & civili tuti, opibus induſtria partis frui posſint, ſummi imperatores conferre non poſſunt.

Exploratores neceſſarios eſſe ad defenſionem populi. VII. Ad defenſionem populi duo neceſſaria ſunt; *Præmoneri* & *Præmuniri.* Status enim civitatum inter ſe; *naturalis*, id eſt, hoſtilis eſt. Neque ſi pugnare ceſſent, idcirco Pax dicenda eſt, ſed reſpiratio, in qua hoſtis alter alterius motum vultumque obſervans, ſecuritatem ſuam non ex pactis, ſed ex viribus & conſiliariis adverſarii æſtimat. Atque id jure naturali, ut capite 2. articulo 10. ex eo quod pacta in ſtatu naturali quoties juſtus metus intercedit ſunt inva-

invalida, ostensum est. Necessarium igitur est ad civitatis defensionem, primum, ut sit qui omnium eorum qui civitati nocere possunt, quantum fieri potest, consilia & motus *exploret* & *præsentiat*. Sunt enim sibi *exploratores* ad eos qui summum imperium administrant, idem quod radici lucis ad animam humanam; Atque in visione politica, quàm in naturali rectius dicemus, species rerum externarum sensibiles intelligibilesque ad animam, (hoc est, eos qui summum imperium civitatis administrant) ab iis non animadversas per aêrem transportari; Ideoque non minus necessarii sunt ad salutem civitatis, quam lucis radii ad salutem hominis. Vel si comparentur aranearum telis, quæ extensæ undiquaque subtilissimis filis, motus externos ipsis intus in cavernulis suis residentibus significant; non magis ii qui imperant, quid ad subditorum suorum defensionem imperato opus est, sine *exploratoribus*; quam illæ quando exeundum, & quo accurrendum sit, sine filis suis scire possunt.

VIII. Deinde ad defensionem populi requiritur necessario ut sint *præmuniti*. Præmuniri autem est, militibus, armis, classe, propugnaculis, antequam instet periculum, comparatis, & pecunia jam comportata instrui. Nam milites con-

Milites, arma, præsidia, pecuniam, tempore pacis parata habere

bere, necessarium etiam ad defensionem populi.

conscribere, arma conquirere, post acceptam cladem, si non inpossibile, saltem serum est. Similiter propugnacula & præsidia non antè locis opportunis constituere, quam fines invadantur, simile est rusticorum, ut dixit Demosthenes, qui ignari artis gladiatoriæ, ab una parte corporis ad aliam, ictibus moniti clypeos transferunt. Qui vero pecuniam ad milites alendos, & cæteras exercituum impensas, tunc imperari satis opportunè putant, quando periculum incipit apparere, illi certè non considerant quam difficile sit tam magnam pecuniæ vim ab hominibus tenacibus subito corradere. Nam omnes fere, quod semel in bonis suis numeraverunt, ita suum & sibi proprium esse judicant, ut injuriam sibi fieri putent, quoties vel minimam ejus partem coguntur in publicum erogare. Ex eo autem quod à portoriis & rerum venalium vectigali ad ærarium accedit, pecunia satis magna ad civitatem armis defendendam subito confici non potest. Pecunia itaque belli causâ, si civitatem salvam esse volumus, tempore pacis congerenda est. Cum ergo explorare hostium consilia, arma & præsidia tenere, pecuniam in promtu habere, imperantibus ad salutem civium necessaria sint; salutem autem civium omni conatu procurare lege naturæ principes

cipes teneantur, sequitur, non modo licitum eis esse, exploratores emittere, milites alere, propugnacula ædificare, & pecuniam in eas res exigere, sed etiam ea non facere, illicitum. Quibus etiam addi potest quicquid ad potentiam externorum à quibus metuunt, vel arte vel vi minuendam, conducere videbitur: obligantur enim rectores civitatum, mala quæ metuunt, curare pro viribus, ne contingant.

Recta institutio civium in doctrina civili, paci conservandæ necessaria.

IX. Ad conservationem autem Pacis internæ, multa requiruntur, quia multa concurrunt (ut capite præcedente ostensum est) ad eam perturbandam. Ostendimus ibi alia esse quæ disponunt animos ad seditionem, alia quæ dispositos movent & excitant. Inter ea quæ disponunt, numeravimus primo loco quasdam pravas doctrinas. Has igitur eradicare ex animis civium, & contrarias insinuare, officium eorum est, qui summa imperia administrant. Quoniam autem opiniones non imperando, sed docendo; non terrore pœnarum, sed perspicuitate rationum animis hominum inferuntur, leges quibus huic malo obviandum est, non in errantes, sed in ipsos errores constituendæ sunt. Errores illi quos præcedente capite cum quiete civitatis consistere non posse affirmavimus, in animos rudium irrepserunt partim

tim

timè concionatorum cathedris, partim à sermonibus quotidianis hominum propter rei familiaris laxitatem studiis vacantium; & in animos horum a doctoribus adolescentiæ suæ in Academiis publicis. Quare etiam vice versa, si quis sanam doctrinam introducere voluerit, incipiendum ei est ab Academiis. Illic fundamenta doctrinæ civilis vera, & verè demonstrata jacienda sunt, quibus imbuti adolescentes, plebem postea privatim & publicè instruere possint. Id autem tanto alacrius, & potentius facient, quanto ipsi de veritate eorum quæ docent & prædicant, certiores erunt. Siquidem enim propositiones propter consuetudinem audiendi, quamquam falsæ, nec magis intelligibiles, quam si quis vocabula sorte ex urna extracta copularet, hodie receptæ sunt, quanto magis imbiberent, homines, propter eandem caussam, doctrinas veras; intellectui suo & rerum naturæ conformes? Officii igitur summorum imperantium esse arbitror, Elementa vera doctrinæ civilis conscribi facere, & imperare ut in omnibus civitatis Academiis doceantur.

Onera publica æqualiter distribuere, paci conservan-

X. Secundo loco disponere cives ad seditionem ostendimus, ægritudinem animi ab egestate; quam quidem egestatem licet à luxuria vel ignavia propria profectam, imputant tamen iis qui regunt

gunt civitatem, tanquam pensionibus publicis exhausti & oppressi. Fieri tamen potest aliquando ut querimonia illa justa sit, nimirum cum onera civitatis civibus inæqualiter imponuntur. Quod enim omnibus simul leve onus est, si multi se subtrahunt, cæteris grave, imò intolerabile erit. Neque homines tam onus ipsum, quam inæqualitatem graviter ferre solent. Maxima enim ambitione de immunitate certatur, & in eo certamine minus felices magis felicibus tanquam victi invident. Ad tollendam ergo justam querimoniam, quietis publicæ interest, & per consequens ad officium pertinet imperantium, ut onera publica æqualiter ferantur. Præterea, cum id quod à civibus in publicum confertur, nihil aliud sit præter emtæ pacis pretium, rationis est, ut ii qui æquè pacis participant, æquas partes solvant, vel pecunias, vel operas reipublicæ contribuendo. Lex autem naturalis est (per art. 15. cap. 3.) unusquisque in jure aliis distribuendo, omnibus æqualem se præbeat; quare imperantes, ut onera civitatis civibus æqualiter imponant, lege naturali obligantur.

da conducibile.

XI. Æqualitas autem hoc loco intelligitur, non pecuniæ, sed oneris, hoc est, æqualitas rationis inter onera & beneficia. Quamquam enim pace omnes æquali-

Æquitatis naturalis esse, ut pecuniæ ta-

xentur. pro ratione eorum quæ quisq; consumit, non quæ possidet

æqualiter fruantur, non tamen beneficia à pace omnibus æqualia sunt. Nam alii plus, alii minus bonorum acquirunt. Et rursus alii plus, alii minus consumunt. Quæri igitur potest, ad debeant cives in publicum contribuere, pro ratione eorum quæ lucrantur, an eorum quæ consumunt, hoc est, an personæ taxari debeant, ut pro ratione opum contribuant, an res ipsæ, ut contribuat quisque pro ratione eorum quæ consumit. Sed si consideremus ubi pecuniæ conferuntur pro ratione opum, ibi eos qui æqualia lucrati sunt, non æqualia possidere, propterea quod alter parta per parsimoniam conservat, alter per luxuriam dissipat, ideòque beneficio pacis æqualiter gaudentes, civitatis onera non æqualiter sustinere: & ex altera parte, ubi res ipsæ taxantur, ibi unumquemque dum rem privatam consumit, partem civitati debitam pro ratione eorum non quæ habet, sed quæ beneficio civitatis habuit, eo ipso quod sua consumit, imperceptibiliter persolvit: dubium amplius non est quin prior ille modus pecunias imperandi contra æquitatem, & proinde contra officium imperantium sit, posterior autem rationi & officio eorum consentaneus.

Ad pacem conservan-

XII. Tertio, officere paci publicæ diximus, ægritudinem animi quæ oritur ex

ex *ambitione.* Sunt enim qui cum sibi præ cæteris sapere, & magis ad res gerendas idonei videantur, quam ii qui rempublicam in præsentia administrant; virtus sua quantum civitati prodesse queat, quando aliter ostendere non possunt, ostendunt nocendo. Quoniam autem tolli ex animis hominum ambitio & honorum aviditas non potest, officii imperantium non est, ut in id incumbant. Possunt autem præmiorum & pœnarum constanti applicatione facere, ut homines sciant, viam ad honores non esse per vituperationem regiminis præsentis, neque per factiones, & auram popularem; sed per contraria. Viri boni sunt, qui consulta patrum, qui leges juraque servant. Hos si honoribus ornari, factiosos vero ab iis qui summa imperia administrant, puniri & contemtui haberi, constanti tenore videremus, parendi quam obstandi major ambitio esset. Accidit tamen aliquando, ut, sicut equo propter ferociam, ita civi contumaci propter potentiam blandiendum sit. Sed ut illud sessoris, ita hoc imperatoris jam pene excussi est. Loquimur autem hic de iis quorum authoritas & potentia integra est. Horum officium esse, inquam, obedientes cives favore, factiosos quantum possunt imperio premere, neque enim alio modo potentia publica, nec

dam conducere, seditiosos premere.

enim

fine ea civium quies conservari potest.

Et factiones dissolvere. XIII Si vero factiosos homines coerceri, multo magis factiones ipsas dissolvere & dissipare ad officium pertinet imperantium. FACTIONEM autem voco, multitudinem civium, vel *pactis* inter se, vel unius alicujus potentiâ, absque ejus, vel eorum qui summum imperium obtinent, authoritate unitam. Est itaque *factio* tanquam civitas in civitate, sicut enim unione hominum in statu naturali fit civitas, ita civium unione novâ, fit factio. Secundum hanc definitionem, multitudo civium qui externo cuicunque sive Principi, sive civi, simpliciter obedituros se obstrinxerunt, vel qui pacta aut fœdus inter se mutuæ defensionis contra omnes homines fecerunt, non exceptis iis qui summum potestatem habent in civitate, *factio* est. Etiam gratia apud plebem si tanta sit, ut per eam comparari exercitus possit, nisi obsidibus, aut alio pignore publice caveantur, *factionem* continet. Atque idem de divitiis privatis dicendum est, si sint immodicæ; quia pecuniæ obediunt omnia. Siquidem ergo verum sit, civitatum inter se statum naturalem & hostilem esse, Principes qui factionem permittunt, idem faciunt, ac si hostem intra mœnia reciperent. Quod est contra civium salutem, &

pro-

propterea etiam contra leges naturales.

XIV. Ad locupletandos cives necessaria duo sunt, *labor* & *parsimonia*; conducit etiam tertium, nempe terræ aquæque *proventus naturalis*; est autem & quartum; *militia*, quæ rem civium quandoque auget, sæpius vero attenuat priora duo sola necessaria sunt. Potest enim civitas in insula maris constituta, non majore, quam ut habitationi locum præstet, sine semente, sine piscatura, solâ Mercaturâ & opificiis ditescere, sed non est dubium, si habeant territorium, quin ditiores eodem numero, vel æque divites majore numero esse possint. Quartum autem, nimirum *militia*, in numerum quidem olim venit artium lucrativarum, sub nomine *listricæ*, sive *prædatoriæ*. Et genere humano ante constitutionem civitatum per familias disperso, justa & honorifica habita est. Est enim nihil aliud prædatio, quàm quod parvis copiis geritur bellum. Et magnæ civitates nominatim *Romana* & *Atheniensis* spoliis belli, vectigalibus externis, & territorio armis acquisito, ita aliquando rempublicam auxerunt, ut tenuioribus civibus non modo nullam pecuniam publicam imperarint, sed etiam pecuniam & agros viritim diviserint. Hujusmodi autem divitiarum incrementa in rationes minimè

Ad locupletandos cives conducere leges quibus artes lucrativa foveantur, & quibus sumtus coërceantur.

nimè

nime referenda sunt. Est enim, quod ad lucrum spectat, militia sicut alea, qua plurimi rem suam labefactant, paucissimi ampliorem reddunt, cum ergo tria tantum sit, *proventus terræ* & *aquæ*, *labor*, & *parsimonia*, quæ conducunt ad civium locupletationem, circa ea tantum versabitur officium imperantium. Ad primum utiles erunt leges, quæ favent artibus quibus terræ & aquæ proventus reddantur meliores; quales sunt *Agricultura* & *Piscatura*. Ad secundum utiles sunt leges omnes quibus ignavia prohibeatur, industria excitetur, *ars navigandi* [per quam commoda totius mundi solo pene labore emta in unam civitatem comportantur,] item *mechanica* [sub qua omnes excellentium opificiorum artes comprehendo,) & *scientiæ mathematicæ*, nauticæ & mechanicæ fontes, in honore habeantur. Ad tertium utiles sunt leges illæ, quibus sumtus tam in cibos quam in vestes, & universim in res omnes, quæ usu consumuntur, immodici prohibeantur. Quoniam autem leges tales ad fines supra dictos utiles sunt, pertinet etiam ad officium imperantum eas sancire.

Non esse plura legibus definienda, quàm

XV. Libertas civium non in eo sita est, ut legibus civitatis exemti sint, vel ut ii qui civitatis summam potestatem habent, non posſit leges ferre quascunque

que volent. Sed quoniam omnes motus & actiones civium legibus nunquam circumscriptæ sunt, neque circumscribi propter varietatem possunt, necesse est, ut infinita pene sint, quæ neque jubentur neque prohibentur; sed facere vel non facere suo quisque arbitrio potest. In his unusquisque dicitur suâ frui libertate, atque in hoc sensu libertas hoc loco intelligenda est, nempe pro juris naturalis parte ea, quæ civibus à legibus civilibus permissa, & relicta est. Sicut aqua ripis undiquaque conclusa stagnat & corrumpitur; undiquaque aperta expanditur, & quo plures exitus invenit, eo liberior fluit: ita quoque cives si nihil injussu legum facerent, torperent; sic omnia dissiparentur: & quo plura legibus indeterminata relinquuntur, eo majore fruuntur libertate. Utrumque extremum vitiosum est: non enim ad actiones hominum tollendas, sed dirigendas, inventæ leges sunt; sicut neque ripas ad sistendum cursum fluminis, sed ad dirigendum Natura ordinavit. Mensura hujus libertatis ex bono civium & civitatis capienda est. Quare contra officium eorum qui imperant, & legum ferendarum autoritatem habent, in primis est, ut plures leges sint, quam ad bonum civium & civitatis necessario conducat. Nam cum de eo quod facere vel

postulat civium & civitatis commodum.

vel non facere debent, sæpius per rationem naturalem, quàm per scientiam legum homines deliberare soleant; ubi leges plures sunt, quàm ut earum facile meminisse possimus, & per eas prohibentur ea, quæ ratio per se non prohibet? necesse est ut per ignorantiam, sine ulla prava intentione, incidant tamen in leges, tanquam in laqueos, contra libertatem innoxiam, quam imperantes civibus conservare lege naturali obligantur.

Pœnas non majores sumendas quàm quæ legibus præfinitæ sunt.

XVI. *Libertatis* civitati innoxiæ, & singulis civibus ad beate vivendum necessariæ, pars magna etiam est, ut pœnæ nullæ timendæ sint, nisi quas prævidere, aut exspectare possint. Præstatur autem hoc, ubi vel nullæ omnino pœnæ legibus definiuntur, vel majores definitis non exiguntur. Ubi nullæ definiuntur ibi is qui primus legem transgressus est, pœnam exspectat indefinitam, sive arbitrariam, supponiturque metus ejus infinitus, quia mali infiniti. Præcipit autem lex naturæ iis qui legibus civilibus non subjiciuntur, per ea quæ diximus cap. 3. articulo 11. ideoque summis imperantibus in ultione, & pœnis sumendis, spectandum esse non malum præteritum, sed bonum futurum: peccantque pœnarum arbitrariarum aliam mensuram habentes, quam utilitetem publi-

publicam. Ubi vero pœna definita est, sive lege præscripta, ut quando verbis disertis ponitur, *qui sic facit, sic patietur;* sive praxi, ut quando pœna, lege non præscripta, sed (arbitraria ab initio) determinata est postea per punitionem primi delinquentis, (æquè enim transgredientes æqualiter puniri jubet æquitas naturalis:) ibi pœnam, quam quæ lege definitur, majorem exigere, contra legem naturæ est. Finis enim punitionis est, voluntatem hominis non cogere, sed formare, & talem facere, qualem eam esse cupit is, qui pœnam statuit. Et deliberatio nihil aliud est nisi commodorum & incommodorum facti quod aggredimur, tanquam in bilance ponderatio, ubi quod præponderat, necessariò secundum inclinationem suam procedit. Siquidem ergo legislator pœnam minorem crimini appendit, quam ut libidini metus præponderet, libidinis supra metum pœnæ excessus quo crimen committitur, legislatori attribuendus est, hoc est, summo imperanti; ideoque si punit majori pœnâ, quàm ipse legibus præfinivit, punit in alio quod peccavit ipse.

XVII. Etiam ad innoxiam & necessariam civibus *libertatem* pertinet, ut quæ jura legibus sibi quisque concessa habet, iis sine metu frui possit. Frustra enim

Civibus contra judices corruptos jus reddendum.

enim est *suum* ab *alieno* legibus distingui, si falso judicio, latrocinio, vel furto rursus confundantur. Contingit autem falsa judicia, latrocinia, & furta fieri, ubi judices corrumpi possunt. Metus enim quo homines à male faciendo deterrentur, non ab eo oritur quod pœnæ statuuntur, sed quod exiguntur. Futurum enim ex præterito æstimamus, quæ rarò fieri solent, raro exspectantes. Si igitur judices muneribus, gratia, vel etiam misericordia corrupti pœnas lege debitas sæpe remittant atque eo modo improbis spem faciant impunitatis, bonis civibus à sicariis, latronibus, veteratoribusque obsesfis, neque conversari inter se, neque omnino se movere liberum erit; imò civitas ipsa dissolvitur, & redit cuique jus se ipsum suo arbitratu protegendi. Præcipit igitur lex naturæ summis imperantibus, ut justitiam non modo ipsi exerceant, sed etiam ut judices à se positos, idem facere pœnis cogant, hoc est, querelis civium aurem præbeant, & delegent, quoties opus est, judices extraordinem qui de ordinariis cognoscant.

CAPUT XIV.

De Legibus & Peccatis.

I. *Lex quomodo differt à* consilio. II. *Quomodo differt à* Pacto. III. *Quomodo* à jure. IV. *Divisio legum in* Divinas *&* Humanas? *&* Di-

& Divinarum *in* Naturales & Positivas; & naturalium *in leges* singulorum hominum & Gentium. v. Legum Humanarum, *id est, civilium divisio in* sacras, & sæculares. vi. *In* Distributivam & Vindicativam. vii. Distributivam & vindicativam *non esse* species *legum, sed partes.* viii. *Omni legi pœna appensa intelligitur.* ix. *Præcepta Decalogi de parentibus honorandis, de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.* x. *Impossibile esse lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.* xi. *Legi essentiale esse, ut cognoscatur & ipsa & legislator.* xii. *Unde cognoscatur* legislator. xiii. *Ad cognoscendam legem necessaria sunt* promulgatio & interpretatio. xiv. *Legis civilis divisio in* scriptam & non scriptam. xv. Leges naturales *non esse leges* scriptas; *neq;* Responsa Jurisprudentum, *neq;* consuetudinem *esse* leges *per se, sed per consensum summæ potestatis.* xvi. Peccati *nomen latissimè acceptum quid significet.* xvii Peccati Definito. xviii. *Differentia inter peccatum* infirmitatis, & malitiam. xix. *In quo genere peccati contineatur* Atheismus. xx. *Quid sit* crimen læsæ Majestatis. xxi. *Crimine læsæ Majestatis non leges* civiles *sed* naturales *violari.* xxii. *Ideoq; non jure* Imperii, *sed jure* belli *puniri.* xxiii. *Obedientiã non recte distingui in* activam & passivam.

I. Lex ab iis qui vim verborum minus morosè pensitant, aliquando cum con- *Lex quo modo differat à consilio.*

consilio, aliquando cum *pacto*, aliquando cum *jure* confunditur. Confundunt *legem* cum *consilio*, qui putant, Monarcharum officium esse *consiliarios* non modo audire, sed etiam iis obedire; tanquam si consilium capere, nisi etiam quod consultum est, fiat, frustra esset. Distinctio inter *consilium* & *legem* petenda est à differentia inter *consilium* & *mandatum*. Jam CONSILIUM est *præceptum*, in quo ratio quare pareműs, sumitur *ab ipsa re* quæ præcipitur. MANDATUM autem est *præceptum* in quo parendi ratio sumitur à *voluntate præcipientis*. Proprie enim non dicitur, *Sic volo*, *sic jubeo*, nisi stet pro ratione *voluntas*. Cum vero legibus obediatur non propter rem ipsam, sed propter voluntatem præcipientis, *lex* non *consilium*, sed *mandatum* est; definiturque hoc modo: LEX est *mandatum ejus personæ* (*sive hominis*, *sive curiæ*) *cujus præceptum continet obedientiæ rationem*. Ut præcepta Dei respectu hominem, civitatis respectu civium, & universaliter omnium potentium, respectu eorum qui non possunt resistere, eorum leges dicendæ sint. Differunt ergo multifariam inter se *lex* & *consilium*. *Lex* enim ejus est, qui potestatem habet in eos quibus præcipit: *consilium*, ejus qui potestatem non habet. Facere id quod *lege* præcipitur *officii*, quod *Consilio*, *arbitrii* est. *Consilium* dirigitur ad finem *ejus cui præcipitur*

tur, *lex* autem ad finem ejus *qui præcipit.* *Consilium* non nisi *volentibus* datur, *lex* etiam *nolentibus.* Denique jus *consiliarii* tollitnr arbitrio ejus cui *consilium* dat, jus *legislatoris* non tollitur arbitrio ejus cui imponitur *lex.*

II. *Legem* cum *pacto* confundunt ii, qui leges putant nihil aliud esse quam ὁμολογήματα, sive formulas vivendi communi consensu hominum determinatas. Inter quos est *Aristoteles* qui *legem* hoc modo definit. Νόμος ἐστι λόγος ὡρισμένος καθ' ὁμολογίαν κοινὴν πόλεως, μηνύων πῶς δεῖ πράττειν ἕκαστα, id est, *lex est oratio definita juxta consensum communem civitatis, indicans quomodo singula oportet agere.* Quæ definitio non est *legis* simpliciter, sed *civilis.* Manifestum enim est, *leges divinas* non esse ortas à consensu hominum, neque etiam *naturales*, nam si à consensu hominum originem haberent, etiam eorundem consensu abrogari possent; sunt autem immutabiles. Neque vero est ea definitio legitima *legis civilis*, civitas enim eo loco sumitur, vel pro una persona civili, unam habente voluntatem, vel pro multitudine hominum, quorum unicuique sua voluntas privata libera est. Si pro unâ personâ, illud *communi consensu*, non rectè ponitur; non enim habet una persona *consensum communem.* Ne-

Quomodo differat à pacto.

que oportebat ponere *indicans* quid facto opus esset, sed *jubens*. Civitas enim civibus quæ indicat, imperat. Intellexit ergo per civitatem, multitudinem hominum communi consensu (puta scripto suffragiis confirmato) formulas vivendi indicantem, hæ autem nihil aliud sunt præter mutua pacta, quæ non ante quemquam obligant, neque ideo leges sunt, quam constitutio imperio summo, quod possit cogere, cautum ei sit erga cæteros qui aliter ea observaturi non sunt. *Leges* itaque juxta definitionem hanc *Aristotelis*, nihil aliud sunt quam nuda & invalida pacta, quæ tum demum, cum sit qui potentiam civitatis jure exercet, *leges* fient vel non fient, illius arbitrio. Confundit ergo *pacta* cum *legibus*, quod non oportuit; est enim *pactum promissum*; *lex mandatum*. *In pactis*, *Faciam* dicitur; in *legibus*, *Fac Pacto* * obligamur; *lege* obligati tenemur. *Pactum* obligat *per se*; *lex* obligatum tenet virtute *pacti* universalis de præstanda obedientia. Ideoque in *pacto*, priùs determinatur quid faciendum est, quàm ad faciendum obligamur; sed in *lege* ante obligamur ad faciendum, quid verò faciendum sit, determinatur post. Debebat igitur *Aristoteles* definire *legem civilem* hoc modo, *Lex civilis est oratio definita per voluntatem civitatis, singula imperans*

quæ

quæ oportet facere. Quæ eadem est cum eâ quam attulimus supra cap. 6. articulo 9. nimirum *leges civiles esse ejus* (sive hominis, sive curiæ) *qui in civitate summa potestate prædi[t]us est, de civium futuris actionibus mandata.*

Pacta obligamur, &c.) *Visum est aliquibus, idem esse* Obligari & Obligatum teneri, & *proinde distinctionem in verbis aliquam, in re nullam esse. Clarius ergo hoc dico. Pacto obligari hominem, id est, propter promissionem præstare debere. Lege vero obligatum teneri, id est, metu pœnæ quæ in Lege constituitur, ad præstationem cogi.* *Annotatio.*

III. *Legem* cum *jure* confundunt ii, qui quod *jure divino* permissum est, facere perseverant, quamquam *lege civitatis* prohibeantur. Quod *lege divinâ* prohibentur, lege civili permitti non potest, nec quod *lege divina* imperatur, prohiberi potest *lege civili.* Veruntamen quod jure divino permittitur, id est, quod jure divino fieri potest, nihil impedit, quo minus idem *lege civili* prohibeatur. *Leges* enim *inferiores* libertatem à *superioribus* relictam restringere possunt, quamquam ampliare non possunt. Est autem *jus, libertas naturalis*, à legibus non constituta, sed relicta. Remotis *Quomodo à jure.*

enim *legibus*, *libertas* integra eſt; hanc primo reſtringit *naturalis lex*, & *divina*; reſiduam reſtringunt *leges civiles*; & quæ legi civili ſupereſt, reſtringi rurſus poteſt à *conſtitutionibus* particularium urbium & ſocietatum. Multum ergo intereſt inter *legem*, & *jus*; *lex* enim *vinculum*, *jus libertas* eſt, differuntque ut contraria.

Diviſio legum in Divinas & Humanas; & Divinarum in Naturales & Poſitivas; & Naturalium in leges ſingulorum hominum & gentium.

IV. *Lex* omnis dividi poteſt; primum pro diverſitate autorum in *Divinam* & *Humanam*. *Divina* autem produobus modis, quibus Deus voluntatem ſuam hominibus notam facit, duplex eſt: *Naturalis* (ſive *Moralis*) & *Poſitiva*. *Naturalis* ea eſt, quam Deus omnibus hominibus patefecit per *Verbum* ſuum *æternum* ipſis innatum, nimirum *Rationem naturalem*. Atque hæc eſt ea lex, quam toto hoc libello explicare conatus ſum. *Poſitiva* eſt, quam Deus nobis patefecit per *Verbum Propheticum*, quo locutus eſt ad homines tanquam homo; quales ſunt leges quas tradidit *Judæis* circa politiam & cultum divinum; poſſuntque appellari *leges divinæ civiles*, quia civitati *Iſraëlitarum* populi ſui peculiaris peculiares erant. Rurſus *naturalis* dividi poteſt, in naturalem *hominum*, quæ ſola obtinuit dici *lex naturæ*, & naturalem *civitatum*, quæ dici poteſt *lex Gentium*, vulgo autem *jus Gentium* appel-

appellatur. Præcepta utriusque eadem sunt: sed quia civitates semel institutæ induunt proprietates hominum personales, *lex* quam loquentes de hominum singulorum officio, *naturalem* dicimus, applicata totis civitatibus, nationibus, sive gentibus, vocatur *jus Gentium*. Et quæ *Legis* & *juris naturalis* Elementa hactenus tradita sunt, translata ad *civitates* & *gentes* integras, pro *legum*, & *juris Gentium* Elementis sumi possunt.

Legum humanarum, id est, civilium, divisio in sacras & seculares.

V. *Humana lex* omnis *civilis* est. Nam extra civitates status hominum hostilis est, in quo quia alter alteri non subjicitur, leges præter dictamina rationis naturalis, quæ lex divina est, nullæ sunt. In civitate verò, sola civitas, hoc est, homo, vel curia cui summum civitatis imperium committitur, legislator est, civitatis autem leges civiles sunt. *Civiles leges* possunt dividi pro diversitate subjectæ materiæ in *sacras* & *seculares*. *Sacræ* sunt quæ pertinent ad Religionem, hoc est, ad ceremonias & cultum Dei, (nimirum quæ & quo ritu personæ, res, loca, consecranda sunt, quæ opiniones circa numen divinum publicè docendæ, & quibus verbis ritibusque supplicationes faciendæ sunt, & similia) & nulla lege divinâ positivâ definiuntur. Nam *leges civiles sacræ* sunt *humanæ* (quæ & *Eccle-*

siasticæ dicuntur) circa res *sacras*; *seculares* autem generi nomine *civiles* appellari solent.

In Distributivam, & Vindicativam.

VI. Rursus *lex civilis* pro duobus legislatoris officiis, quorum alterum est *judicare*, alterum *cogere* ut judiciis acquiescant, duas habet partes, alteram *distributivam*, alteram *vindicativam*, sive *pœnariam*. *Distributiva* est, qua jus suum cuique distribuitur, hoc est, quæ regulas omnium rerum constituit, quibus sciamus quid nobis, quid aliis proprium sit, ita ut nos nostris uti & frui alii non impediant, neque nos impediamus illos ne utantur & fruantur suis; & quid cuique licitum sit facere vel omittere, quid illicitum. *Vindicativa* est, qua, quæ pœnæ sumendæ sunt de iis qui legem violant, definitur.

Distributivam & Vindicativam non esse species legum, sed partes.

VII. *Distributiva* autem & *vindicativa* non sunt duæ legum *species*, sed ejusdem legis duæ *partes*. Siquidem enim lex nihil amplius dicat, quàm, verbi gratia, *tuum esto, quod tu tuo reti cepisti in mari*, frustra est. Quamquam enim alter eripiat tibi quod cepisti, non impedit quin adhuc tuum sit, nam in statu naturæ, ubi omnia omnium sunt communia, idem est & *tuum* & *alienum*; ita, quod lex definit esse *tuum*, *tuum* erat etiam ante legem, & post legem *tuum* esse non desinit, quamquam ab alio possessum. Nihil

Nihil ergo lex agit, nisi ita intelligatur, ut sic *tuum* sit, ut omnes alii prohibeantur, ne impediant quo minus omni tempore eo possis tuo arbitratu secure uti & frui. Hoc enim est quod requiritur ad proprietatem bonorum, non ut quis iis possit uti, sed possit solus, quod fit prohibendo alios ne sint impedimento. Sed frustra etiam prohibent, qui metum pœnarum non incutiunt, frustra ergo lex & nisi utramque partem contineat, & illam quæ *prohibet* injurias fieri, & illam quæ facientes *punit*. Harum prima, quæ *distributiva* dicitur, *prohibitoria* est, & loquitur ad omnes; secunda, quæ *vindicativa* vel *pœnaria* appellatur, mandatoria est, & loquitur tantùm ad ministros publicos.

VIII. Ex quo etiam intelligitur, omni *legi civili annexam esse pœnam*, vel explicite vel implicite. Nam ubi pœna neque scripto, neque exemplo alicujus qui pœnas legis transgressa jam dedit, definitur, ibi subintelligitur pœnam arbitrariam esse, nimirum, ex arbitrio pendere legislatoris, hoc est, summi imperantis. Frustra enim est lex, quæ impunè violari potest.

Omni legi pœna appensa intelligitur.

IX. Quoniam autem à legibus civilibus oritur, tum quod unusquisque jus *suum* sibi proprium & ab *alieno* distinctum habeat, tum etiam quod probi

Præcepta Decalogi, de parentibus honorandis,

de homicidio, adulterio, furto, & falso testimonio, leges civiles esse.

beatur aliena invadere; sequitur, praecepta haec, *Honorem parentibus, legibus definitum non denegabis: Hominem quem vetant leges occidere, non occides: Legibus vetitum concubitum fugies: Rem alienam Domino invito non auferes: Leges & judicia falso testimonio non frustrabere*, esse leges civiles. Leges naturales eadem praecipiunt, sed implicitè: nam lex naturalis, (ut cap. 3. art. 2. dictum est) jubet observari *pacta*, ideoque etiam obedientiam praestare, quando obedientiam pacti fuerint, & alieno abstinere, quando quid sit alienum, lege civili definitum fuerit, cives autem omnes [per cap. 6. art. 13.] obedientiam praestare mandatis ejus qui habet summam potestatem, hoc est, legibus civilibus, ex ipsa civitatis constitutione *paciscuntur*: etiam ante quam violari possunt. Nam lex naturalis obligabat in statu naturali, ubi primo (quia natura omnia omnibus dedit) nihil alienum erat, & proinde alienum invadere, impossibile; deinde ubi omnia communia erant, quare etiam concubitus omnes liciti; tertio, ubi status belli erat, ideoque licitum occidere; quarto, ubi omnia proprio cujusque judicio definita erant, ideoque honores etiam paterni; postremo ubi nulla judicia publica erant, & propterea nullus usus testimo-

ſtimonii dicendi neque veri neque falſi.

X. Cum ergo obligatio ad leges illas obſervandas antiquior ſit quam ipſarum legum promulgatio, utpote contenta in ipſa civitatis conſtitutione, virtute legis naturalis quæ prohibet violari pacta, lex naturalis omnes leges civiles jubet obſervari. Nam ubi obligamur ad obedientiam antequam ſciamus quid imperabitur, ibi univerſaliter & in omnibus obedire obligamur. Ex quo ſequitur, legem civilem nullam, quæ non ſit lata in contumeliam Dei (cujus reſpectu ipſæ civitates non ſunt ſui juris, nec dicuntur leges ferre) contra legem naturalem eſſe poſſe. Num etſi naturæ lex prohibet furtum, adulterium, &c. ſi tamen lex civilis jubeat invadere aliquid, non eſt illud furtum, adulterium, &c. Nam Lacædemonii olim cum permitterent pueris certa lege ſurripere bona aliena, ea bona non aliena, ſed propria ſurripientis eſſe juſſerunt; ideoque tales ſurreptiones non erant furta ſimiliter ethnicorum copulationes ſexuum, ſecundum leges ſuas conjugia erant legitima.

Impoſſibile eſſe lege civili quicquam jubere contra legem naturæ.

XI. Ad eſſentiam legis neceſſarium eſt, ut civibus duo innotuerint, primum quis homo, vel quæ curia ſummam poteſtatem, hoc eſt, legum ferendarum jus habet. Secundum, quid ipſa lex dicat. Is enim qui nunquam cognovit, aut

Legi eſſentiale eſſe, ut cognoſcatur & ipſa & legiſlator.

cui, aut ad quid tenetur, obedire non potest, & perindè est, ac si non teneretur. Non dico necessarium esse ad essentiam legis, ut vel hoc vel illud perpetuò cognitum sit, sed tantum ut cognitum semel fuerit: quod si postea civis obliviscatur, vel juris quod is habet qui legem fert, vel ipsius legis, id non impedit quo minus teneatur obedire, cum potuerit meminisse, si voluntatem obediendi, prout naturalis lex jubet, habuisset.

Unde cognoscatur legislator.

XII. *Cognitio legislatoris* dependet ab ipso cive; nam sine consensu & pacto suo proprio, vel expresso vel subaudito jus legislationis conferri in neminem potuit. Expresso, quando cives ab initio formam regendæ civitatis inter se constituunt, vel quando promisso suo submittunt se alicujus imperio; vel saltem subaudito, ut quando utuntur beneficio imperii, & legum alicujus, ad protectionem & conservationem sui adversus alios. Cujus enim imperio concives nostros obedire postulamus bono nostro, illius imperium legitimum esse, eâ ipsa postulatione confitemur. Ideoque ignorantia potestatis legum ferendarum obtendi nunquam potest, unusquisque enim quod ipse fecit, fecisse se cognovit.

Ad cognoscendam le-

XIII. *Cognitio legum* dependet à legislatore, qui eas promulgare debet; aliter

aliter enim non sunt leges. Est enim lex legislatoris mandatum; mandatum autem est declaratio voluntatis, non ergo lex est, nisi voluntas legislatoris declaretur; id quod fit *promulgatione*. In *promulgatione* autem duo constare debent, quorum alterum est, ut is vel ii qui legem promulgant, vel habeant ipsi jus legislationis, vel id faciant autoritate ejus vel eorum qui habent. Alterum est ipsa legis sententia. Primum autem quod leges promulgatæ procedant ab eo qui summum habet imperium, constare, hoc est scire accuratè & philosophicè loquendo non potest, nisi ab iis qui ab ore ipsius imperantis eas accipiunt; cæteri credunt; sed credendi rationes tantæ sunt, ut non credere vix sit possibile. Et in civitate quidem *Democratica*, ubi legibus ferendis unusquisque interesse, si velit, potest, qui absens fuerit, præsentibus credere debet. Sed in *Monarchiis* & *Aristocratiis*, quia paucis mandata *Monarchæ* & *Optimatum* præsentibus & coram audire conceditur, illis paucis necesse erat potestatem facere, ea cæteris promulgandi. Et sic *Edicta* & *Decreta* Principum esse credimus, quæ pro talibus vel scripto, vel voce eorum quorum id munus est, nobis proponuntur. Sed tamen cum credendi causas habeamus has vidis-

gem necessaria sunt promulgatio & interpretatio.

vidisse quod princeps, vel curia summa talibus *consiliarius*, *scribis*, *praeconibus*, *sigillis*, & similibus argumentis ad voluntatem suam declarandam constanter usus sit; quod nunquam authoritatem illis detraxerit; quod de iis qui hujusmodi promulgationi non credentes legem transgressi sunt, pœnæ sumtæ fuerint; non modo qui sic credens obediverit *edictis* & *decretis* per illos editis, ubique terrarum excusatur, sed etiam qui non credens non obediverit, punitur. Nam permittere ut hæc constanter fiant, satis manifestum signum, & declaratio voluntatis ejus qui imperat, satis perspicua est; modo nihil in *lege* edicto seu *decreto* contineantur, quod summæ potestati ipsius imperantis deroget. Non est enim putandum, eum velle potestati suæ à quibuscunque ministris suis quicquam detrahi, dum voluntatem retinet imperandi, *Sententia* vero *legum*, ubi de ea dubitatur, petenda est ab iis quibus à summa potestate commissa est *Causarum cognitio*, sive *judicia*. *Judicare* enim nihil aliud est quam *leges* singulis casibus *interpretando* applicare. Quibus autem id munus commissum est, eodem modo cognoscitur, quo cognoscimus qui sint ii, quibus commissa est autoritas leges promulgandi.

XIV. Rur-

XIV. Rursus lex *civilis*, pro duplici modo promulgandi, duorum generum est: *Scripta*, & *non scripta*. Per *scriptam* intelligo eam quæ voce sive signo aliquo alio voluntatis legislatoris indiget ut fiat lex. Legum enim genus omne & naturâ & tempore coævum est generi humano, & propterea inventione literarum & scribendi arte antiquius. Non ergo *legi scriptæ* necessaria est *scriptio*, sed vox; hæc sola ad *essentiam*, illa ad *recordationem legis* adhibita est. Nam ante inventas literas ad memoriam adjuvandam, *leges* in metra redactas cantitari solitas esse legimus. *Non scripta* est ea, quæ non alia indiget promulgatione præter vocem naturæ, sive rationem naturalem, quales sunt *leges naturales*. Lex enim naturalis; quamquam à civili distinguatur, quatenus volunlati præcipit, tamen quod ad actiones attinet, civilis est; exempli gratia, hæc, *Non concupisces*, quæ pertinet tantum ad animum, lex naturalis tantum est; hæc verò, *Non invades*, & naturalis, & civilis est. Cum enim regulas præscribere universales, quibus omnes futuræ lites quæ fortè infinitæ sunt, dijudicari possint, impossibile sit, intelligitur, in omni casu *legibus scriptis* prætermisso sequendam esse *legem æquitatis naturalis*, quæ jubet æqualia æqualibus distri-

Legis civilis divisio in Scriptam & non scriptam.

tribuere: atque hoc, vi *legis civilis*, quæ pœnas etiam de iis exigit qui scientes & volentes *leges naturales* facto transgrediuntur.

Leges naturales non esse leges scriptas: neque responsa jurisprudentum, neque consuetudinem esse leges per consensum summæ potestatis.

XV. His intellectis, apparet primum, *leges naturales*, quamquam in libris Philosophorum descriptæ fuerint, non esse ob eam rem vocandas leges scriptas; neque scripta jurisprudentum, esse leges, ob defectum autoritatis summæ; neque etiam *Responsa prudentum*, id est, *judicum*, nisi quatenus consensu summæ potestatis in consuetudinem abierint, tunc autem inter *leges scriptas* habenda esse; non propter consuetudinem ipsam, (quæ vi sua legem non constituit) sed propter voluntatem summi imperantis; quæ ex eo arguitur, quod *sententiam*, sive æquam sive iniquam, in consuetudinem ire perpessus est.

Peccati nomen latissimè acceptum, quid significet.

XVI. *Peccatum* significatione latissimâ comprehendit omne *factum*, *dictum*, & *volitum* contra rectam rationem. Unusquisque enim media ad finem quam sibimet ipsi proponit, ratiocinando quærit, si ergo rectè ratiocinetur, (hoc est, incipiens a principiis evidentissimis texat discursum ex consequentibus continuò necessariis) progredietur itinere directissimo, aliter deviabit; id est, *faciet*, *dicet*, vel *conabitur* aliquid contra finem proprium: quod cum fecerit, dicetur ratiocinan-

cinando quidem *erraſſe*, actione verò & voluntate *peccaſſe*; nam *peccatum* ita ſequitur *erratum*, ſicut *voluntas intellectum*. Atque hæc eſt vocis acceptio generaliſſima, qua continetur omne *factum imprudens*, ſive contra legem, ut, alienam domum evertere; ſive non contra legem, ut propriam, ſuper arenam ædificare.

XVII Ubi vero de *legibus* ſermo eſt, ibi *peccati* nomen arctius eſt, ſignificatque non omne factum contra rectam rationem, ſed illud tamen quod *culpatur*, atque ob eam cauſam *malum culpæ* appellatur. Nec tamen ſi quid culpetur, *peccatum* ſtatim, aut *culpa* dicenda eſt, ſed ſi tum ratione culpetur. Quærendum igitur eſt, quid ſit cum *ratione culpare*, & quid contra rationem. Ea eſt natura hominis, ut unusquisque id quod ipſe ſibi cupit fieri, *bonum*, quod fugit, *malum* vocet, itaque diverſitate affectuum contingit, ut quod alter *bonum*, alter *malum*; & idem homo quod nunc *bonum*, mox *malum*, & eandem rem, in ſe ipſo *bonam*, in alio *malam* eſſe dicat. *Bonum* enim & *malum* delectatione & moleſtiâ noſtrâ, (vel eâ quæ nunc eſt, vel quæ exſpectatur) omnes æſtimamus. Quoniam jam proſperè facta inimicorum (quia honorem, rem, & potentiam eorum augent) & æqualium

Peccati definitio.

(pro-

(propter certamen honorum) *molesta* omnibus, adeoque *mala* & videntur, & sunt; soleantque homines, *malos putare*, hoc est, *culpam attribuere* iis, unde sibi *malum* advenit, fieri non potest, ut quæ facta culpanda, quæ non culpanda sint, consensu singulorum quibus non eadem placent & displicent, definiatur. Possunt quidem convenire in generalia quædam, veluti *furtum, adulterium*, & similia, esse *peccata*; tanquam dicerent *mala* omnes vocare ea quibus nomina imponunt, quæ in malam partem accipi solent. Sed non quærimus an furtum sit peccatum; quærimus quid furtum dicendum sit, & sic de cæteris similibus. Siquidem igitur quid ratione culpandum sit, in tanta diversitate censentium, non sit mensurandum per rationem unius, magis quam alterius, propter æqualitatem naturæ humanæ; neque ratio ulla exsistat præter rationes *singulorum*, & rationem *civitatis*; sequitur quid sit *ratione culpandum*, definiendum esse à civitate; ut *culpa*, hoc est, PECCATUM sit, quod quis fecerit, omiserit, dixerit, vel voluerit contra *rationem civitatis*, id est, contra leges.

Differentia inter peccatum infirmitatis & malitiam.

XVIII. Facere autem aliquis potest contra leges per infirmitatem humanam, etiamsi eas implere cupiat, tamen ejus factum, ut contra leges rectè culpa-

culpatur & *peccatum* dicitur. Sunt autem qui leges negligunt, quotiesque lucri impunitatisque ſpes apparet, nulla pactorum & datæ fidei conſcientiâ retinentur, quin eas violent. Horum non modo facta, ſed etiam ingenia adverſa legibus ſunt. Qui per infirmitatem tantum peccant, etiam quando peccant, *viri boni* ſunt; hi vero etiam quando non peccant, *mali* ſunt. Quamquam autem utrumque, & actio & animus, legibus repugnet, differentibus tamen appellationibus, repugnantiæ illæ diſtinguuntur. Nam actionis irregularitas *ἀδίκημα*, *injuſte factum*; animi, *ἀδικία* & *κακία*, *injuſtitia* & *malitia*; Illa perturbatæ mentis *infirmitas*; hæc animi ſedati *pravitas*.

In quo genere peccati contineatur Atheismus.

XIX. Si quidem autem peccatum non ſit, quod non ſit contra aliquam legem, neque lex ulla ſit, quæ non ſit mandatum ejus qui ſummum habet imperium; neque quiſquam ſummum imperium habeat, quod non ſit ei noſtro conſenſu delatum: quo modo peccare dicetur is qui vel non exſiſtere Deum vel non gubernare mundum affirmaverit, vel aliam contumeliam in ipſum evomuerit? Dicet enim, *ſe voluntatem ſuam Dei voluntati nunquam ſubjeciſſe, ut quem ne eſſe quidem opinatus fuerit. Et quamquam opinio ſua erronea eſſet, ideoque*

que

que etiam peccatum; numerandam tamen esse inter peccata imprudentiæ, sive ignorantiæ, quæ puniri jure non possunt Oratio hæc eo usque admittenda esse videtur, ut hujusmodi peccatum, quamquam sit maximum damnosissimumque, referri tamen debeat * ad peccata imprudentiæ; sed ut per imprudentiam aut ignorantiam excusandum sit, absurdum est. Punitur enim Atheus sive à Deo immediatè, sive à Regibus sub Deo constitutas, non ut subditus punitur à Rege, propterea quod leges non observaverit; sed ut hostis ab hoste, quod leges noluerit accipere; hoc est, jure belli, ut Gigantes θεομάχοι. Hostes enim inter se sunt, quicunque neque communi imperanti, neque alter alteri subjiciuntur.

Annotatio. Referri tamen debeat ad peccata imprudentiæ) *Quod Atheismum non ad injustitiam, sed ad imprudentiam retulerim, à pluribus reprehensum est: imò à nonnullis in eam partem acceptum, tanquam Atheis non satis acrem adversarium me ostenderim. Objiciunt præterea, quod cum* Deum esse *ratione naturali scire posse dixerim alicubi, confiteri deberem, peccare eos, saltem contra legem naturæ, itaque non imprudentiæ tantum, sed etiam injustitiæ reos esse. Ego verò ita Atheis inimicus sum, ut legem aliquam*

juxta

juxta quam condemnare eos injustitiæ possem, & diligentissime quæsiverim & vehementer cupiverim; sed cum nullam intervenerim, quæsivi proximè, quo nomine, tantopere Deo exosi, homines ab ipso appellarentur. Deus autem de Atheo sic loquitur, Dixit insipiens in corde suo: non est Deus. *Itaque peccatum eorum in eo genere collocavi, in quod genus ab ipso Deo relatum fuerat. Deinde Atheos hostes Dei esse ostendo; Nomen autem hostis, quam injusti, aliquando atrocius esse puto. Postremo juste & à Deo, & à summis imperantibus eo nomine puniri posse confirmo, itaque peccatum hoc nullo modo excuso neque extenuo. Quod autem* Deum esse *ratione naturali sciri posse dixerim, ita accipiendum est, non tanquam omnes id scire posse putaverim; nisi quoniam ratione naturali quam proportionem habeat Sphæra ad Cylindrum, invenit Archimedes, ex eo sequi putant, quemlibet ex vulgo idem invenire potuisse. Dico igitur etsi ab aliquibus Deum esse, lumine rationis sciri possit; tamen homines in voluptatibus, vel divitiis, vel honoribus, perquirendis continuò occupatos, item homines qui recte ratiocinari non solent, vel non valent, vel non curant, denique insipientes, in quo numero Athei sunt, scire id non posse.*

*XX.*Quo-

Quid sit crimen læsæ Majestatis.

XX. Quoniam à vi pacti quo cives singuli singulis ad obedientiam civitati, hoc est, summo imperanti sive is unus homo sive una curia sit, absolutam & universalem (qualem sup. capite & articulo definivimus) præstandum obligantur, derivatur obligatio ad singulas leges civiles observandas, ita ut illud pactum contineat in se leges omnes simul; manifestum est civem qui pacto generali obedientiæ renunciaverit, omnibus simul legibus renunciare. Quod malum tanto gravius est quolibet peccato uno, quanto peccare *semper*, gravius est quam *semel*. Atque hoc est peccatum illud quod vocatur CRIMEN LÆSÆ MAJESTATIS, & est factum vel dictum, quo civis, seu subditus, declarat non esse sibi amplius voluntatem, ei homini vel curiæ cui commissum est summum civitatis imperium, obedienti. Et facto quidem, hujusmodi voluntatem declarat civis, quando vim infert vel inferre conatur personis eorum qui vel summum imperium habent, vel habentium mandata exsequuntur, quales sunt proditores, Regicidæ, & qui arma contra civitatem gerunt, vel ab hostes durante bello transfugiunt. Dicto autem voluntatem eandem ostendunt qui directe negant, se, aut cives cæteros, ad talem obedientiam obligari, vel in toto, ut qui diceret,

ceret, non eſſe iis obediendum (ſalvâ obedientiâ, quam debemus Deo) ſimpliciter, abſolute & univerſaliter, vel in parte, ut ſi quis diceret, non eſſe iis jus ſuo arbitrio bellum gerendi, pacem faciendi, milites conſcribendi, pecunias exigendi, magiſtratus & miniſtros publicos eligendi, leges ferendi, controverſias determinandi, pœnas ſtatuendi, vel aliud aliquod ſine quo conſiſtere civitas non poteſt. Atque hæc & ſimilia dicta & facta, crimina læſæ majeſtatis, ex vi legis (non civilis, ſed) naturalis ſunt. Poteſt autem eſſe ut aliquid, quod factum ante legem civilem latam non erat crimen læſæ majeſtatis, ſit tamen, ſi fiat poſt. Ut ſi lege declaretur, pro ſigno obedientiæ civilis renunciatæ habendum eſſe (hoc eſt pro crimine læſæ Majeſtatis) ſi quis vel monetam cuderit, vel ſigilla civitatis adulteraverit; is qui poſtea id fecerit, reus majeſtatis non minus eſt quam ille alter, minùs tamen peccat, quia non omnes leges ſimul, ſed unam tantum legem violat, nam lex vocando crimen majeſtatis, id quod naturà non ita eſt, nomen quidem invidioſum, & fortè pœnam majorem in reum jure ſtatuit, ſed ut peccatum ipſum gravius ſit, non efficit.

XXI. Peccatum autem id, quod per legem naturalem crimen læſæ majeſta- *Crimine læſæ Majeſtatis non leges*

civiles sed naturales violari.

tis est, legis naturalis transgressio est, non civilis. Cùm enim obligatio ad obedientiam civilem, cujus vi leges civiles validæ sunt, omni lege civili prior sit, sitque crimen læsæ majestatis naturaliter nihil aliud, quam obligationis illius violatio; sequitur, crimine læsæ majestatis violari legem quæ præcessit legem civilem: nempe naturalem, qua prohibemur violare pacta & fidem datam. Quod si quis Princeps summus legem civilem in hanc formulam conciperet, *non rebellabis*; nihil efficeret. Nam nisi prius obligentur cives ad obedientiam, hoc est, ad non rebellandum, omnis lex invalida est, obligatio autem, quæ obligat ad id, ad quod antè obligati erant, superflua est.

Ideoq; non jure imperii; sed jure belli puniri.

XXII. Sequitur ex hoc, puniri *rebelles, proditores* & cæteros *læsæ majestatis* convictos, non *jure civili*, sed *naturali*, hoc est, non ut *cives malos*, sed ut *civitatis hostes*, nec *jure imperii* sive dominii, sed *jure belli*.

Obedientiam non rectè distingui in Activam & Passivam.

XXIII. Sunt qui facta contra legem civilem, quando pœna ipsâ lege definitur, expiari putant, si pœnam volentes subeant, neque reos esse coram Deo violatæ legis naturalis (quamquam violando civiles leges, violamus quoque naturales, quæ jubent civiles observari) eos qui pœnam solverunt, quam

lex

lex exigebat. Tanquam lege non vetaretur factum, sed pœna pretii loco proponeretur, quo licentia faciendi ea quæ lege prohibentur, venundaretur. Per eandem rationem possent inferri etiam, nullam omnino legis transgressionem peccatum esse, sed quam suo periculo libertatem quisque emerit, eam jure habere. Sciendum autem est, verba legis duplici sensu intelligi posse. Altero, ut duas partes (prout dictum est supra articulo 7.) contineat, nempe prohibentem absolute, ut, *Non facies*; & vindicantem, ut, *Qui facit, pœnas dabit*. Altero, ut unum contineat conditionale, ut, *Non facies, nisi pœnas velis solvere*. Et sic lex non simpliciter, sed conditionaliter prohibet. Si primo modo intelligitur, qui facit, peccat, quia quod lege vetitum est, facit. Si secundo, non peccat, quia facere, vetitum non est implenti conditionem. Nam in primo sensu omnes facere prohibentur; in secundo ii soli, qui se pœnæ subtrahunt. In primo sensu, legis pars vindicativa non Reum obligat, sed magistratum pœnas exigere; in secundo obligatur ad pœnas exigendas ipse qui pœnas debet; ad quas solvendas si capitales, aut alioqui graves sint, obligari non potest. Utro verò sensu lex accipienda sit, ab arbitrio dependet ejus, qui summum habet imperium. Ubi ergo de

ſententia legis dubitatur, quia certi ſumus non peccare qui non faciunt, peccatum erit, ſi facimus, utcunque lex poſtea explicari poſſit. Nam quod dubitas an ſit peccatum necne, id facere, cum abſtinere liberum ſit, contemtio legum eſt; ideoque per cap. 3. art. 28. peccatum contra legem naturalem. Inanis igitur eſt diſtinctio illa *obedientiæ* in *Activam* & *Paſſivam*, quaſi pœnis humano arbitrio poſitis expiari poſſit, quod peccatum eſt contra legem naturalē, quæ eſt lex Dei; aut quaſi non peccent, qui peccant ſuo damno.

CAPUT XV.

De Regno Dei per naturam.

I. *Propoſitio ſequentium.* II. *In quos dicatur Deus regnare.* III. *Verbum Dei triplex:* Ratio, Revelatio, Prophetia. IV. *Regnum Dei duplex*, Naturale & Propheticum. V. *Jus quo regnat Deus, ſitum eſt in* Omnipotentia *ejus.* VI. *Idem ex Scriptura ſacra.* VII. *Obligationem obedientiæ Deo præſtandæ procedere ab imbecillitate humana.* VIII. *Leges Dei in Regno naturali eſſe eas, quæ 2. & 3. Cap. ſupra recitatæ ſunt.* IX. Honor & cultus *quid ſint.* X. *Cultum conſiſtere vel in* attributis, *vel in* Actionibus. XI. *Et eſſe alium* Naturalem, *alium* Arbitrarium. XII. *Alium* juſſum, *alium* ſpontaneum. XIII. *Quis ſit* [illegible] *finis ſeu ſcopus.* XIV. *Quænam ſint leg*[illegible] *aturales circa Dei* Attributa. XV. *Quænam*

nam ſint actiones *quibus exhibetur cultus naturaliter.* XVI. *In regno Dei naturali, civitatem poſſe* cultum *Dei* inſtituere *arbitrio ſuo.* XVII. *Regnante Deo per naturam,* legum *omnium* interpretem *eſſe* civitatem, *id eſt, eum hominem vel curiam, quæ habet ſub Deo civitatis imperium ſummum.* XVIII. *Dubitationes quædam ſublatæ.* XIX. *In Regno Dei naturali, quid ſit* peccatum, *& quid* crimen læſæ Majeſtatis Divinæ.

Propoſitio ſequentium.

QUod ſtatus naturæ, hoc eſt libertatis abſolutæ, qualis eſt eorum, qui neque Regnant neque Regnantur, Anarchia ſit ſtatus hoſtilis; Quod præcepta quibus talis ſtatus evitatur, ſint *leges naturæ;* Quod civitas exiſtere ſine ſummo imperio non poſſit; Quod iis qui ſummum imperium obtinent, obediendum ſit ſimpliciter, id eſt, in omnibus quæ mandatis Dei non repugnant: in antecedentibus, & ratione; & ſacræ Scripturæ teſtimoniis comprobatum eſt. Deeſt ad integram civilis officii cognitionem hoc unicum, ut ſciamus quæ ſint leges ſive mandata Dei. Aliter enim ſciri non poteſt, utrum ea quæ jubemur facere authoritate imperii civilis, ſint contra leges Dei, necne. Ex quo contingere neceſſe eſt, ut vel nimiâ obedientiâ erga civitatem contumaces ſimus erga majeſtatem divinam; vel metu pec-

candi in Deum incurramus in contumaciam erga civitatem. Ut utrumque hunc scopulum effugiamus, necessaria est cognitio legum Divinarum. Quoniam vero legum cognitio dependet à cognitione regni, dicendum est in sequentibus de *Regno Dei*.

In quos Deus dicatur regnare.

II. Psalm. 96. v. 1. *Dominus regnavit, exultet terra,* dicit Psalmista. Et rursus idem Psalmista, Psal. 99. v. 1. *Dominus regnavit, irascantur populi; qui sedet super Cherubin, moveatur terra.* Scilicet velint nolint homines, Deus est Rex universæ terræ; neque si sint qui *Existentiam* ejus, vel *Providentiam* negaverint, ideo solio suo excutitur. Quamquam autem Deus homines universos ita per potentiam regat, ut nemo possit quidquam facere quod ille factum nolit, non est tamen hoc, proprie & accurate loquendo, Regnare. Regnare enim dicitur non qui *agendo*, sed qui *loquendo*, id est, *Præceptis*, & *minis* regit. In regno igitur Dei pro subditis habemus, non corpora inanimata, neque irrationalia, licet potentiæ divinæ subjiciantur; quia *præcepta* & *minas* Dei *non intelligunt;* neque etiam *Atheos*, quia Deum esse non credunt; neque eos qui Deum esse credentes, eum tamen inferiora hæc regere non credunt, nam & hi quamquam regantur à potentia Dei, *præcepta* ejus nulla agno-

scunt,

ſcunt, neque minas metuunt, Soli igitur in Regno Dei cenſendi ſunt, qui ipſum & rectorem omnium rerum eſſe, & *præcepta* hominibus *dediſſe*, & *pœnas* in transgreſſores *ſtatuiſſe* agnoſcunt. Cæteros non ſubditos, ſed hoſtes Dei appellare debemus.

III. Regere autem *præceptis* non dicitur, niſi qui regendis præcepta ſua apertè declarat. Nam *præcepta* regentium leges ſunt iis qui reguntur. *Leges* autem non, niſi quæ perſpicuè promulgantur, ita ut omnis tollatur ignorantiæ excuſatio. Leges ſuas homines quidem *verbo* ſive *voce* promulgant, nec alio modo voluntatem ſuam univerſaliter ſignificare poſſunt. Dei autem *leges* triplici modo declarantur. Primò *per tacita recta rationis dictamina*. Secundo, *per revelationem immediatam*, quæ intelligitur fieri per *vocem ſupernaturalem*, vel per *viſionem*, vel *ſomnium*, vel *inſpirationem* ſeu efflatum divinum. Tertio, *per vocem alicujus hominis*, quem Deus per vera miracula edita, ut fide dignum, cæteris commendavit. Is autem cujus voce ſic utitur Deus ad voluntatem ſuam aliis ſignificandam, vocatur PROPHETA. Tres hi modi dici poſſunt triplex *Verbum Dei*, nimirum, *Verbum rationale*, *Verbum ſenſibile*, & *Verbum Propheticum*. Quibus reſpondent tres modi qui-

Verbum Dei triplex Ratio, Revelatio & Prophetia.

bus audire Deus dicimur, *Ratiocinatio recta; Sensus, & Fides.* *Verbum* Dei *sensibile* ad paucos factum est, neque Deus per Revelationem hominibus loquutus est, nisi viritim, & diversis diversa; neque ullæ leges Regni hoc modo populo ulli promulgatæ fuerunt.

Regnum Dei duplex, naturale & Propheticum.

IV. Pro differentiâ autem quæ est inter *Verbum* Dei *Rationale* & *Propheticum*, Deo Regnum duplex attributum est: *Naturale*, in quo regit per dictamina rectæ Rationis; quodque universale est, in omnes qui divinam agnoscunt potentiam, propter naturam rationalem omnibus communem; & *Propheticum*, in quo regit etiam per *Verbum propheticum*; quod peculiare est, propterea quod non omnibus dedit leges positivas, sed populo peculiari, & certis quibusdam hominibus à se electis.

Jus que regnat Deus situm est in omnipotentia ejus.

V. In *Regno naturali* regnandi & puniendi eos qui leges suas violant, jus Deo est à sola *potentia irresistibili.* Jus enim omne in alios vel à *Natura* est, vel à *Pacto*. Quomodo jus regnandi ex *Pacto* oritur, ostensum est capite 6. A *Natura* autem idem jus derivatur, eo ipso quod à naturâ non fit sublatum. Cum enim per naturam jus esset omnibus in omnia, unicunque erat jus in omnes regnandi ipsi naturæ coævum, causæ autem quare inter homines id abolitum fuerit

fuerit, alia non erat præter mutuum metum, ut supra capite secundo, articulo 3. ostensum est; dictante scilicet ratione decendum esse à jure illo propter conservationem humani generis; quia æqualitatem hominum inter se quoad vires & potentias naturales necessario consequebatur bellum; cum bello autem generis humani pernicies conjuncta est. Quodsi quis cæteros potentiâ in tantum anteisset, ut resistere ei ne omnes quidem conjunctis viribus potuissent, ratio quare de jure sibi à natura concesso decederet, nulla omnino fuisset. Mansisset igitur ipsi jus dominii in cæteros omnes propter potentiæ excessum, qua & se illos conservare potuisset. Iis igitur quorum potentiæ resisti non potest, & per consequens Deo *omnipotenti*, jus dominandi ab ipsa *potentia* derivatur. Et quotiescunque Deus peccatorem punit, vel etiam interficit, etsi ideo puniat quia peccaverat, non tamen dicendum est, non potuisse eum eundem juste affligere, vel etiam occidere, etsi non peccasset. Neque si voluntas Dei in puniendo, peccatum antecedens respicere possit, ideo sequitur quod affligendi vel occidendi jus non à *potentia divina* dependeat, sed à *peccato hominis*.

Idem ex Scriptura sacra.

VI. Quæstio ista disputationibus antiquorum nobilitata, *quare bonis mala & ma-*

& malis bona contingunt, eadem est cum hac nostra, *quo jure Deus bona & mala hominibus dispenset.* Et difficultate suâ non solum vulgi, sed etiam Philosophorum, & quod majus est, sanctorum hominum, de divina providentia fidem vacillare fecit. Psal. 72. v. 1, 2. *Quam bonus* [inquit David] *Israëlis Deus his qui recto sunt corde; mei autem penè moti sunt pedes, penè effusi sunt gressus mei, quia zelavi super iniquos, pacem peccatorum videns.* Et *Job*, quam acriter cum Deo expostulabat, quod *justus* cum esset, tantis tamen calamitatibus affligeretur? Solvit difficultatem hanc, in casu *Job*, ipse Deus vivâ voce, & jus suum argumentis non à peccato ejus, sed à potentia propria desumtis confirmavit. Ita enim disputarunt inte se *Job*, & amici ejus, ut, hi illum reum facerent, propterea quod puniretur; ille horum accusationem argumentis ab innocentia sua redargueret. Atqui Deus cum & illum & hos audivisset, expostulationem illius refutat, non injustitiæ aut peccati alicujus ipsum damnando, sed propriam potentiam explicando. Job. 38. vers. 3. & sequentibus. *Ubi* [inquit] *eras tu, quando ponebam fundamenta terræ?* &c. De amicis autem Job. 42. 7. *iratum se* ait *contra eos quod non locuti fuerint rectum coram eo, sicut servus ejus Job.* Senten-

tiæ

tiæ huic consentanea est ea quam dixit Servator noster in casu ejus qui cæcus natus erat, cum interrogantibus discipulis an ipse peccasset, quod nasceretur cæcus, an parentes, respondit, Joh. 9. vers. 3. *Neque hic peccavit, neque parentes ejus; sed ut manifestarentur opera Dei in illo.* Quamquam autem dictum sit, Rom. 5. 12. *Mortem intrasse in hunc mundum per peccatum*, non sequitur quin Deus jure suo potuerit homines & morbis & morti obnoxios fecisse, etiamsi nunquam peccassent, quemadmodum cætera animalia mortalia fecit & morbosa, etiamsi peccare non possunt.

Obligationem obedientiæ DEO præstandæ procedere ab imbecillitate humana.

VII. Quod si jus regnandi habeat Deus ab omnipotentia sua, manifestum est, *obligationem* ad præstandam ipsi obedientiam, incumbere hominibus propter * imbecillitatem. *Obligatio* enim quæ ex pacto oritur, de qua dictum est capite secundo, hic ubi jus imperandi, nullo intercedente pacto, à natura oritur, locum habere non potest. Sunt autem *obligationis naturalis* duæ species; Una ubi libertas impedimentis corporeis tollitur; juxta quam cœlum & terram & creaturas omnes communibus suæ creationis legibus obedire dicimus. Altera ubi tollitur spe & metu; juxta quam, infirmior potentiori cui resiste-

re se posse desperat, non potest non obedire. A secundo hoc obligationis genere nascitur, hoc est, à metu, sive imbecillitatis propriæ [respectu divinæ potentiæ] conscientia, quod in Regno Dei naturali, ad obediendum Deo obligemur; dictante scilicet ratione, omnibus Dei potentiam & providentiam agnoscentibus *non esse calcitrandum contra stimulum.*

Annotatio. Propter imbecillitatem) *Si cui durum hoc videbitur, illum rogo ut tacitâ cogitatione considerare velit, si essent duo omnipotentes, uter utri obedire obligaretur. Confitebitur, credo, neutrum neutri obligari. Hoc si verum est, verum quoque est quod posui, homines ideo Deo subjectos esse, quia omnipotentes non sunt. Etenim Servator noster Paulum admonens [qui eo tempore Ecclesiæ hostis erat] ne contra stimulum calcitraret, obedientiam ab illo, eo nomine videbitur exegisse, quod ad resistendum satis virium non haberet.*

Leges Dei in regno naturali esse eas, quæ 2. & 3. cap. supra recitatæ sunt.

VIII. Quoniam *Verbum Dei* per naturam solam regnantis, aliud non supponitur præter rectam rationem; leges autem Regum ab eorum *Verbo* solo cognosci possunt, manifestum est, leges Dei per solam naturam regnantis, solas esse *leges naturales*; nempe illas quas cap. 2. & 3.

& 3. enumeravimus, & à rationis dictatis deduximus, *Humilitatem*, *Æquitatem*, *Justitiam*, *Misericordiam*, cæterasque *virtutes morales pacis* conciliatrices, quæ pertinent ad officia hominum erga se invicem; & illas quas ratio recta dictaverit præterea, circa honorem & cultum divinæ majestatis. Quæ sint illæ *leges naturales*, sive *virtutes morales*, non est opus repetere. Quos honores autem, & quem cultum divinum, id est, quas *leges sacras* eadem dictet *ratio naturalis*, videndum est.

Honor & cultus quid sit.

IX. HONOR, proprie loquendo, nihil aliud est quam opinio alienæ *potentiæ* conjunctæ cum *bonitate*. Et *honorare* aliquem, idem est quod magni æstimare. Et sic Honor non in *Honorato*, sed in *Honorante est*. *Honorem* autem in opinione situm consequuntur necessariò tres affectus: *Amor*, qui ad *Bonitatem*; *Spes* & *Timor*, qui ad *potentiam* referuntur. Ex his autem oriuntur actiones externæ, quibus potentes placari, & propitii fieri solent, & quæ sunt ipsius honoris effectus, ideoque & signa naturalia. Sed nomen *Honor* translatum est etiam ad effectus illos honoris externos; quo sensu, *Honorare* eum dicimur, de cujus potentia testamur, verbis vel factis, nos egregiè sentire; ut *Honor* idem sit quod *Cultus*. CULTUS autem est actus externus

Honoris interni signum. Et quos officiis placare si irati sint, vel utcunque propitios nobis reddere studemus, eos *colere* dicimur.

Cultum consistere vel in attributis, vel in actionibus.

X. Signa animi omnia, vel *verba* sunt vel *facta*; ideoque *Cultus omnis*, vel *verbis* vel *factis* constat. Utraque autem ad tria genera referuntur; quorum primum, *Laus* est sive *prædicatio bonitatis*; secundum *prædicatio potentiæ præsentis*, quod est *Magnificare*, μεγάλωσις; tertium *prædicatio felicitatis* sive *potentiæ in futurum* etiam securæ; quæ μακαρισμὸς dicitur. Honorum, inquam, unumquodque genus, non in *Verbis* modo, sed etiam in *Factis* spectari potest. *Verbis* autem *laudamus* celebramusque tunc, quando fit per propositionem, sive *dogmaticè*, hoc est, per *attributa*, sive *nomina*, quod *enunciativè* & *categoricè* laudare vel celebrare dici potest; ut cum dicimus illum quem honoramus esse *liberalem*, *fortem*, *sapientem*. *Factis* vero, quando fit *per consequens*, sive *per hypothesin*, ut *gratiarum actione*, quæ *bonitatem*; *obedientiâ*, quæ *potentiam*; *congratulatione*, quæ *felicitatem* supponit,

Et esse alium naturalem; alium Arbitrarium.

XI. Sive autem *verbis*, sive *factis*, aliquem celebrare velimus, inveniemus alia quæ honorem apud omnes significant, qualia sunt inter *attributa*, nomi-

na *virtutum* & *potentiarum* generalia; quæ in malam partem accipi non possunt. Ut *Bonus*, *Pulcher*, *Fortis*, *Justis*, &, similia. Inter *actiones* autem *Obedientia*, *Gratiarum actio*, *Preces*, aliaque ejus generis, quibus agnitio potentiæ & virtutis semper subintelligitur. Alia quæ honorem apud quosdam significant, apud alios vero contumeliam, vel neutrum; qualia sunt in *Attributis* nomina quæ ad virtutes vel vitia, honesta vel inhonesta, pro diversitate opinionem diversè referuntur; ut quod occiderit inimicum; quod fugerit; quod sit Philosophus; quod Orator, & similia, quæ apud alios in honore, aliis contemtui habentur: in *factis*, ea quæ dependent à consuetudine loci, vel præscriptis legum civilium; ut inter salutandum caput nudare, calceos deponere, corpus inclinare, stantem, prostratum; vel genibus innixum aliquid petere, ceremoniarum formulæ, & similia. *Cultus* autem ille qui apud omnes & semper honorificus est, *naturalis*, alter vero qui loca & mores sequitur, *arbitrarius* dici potest.

Alium jussum, alium spontaneum.

XII. Porrò *Cultus* esse potest *imperatus*; scilicet jussu ejus qui colitur; & potest esse *spontaneus*, nimirum talis qualis videbitur colenti, si *imperatus*, actiones quæ adhibentur, non significant hono-

honorem ut *tales*, ſed ut *imperatæ*: ſignificant enim *obedientiam* immediatè, obedientia *potentiam*, ita ut *cultus imperatus* conſiſtat obedientiâ; *ſpontaneus* ſolâ naturâ actionum ſit honorificus; quæ ſi honoris ſignificativæ ſint apud ſpectantes, *cultus*, aliter *contumelia* eſt. Rurſus *cultus* vel *publicus*; vel *privatus* eſſe poteſt. *Publicus* autem *ſpontaneus* eſſe reſpectu colentium ſingulorum non poteſt; reſpectu civitatis poteſt. Cum enim quod ſpontaneè fit, arbitrio fiat facientis, non eſſet cultus unus qui exhiberetur, ſed tot cultus quot colentes, niſi unius imperio arbitria omnium uterentur. *Privatus* autem *ſpontaneus* eſſe poteſt, ſi exhibeatur ſecretò quod enim palam fit, vel legibus, vel verecundiâ coercitum eſt, quod naturæ *ſpontanei* adverſatur.

Quid ſit cultus finis ſeu ſcopus. XIII. Ut autem quis ſit *colendi* alios *ſcopus* & *finis* cognoſcatur, conſideranda cauſa eſt, quare homines cultu gaudeant. Sumendum autem eſt, quod alias oſtendimus, *Gaudium* in eo ſitum eſſe quod quis virtutem, vim, ſcientiam, formam, amicos, divitias, aut quamcunque aliam *potentiam* ſuam, vel tanquam ſuam, contempletur, neque aliud eſſe præter *Gloriam*, ſeu triumphum animi putantis ſe honorari, hoc eſt, amari, & timeri, hoc eſt; ſervitia

vitia & auxilia hominum præstò habere. Quoniam vero homines, quem honorari, id est, pro potente haberi, ab aliis vident, potentem esse credunt, contingit honorem cultu propagari; & potentiæ existimatione, potentiam acquiri veram. *Finis* ergo ejus qui se coli vel jubet, vel patitur, is est, ut quam-plurimos eo modo sibi vel amore vel metu obedientes reddat.

Quænam sint leges naturales circa DEI attributa.

XIV. Ut sciamus autem, quem *cultum* Dei assignet *ratio naturalis*, incipiamus ab *attributis*. Ubi inprimis manifestum est, attribuendam ei esse *existentiam*. Voluntas enim honorandi eum, quem non putamus esse, nulla esse potest. Deinde Philosophos qui ipsum mundum, vel mundi animam (id est partem) dixerunt esse Deum, indigne de Deo loquutos esse, non enim quicquam ei attribuunt, sed omnino esse negant: nam per nomen illud, *Deus*, intelligitur *mundi causa*; dicentes autem *mundum esse Deum*, dicunt *nullam esse ejus causam*, hoc est, *Deum non esse*. Similiter eos qui mundum non creatum, sed æternum esse asserunt, quoniam æterni causa esse non potest, *causam mundi esse*, id est, *Deum esse* negare. Indigne item de Deo sentire, qui otium ipsi attribuentes, mundi generisque humani regimen eidem auferunt. Nam ut omnipoten-

potentem esse fateantur, si tamen inferiora hæc non curet, locum habet apud eos tritum illud, *quod supra nos; nihil ad nos*, cumque non sit, propter quod eum ament, aut timeant, illis certe est tanquam non exsisteret. Præterea in *attributis* quæ significant *magnitudinem* & *potentiam*; ea quæ finitum, seu determinatum aliquod significant, minime signa esse animi honorantis; non enim Deum dignè honoramus, si minus ei *potentia* aut *magnitudinis* attribuimus quàm possumus. Finitum autem omne minus est quam possumus; finito enim majus semper assignari & attribui facillimè potest. Non igitur Deo tribuetur *figura*, omnis enim *figura finita*; neque dicetur concipi, sive comprehendi imaginatione, vel quacunque facultate animæ nostræ; quicquid enim concipimus, *finitum* est. Et quamquam vox hæc *infinitum* significet conceptum animi, non tamen sequitur conceptum nobis aliquem esse *rei infinitæ*: quando enim dicimus aliquid esse *infinitum*, non aliquid in re significamus, sed impotentiam in animo nostro; tanquam si diceremus nescire nos, an & ubi teterminetur. Neque dici de Deo honorifice, quod *idea* *ejus* animo nostro insit, *idea* enim conceptus noster est, conceptus autem nisi *finiti* non est. Neque, quod habeat *par-*

tes, aut quod sit *totum* aliquid, quæ attributa quoque *finitorum* sunt. Neque quod in *loco* aliquo sit, *in loco* enim non est, nisi quod undiquaque *fines* & terminos habeat magnitudinis, neque quod *moveatur* aut *quiescat*, utrumque enim supponit *esse in loco*. Neque plures esse Deos, quia nec plura infinita. Porrò citra *attributa felicitatis*, indigna Deo ea esse quæ significant *dolorem* (nisi intelligantur, non pro affectu, sed per metonymiam pro effectu) qualia sunt *pœnitentia, ira, misericordia*: vel *egestatem*, ut *appetitus*, *spes*, *concupiscentia*: & *amor* ille, qui & *cupido* dicitur; signa enim *indigentiæ* sunt, cum intelligi non possit, ut quis *appetat*, *speret*, *cupiatve*, nisi a quibus *caret*, *indigetque*, *vel facultatem passivam*; *pati* enim potentiæ limitatæ est, & quæ dependet ab alio. Quando igitur attribuimus Deo *voluntatem*, non est intelligenda similis nostræ; qui *appetitus rationalis* dicitur. Deus enim si *appetat*, *indiget*; quod contumelia est dicere; sed supponendum est aliquid analogum quod concipere non possumus. Similiter quando attribuimus ei *visionem* & cæteros *sensuum actus*, vel *scientiam* & *intellectum*, quæ in nobis nihil aliud sunt, quam suscitatus à rebus externis organa prementibus animi tumultus, non est putandum aliquid tale

acci-

accidere Deo; signum enim est potentiæ ab alio *dependentis*, id quod non est beatisſimum. Illum igitur qui nolit attribuere Deo alia nomina, quam jubet ratio, oportet uti nominibus, quæ vel negativa sunt; *ut infinitus*, *æternus*, *incomprehensibilis*, vel superlativa, ut *optimus*, *maximus*, *fortisſimus*, &c. vel indefinita, *ut bonus*, *justus*, *fortis*, *creator*, *rex*, & similia; eo sensu, ut non velimus, quid sit, dicere, (quod esset cum limitibus nostræ phantasiæ circumscribere;) sed propriam admirationem, & obedientiam confiteri, quod humilitatis est, & proprium animi honorantis, quantum potest. Unicum enim ratio dictat *naturæ* significativum DEI nomen, *exsistens*, sive simpliciter, *quod est*, unumque *relationis* ad nos, nempe *Deus*, quo continetur & *Rex*, & *Dominus*, & *Pater*.

Quænam sint actiones quibus cultus exhibetur naturaliter.

XV. Circa *actiones externas* quibus Deus colendus est (quemadmodum & circa *attributa*) generalisſimum rationis præceptum est, ut sint signa animi honorantis; sub quo continentur, Primò, *preces*. *Qui fingit sacros auro vel marmore vultus, Non facit ille Deos; qui rogat, ille facit.* Sunt enim *preces* signa spei; spes vero *potentiæ* & *bonitatis* divinæ agnitio est.

Secundo, *Gratiarum actio*, quæ ejusdem

dem affectus signum est, nisi quod beneficium *antecedant preces*, *gratiæ consequantur*.

Tertio, *Dona*, id est, *oblationes* & *sacrificia* sunt enim *Gratiarum actiones*.

Quarto, *Non jurare per alium*. Est enim juramentum hominis contra se ipsum, si fallat; iræ imprecatio ejus, qui & scire, utrum fefellerit, necne, & punire quamvis potentem potest. Id quod solius Dei est. Siquidem enim Homo aliquis esset, cui neque abscondi subditorum suorum *malitia*, neque resistere potentia humana posset, sufficeret fides data, sine juramento; quæ violata posset ab Homine vindicari; neque igitur juramento esset opus.

Quinto, *De DEO considerate loqui*. Signum enim *Timoris* est; Timor autem *Potentiæ* confessio est. Sequitur ex præcepto hoc: *non esse utendum Dei nomine temere, aut frustrà*; utrumque enim inconsideratum est. *Non esse jurandum ubi non est opus*; est enim frustra. Opus autem non est; nisi inter civitates, ad vitandum, vel tollendum certamen per vim, quod oriri necesse est, ut promissis fides deest, vel in civitate ad judiciorum certitudinem. Item *non esse disputandum de divina natura*. Suppositum enim est, in *regno Dei naturali solâ ratione omnia inquiri*, hoc est, ex principiis scien-

scientiæ naturalis. His autem tantum abest, ut sciamus naturam Dei, ut ne quidem nostri corporis, aut cujusque creaturæ proprietatis satis assequi possimus. Ex hujusmodi igitur disputationibus nihil provenit, præterquam quod ad modulum conceptionum nostrarum nomina divinæ majestati temere imponamus. Sequitur quoque (quod attinet ad jus Regni Dei) inconsideratam & temerariam loquutionem esse eorum qui dicunt, *Hoc* vel *illud non consistere cum justitiâ divinâ.* Nam & homines contumeliæ ducunt si filii sui jus eorum disputent, aut justitiam aliter quam imperatis suis metiantur.

Sextò, in *Precibus*, *Gratiarum actionibus*, *Sacrificiisque quidquid exhibetur, oportere esse in suo genere optimum, & honoris significativum;* nimirum *orationem* esse non subitam, aut levem, aut plebeiam, sed pulchram & bene compositam. Nam etsi absurdum erat, quod Ethnici Deum sub imagine colerent, non tamen à ratione alienum erat, quod carminibus, & musicâ in sacris uterentur. Item *Victimas pulchras, & Donaria magnifica,* & quæ aguntur, vel submissionis vel gratitudinis significativa, vel beneficiorum acceptorum memorativa esse; proficiscuntur enim hæc omnia à studio honorandi.

Septi-

Septimò, *Deum non ſolum ſecretò, ſed palam & publice in conſpectu hominum coli oportere.* Etenim cultus eo maxime placet, ut dictum eſt ſuprà, articulo 13. quod gignat honorem in aliis. Niſi ergo alii videant, quod in cultu gratisſimum eſt, perit. Poſtremò, ſummo conatu *obſervandas eſſe leges naturales.* Etenim Domini imperium parvi pendere, ſuperat omnes alias contumelias; ſicut & è contrario, omnibus ſacrificiis acceptior eſt obedientia. Atque hæ ſunt legem naturalium circa cultum Dei præcipuæ, earum (inquam) quas dictat ratio hominibus ſingulis. Totis autem civitatibus, quarum unaquæque una eſt Perſona, eadem Ratio naturalis præterea imperat *Cultus Publici uniformitatem.* Nam quæ actiones fiunt à ſingulis ſecundum rationem privatam, eæ civitatis actiones non ſunt, neque ergo civitatis cultus, quod autem fit à civitate, fieri intelligitur ejus, vel eorum qui ſummum habent imperium, ideoque conſenſu civium ſimul omnium, id eſt, *uniformiter.*

In regno Deo naturali, civitatem poſſe cultum Dei inſtituere arbitrio ſuo

XVI. *Leges naturales* circa cultum divinum, quæ præcedente articulo numerantur, ſigna honoris naturalia tantum exhiberi præcipiunt. Conſiderandum autem eſt, duo eſſe genera ſignorum; alterum *Naturalium*, alterum *Pactitiorum*, ſive ex conſtituto expreſ-

ſo,

so, vel tacito. Quoniam jam in omni linguâ, *Nominum* sive *Appellationum* usus ex constituto oritur, etiam ex constituto poterit mutari. Quod enim dependet & vim suam derivat à voluntate hominum, eorundem consentientium voluntate mutari, vel aboleri potest. *Nomina* ergo quæ ex constituto hominum obtinuerunt Deo *attribui*, eorundem constituto cessare possunt: quod autem constituto hominum potest fieri, id constituere civitati licet. Jure ergo civitas (hoc est ii, qui totius civitatis potestatem habent) quæ *nomina* sive *appellationes* Deo *honorificæ* sint, quæ non sint, hoc est, quæ doctrinæ de natura & operationibus Dei publicè tenendæ, vel profitendæ sunt, judicabit. Actiones autem significant non ex constituto hominum, sed naturaliter, sicut effectus sunt signa suarum caussarum; quarum quædam semper signa sunt contemtus eorum, coram quibus fiunt, nimirum quibus ostentatur corporis immunditics, & quæcunque pudet facere coram iis quos reveremur. Aliæ semper signa sunt honoris, ut, accedere, & alloqui decenter, & humiliter, cedere de via, vel de alio quocunque commodo. Nihil in his mutare civitas potest. Sed infinitæ aliæ sunt, quæ, quod attinet ad honorem aut contumeliam,

adiaphoræ ſunt; eæ verò in ſigna honoris à civitate & inſtitui poſſunt, & inſtitutæ revera honorificæ ſunt. Ex quo intelligi poteſt, civitati obediendum eſſe, quicquid juſſerit pro ſigno honorandi Deum, id eſt, pro cultu uſurpari, modo id in ſignum honoris inſtitui posſit; quia honoris ſignum eſt, quod juſſu civitatis pro tali uſurpatur.

XVII. Regnante Deo per ſolam naturam, quæ ſint leges ejus, tam ſacræ quam ſeculares, diximus jam. Quoniam autem nemo eſt, quin falli ratiocinando posſit, contingatque circa plerasque actiones, homines diſcordi ſententiâ eſſe, quæri ulterius poteſt, quemnam, *rectæ rationis*, hoc eſt, legum ſuarum *interpretem* Deus eſſe voluerit. Et de *legibus* quidem *ſecularibus*, id eſt, de iis, quæ pertinent ad juſtitiam, & mores hominum verſus homines, ex antè dictis de civitatis conſtitutione, rationi conſentaneum eſſe demonſtravimus, *judicia* omnia eſſe penes civitatem; *judicia* autem nihil aliud eſſe, quam legum interpretationes: & per conſequens *legum interpretes* ubique eſſe civitates, hoc eſt, eos qui civitatum habent imperium ſummum. De *legibus* autem *ſacris* conſiderandum eſt, quod ſupra cap. 5. artic. 13. demonſtravimus, ſingulos cives tantum juris in eum vel eos qui impe-

Regnante Deo per naturam ſolam, legum omnium interpretem eſſe civitatem, id eſt, eum hominem, vel curiam, quæ habet ſub Deo civitatis imperium ſummum.

rium habent civitatis, quantum transferre potuerunt, transtulisse. Potuerunt autem transferre jus decernendi de modo quo Deus honorandus sit, ergo & transtulerunt. Quod autem id potuerint, ex eo manifestum est, quod modus honorandi Deum ante constitutam civitatem ab uniuscujusque *ratione privatâ* petendus erat, unusquisque autem *rationem privatam*, *rationi totius civitatis* submittere potest. Præterea si singuli propriam rationem in colendo Deo sequerentur, in tanta diversitate colentium, alter alterius cultum in decorum, vel etiam impium judicaret; neque alter alteri Deum honorare videretur, non esset ergo *cultus*, ne is quidem qui maxime cum ratione congrueret, propterea quod natura *cultus* in eo consistit, ut sit *signum honoris interni*: signum autem non est nisi quo aliquid innotescit aliis, neque ergo signum honoris est, nisi quod aliis sic videtur. Rursus signum verum est, quod consensu hominum fit signum, ergo etiam honorificum est, quod consensu hominum, id est, jussu civitatis fit signum honoris non est ergo contra voluntatem Dei, per solam rationem declaratam, exhibere ipsi signa honoris quæ imperabit civitas. Possunt ergo cives jus decernendi de modo colendi Deum, in eum vel eos

trans-

transferre, qui civitatis habent imperium summum. Imò debent; alioquin enim, omnes absurdæ opiniones de natura Dei, ceremoniæque omnes ridiculæ, quæ apud ullas gentes exstitere, in eadem simul civitate conspicerentur; ex quo contingeret unicuique credere, cæteros omnes Deum contumeliâ afficere. Itaque de nemine rectè dici posset, quod Deum coleret: nemo enim Deum colit, id est, honorat externe, nisi is qui ea facit, quibus aliis appareat honorare. Concludi itaque potest, *legum naturalium*, tam *sacrarum*, quam *secularium*, regnante Deo per solam naturam, *interpretationem*, dependere ab autoritate civitatis, hoc est, ejus hominis, vel curiæ, cui concessum est summum civitatis imperium; & Deum, quicquid imperat, per ejus vocem imperare. Et, è converso, quod ab iis imperatur & circa modum honorandi Deum, & circa secularia, imperari à Deo.

XVIII. In contrarium autem interrogare quis poterit, Primo, an non sequatur, obediendum civitati esse, si directè imperat, Deum contumelia afficere, vel prohibeat colere? Dico, non sequi, neque esse obediendum, nam contumeliâ afficere, aut non omnino colere, à nemine intelligi potest pro *Dubitationes quædam sublata.* 1.

modo colendi: neque etiam habuit quisquam ante civitatem constitutam, eorum, qui Deum regnare agnoverunt, jus negandi honorem ipsi inde debitum: neque ergo jus talia imperandi in civitatem transferre potuit. Deinde, si quæratur, an obediendum civitati sit, si imperet aliquid dici, vel fieri, quod non est directè in Dei contumeliam, sed ex quo per ratiocinationem consequentiæ contumeliosæ possunt derivari; veluti si imperetur Deum colere sub imagine, coram iis, qui id fieri honorificum esse putant? Certè faciendum (*) est. Cultus enim instituitur in signum honoris: sic autem colere, signum honoris est, & honorem Dei propagat apud eos quibus pro signo habetur. Vel si imperetur Deo nomen attribuere; quod non intelligimus quid significet, aut quomodo cum hoc ipso nomine, *DEO*, cohæreat; id quoque faciendum est; quia quæ facimus honoris causâ, nec intelligimus aliter se habere, si pro signis honoris accipiuntur, signa honoris sunt, ideòque, si ea facere recusamus, recusamus Dei honorem propagare. Idem sentiendum est de omnibus *attributis* & *actionibus* circa cultum Dei mere rationalem, quæ cadere in controversiam, vel disputari possunt. Quamquam enim hujusmodi imperata possunt esse interdum

dum contra rectam rationem, ideoque peccata in iis qui imperant, non tamen sunt contra rectam rationem, neque peccata *in* subditis, quorum in rebus controversis recta ratio est ea quæ submittitur rationi civitatis. Postremò, si is homo vel curia cui commissa est summa potestas civitatis, jubeat se coli *attributis* & *actionibus* illis, quibus colendus est Deus, quæri potest an obediendum sit. Multa sunt quæ & Deo & hominibus communiter attribui possunt; nam & hominibus *laudari*, & *magnificari* possunt; multæque actiones, quibus & Deus & homines coli possunt. Sed *attributorum* & *actionum* significationes tantum spectandæ sunt. *Attributis* ergo quibus significamus sentire nos, hominem aliquem ita imperium habere, ut à Deo non dependeat; vel esse immortalem, vel potentiæ infinitæ, & similibus, quamquam jubeant Reges, abstinendum est; sicut & *actionibus* idem significantibus, ut precari absentem rogare ea quæ solus Deus dare potest, ut pluvias, & serenitatem; offerre ei quæ solus Deus accipere potest, ut holocausta; vel cultum exhibere, quo major exhiberi potest, ut sacrificium. Hæc enim eo tendunt, ne Deus regnare existimetur, contra id quod ab initio supponitur. Cæterum genuflexio, prostratio, vel alius

quicunque actus corporis adhiberi licitè potest, etiam in cultu civili: possunt enim significare agnitionem potestatis civilis tantum. Cultus enim divinus à civili, non motu, situ, habitu, aut gestu corporis distinguitur, sed sententiæ de eo qui colitur declaratione; ut si prosternamus nos ante aliquem animo declarandi eo signo quod habemus eum pro Deo, cultus divinus est: si idem facimus in signum agnitionis imperii civilis, cultus civilis est. Neque distinguitur *cultus divinus* à *civili* per ullam actionem quæ intelligi solita est sub nominibus λατρεία & δουλεία, quorum prius servorum *officium*, posterius *sortem* denotans, nomina sunt ejusdem numero actionis.

Annotatio. Certè faciendum est.) *Diximus capitis præsentis articulo 14. qui Deo terminos attribuunt, facere eos contra legem de cultu Dei naturalem. Jam qui Deum colunt sub imagine, terminos illi statuunt, faciunt ergo quod faciendum non est, & locus hic priori videtur esse contrarius. Sciendum igitur est primo, non illos qui imperio coacti sic colunt, Deo terminos assignare; sed qui imperant, nam qui inviti colunt, revera colunt, sed eo in loco stant vel procumbunt in quo loco stare vel procumbere à legitimo imperante jussi sunt.*

Secun-

Secundo, faciendum esse dico, non semper & ubique, sed supposito nullum aliam esse colendi Deum regulam præter dictamina humanæ rationis; nam tunc voluntas civitatis pro ratione est. At in Regno Dei per Pactum, sive antiquum sive novum, ubi expresse prohibetur Idololatria, etsi civitas sic colere jubeat, tamen faciendum non est. Quæ si consideraverit, qui repugnantiam putavit esse aliquam inter articulum hunc & decimum quartum, ita putare desinet.

XIX. Ex iis quæ dicta sunt, colligitur, Regnante Deo per solam rationem naturalem, peccare subditos primò, si violant leges morales illas, quæ explicatæ sunt cap. 2. & 3. Secundo, si violant leges sive mandata civitatis in iis rebus quæ pertinent ad justitiam. Tertio, si non colant Deum κατὰ τὰ νόμιμα. Quarto, si non confiteantur coram hominibus verbis & factis, unum esse Deum Optimum, Maximum, Beatissimum, totius mundi, mundanorumque Regum Regem supremum: Hoc est, si Deum non colunt. Quartum hoc peccatum in Regno Dei naturali, per ea quæ dicta sunt capite præcedente, articulo 2. *læsæ divinæ Majestatis crimen* est. Est enim negatio divinæ potestatis, sive *Atheismus*. Procedunt

dunt enim Peccata hic similiter ac si supponeremus aliquem hominem esse supremum Regem, qui absens regnaret per Proregem, contra quem peccarent quidem illi, qui Proregi non obedirent in omnibus, excepto si regnum sibi ipsi arrogaret, vel alii tradere voluerit, illi verò qui ita absolutè eidem obedirent, ut illud non exciperent, Rei majestatis dicerentur.

Caput XVI.

De Regno Dei per pactum vetus.

I. *Veram religionem* [*superstitione exteras nationes occupante*] *instituit Deus per* Abrahamum. II. *Pacto inter* Deum *&* Adamum, *prohibita est disputatio de mandatis superiorum.* III. *Pacti inter Deum &* Abrahamum *formula.* IV. *In pacto illo continetur agnitio non simpliciter, sed ejus qui apparuit* Abrahamo. V. *Leges quibus* Abrahamus *tenebatur, aliæ non erant præter leges* naturæ, *& legem Circumcisionis.* VI. Abrahamus verbi Dei, *&* legum omnium *apud suos* interpres *erat.* VII. *Subditi* Abrahami *peccare non potuerunt ipsi obediendo.* VIII. *Pactum* Dei *cum* populo Hebræo *ad montem* Sinai. IX. *Inde regimen Dei nomen* Regni *sortitum est.* X. *Quænam leges Judæis à Deo impositæ sint.* XI. *Quid sit, & quomodo cognoscendum* Verbum Dei. XII. *Quodnam fuerit* Verbum Dei scriptum *apud Judæos.* XIII. Potestatem interpretandi Verbum Dei,

Dei, & summam potestatem civilem *conjunctas fuisse in* Mose, *dum viveret.* XIV. *Easdem conjunctas fuisse in* summo Sacerdote, *vivente Josua.* XV. *Easdem conjunctas fuisse in* summis Sacerdotibus *usq; ad* Saulem Regem. XVI. *Easdem conjunctas fuisse in* Regibus *usq; ad captivitatem.* XVII. *Easdem fuisse in* Sacerdotibus *post captivitatem.* XVIII. *Apud* Judæos, *negatio providentiæ divinæ, & Idololatria, sola erant crimina* læsæ Majestatis divinæ; *in cæteris omnibus, Principibus suis parere debebant.*

Veram religionem [superstitione cæteras nationes occupante] instituit Deus per Abrahamum.

I. HAbet hoc humanum Genus, ab imbecillitatis propriæ conscientiâ, & admiratione eventuum naturalium, ut plerique credant esse omnium rerum visibilium, Opificem invisibilem Deum; quem etiam metuunt sentientes non esse sibi satis tutelæ in se ipsis. Cæterum, ut eum rectè colerent imperfectus usus rationis, & affectuum vehementia obstitere. Metus autem invisibilium, quando à recta ratione separatur, superstitio est. Hominibus itaque sine speciali Dei auxilio, utrumque scopulum effugere *Atheismum* & *superstitionem*, penè erat impossibile, hæc enim à metu sine recta ratione, ille à *rationis opinione* sine metu proficiscitur. Maximam itaque partem hominum facile occupavit *Idololatria;* & coluerunt Deum omnes pene

Gentes sub *imaginibus* & *figuris* rerum finitarum, spectraque sive phantasmata, forte ex metu dæmonia appellantes, coluere. Placuit autem divinæ majestati (ut in Historia sacra scriptum legimus) ex genere humano unum per quam ad verum sui cultum homines perduceret, evocare *Abrahamum*; illi se supernaturaliter revelare; & cum illo atque illius semine celeberrimum illud inire Pactum, quod appellatur *Pactum*, & *Fœdus*, & *Testamentum Antiquum*. Is igitur Religionis veræ caput est; is *Post diluvium unum esse Deum Creatorem Universi primus docuit*. Et ab eo *Regnum DEI per Pacta* initium sumit. Joseph. Antiq. Jud. lib. 1. cap. 7:

Pacto inter Deum & Adamum, prohibita est disputatio de mandatis superiorum.

II. Initio mundi regnavit quidem Deus, non solum naturaliter, sed etiam per *pactum*, super *Adamum* & *Evam*; ut videatur nullam voluisse obedientiam præstari sibi, præter illam quam dictaret ratio naturalis, nisi *per pactum*, id est, ex ipsorum hominum consensu. Quoniam autem *pactum* hoc statim irritum factum est, neque unquam post renovatum, non est inde *Regni* Dei (de quo hoc loco agimus) deducenda origo. Hoc tamen obiter notandum, præcepto illo de non comedendo de arbore *scientiæ boni & mali*, (*sive judicatio de Bono & Malo* prohibita sit, sive esus

fructus

fructus alicujus arborei) Deum postulasse præceptis suis obedientiam simplicissimam, sine disputatione, an *Bonum* vel *Malum* esset quod præciperetur; fructus enim arboris, si mandatum absit, nihil habet in natura sua, quo esus ejus moraliter *malus*, hoc est, *peccatum* esse possit.

III. Pactum autem inter *Deum & Abrahamum* hac formula initum est. Genes. 17. vers. 7. 8. *Statuam pactum meum inter me & te, & inter semen tuum post te in generationibus suis fœdere sempiterno, ut sim Deus tuus & seminis tui post te in sempiternum. Daboque tibi & semini tuo terrarum peregrinationis tuæ, omnem terram Chanaan in possessionem æternam.* Quo verò *Abrahamus* & semen ejus memoriam fœderis hujus conservare posset, necessaria erat signi institutio. Adjecta ergo est pacto *Circumcisio*, sed tamen ut signum tantum, vers. 10. *Hoc est pactum meum quod observabis inter me & te, & semen tuum post te: Circumcidetur ex vobis omne masculinum, & circumcidentis carnem præputii vestri, ut sit in signum Fœderis inter me & vos.* Pactum ergo est, ut *Abrahamus* agnoscat, *Deum* esse Deum ipsius & seminis ejus, hoc est, illi submittat se regendum; & ut Deus det *Abrahamo* hæreditatem terræ illius in qua tunc ha-

Pacti inter Deum & Abraham formula.

bitabat, sed ut peregrinus; utque *Abrahamus* in signum memoriale hujus pacti curaret se & semen ejus masculinum *circumcidi*.

In Pacto illo continetur agnitio Dei, non simpliciter, sed ejus, qui apparuit Abrahamo.

IV. Cum vero *Abrahamus* etiam ante pactum Deum agnovisset mundi creatorem & regem, (neque enim de *exsistentia*, neque de *Providentia* DEI unquam dubitavit:) quomodo superfluum non erat, quod obedientiam sibi naturâ debitam voluerit Deus pretio & per *contractum* acquirere, promittendo scilicet *Abrahamo* Regnum terræ *Chanaan*, hac lege, ut acciperet eum pro Deo suo, cum jure naturali id jam ante esset? Illis itaque verbis, *ut sim Deus tuus & seminis tui post te*, non intelligitur satisfieri huic *pacto* ab *Abrahamo*, sola agnitione potestatis, & dominii, quod Deus habet in homines naturaliter, hoc est, agnoscendo Deum indefinitè, quod *rationis naturalis* est, sed oportere eum agnoscere definite illum, qui dixerat ipsi, Genes. 12. v. 34. *Egredere de Terra tua*, &c. Genes. 13. vers. 14. *Leva oculos*, &c. Qui apparuit ei. Gen. 18. v. 1. sub specie trium virorum Cœlestium: & Genes. 15. vers. 1. per visionem: & vers. 3. per somnium, quod *Fidei est*. Qua specie apparuerit Deus *Abrahamo*, quali sono eum alloquutus sit, non explicatur; constat tamen, credidisse *Abrahamum*

hamum, vocem illam fuisse vocem Dei, & revelationem veram, & voluisse à suis coli illum, qui sic eum alloquutus erat, pro Deo universi creatore; fidemq; ejus in eo sitam fuisse, non quod crediderit *Deum esse*, aut in promissis *veracem esse*, id quod credunt omnes, sed quod non dubitaverit Deum fuisse illum, cujus vocem & promissa audierat. Et *Deum Abrahami* significare, non simpliciter *Deum*, sed *Deum illi apparentem*, quemadmodum cultus quem *Abrahamus* debebat Deo, eo nomine non erat cultus *rationis*, sed *religionis* & *fidei*; nec quem *ratio*, sed quem Deus *supernaturaliter* revelaverat.

Leges quibus Abrahamus tenebatur, aliæ non erant præter leges naturæ & legem circumcisionis.

V. Leges autem *Abrahamo* à Deo, vel ab *Abrahamo* familiæ suæ positas, tunc vel post, seculares, vel sacras, (excepto mandato de *circumcisione*, quod in ipso *Pacto* continetur) nullas legimus. Ex quo manifestum est, non fuisse alias leges, aut cultum quibus *Abrahamus* tenebatur; præter leges naturales, & cultum rationalem, & circumcisionem.

Abrahamus verbi Dei, & legum omnium, apud suos interpres erat.

VI. Erat autem *legum* omnium *interpres*, tam sacrarum, quam secularium, apud suos *Abrahamus*, non modo naturaliter, quatenus legibus uteretur naturalibus tantum, sed etiam ex ipsa pacti formula, quâ promittitur ab *Abrahamo*

obedientia, non pro se tantum, sed etiam pro semine suo. *Quod* frustra fuisset nisi filii ejus illius mandatis obedire tenerentur. Atque quod dicit Deus, Genes. 18. vers. 18. *Benedicendæ sunt in illo omnes nationes terræ: scio enim quod præcepturus sit filiis suis & domui suæ post se, ut custodiant viam Domini, & faciant judicium & justitiam*, quomodo intelligi potest, nisi filii & domus ejus teneri ad obedientiam illius mandatis præstandam supponerentur?

Subditi Abrahami peccare non potuerunt, ipsi obediendo.

VII. Sequitur hinc, subditos *Abrahami* ipsi obediendo peccare non potuisse, modo *Abrahamus* non imperasset *Dei existentiam* vel *Providentiam* negare, vel facere aliquid, quod esset expresse contra honorem Dei. In cæteris rebus omnibus *Verbum Dei* ex illius solius ore petendum erat, ut *legum omnium & verborum Dei interpretis*. Deus enim *Abrahami* quis fuerit & quomodo colendus, ab *Abrahamo* solo doceri poterant. Qui vero post *Abrahami* mortem subditi erant imperio *Isaaci* aut *Jacobi*, sine peccato per eandem rationem ipsis in omnibus paruere, quamdiu pro Deo & Rege suo agnoscerent & profiterentur *Deum Abrahami*. Prius enim *Deo* simpliciter se submiserant, quàm *Abrahamo*; priùs autem *Abrahamo*, quàm *Deo Abrahami*, & rursus prius

prius *Deo Abrahami*, quàm *Isaaco*. In subditis itaque *Abrahami*, unicum erat *crimen læsæ majestatis divinæ*, negare Deum; sed in posteris eorum, læsæ majestatis crimen hoc quoque erat, *negare Deum Abrahami*, hoc est, colere Deum aliter quàm ab *Abrahamo* est institutum, nimirum sub imaginibus (†) manu-factis, prout fecerunt cæteræ nationes, quæ propter eam causam appellabantur *Idolotatræ*. Atque hucusque subditi circa mandata principium suorum, quid faciendum & quid fugiendum erat, satis facile dignoscere potuerunt.

Annotatio.

Sub Imaginibus manu-factis) *Vide cap. 15. art. 14. ibi cultum talem irrationalem esse ostendimus. At si jussu civitatis fiat, cui verbum Dei scriptum non est cognitum neque receptum, cultum talem cap. 15. art. 18. ostendimus esse rationalem. Cæterum ubi Deus regnat per pactum, in quo, ne sic colant, expresse cavetur, ut per pactum Abrahami; ibi sibi injussu sive jussu civitatis fiat, male fit.*

Pactum Dei cum populo Hebræo ad montem Sinai.

VIII. Ut pergamus jam, ductum sequendo scripturæ sacræ, idem *Pactum* renovatum est, Gen. 26. vers. 3. 4. cum *Isaaco*. & Gen. 28. vers. 14. cum *Jacobo*; ubi Deus se appellat non simpliciter *Deum*, quem natura esse dictat; sed distinctè,

stinctè, *Deum Abrahami* & *Isaaci*: & post, idem *Pactum* renovaturus per *Mosen* cum toto populo *Israëlis*, Exod. 3. vers. 6. *Ego*, inquit, *sum Deus patris tui, Deus Abraham, Deus Isaac, & Deus Jacob.* Deinde cum populus ille constitisset in deserto prope montem *Sinai*, non modo liberrimus, sed etiam subjectionis humanæ propter memoriam recentem servitutis Ægyptiacæ inimicissimus, *Pactum* illud *antiquum* propositum est omnibus redintegrandum, hac formula, Exod. 19. vers. 5. *Si ergo audieritis vocem meam & custodieritis Pactum meum* (nimirum *Pactum* initum cum *Abrahamo*, *Isaaco*, & *Jacobo*) *eritis mihi in peculium ex cunctis populis, mea est enim omnis terra, & vos eritis mihi in Regnum Sacerdotale, & gens sancta.* Respondit autem omnis populus simul, vers. 8. *Cuncta quæ loquutus est Dominus, faciemus.*

Inde regimen Dei, nomen regni sortitum est.

IX. In hoc Fœdere animadvertenda est inter alia, appellatio *Regni* non ante usurpata. Quamquam enim Deus & per *naturam*, & per *Pactum* cum *Abrahamo* esset ipsorum Rex, debebant tamen ei obedientiam & cultum naturalem tantum, quatenus subditi ipsius; religiosum vero qualem instituit *Abrahamus*, quatenus subditi *Abrahami*, *Isaaci*, vel *Jacobi* suorum Principum natura-

turalium, ipsi enim *Verbum Dei* nullum acceperant præter illud naturale verbum rectæ rationis, neque *pactum* inter Deum & ipsos ullum intercesserat, nisi quatenus voluntates eorum includerentur in voluntate *Abrahami*, ut Principis sui. Jam verò per pactum initum ad montem *Sinai*, consensu habito singulorum, fit *Regnum Dei* super eos *institutivum*. Ab hoc tempore initium habet celeberrimum illud in scripturis sacris, & scriptis Theologorum *Regnum Dei:* atque hoc spectat, quod cum *Israëlitæ*, Regem exposcerent, dixit Deus *Samueli*, 1. Sam. 8. vers. 7. *Non te abjecerunt, sed me, ne regnum super eos.* & quod dixit *Samuel Israëlitis*, 1. Sam. 12. vers. 12. *Dixistis, Rex imperabit nobis, cum Dominus Deus vester regnaret in vobis*, & quod dicitur Jerem. 31. vers. 31. *Pactum, quod pepigi, &c. cum ego dominatus sum eorum*, atque etiam doctrina *Judæ Galilæi*; cujus mentio fit apud Joseph. Ant. Jud. lib. 18. cap. 2. his verbis: *Quartæ autem studium sapientiæ sectantium viæ primus autor fuit Judas Galilæus. Hi cætera cum Pharisæis consentiunt, nisi quod constantissimo libertatis amore flagrant, credentes solum Deum, Dominum habendum ac Principem, & facilius vel exquisitissima pœnarum genera laturi, una cum cognatis suis ac carissimis,*

ſimis, quam mortalem aliquem appellare Dominum.

Quænam leges Judæis à Deo impoſitæ ſint.

X. Jure regni per *Pactum* ſic conſtituto, videndum proximo loco eſt, quaſnam eis Deus propoſuerit *leges*. Eæ verò omnibus notæ ſunt, nimirum *Decalogus*, & illæ aliæ tam *judiciales*, quàm *ceremoniales*, quæ habentur à viceſimo capite *Exodi* uſque ad finem *Pentateuchi*, & obitum *Moſis*. *Legum* autem in univerſum per manum *Moſis* traditarum, aliæ ſunt quæ naturaliter obligant, ut quæ à *Deo*, quatenus *Deo naturæ*, latæ ſunt, & vim ſuam obtinuerunt etiam ante *Abrahamum*. Aliæ quæ obligant ex vi *pacti* initi cum *Abrahamo*, ut pote latæ à *Deo*, quatenus *Deo Abrahami*, quæ vim ſuam habuerunt ante *Moſen*, propter *Pactum* illud prius. Aliæ verò obligant ex *pacto* illo ſolo quod poſtremum, initum eſt cum ipſo populo, utpote latæ à *Deo* quatenus *Rege peculiari Iſraelitarum*. Primi generis ſunt omnia præcepta *Decalogi* quæ pertinent ad mores, qualia ſunt, *Parentes honorabis; non occides; non mœchaberis; non furaberis; non dices falſum teſtimonium; non concupiſces*. Sunt enim leges naturales. Præterea præceptum *de non aſſumendo Dei nomine in vanum;* eſt enim pars cultus naturalis, ut oſtenſum eſt capite præcedente, articulo 15. Item ſecun-

cundum, *de non adorando per imaginem à ſe ipſis factam*; eſt enim & hoc religionis naturalis, ut eodem articulo oſtenditur. Secundi generis eſt præceptum *Decalogi* primum, *de non habendis diis* alienis; in eo enim conſiſtit eſſentia *pacti Abrahami*, per qnod Deus nihil aliud exigit, quam ut ipſe Deus ipſius eſſet & ſeminis ejus. Item præceptum *de ſanctificando ſabbatho*. Eſt enim inſtituta ſeptimi diei ſanctificatio in memoriam creationis Hexemeræ, ut apparet ex his verbis, Exod. 31. v. 17. *Pactum eſt* ſubauditur *(ſabbatum) ſempiternum inter me & filios Iſrael, ſignumque perpetuum: ſex enim diebus fecit Dominus cœlum & terram, & in ſeptimo die ab opere ceſſavit.* Tertii generis ſunt leges *politicæ, judiciales, ceremonialesque*, quæ ſpectabant ad *Judæos* ſolos. Primi & ſecundi generis *leges* in *tabulis lapideis* ſcriptæ, nempe *Decalogus*, in ipſa *Arca* conſervabantur; cæteræ ſcriptæ in totius legis *volumine* reponebantur in *arcæ latere*. Deut. 3. verſ. 26. hæ enim retenta fide *Abrahami* poterant mutari, illæ non poterant.

XI. *Leges* Dei omnes ſunt *Verbum Dei*, ſed non è converſo omne *Verbum Dei* eſt *lex*. *Ego ſum Dominus Deus tuus qui eduxit te de terra Ægypti*, Verbum Dei eſt, lex non eſt. Neque omne

Quid ſit, & quomodo cognoſcendum Verbum Dei.

id

id quod ad *Verbum Dei* declarandum; una cum ipſo enunciatur, aut ſcribitur, ſtatim *Verbum Dei* eſt. Nam, hæc *dicit Dominus*, non eſt Domino vox, ſed præconis, ſive Prophetæ. Id omne & ſolum Verbum Dei eſt, quod Deum loquutum eſſe pronunciavit Propheta verus. Scripta autem Prophetarum comprehendentia tam quæ Deus, quam quæ ipſe Propheta dicit, ideo Verbum Dei appellantur; quia Verbum Dei continent. Quoniam autem *Verbum Dei* id omne & ſolum eſt; quod pro tali exhibetur à vero Propheta; ſciri quid ſit *Verbum Dei*, antè non poteſt, quam cognoſcatur quis ſit Propheta verus; nec *Verbo Dei* credi, quam credatur Prophetæ. *Moſi* à populo *Iſraëlitico* creditum eſt propter duas res: *miracula*, & *fidem*, utcunque enim magna & evidentisſima miracula operatus fuerat, non tamen ei credidiſſent, ſaltem non credendum erat, ſi ad alium cultum eos ex *Ægypto* evocaſſet, quam ad cultum Dei *Abrahami*, *Iſaaci*, & *Jacobi*; patrum ſuorum. Fuiſſet enim contra *Pactum* ab illis cum Deo initum. Similiter duæ res ſunt, nimirum *prædictio futurorum ſupernaturalis*; quod eſt ingens miraculum, & *fides in Deum Abrahami liberatorem eorum ex Ægypto*, quas Deus omnibus *Judæis* pro notis veri Prophetæ haben-

bendas proposuit. Cui alterutra harum deest, is propheta verus non est, nec pro verbo Dei habendum est, quod pro tali obtendit. Si desiit fides, reprobatur his verbis: Deut. 13. vers. 1, 2, 3, 4, 5. *Si surrexerit in medio tui Propheta, aut qui somnium vidisse se dicat, & prædixerit signum atque portentum, & evenerit quod loquutus est, & dixerit tibi: eamus, & sequamur Deos alienos, &c. Propheta ille, aut fictor somniorum interficietur.* Si prædictio eventuum desit, rejicitur his verbis; Deut. 18. vers. 21. 22. *Quod si tacita cogitatione responderis, quomodo possum intelligere, quod Verbum Dominus non est loquutus? Hoc habebis signum. Quod in nomine* Domini *Propheta ille prædixerit, & non evenerit, hoc Dominus non est loquutus, sed per tumorem animi sui Propheta confinxit.* Jam quod *Verbum Dei* sit id quod per verum Prophetam pro tali enunciatur, & quod verus Propheta apud Judæos fuerit, cujus fides vera erat, & cujus prædictionibus eventus respondebant, extra controversiam est. Sed quid sit sequi Deos alienos, & utrum eventus, qui prædictionibus respondere affirmantur, eis verè respondeant, necne multas controversias pati potest, præsertim in prædictionibus quæ obscuré atque ænigmaticè eventum præsignificant, quales sunt prædictiones propheta-

rum

rum ferè omnium, ut qui non palam, sicut Moses, sed *per ænigmata & figuras Dominum vident.* Num. 12. vers. 8. De his autem judicari aliter non potest, quam per *Rationem naturalem*, pependet enim judicatio illa ex interpretatione Prophetæ & comparatione ejusdem cum eventu.

Quodnam fuerit verbum Dei *scriptum.*

XII. Pro *Verbo* Dei *scripto* habebant *Judæi* librum legis totius, qui appellabatur D*euteronomium*, usque autem ad captivivatem, quantum ex Historia sacra colligi potest, illum solum, nam liber hic traditus est ab ipso *Mose* Sacerdotibus asservandus & reponendus in latere Arcæ Fœderis, & à Regibus describendus, Deut. 3. vers. 9. 26. idemque longo post tempore autoritate Regis *Josiæ* pro *Verbo* Dei recognitus; 2. Reg. 23. vers. 1. Cæteri verò libri Testamenti veteris quando fuerint in canonem primum recepti, non apparet. Quod autem attinet ad Prophetas, *Isaiam* & cæteros, cum prædicerent non nisi ea, quæ vel in captivitate, vel post captivitatem futura erant, eorum scripta non potuerunt pro Propheticis illico haberi, propter legem supra citatam ex Deut. 18. vers. 21. 22. quâ jubebantur *Israëlitæ*, ne pro Propheta haberent, nisi eum cujus prædictionibus eventus responderent. Atque hinc forte est, quod *Judæi*, quos interfecerunt,

cerunt, cum prophetarent, eorum scripta post, propter eventum prædictionum, pro Prophetis, hoc est pro verbo Dei habuerunt.

XIII. Cognito, quæ fuerint sub *Pacto vetere leges*, & quod *Verbum Divinum* ab initio receptum; considerandum deinceps est, penes quem, vel quos, de scriptis Prophetarum post surgentium, an recipienda essent pro *Verbo* Dei, id est, an eventus prædictionibus responderent, necne, judicandi, & apud quem, vel quos *leges jam receptas & Verbum* Dei *scriptum interpretandi* residerent autoritas; id quod per singula tempora, & mutationes Reipublicæ Israeliticæ investigandum est.

Potestatem interpretandi Verbum Dei, *& summam potestatem civilem conjunctas fuisse in Mose dum viveret*

Manifestum autem est, potestatem hanc, vivente *Mose*, totam fuisse penes ipsum. Nam si ipse *interpres legum & Verbi* non esset, oportet ut munus illud pertinuerit vel ad *singulos* privatim, vel ad congregationem sive *Synagogam* plurium, vel ad *summum Sacerdotem*, vel ad alios *Prophetas*. Primo, munus illud minimè fuisse privatorum hominum, aut congregationis ex illis compositæ, ex eo constat, quod non adhibiti, imò prohibiti fuerint gravissimis minis, ne aliter quam per *Mosen*, *Deum audirent*. Nam scriptum est, *Sacerdotes autem & populus ne transeant terminos, nec ascendant*

dant ad Dominum, ne fortè interficiat illos, descenditque Moses ad populum, & omnia narravit eis. Exod. 19. v. 24, 25. Deinde quod neque singuli, neque congregatio debeat prætendere, quod Deus per illos loquutus sit, & per consequens, quod ipsi *Verbum Dei interpretandi jus* habeant, ortâ occasione ex seditione, *Core, Dathan, Abiron*, & ducentorum & quinquaginta Synagogæ procerum, manifestè & expresse declaratur. Nam contendentibus illis, Dominum non minus loqui per ipsos, quam per Mosen, sic arguunt: *sufficiat vobis: quia omnis multitudo sanctorum est, & in ipsis est Dominus; cur elevamini super populum Domini?* Num. 16. v. 3. Quid autem de hac controversia statuerit Dominus, ex eo intelligitur, quod *descenderunt [Core, Dathan & Abiron] vivi in infernum, & ignis egressus à Domino interfecit ducentos quinquaginta viros* ibid. v. 33. & 35.

Secundò, Autoritatem illam non fuisse penes Aaronem summum Sacerdotem, manifestum est ex simili controversia inter ipsum una cum *Maria* sorore, & Mosen. Quæstio enim erat an Deus per *Mosen* solum loquutus fuerit, an etiam per ipsos, hoc est, an solus *Moses*, an etiam ipsi *Verbi Dei interpretes* essent. Sic enim dixerunt: *Num per Mosen*

Mosen loquutus est Dominus? non & nobis similiter loquutus est? Num. 12. v. 2. Deus autem hos increpavit, distinxitque inter *Mosen* & alios *Prophetas*. *Siquis* [inquiens] *fuerit inter vos Propheta, in visione apparebo ei, vel per somnium loquar ad illum, at non talis servus meus Moses*, &c. *Ore enim ad os loquor ei, & non per ænigmata & figuras Dominum videt, quare ergo non timuistis?* &c. ibid. v. 6. 7. 8. Postremò, quod *interpretatio Verbi Dei*, viventi *Mose*, non fuerit penes Prophetas alios quoscunque, ex eo colligitur, quod jam citavimus de excellentia ejus super omnes alios; & ex ratione naturali, quandoquidem ejusdem Prophetæ est, mandata Dei & ferre & explicare; aliud autem *verbum Dei* tunc non erat præter illud, quod per *Mosen* annunciatum est. Et ex eo etiam quod Propheta eo tempore alius exstiterit nemo, qui ad populum prophetaverit, præter 70. seniores, qui per *spiritum Mosis* prophetaverunt. Atque id quoq; injuria factum credebat *Josua*, Mosis tunc minister, post successor, donec consentiente Mose factum sciret. Id quod ex ipso textu Scripturæ manifestum est. *Descendit Dominus per nubem, &c. auferens de spiritu, qui erat in Mose, & dans septuaginta viris.* Num. 11. vers 25. Postquam autem nunciatum esset,

quod prophetarent, dixit *Josua* ad *Mosen*: *Domine mi, prohibe eos.* *Moses* autem respondit, *quid æmularis pro me?* &c. Cum ergo *Moses* solus *Verbi Dei nuncius* esset, neque erat *munus interpretandi* penes *privatos*, nec penes *Synagogam*, nec penes *Sacerdotem*, nec penes alios *Prophetas*; restat, *interpretem Verbi Dei* unum fuisse *Mosen*, qui summam etiam potestatem habeat in rebus civilibus. Certamen autem *Core*, & cæterorum conjuratorum contra *Mosen* & *Aaronem*; & *Aaronis* cum sorore contra *Mosen*, suscitatum fuisse non propter animarum suarum salutem, sed propter ambitionem, & regnum in populum.

Easdem conjunctas fuisse in summo Sacerdote, vivente Josua.

XIV. Tempore *Josuæ interpretatio legum & Verbi Dei erat* penes *Eleazarum* summum *Sacerdotem*, eundemque Regem sub Deo absolutum. Id quo colligitur primo ex ipso *pacto*, in quo Respublica *Israelitarum* appellatur *Regnum Sacerdotale*, vel, ut recitatur 1. Petr. 2. 9. *Sacerdotium Regale*: quod nullo modo dici poterat, nisi per institutionem & *pactum* populi potestas Regia intelligeretur esse penes *Sacerdotem*. Neque repugnat ante dictis, ubi non *Aaron* sed *Moses* regnum sub Deo habuit: cum necessarium sit ubi unus homo instituit Reipublicæ futuræ formam, illum unum, Regnum pro suo tempore moderari (sive *Mon-*

Monarchia, ſive *Ariſtocratia*, ſive *Democratia* ſit) quod inſtituit; & habere potentiam omnem in præſens, quam aliis tributurus ſit in futurum. Habuiſſe autem *Eleazarum* Sacerdotem non modo *Sacerdotium*, ſed etiam *imperium ſummum*, expreſſe habetur per ipſam *Joſuæ* ad adminiſtrationem rerum vocationem. Sic enim ſcriptum eſt: *Tolle Joſuam filium Nun, &c. qui ſtabit coram Eleazaro Sacerdote, & omni multitudine, & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ, ut audiat eum omnis Synagoga filiorum Iſrael. Pro hoc, ſi quid agendum eſt, Eleazar Sacerdos conſulet Dominum, Ad verbum ejus egredietur, & ingredietur ipſe, & omnes filii Iſrael cum eo.* Num. 27. verſ. 18, 19, 20, 21. Ubi *conſulere Deum*, *quicquid agendum ſit*, hoc eſt, *Verbum* Dei *interpretari*, & in nomine Dei imperare in omnibus, pertinet ad *Eleazarum*; *Egredi autem & ingredi ad verbum ejus*, hoc eſt, ei obedire, pertinet & ad *Joſuam* & ad *omnem populum*. Notandum quoque eſt, vocem illam, *partem gloriæ tuæ*, apertè ſignificare, non habuiſſe *Joſuam* poteſtatem æqualem ei, quam habuerat Moſes. Interim manifeſtum eſt, etiam tempore *Joſuæ* poteſtatem ſummam civilem, & autoritatem interpretandi verbum Dei, fuiſſe ambas in eadem perſona.

Eandem conjunctas fuisse in summo Sacerdote usque ad Saulem Regem.

XV. Post mortem *Josuæ* sequuntur tempora *Judicum* usque ad *Saulem* Regem; in quibus manifestum est jus regni à Deo instituti mansisse apud *Sacerdotem*. Erat enim *regnum* ex pacto *Sacerdotale*, id est, regnum Dei per Sacerdotem, atque tale esse debuit, usque dum forma illa à populo ipso, consentiente Deo, mutaretur: id quod non est factum antequam petentibus Regem consensisset Deus, dixissetque Samueli: *Audi populum in omnibus, quæ loquuntur tibi: non enim te, sed me abjecerunt, ne regnem super eos.* 1. Sam. 8. v. 7. Potestas itaque civilis summa debebatur *jure*, ex institutione Dei, Sacerdoti summo. Facto autem potestas illa in Prophetis erat, quibus (à Deo extraordinarie suscitatis) Israelitæ (gens Prophetarum avida) propter existimationem prophetiæ protegendos se & judicandos subjecerunt. Ratio hujus rei erat, quod institutione Regni Dei sacerdotalis, etsi pœnæ statutæ fuerint & Magistratus qui judicarent; jus tamen pœnas sumendi dependebat ab arbitrio privato. Et penes dissolutam multitudinem & singulos erat, punire vel non punire, prout à privato zelo excitarentur. Ideoque Moses imperio proprio morte multavit neminem; sed quando interficiendus aliquis esset, unus vel plures, in eum vel eos, (auto-

autoritate divina, dicendoque, *Hoc dicit Dominus*) multitudinem concitavit. Erat autem conforme hoc naturæ regni Dei peculiaris. Ibi enim verè regnat Deus, ubi legibus, non hominum, ſed Dei metu obeditur. Et ſi quidem homines tales eſſent, quales eſſe debent, optimus is eſſet civitatis ſtatus. Sed hominibus quales ſunt regendis, neceſſaria eſt potentia (qua & jus comprehendo & vires) cogendi. Et propterea etiam ab initio per *Moſen* præſcripſit Deus leges futuris Regibus; Deut. 17. v. 14. & Moſes ultimus ad populum verbis prædixit, *Novi quod poſt mortem meam iniquè agetis & declinabitis citò de via, quam præcepi vobis.* Deuter. 31. 29. Cùm ergo ſecundum hanc prædictionem ſurrexerit alia generatio, *quæ non noverat Dominum & opera, quæ fecerat cum Iſrael, fecerunt filii Iſrael malum in conſpectu* Dei, *& ſervierunt Baalam:* Jud. 2. 10, 11. ſcilicet abjecerunt regimen Dei, hoc eſt, *Sacerdotis* per quem Deus regebat, & poſtea cum ab hoſtibus vincerentur & ſervitute premerentur, Dei voluntatem non amplius à *Sacerdote*, ſed à Prophetis exſpectavere. Hi igitur judicabant Iſrael de *facto*, *jure* autem obedientia, eorum debita erat *Sacerdoti ſummo.* Quamquam igitur *Regnum Sacerdotale* poſt mortem Moſis & *Joſuæ* ſine

ne viribus erat, non erat tamen fine *jure*. Quod autem ad eundem Sacerdotem pertineret *interpretatio Verbi* Dei, ex eo manifestum est, quod Deus post tabernaculum, & arcam fœderis consecratam, non amplius loquutus sit in monte *Sinai*, sed in tabernaculo Fœderis, à propitiatorio quod erat inter Cherubinos, quo præter Sacerdotem nemini accedere licebat. Siquidem igitur *jus* Regni spectetur, simul erat *summum imperium civile*, & *Verbum* Dei *interpretandi autoritas* in Sacerdote, si vero *factum* consideres, simul erant in Prophetis qui Israelitas judicabant. Nam, ut *judices*, autoritatem habebant civilem; ut *Prophetæ*, interpretabantur verbum Dei; atque ita omni modo hucusque duæ illæ potestates inseparabiles exstitere.

Easdem conjunctas fuisse in Regibus usque ad captivitatem.

XVI. Constitutis Regibus, dubium non est, quin *Autoritas civilis* penes Reges esset. Cum enim Regnum Dei per Sacerdotem, petentibus Israelitis & consentiente Deo, finitum esset; quod notat enim Hieronymus loquens de libris *Samuelis*: Samuel (inquit) mortuo *Heli*, & occiso *Saul*, veterem legem abolitam mostrat. Porrò in *Sadoc* atque D*avid* novi Sacerdotii & novi imperii Sacramenta testantur, jus, quo Reges gubernabant, in ipsa populi concessione

fione fundatum fuisse. Sacerdos id tantum jure poterat quod Deus juberet, Rex autem jure poterat quicquid poterat jure unusquisque in se. Illi enim *Israelitæ, jus* de omnibus *judicandi*, & pro omnibus *Bellum gerendi* concesserunt; in quibus duobus continetur quidquid juris ab homine in hominem transferri potest. *Judicabit* [inquiunt] *nos Rex noster*, & *egredietur ante nos* & *pugnabit bella nostra pro nobis.* 1. Sam. 8. v. 23. *Judicia* ergo penes Reges erant. *Judicare* autem nihil aliud est, quam *leges* ad facta *interpretando applicare*; ad eosdem ergo pertinebat *legum interpretatio*. Et quia præter *legem Mosaicam*, aliud Verbum Dei scriptum usque ad captivitatem non agnoscebatur, penes Regem etiam erat autoritas *interpretandi Verbum Dei*. Imò siquidem Verbum Dei pro lege recipiendum sit, quamquam fuisse aliud Verbum Dei scriptum præter *legem Mosaicam*, cum interpretatio legum esset penes Reges, interpretatio ejus debebat esse penes eosdem. Quando *Deuteronomium* (in quo continebatur *lex Mosaica*) longo tempore perditum, rursus inventum erat, consulere quidem Dominum Sacerdotes *de libro illo*; non autem autoritate sua, sed precipiente *Josia*, nec immediate, sed per *Holdam* Prophetissam. Ex quo apparet, autori-

tatem admittendi *libros* pro *Verbo Dei*, non fuisse penes *Sacerdotem*. Neque tamen sequitur, autoritatem illam fuisse penes Prophetissam; quia de Prophetis, utrum pro veris habendi essent, necne, judicabant alii. Quorsum enim dedit Deus notas & signa omni populo, quibus Prophetæ veri à falsis distinguerentur, nimirum prædictionum eventum, & conformitatem cum Religione à Mose instituta, si illis notis uti non liceret; Autoritas ergo admittendi libros pro *Verbo Dei*, penes Regem erat, adeoque liber ille legis approbatus & receptus fuit autoritate *Josiæ* Regis, ut apparet ex 4. Reg. 22. & 23. ubi narratur, convocasse eum Regni ordines, nempe *Senes*, *Sacerdotes*, *Prophetas*, & *omnem populum*; & coram ipsis *librum legisse*, & *verba fœderis ejus suscitasse*, hoc est, fecisse, ut *Fœdus* illud agnitum fuerit pro *fœdere Mosaico*, id est, pro *Verbo Dei*, & denuo receptum & confirmatum ab Israelitis. Erat ergo etiam temporibus Regnum potestas civilis, & potestas *discernendi Verbum Dei* à verbo hominum; & *Verbum Dei interpretandi*, omnis penes ipsos. Prophetæ missi erant non cum autoritate, sed formâ & jure præconum seu prædicatorum, de quibus auditores judicabant: siquidem, qui ipsius facilia perspicuè docentibus non auscultarent, puni-

punirentur, non ſequitur ex eo, obligatos fuiſſe Reges omnia ſequi, quæ illi Dei nomine ſequenda dicerent. Quamquam enim interfectus fuerit *Joſia* bonus Rex Judæ, quod ſermonibus Dei ex ore *Nechao* Regis Ægypti non obedivérit, id eſt, quod bonum conſilium, quamquam ab hoſte videretur proficiſci, reſpueret, non tamen dicet quisquam, fuiſſe *Joſiam* ullo vinculo *legum divinarum* vel *humanarum* obligatum credere *Pharaoni Nechao* Regi Ægypti, quod diceret, *Deum ſibi loquutum eſſe.* Quod autem objicere quis posſit, Reges propter defectum doctrinæ rarò ſatis idoneos eſſe ad libros antiquos, quibus Verbum Dei continetur, interpretandum; atque ob eam rem non æquum eſſe, munus illud ab eorum autoritate dependere; objicere idem posſit contra Sacerdotes & omnes mortales; poſſunt enim errare; licetque eſſent Sacerdotes cæteris hominibus natura & artibus melius inſtructi, ſunt tamen Reges ſatis idonei ad tales interpretes ſub ſe conſtituendos. Atque ita, quamquam Reges non interpretentur ipſi Verbum Dei, tamen interpretandi munus ab eorum autoritate dependere poteſt; & qui ideo autoritatem illam Regibus abjudicant, quòd ipſum munus exercere non posſint, idem faciunt, ac ſi dicerent, non debere au-

toritatem docendi Geometriam à Regibus dependere, nisi ipsi fuerint Geometræ. Reges orasse pro populo, populo benedixisse, templum consecrasse, Sacerdotibus præcepisse; Sacerdotes officio suo amovisse, alios constituisse legimus. Sacrificia quidem non obtulerunt, quia id Aaroni & filiis hereditarium erat. Manifestum autem est, fuisse Sacerdotium, sicut vivente *Mose*, ita per omne tempus à *Saule* Rege ad captivitatem Babylonicam, non magisterium, sed ministerium.

Eandem fuisse in Sacerdotibus post captivitatem.

XVII. Post reditum à servitute Babylonica, renovato & signato *fœdere* restitutum est *regnum Sacerdotale*, quale erat à morte *Josuæ* ad initium Regum; nisi quod non habetur expresse, quod *Esdræ* (cujus auspiciis *Judæi* reduces statum suum ordinabant) aut cuiquam alii præterquam ipsi Deo jus tradiderint imperii. Videtur potius reformatio illa nihil aliud esse, quam singulorum de iis quæ in libro legis scripta erant, observandis vota & promissa nuda. Veruntamen forte non ex populi intentione) ex *pacto*, quod tum renovabant, (nam pactum erat idem cum eo quod factum est ad montem Sinai) erat ille status *Regnum Sacerdotale*, hoc est, suprema autoritas civilis & sacra unica erat in Sacerdotibus. Utcunque autem ambi-

ambitione eorum, qui de Sacerdotio contenderunt, & interventu Principum externorum, ita turbatum poſtea ſit usque ad tempora Servâtoris noſtri *Jeſu Chriſti*, ut ex hiſtoriis temporum illorum ſciri non posſit, ubi autoritas illa reſideret; conſtat tamen, non fuiſſe illis temporibus poteſtatem *interpretandi Verbum Dei* ſumma poteſtate civivi ſeparàtam.

Apud Judæos negatio Providentiæ divinæ, & idololatria, ſola erant crimina læſæ Majeſtatis divinæ: in cæteris omnibus Principibus ſuis parere debebant.

XVIII. Ex his facile cognitu eſt, quid Judæis per omne tempus ab *Abrahamo* ad *Chriſtum* circa mandata principum ſuorum faciendum erat. Sicut enim in Regnis merè humanis, magiſtratui ſubordinato obediendum eſt in omnibus, præterquam cum mandata ejus continent in ſe crimen læſæ majeſtatis, ita in regno Dei, Principibus *Abrahamo*, *Iſaaco*, *Jacobo*, *Moſi*, *Sacerdoti*, *Regi* cuique pro tempore ſuo obediendum in omnibus erat; niſi ubi mandata eorum continebant *crimen læſæ majeſtatis divinæ*. Crimen vero læſæ majeſtatis divinæ erat, primo, *negatio providentiæ divinæ*: erat enim hoc, negare *Deum eſſe Regem per naturam*. Deinde *Idololatria*, ſive cultus Deorum, non *aliorum*, (unus enim eſt Deus) ſed *alienorum*, hoc eſt, cultus, quamquam unius Dei, ſub aliis *nominibus*, *attributis*, *ritibusque*, quam

qui ab *Abrahamo* & *Mose* instituti erant. Erat enim hoc *negare* D*eum Abrahami* esse eorum Regem per *pactum* cum *Abrahamo* & ipsis initum. In cæteris rebus omnibus obediendum erat, & siquidem Rex vel Sacerdos habens summum imperium jussisset aliud aliquid contra leges, peccatum erat illud ejus, qui summum habebat imperium, non subditi; cujus officium est mandata superiorum non disputare, sed exsequi.

CAPUT XVII.

De Regno Dei per Pactum novum.

I. *Vaticinia de* Christi dignitate. II. *Vaticinia de* Christi humilitate & passione. III. *Jesum esse* ILLUM CHRISTUM. IV. Regnum Dei *per* pactum novum *non esse Regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.* V. Regnum Dei per pactum novum, *cæleste esse, & incipere à die judicii.* VI. *Regimen* Christi *in hoc mundo non fuisse* imperium, *sed* consilium *sive regimen per doctrinam & persuasionem.* VII. Pacti novi *promissa utrinque quænam sint.* VIII. Leges à Christo *nullæ additæ præter institutionem Sacramentorum.* IX. *Pœnitemini. Baptizamini, Serva, mandata, & similes formulæ non sunt* leges. X. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitiæ.* XI. *Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.* XII. *Pertinet ad*

auto-

autoritatem civilem judicare [quando opus est] quæ definitiones, & quæ illationes, veræ sunt XIII. *Pertinet ad officium* Christi *docere moralia, non ut theoremata, sed ut leges; remittere peccata; & docere omnia, quorum non est scientia propriè dicta.* XIV. *Distinctio Temporalium à Spiritualibus.* XV. *Verbum Dei quotupliciter intelligatur.* XVI. *Non omnia quæ habentur in Scriptura sacra pertinere ad Canonem fidei Christianæ.* XVII. *Verbum legitimi interpretis sacrarum Scripturarum esse Verbum Dei.* XVIII. *Autoritas interpretandi Scripturas eadem est, quæ determinandi fidei controversias.* XIX. *Ecclesiæ plures significationes.* XX. *Quid sit* Ecclesia, *cui attribuuntur jura, actiones, & similia personalia.* XXI. Civitas Christiana *idem quod* Ecclesia Christiana. XXII. *Plures* civitates *non constituunt unam* Ecclesiā. XXIII. Ecclesiastici *qui.* XXIV. Electionem Ecclesiasticorum *spectare ad* Ecclesiam, consecrationem *ad* Pastores. XXV. *Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare* Pastores; *sed de pœnitentia judicandi, ad Ecclesiam.* XXVI. Excommunicatio *quid, & in quos cadere non potest.* XXVII. Interpretationem Scripturæ *dependere ab autoritate* civitatis. XXVIII. Christianam civitatem *Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.*

Vaticinia de Christi dignitate.

I. DE *JEsu Christo* Servatore nostro, qui *Regnum Dei* per *pactum* novum restituturus erat, partim *dignitatem* ejus Regalem, partium *humilitatem* & *passionem* prenunciantes, multæ in *Testamento Vetere* exstant Prophetiæ non obscuræ. De *dignitate* inter alias hæ; benedicens Deus Abrahamo promittit ei filium Isaac, additque: *Et Reges populorum orientur ex eo.* Genes. 17. vers. 16. Jacobus benedicens filio suo *Judæ*: *Non auferetur* (inquit) *sceptrum de Juda.* Gen. 49. v. 10. Deus ad Mosem; *Prophetam* (inquit) *suscitabo eis ex medio fratrum suorum similem tui, & ponam verba mea in ore ejus; loqueturque ad eos omnia quæ præcepero illi. Qui autem verba ejus, quæ loquetur, in nomine meo audire noluerit, ego ultor exsistam.* Deut. 18. v. 18. Isaias: *Dabit Dominus ipse vobis signum. Ecce virgo concipiet & pariet filium, & vocabitur nomen ejus Emanuel.* Isa. 7. v. 14. Idem: *Parvulus natus est nobis, & filius datus est nobis, & factus est Principatus super humerum ejus: & vocabitur nomen ejus Admirabilis, Consiliarius, Deus fortis, Pater futuri seculi, Princeps pacis.* Isa. 9. 6. Rursus: *Egredietur virga de Radice Jesse, & flos de Radice ejus ascendet: requiescet super eum Spiritus sapientiæ,* &c. *Non secundum visionem oculorum judicabit; neque secundum auditum aurium arguet, sed judicabit in Justitia paupe-*

pauperes,&c. *& percutiet terram virgâ oris sui, & spiritu labiorum interficiet impium.* Isa. 11. vers. 1, 2, 3, 4, 5. Præterea ejusdem *Isaiæ* capitibus 51, 52, 53, 54, 56, 60, 61, 62, penè nihil aliud continetur, præter descriptionem adventus & operum futuri *Christi.* Jeremias : *Ecce dies veniet, dicit Dominus, & feriam domui Israel & domui Judæ fœdus novum*, &c. Jer. 31. vers. 31. Baruch : *Hic est Deus noster*, &c. *Post hæc in terris visus est, & cum hominibus conversatus est.* Bar. 3. v. 36. 38. Ezechiel. *Suscitabo super eas pastorem unum qui pascat eas, servum meum David, & faciam cum eis Pactum pacis.* Ezechiel. 34. vers. 23. Daniel : *Aspiciebam ergo in visione noctis, & ecce cum nubibus cœli quasi filius hominis veniebat, & usque ad antiquum dierum pervenit, & dedit ei potestatem & honorem & regnum, & omnes populi, & tribus & linguæ ipsi servient, potestas ejus potestas æterna.* Daniel. 7. vers. 13. Aggæus : *Adhuc unum modicum est, & ego commovebo cœlum & terram, & mare & aridum, & movebo omnes gentes ; & veniet desideratus cunctis gentibus.* Agg. 2. vers. 7. 8. Zacharias sub visione *Jesu* magni Sacerdotis : *Adducam servum meum Orientem*, &c. Zachar. 3. vers. 8. & rursus : *Ecce vir Oriens nomen ejus.* Zach. 6. vers. 12. Et rursus : *Exulta satis filia Sion, jubila filia Jerusalem,*

Ecce Rex tuus & salvator. Zach. 9. vers 9. His aliisque vaticiniis permoti, exspectarunt Judæi *Christum*, Regem à Deo mittendum, qui ipsos redimeret, & præterea omnibus gentibus imperaret. Imo in totum imperium Romanum vaticinium emanaverat (quod etiam in favorem inceptorum suorum, etsi falso interpretatus est imperator Vespasianus) *Ex Judæa venturum, qui rerum potiretur.*

Vaticinia de Christi humilitate & passione.

II. Vaticinia autem de *humilitate & passione Christi*, inter alia hæc sunt. Jesaiæ: *Languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit: & nos putavimus eum quasi leprosum, & percussum à Deo & humiliatum.* Jesa. 53. vers. 4. Et mox: *Oblatus quia ipse voluit, & non aperuit os suum, sicut ovis ad occisionem ducetur, & quasi agnus coram tondente se, obmutescet*, &c. vers. 7. Et rursus: *Abscissus est de terra viventium, propter scelus populi percussi eum*, &c. vers. 8. *Et ideo dispertiam ei plurimos, & fortium dividet spolia, pro eo, quod tradidit in mortem animam suam & cum sceleratis reputatus est, & ipse peccato multorum tulit, & pro transgressoribus rogavit.* vers. 12. Et Zachariæ: *Ipse pauper ascendens super asinam, & super pullum filium asinæ.* Zach. 9. vers. 9.

III. Im-

III. Imperante *Tiberio Cæsare* prædicare cœpit servator noster JESUS Galilæus, filius (ut putabatur) *Josephi*, annuncians populo Judæorum *Regnum Dei* ab ipsis exspectatum appropinquasse; & esse se *Regem*, id est, CHRISTUM ILLUM; *Legem* explicans: *Apostolos duodecim*, & *discipulos septuaginta*, secundum numerum Principum tribuum, & septuaginta Seniorum, (ad similitudinem *Mosis*) in ministerium assumens; *Viam salutis* per se & per illos *docens*; Templum purgans; signa ingentia faciens & ea omnia adimpleus, quæ Prophetæ de futuro *Christo* vaticinati fuerant. Hunc Pharisæis (quorum doctrinam falsam, & simultatam sanctitatem reprehenderat) & per eos populo invisum, regni affectati accusatum, & crucifixum, descriptâ ejus Genealogiâ, nativitate, vitâ, doctrinâ, morte & resurrectione, comparandoque ea quæ fecit, cum iis quæ prædicta fuerunt, verum fuisse CHRISTUM, & *Regem* a Deo promissum, & ad renovandum inter ipsos & Deum *Pactum novum* à Deo Patre missum, & ostendunt Evangelistæ, & Christiani omnes consentiunt.

Jesum esse illum Christum.

IV. Ex eo, quod CHRISTUS à Deo Patre missus fuerit ad percutiendum *fœdus* inier ipsum & populum, manifestum est, etsi *Christus* Patri suo æqualis sit

Regnum Dei per Pactum novam, non

esse regnum Christi, ut Christi, sed ut Dei.

sit quoad naturam, minorem tamen fuisse quoad jus Regni. Etenim munus tale proprie loquendo, non Regium est; sed Pro-regium, quale erat regimen *Mosis*. Regnum enim non ejus, sed *Patris* erat, id quod CHRISTUS significavit ipse, cum ut subditus baptizaretur, & apertè professus est, quando orare docuit: *Pater noster*, &c. *adveniat Regnum tuum*. Et ubi dixit: *Non bibam*, &c. *usque in diem illum, cum bibam illud vobiscum novum in Regno Patris mei.* Matth. 26. vers. 29. & Sanctus Paulus: *Sicut in Adam omnes moriuntur; ita in Christo omnes vivificabuntur; unusquisque autem in suo ordine; primitiæ Christus; deinde ii qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt; deinde finis, cum tradiderint Regnum Deo & Patri.* 1. Cor. 15. v. 22, 23, 24. Idem tamen appellatur etiam *Regnum Christi*. Nam & mater filiorum Zebedæi rogavit CHRISTUM dicens: *Dic, sedeant hi duo filii mei unus ad dextram tuam & unus ad sinistram in Regno tuo.* Matth. 20. vers. 21. Et latro in cruce: *Domine, memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Luc. 23. vers. 42. Et Sanctus Paulus: *Hoc enim scitote intelligentes, quod omnis fornicator &c. non habet hæreditatem in Regno Christi & Dei* Eph. 5. v. 5. Alibi; *Testificor coram Deo & Jesu Christo qui judicaturus*

rus est vivos & mortuos per adventum ipsius & Regnum ejus. 2. Tim. 4. vers. 1. Et, *liberaret me Dominus ab omni operè malo & salvum faciet in Regnum suum cœleste*, v. 18. Neque mirandum est idem regnum utrisque tribui; quum uterque *Pater* & *Filius*, idem sit *Deus*; & *Pactum novum* de *Regno* Dei non sit propositum in nomine PATRIS, sed in nomine, PATRIS, FILII, & SPIRITUS SANCTI, ut *unius Dei*.

Regnum Dei per pactum novum cœleste esse, & incipere à die judicii.

V. Regnum autem Dei, cujus restituendi causa CHRISTUS à Deo Patre missus est, non ante initium sumit, quàm ab adventu ejus secundo, nimirum à die judicii, cum venturus est in majestate comitantibus Angelis. Promissum enim est Apostolis, in Regno Dei, judicaturos se duodecim tribus Israel. *Vos qui sequuti estis me in regeneratione, cum sederit filius hominis in sede majestatis suæ, sedebitis & vos judicantes duodecim tribus Israel.* Matth. 19. vers. 29. Id quod præstandum non est, nisi in die judicii, nondum ergo est CHRISTUS in sede Majestatis suæ. Neque tempus quo CHRISTUS in terris versatus est, regnum dicitur, sed *regeneratio*, hoc est, renovatio, sive restitutio Regni Dei, & evocatio eorum qui in regnum futurum recipiendi erant. Et ubi dicitur, *Cum venerit filius hominis*

nu in majestate sua, & omnes Angeli cum eo, tunc sedebit super sedem majestatis suæ, & congregabuntur ante eum omnes Gentes, & separabit eos ab invicem, sicut Pastor segregat oves ab hœdis; Matth. 25. v. 21. manifestè colligitur, nullam futuram separationem, quoad locum, subditorum Dei ab ipsius hostibus; sed permixtim victuros esse usque in adventum CHRISTI futurum. Id quod confirmatur etiam per comparationem Regni Cœlorum tum tritico zizaniis mixto; & cum reti omne genus piscium comprehendente. At regnum propriè dici non potest multitudo hominum ex subditis & hostibus simul promiscuè habitantibus. Præterea *Apostoli*, cum Servatorem nostrum interrogarent, an in eo tempore, quo ascenderet in cœlum, restituturus esset Regnum Israel, aperte testabantur, putare se tunc, cum CHRISTUS ascenderet, Regnum Dei nondum advenisse. Porrò Verba CHRISTI, *Non est regnum meum de hoc mundo.* Et: *non bibam &c. donec Regnum Dei veniat.* Et: *Non misit Deus filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum.* Et: *siquis non audierit verba mea, & non custodierit, ego non judico eum: non enim veni, ut judicem mundum, sed salvificem mundum.*
Et:

Et: *Homo, quis me constituit judicem, aut divisorem inter vos?* & ipsa appellatio *Regni cœlestis* idem testatur. Idem colligitur ex verbis Prophetæ Jeremiæ loquentis de *Regno Dei* per *Pactum novum*: *Non docebit vir ultra proximum suum, & vir fratrem suum, dicens, cognosce Dominum; omnes enim cognoscent me à minimo eorum usque ad maximum, ait Dominus.* Jerem. 31. v. 34. Id quod de Regno hujus mundi intelligi non potest. Regnum igitur Dei cultus constituendi causa CHRISTUS in hunc mundum venit; de quo Prophetæ vaticinati sunt; & de quo orantes dicimus; *Adveniat Regnum tuum*, (si subditos ab hostibus loco separatos, si judicia, si majestatem habere debet, prout est prædictum,) ab eo tempore incipiet, in quo Deus oves ab hœdis separabit; in quo Apostoli judicabunt 12. Tribus Israel; in quo CHRISTUS veniet in Majestate & gloria; in quo deinque omnes cognoscent Deum, ita ut non opus sit doceri, id est, in secundo CHRISTI adventu, sive die judicii ultimi. Quodsi regnum Dei restitutum jam esset, nulla ratio reddi posset, quare CHRISTUS completo opere propter quod missus est, iterum veniret, aut quare sic precaremur: Adveniat Regnum tuum. NB

VI. Quamquam autem *Regnum DEI* per

Regimen

Christi in hoc mundo non fuisse imperium; sed consilium, sive regimen per doctrinam & persuasionem.

per CHRISTUM *Fœdere novo* constituendum, cœleste fuerit, non est ideo putandum, eos, qui in CHRISTUM credentes Pactum illud inirent, non fore etiam in terris ita regendos, ut in fide sua & obedientia pacto promissa perseverarent, Frustra enim fuisset regnum cœleste, & promissa patria, nisi in ipsam perducendi essemus. Perduci autem non possunt; nisi qui in via diriguntur, *Moses* cum instituisset *Regnum Sacerdotale*; ipse per totum tempus peregrinationis usque ad ingressum terræ promissæ, etsi non esset Sacerdos, propulum tamen rexit, & conduxit. Eadem ratione Servatoris nostri est, (quem similem *Mosi* ea in re Deus esse voluit) quatenus, à Patre missi, Cœlestis civitatis futuros cives, etiam in hac vita ita regere, ut in illam pervenire & ingredi posſint, etiamsi Regnum non ejus propriè, sed Patris fuerit. Sed Regimen quo fideles suos in hac vita CHRISTUS regit, non est propriè *Regnum*, sive *imperium*; sed *munus Pastoritium* sive *jus docendi*, id est, non dedit ei Deus Pater potestatem *judicandi*, de *meo* & *tuo*, sicut Regibus terræ; nec potestatem *cogendi* per *pœnas*; neque *leges ferendi*; sed mundo ostendendi, & *docendi viam* & *scientiam salutis*, hoc est, *prædicandi* & *explicandi*, quid faciendum iis est, qui in *regnum*

gnum cœlorum intraturi ſunt. Quod non habuerit CHRISTUS poteſtatem à Patre ad *judicandum* in quæſtionibus *Mei* & *Tui*, hoc eſt, in omnibus *quæſtionibus juris*, inter eos, qui non crediderunt; ſatis oſtendunt verba illa CHRISTI ſupra citata: *Homo; quis me conſtituit judicem aut diviſorem inter vos?* Et ratione confirmatur; cum enim CHRISTUS miſſus fuerit ad *Pactum* inter Deum & homines *percutiendum*, neque obligatur quisquam ab obedientiam præſtandam ante pactum initum, ſi judicaſſet de quæſtionibus *juris*, nemo ſententiæ ejus tenetur obedire. Sed cognitionem juris non fuiſſe CHRISTO commiſſam in hoc mundo, neque inter fideles, neque inter infideles, ex eo apparet, quod jus illud ſine controverſia pertineat ad *Principes*, quamdiu autoritati eorum à Deo non derogatur, non autem derogatur ante diem judicii, ut apparet ex verbis ſancti Pauli loquentis de die judicii: *Deinde finis* (inquit) *cum tradiderit regnum* Deo *& Patri, cum evacuaverit omnem Principatum & poteſtatem, & virtutem.* 1. Cor. 15. v. 24. Secundo, verba Servatoris noſtri, *Jacobum* & *Johannem*, ubi dixiſſent, *Vis dicamus ut ignis deſcendat de cœlo & conſumat illos?* (nimirum *Samaritanos*, qui euntem in *Jeruſalem* noluerunt hoſpitio accipere)

re) increpantis dicentisque: *Filius hominis non venit animas perdere sed salvare.* & illa: *ecce mitto vos, ut oves in medio luporum. Excutite pulverem*, & similia, & verba illa: *Non misit* Deus *filium suum in hunc mundum, ut judicet mundum, sed ut salvetur mundus per illum* Et illa, *Si quis audierit verba mea & non custodierit, ego non judico eum, non enim veni, ut judicem mundum*, &c. ostendunt non fuisse datam ei potestatem quemquam condemnandi, aut puniendi. Legitur quidem: *Pater non judicat quemquam sed omne judicium dedit Filio.* illud verò cum intelligi possit & debeat de die judicii futuri, antecedentibus non repugnat. Quod denique missus non sit ad leges novas ferendas, neque ergo fuerit ex officio & missione *legislator* propriè, dictus; sicuti neque *Moses*, sed lator & promulgator legum paternarum (Deus enim, non *Moses* neque CHRISTUS, ex pacto Rex erat) ex eo colligitur, quod dixerit: *Non veni solvere*, nimirum leges antea à Deo latas per *Mosen*, quas statim interpretatur) *sed adimplere*. Et: *Qui solverit unum de mandatis illis minimis & docuerit sic homines, minimus vocabitur in Regno cælorum.* Non ergo habuit CHRISTUS à Patre sibi commissam autoritatem Regiam aut imperatoriam in mundo, sed consiliariam & doctrinalem

lem tantum ; id quod significat ipse tum ubi vocat *Apostolos* non venatores, sed piscatores hominum; tum ubi comparat regnum Dei grano sinapis & fermento abscondito in farina.

Pacti novi promissa utrimque quaenam sint.

VII. Promisit Deus primum *Abrahamo* semen numerosum, possessionem terræ *Chanaan*, & benedictionem gentium in semine ejus, ea lege, ut ipse & semen ejus ei servirent; deinde semini *Abrahami* secundi carnem *Regnum Sacerdotale*, Regimen liberrimum, in quo nulli humano imperio subjiciendi erant, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret *Moses*; Postremò & illis & omnibus gentibus *Regnum Cœleste*, & æternum, ea lege ut servirent Deo *Abrahami* eo ritu, quem doceret CHRISTUS. *Pacto* enim *novo*, hoc est, *Christiano*, conventum est ex parte Hominum, *ut Deo servirent Abrahami, eo ritu, quem doceret* JESUS: ex parte Dei, ut *remitteret illis peccata, & in Regnum Cœleste ipsos introduceret.* De *regno Cœlesti*, quale fuerit, diximus supra articulo quinto. Appellari autem solet, quandoque *Regnum Cœlorum*, quandoque *Regnum Gloriæ*, quandoque *vita æterna*. Quod requiritur ex parte Hominum, nempe servire Deo, prout docuerit CHRISTUS, duo continet, *obedientiam Deo præstandam*,

(hoc enim est servire Deo) & *Fidem* in JESUM, nempe, ut credamus, JESUM esse ILLUM CHRISTUM, à Deo promissum; ea enim sola causa est, quare illius potius quam alterius sequenda sit doctrina. *Obedientia* autem loco in sacris Scripturis sæpissimè ponitur *pœnitentia*, propterea quod CHRISTUS ubique docet, voluntatem apud Deum pro facto haberi: *pœnitentia* autem obedientis animi signum est infallibile. His intellectis, eas esse *fœderis Christiani* conditiones, quas diximus; nempe ex parte Dei, dare hominibus Remissionem peccatorum & vitam æternam; ex parte hominum, pœnitere, & credere in JESUM CHRISTUM: ex multis locis Scripturæ sacræ evidentissime apparebit. Primò verba illa: *Appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio*; Marc. 1. vers. 5. continent pactum totum. Similiter illa: *Quoniam sic scriptum est, & sic oportebat Christum pati & resurgere à mortuis tertia die, & prædicari in nomine ejus Pœnitentiam, & Remissionem peccatorum in omnes Gentes, incipientibus ab Jerosolyma.* Luc. 24. v. 46. 47. & ista: *Pœnitemini & convertimini, ut deleantur peccata vestra, ut cum venerint tempora refrigerii*, &c. Act. 3. v. 19. Aliquando vero altera pars proponitur expresse, altera subintelli-

telligitur, ut hic: *Qui credit in filium habet vitam æternam; qui incredulus est filio, non videbit vitam, sed ira Dei manet super eum.* Joh. 3. v. 36. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* tacetur. Et in Prædicatione CHRISTI, *Pœnitemini: appropinquavit enim Regnum Dei.* Matth. 4. v. 17. Ubi *Pœnitentia* exprimitur, subauditur *fides.* Sed manifestissime, & formalissimè *contractus novi*, partes ibi explicantur, ubi Princeps quidem regnum Dei tanquam licitans, servatorem nostrum interrogat: *Magister bone, quid faciens vitam æternam possidebo?* Luc. 18. v. 18. Proponit autem primo CHRISTUS partem pretii unam, nempe observationem præceptorum, sive *obedientiam*, quam cum præstitisse se respondisse, adjungit alteram, *Unum*, inquiens, *deest; omnia, quæcunque habes vende, & da pauperibus, & habebis Thesaurum in cœlo, & veni sequere me.* v. 22. Hoc *fidei* erat. Is itaque non satis credens CHRISTO & thesauris cœlestibus tristis abiit. Continetur autem idem pactum his verbis: *Qui crediderit & baptizatus fuerit salvus erit, qui verò non crediderit condemnabitur.* Marc. 16. v. 15. 16. Ubi *Fides* exprimitur, *Pœnitentia* in baptizatis supponitur. Et his, *Nisi quis renatus fuerit ex aqua & Spiritu Sancto, non potest introire in Regnum Dei.*

Joh. 3. v. 5. Ubi *renasci ex aqua* idem est quod regeneratio, id est conversio ad CHRISTUM. Quod autem duobus locis proximè citatis, aliisque requiratur *Baptismus*, intelligendum est, sicut *circumcisio* erat, ad *pactum vetus*; ita esse *Baptismum* ad *pactum novum*. Cum ergo illa non ad essentiam, sed ad memoriam *pacti veteris*, ut ceremonia, & signum pertinuerit (quod in deserto omissum est) similiter etiam hæc, non ad essentiam initi fœderis novi, sed ad memoriam & signum adhibita est; & modo voluntas adsit, per necessitatem omitti quoad actum potest; *Pœnitentia* autem & *Fides*, quæ de essentia *pacti* sunt, semper requiruntur.

Leges à Christo nullæ additæ, præter institutionem Sacramentorum.

VIII. In *Regno Dei* post hanc vitam *leges* futuræ *nullæ* sunt; tum quia neque legibus locus est, ubi peccato non est; tum etiam quia leges à Deo nobis datæ sunt, non ut in cœlo, sed ad cœlum dirigamur. Quas igitur leges CHRISTUS (non ipse sanxit, nam autoritatem legislativam, ut supra articulo sexto ostensum est, assumere sibi noluit, sed) pro paternis proposuit, id nunc inquiramus. Habemus autem locum scripturæ, ubi *leges Dei* usque ad id tempus traditas, omnes contrahit in præcepta duo: *Diliges Dominum Deum tuum in toto corde, & in tota anima tua, & in tota*

tota mente tua: hoc est maximum & primum mandatum. Secundum autem simile est huic: diliges proximum tuum sicut te ipsum: in his duobus mandatis universa lex pendet, & Prophetæ. Matth. 22. v. 37, 38, 39, 40. Horum quidem primum datum ante est per *Mosen* totidem verbis. Deut. 6. v. 5. Secundum autem etiam aute *Mosen*, est enim lex naturalis, initium habens cum ipsa natura rationali. Est autem utrumque simul omnium legum summa nam continentur omnes leges cultus divini naturalis in his verbis, *diliges Deum*: & omnes leges cultus divini, ex *pacto veteri* debiti, in eo, quod dicitur: *diliges Deum tuum*, hoc est, *Deum* quatenus Regem peculiariter *Abrahami* & seminis ejus: & omnes leges naturales & civiles his verbis: *diliges proximum tuum, sicut te ipsum.* Nam qui diligit Deum, proximum, animum habet obediendi, & divinis & humanis legibus. Amplius autem quam animum obediendi Deus nihil exigit. Habemus alium locum, ubi CHRISTUS *leges interpretatur*, nempe quintum, sextum, & septimum Sancti Matthæi capita integra. Eæ verò leges omnes habentur vel in *decalogo*, vel in *lege morali*, vel continentur in *fide Abrahami*, ut continetur in *fide Abrahami* illa de non repudienda uxore, illud enim, *erunt*

duo in carne una, neque à CHRISTO primo, neque à *Mose*, sed ab *Abrahamo* traditum est, qui primus mundi creationem prædicavit. Leges igitur quas CHRISTUS in altero loco contrahit, in altero explicat, aliæ non sunt quam illæ, ad quas tenentur omnes mortales qui agnoscunt Deum *Abrahami*. Præter has nullam legem à CHRISTO traditam legimus præter institutionem Sacramentorum *Baptismi* & *Eucharistiæ*.

Pœnitemini, baptizamini, serva mandata, & similes formulæ, non sunt leges.

IX. Quid ergo dicetur de præceptis hujusmodi: *Pœnitemini. Baptizamini. Serva mandata. Credite Evangelio. Venite ad me. Vende omnia quæ habes, da pauperibus, sequere me.* & similibus? Dicendum est, non esse *leges*, sed vocationem ad *fidem*, quale est illud Jesaiæ, *Venite, emite absque argento & absque ulla commutatione vinum & lac.* Isa. 55. v. 1. Neque si vocati non veniunt, propterea peccant contra ullam legem, sed contra prudentiam tantum; neque punietur *infidelitas*, sed peccata priora. Quare sanctus *Johannes* de incredulo dicit: *ira Dei manet super illum*, non dicit: *ira Dei veniet* super illum. Et: *Qui non credit jam judicatus est, quia non credit.* non dicit: *judicabitur, sed jam judicatus est.* Imo non satis concipi animo potest, *remissionem peccatorum*, beneficium esse

à *fide*, nisi etiam è contrariò intelligatur, punitionem peccatorum, damnum esse ab *infidelitate*.

X. Ex eo, quod Servator noster Principum subditis & civitatum civibus, nullas leges præscripsit distributivas, hoc est, regulas nullas dedit, quibus civis scire, & dignoscere possit, quid sit *suum* sibi proprium, quid *alienum*, neque quibus formulis, verbis circumstantiisve *dari*, *tradi*, *invadi*, *possideri* rem oporteat, ut *accipientis*, *invadentis*, vel *possidentis* jure existimetur, intelligendum necessariò est, non tantum apud infideles inter quos ipse CHRISTUS judicem se & *distributorem* esse negavit, sed etiam apud Christianos, cives singulos regulas illas accipere debere à civitate, hoc est, ab eo homine vel eâ curiâ, quæ civitatis summum habet imperium. Sequitur ergo legibus illis: *non Occides*, *non Mœchabere*, *non Furabere*, *Parentes honorabis*, nihil aliud præcepisse, quam ut cives & subditi suis principibus & summis Imperantibus in quæstionibus omnibus, circa *meum*, *tuum*, *suum*, *alienum*, absolute obedirent. Etenim præcepto: *Non occides*, non omnis occisio prohibetur, nam qui dixit: *non occides*, idem dixit: *occidatur is, qui fecerit opus in sabbato*. Exod. 35. v. 2. Neque omnis occisio causa inaudita dixit enim *occidat unusquisque*

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid sit peccatum injustitia.

fratrem & amicum & proximum suum: Exod. 32. v. 27. & occisa sunt tria & viginta millia hominum. Neque omnis occisio hominis innocentis, vovit enim Jepthe, *quicunque fuerit egressus*; *&c. eum holocaustum offeram Domino*: Jud. 11. v. 31. & votum ejus Deo acceptum est. Quid ergo prohibetur? Hoc tantum, ne quis occidat quemquam, quem occidere non sit ipsi jus, id est, nemo occidat, nisi id facere *suum* sit. Jubet ergo lex CHRISTI, circa occisionem, & proinde etiam circa omnem læsionem hominis & circa pœnas statuendas, soli civitati obedire. Similiter præcepto, *non Mœchabere*, non prohibetur omnis concubitus, sed tantum cum *aliena*; quæ vero *aliena* est, judicatio ad civitatem pertinet, & per regulas quas præscribet civitas, determinanda est. Imperatur ergo præcepto hoc mari & fœminæ, servare fidem, quam dederint mutuò, ex præscripto civitatis. Pariter præcepto, *non Furabere*, non prohibetur omnis rei invasio, aut clandestina ablatio, sed alienæ tantum, jubetur ergo civis hoc unum, ne invadat aut surripiat quicquam, quod invadi aut surripi prohibet civitas; & in universum non vocare quicquam *homicidium*, *adulterium*, vel *furtum*, nisi quod fiat contra leges civiles. Postremo, cum jusserit CHRISTUS parentes honorare

norare, nec præscripsit quibus ritibus, quibus appellationibus, quali obedientia honorandi sunt, intelligitur honorandos esse voluntate quidem & internè, ut filiorum suorum reges & dominos, externè verò non ulterius, quam permittit civitas, quæ *suum cuique* (sicut & res alias) *honorem* assignabit: Cum autem natura justitiæ in eo consistat, ut *suum* cuique tribuatur, manifestum est, ad civitatem pertinere etiam Christianam, quid sit justitia, & quid injustitia, sive peccatum contra justitiam, determinare. Quod autem ad civitatem pertinet, id pertinere censendum est ad eum vel eos, qui habent summum civitatis imperium.

Pertinet ad autoritatem civilem definire, quid conducat ad pacem & defensionem civitatis.

XI. Porro quoniam Servator noster civibus nullas indicavit leges circa civitatis regimen, præter leges naturæ, hoc est, præter mandatum obedientiæ civilis, non potest civis quisquam privatam determinare, quis sit amicus, vel quis hostis publicus, quando bellum, quando fœdus, quando pax, quando induciæ ineundæ sint; neque qui cives, quæ & quorum hominum autoritas, quæ doctrinæ, qui mores, quæ orationes, quæ combinationes & quorum hominum, saluti civitatis vel commodæ vel adversæ sint. Hæc ergo & similia omnia, à civitate, id est, à summis imperantibus, si opus sit, discenda sunt.

Pertinet ad autoritatem civilem judicare, [quando opus est] quæ definitiones & quæ illationes veræ sint.

XII. Præterea, hæc omnia, propugnacula, domos, templa ædificare; pondera ingentia movere, ferre, tollere; maria tutò transmittere; machinas ad omnem vitæ usum construere; orbis terrarum faciem, siderum cursus, anni tempestates, temporum rationes, & denique naturam rerum cognoscere; jura naturalia & civilia callere; scientiæque omnes, quæ Philosophiæ nomine comprehenduntur, partim ad vivendum, partim ad bene vivendum necessariæ sunt. Horum scientia (quia CHRISTUS eam non tradidit) ratiocinatione, id est, texendo consequentias initio sumto ab experientiis, addiscenda est. Sed ratiocinationes hominum, interdum rectæ, interdum erroneæ sunt, & proinde id quod concluditur & tenetur pro veritate, quandoque veritas, quandoque error est. Errores autem, etiam circa Philosophica hæc, aliquando nocent publicè, magnarumque seditionum & injuriarum occasionem præbent. Oportet igitur, quoties repugnans bono publico, & paci communi controversia de his rebus oritur, esse aliquem qui de ratiocinatione, id est, an quod infertur, rectè inferatur, necne, sententiam ferat, ut controversia finiatur. Nullæ autem in hanc rem datæ regulæ sunt à CHRISTO; neque enim

enim venit in hunc mundum ut doceret *logicam*. Reliquum igitur eſt, judicet talium controverſiarum eosdem eſſe, quos Deus per naturam prius inſtituerat, nimirum, eos, qui à ſummo Imperante in unaquaque civitate conſtituuntur. Porrò ſi controverſia, de eorum, quæ in uſu communi ſunt, nominum ſive appellationum ſignificatione accurata, & propria, id eſt, de definitionibus ſuſcitetur, ita ut ad pacem civitatis, vel ad juris diſtributionem opus ſit, ut determinetur, pertinebit determinatio ad civitatem, nam hujusmodi definitiones ex obſervatione diverſorum conceptuum, ad quos ſignificandos appellationes illæ diverſis temporibus & cauſis adhibentur, homines ratiocinando expiſcantur. Deciſio autem quæſtionis, an quis rectè ratiocinatus fuerit, civitatis eſt. Exempli cauſa; ſi mulier partum ediderit formæ inſolitæ; vetet autem lex hominem occidere; naſcitur quæſtio an partus ſit homo. Quæritur ergo, quid ſit homo. Nemo dubitat, quin judicabit civitas, idque nulla habita ratione definitionis Ariſtotelicæ, quod Homo ſit Animal rationale. Atque hæc (nimirum *jus*, *politia*, & *ſcientiæ naturales*) ſubjecta ſunt de quibus CHRISTUS præcepta tradere, aut quicquam docere, præter hoc unum, ut in

omnibus circa illa controversiis cives singuli civitatis suæ legibus & sententiis obedirent, ad officium suum pertinere negat. Hoc tamen meminisse oportet, eundem CHRISTUM ut Deum potuisse jure non modo docere, sed etiam imperare quæ voluit.

Pertinet ad officium Christi docere moralia, non ut theoremata sed ut leges, remittere peccata, & docere omnia quorum non est scientia propriè dicta.

XIII. Officii Servatoris nostri summa erat, viam docere, & media omnia ad salutem & vitam æternam; mediorum autem ad salutem unum est, *justitia* & *obedientia civilis*, & *observatio* omnium legum *naturalium*. Doceri autem possunt hæc duobus modis altero, ut theoremata per rationem naturalem; deducendo jus & leges naturales à principiis contractibusque humanis; atque doctrina ea sic tradita, exanimi potestatum civilium subjecta est altero, ut leges, per autoritatem divinam, ostendendo, talem esse voluntatem Dei; atque hoc modo docere, ad eum solum pertinet, cui voluntas Dei supernaturaliter cognita est, hoc est, ad CHRISTUM. Secundo, ad officium CHRISTI pertinebat condonare pœnitentibus peccata; nam id ad hominum, qui jam peccaverant, salutem necessarium erat, neque ab alio fieri potuit. Non enim pœnitentiam sequitur remissio peccatorum naturaliter, (ut debita) sed dependet (ut gratuita) a voluntate Dei supernaturaliter revelanda.

Tertio,

Tertio, ad Christi officium pertinebat, docere ea mandata Dei omnia, sive circa cultum, sive circa dogmata fidei, quæ ratione naturali sciri non possunt, sed revelatione tantum; qualia sunt ipsum esse Christum; *Regnum suum non esse terrestre, sed cœleste; esse præmia & pœnas post hanc vitam; animam esse immortalem; Sacramenta tot & talia fore;* & similia.

XIV. Ex iis, quæ dicta sunt in articulis proxime præcedentibus, non est difficile distinguere inter *spiritualia* & *temporalia*. Cum enim per *spiritualia*, ea intelligantur quæ fundamentum habent in autoritate & officio CHRISTI, neque nisi ea CHRISTUS docuisset, sciri possent; sintque cætera omnia temporalia; sequitur, definitionem & sententiæ lationem, circa *justum* & *injustum*, cognitionem controversiarum omnium circa *media pacis* vel *defensionis publicæ*, & examen doctrinarum librorumque in omni *scientia rationali*, *Juris esse temporalis*. Quæ verò à CHRISTI verbo & autoritate tantum dependentia, *mysteria fidei* sunt, eorum judicationem *juris* esse *spiritualis*. Definire autem, quid sit *spirituale*, quid *temporale*, quoniam Servator noster distinctionem illam non tradidit, rationis inquisitio est, pertinetque ad *jus temporale*. Quam-

Distinctio temporalium à spiritualibus.

quam enim sanctus Paulus multis in locis distinguat inter *spiritualia* & *carnalia*, vocetque *spiritualia*, ea, quæ sunt *Spiritus*, nimirum *sapientiam*, *sermonem scientiæ*, *fidem*, *facultatem sanandi morbos*, *operationem miraculorum*, *prophetiam*, *discretionem spirituum*, *scientiam linguarum*, *interpretationem sermonum*, Rom. 8. 5. 1. Corinth. 12. 8. 9. omnia per *Spiritum Sanctum* supernaturaliter inspirata, & ea quæ *animalis homo* non potest intelligere, sed ille tantum, qui cognovit sensum Christi: 2. Cor. 2. 14, 15, 16. bona verò fortunæ *carnalia* vocet, Rom. 15. 27. & eos, qui homines sunt, *carnales*: 1. Cor. 3. 1, 2, 3. non tamen definivit, neque regulas dedit, quibus sciamus quid à ratione naturali, quid à supernaturali inspiratione proficiscatur.

Verbum Dei quotupliciter intelligatur.

XV. Cum igitur constet, Servatorem nostrum judicandi determinandique controversias omnes circa *temporalia*, summam autoritatem commisisse, vel potius non abstulisse Principibus, iisque qui in singulis civitatibus summum obtinent imperium. Videndum deinceps est, cui commiserit similem autoritatem circa *spiritualia*. Id quia sciri non potest nisi ex *Verbo Dei*, & *Ecclesiæ traditione*, inquirendum proximo loco est; quid sit *Verbum Dei*; quid illud *interpretari*; quid *Ecclesia* sit, & quid *Ecclesiæ*

clesiæ voluntas & mandatum. Ut omittamus, quod *Verbum Dei* in Scriptura sacra ponatur aliquando pro *Filio Deo*: accipitur ea vox tripliciter. Primò propriisſimè pro eo, quod Deus loquutus eſt; ſic Verbum Dei eſt quicquid loquutus eſt Deus ad *Abrahamum* & *Patriarchas*, *Moſen* & *Prophetas*; vel Servator noſter ad diſcipulos, & alios quoſcunque. Secundo, quicquid dictum eſt ab hominibus juſſu vel impulſu Spiritus Sancti; quo ſenſu agnoſcimus, Scripturas ſacras eſſe *Verbum Dei*. Tertio quidem in novo teſtamento frequentiſſimè *Verbum Dei* ſignificat doctrinam Evangelicam, ſive *verbum de Deo*, ſive *verbum de Regno Dei* per CHRISTUM. Ut ubi dicitur CHRISTUS prædicaſſe *Evangelium Regni* Matth. 4. v. 23. Ubi Apoſtoli dicuntur prædicare *Verbum Dei*. Act. 13. v. 46. Ubi Verbum Dei appellatur *Verbum vitæ*. Act. 5. v. 20. *Verbum Evangelii*. Actor. 15. verſ. 7 *Verbum Fidei*, Rom. 10. verſ. 8. *Verbum veritatis*, (addita interpretatione) id eſt, *Evangelium ſalutis*, Ephes. 1. 13. Et ubi appellatur *Verbum Apoſtolorum*. Dicit enim Sanctus Paulus: *Siquis non obedit verbo noſtro*, &c. 2. Theſſ. 3. v. 14. Quæ loca intelligi aliter non poſſunt quam de *doctrina Evangelica*. Similiter ubi dicitur *Verbum Dei diſſeminari*, *creſcere*, & *multiplicari*, Act.

Act. 12. v. 24. & cap. 13. v. 49 id de ipsa voce Dei, vel Apostolorum concipere difficile est; de doctrina facile. Atque in hac tertia acceptione, *Verbum Dei*, est omnis quæ hodie è cathedris docetur, & in Theologorum libris continetur *doctrina de fide Christiana.*

Non omnia quæ habentur Scriptura sacra, pertinere ad canonem fidei Christianæ.

XVI. Jam Scriptura sacra ut quam agnoscimus à Deo inspiratam, tota Verbum Dei est in secunda acceptione. Et innumera ejusdem loca in prima. Et cum maxima pars ejus versetur in *Regni cœlestis* vel prædictione, vel præfiguratione ante CHRISTI incarnationem, vel in Evangelizatione & explicatione, post etiam in tertia significatione, ubi *Verbum Dei* sumitur pro *Verbo de Deo*, id est, pro *Evangelio*, Scriptura sacra est *Verbum Dei*, ideoque etiam *canon* & *regula* omnis *doctrinæ Evangelicæ.* Quoniam autem in iisdem scripturis multa leguntur *Politica*, *Historica*, *Moralia*, *Physica*, & alia, quæ nihil omnino spectant ad *Mysteria fidei*, ea loca etsi veram doctrinam contineant, & Canon sint, talium doctrinarum, non tamen Canon esse possunt mysteriorum Religionis Christianæ.

Verbum legitimi interpretis Scripturæ.

XVII. Et quidem *Verbi Dei*, non vox, & litera, doctrinæ Christianæ Canon est, sed sententia vera & genuina; non enim regitur animus per Scripturas

ras nisi intellectas. Scripturis igitur, ut fiant Canon, interprete opus est, Sequiritur autem hinc duorum alterum, aut verbum interpretis esse Verbum Dei, aut Canonem doctrinæ Christianæ non esse Verbum Dei. Horum posterius falsum esse necesse est. Doctrina enim, quæ nulla ratione humana, sed per revelationem divinam tantum sciri potest, regula esse non potest nisi divina. Quem enim fatemur scire non posse, an doctrina aliqua vera sit, necne ejus sententiam in eadem doctrina pro regula habere impossibile est. Prius igitur verum est: *Verbum interpretis* Scripturarum, esse *Verbum Dei.*

rum esse Verbum Dei

XVIII. Interpres autem is, cujus sententiæ tantum honoris defertur, ut habeatur pro *Verbo Dei*, non est quilibet qui ex lingua Hebræa & Græca vertit scripturam auditoribus suis Latinis, Latinè; Gallis, Gallicè; & cæteris singulis vernaculè; non enim est hoc interpretari. Est enim ea universim sermonis natura, ut quamquam inter signa quibus conceptus nostros aliis patefacim9, principem locum mereatur, non tamen id munus explere solus sine ope multarum circumstantiarum possit, Habet enim viva vox præsentes interpretes, nimirum tempus, locum, vultum, gestum, consilium loquentis, atque etiam ipsam, qui

Autoritas interpretandi Scripturæ eadem est, quæ determinandi fidei controversias.

qui loquitur, animum suum aliis verbis, quoties opus est, explicantem. Hæc interpretationis adjumenta in scriptis veteris ævi desiderata revocare, neque ingenii quotidiani, neque sine eruditione & rerum antiquarum summa peritia, omnino ingenii est. Non sufficit igitur ad interpretationem scripturarum, ut quis linguam calleat, qua loquuntur. Neque interpres Scripturæ canonicus unusquisque est: qui commentarios in eas scribit. Possunt enim homines errare, possunt etiam eam vel ad ambitionem suam inflectere, vel in servitutem præjudiciis suis trahere etiam repugnantem: unde sequetur, habendam esse sententiam erroneam pro *Verbo Dei*. Etiamsi autem accidere hoc non posset, tamen statim ut commentatores hi discesserint, commentarii eorum explicationibus, & procedente tempore, explicationes expositionibus, expositiones novis commentariis indigebunt sine fine, ut nullo modo doctrinæ Christianæ canon sive regula qua controversiæ Religionis determinandæ sint, consistere possit in quacunque interpretatione scriptâ. Restat, ut interpres canonicus debeat esse aliquis, cujus munus legitimum sit, ortas controversias, *Verbum Dei* in ipsis judiciis explicando, terminare; & cujus propterea autoritati standum non minus

minus sit, quam eorum, qui Scripturam ipsam pro Canone fidei primi nobis commendaverunt, idemque sit *interpres Scripturæ*, & *doctrinarum* omnium *judex supremus*.

XIX. Quod ad nomen attinet *Ecclesiæ*, ab origine idem sonat quod Latinè *Concio*, sive conventus civium, sicut & *Ecclesiastes* idem quod *concionator*, id est, is qui ad conventum loquitur. Quo sensu legimus in Actis Apostolorum *Ecclesiam legitimam*, & *Ecclesiam confusam*: Act.19. v. 32. 40. illam pro cœtu convocato, hanc pro concursu populi per tumultum. Cæterum per *Ecclesiam Christianorum* in Scriptura Sacra intelligitur interdum quidem conventus, interdum vero ipsi Christiani, etsi non actu congregati, siquidem in cœtum introire, & communicare cum congregatis concessum sit. Exempli causa: *Dic Ecclesiæ*, Matth. 18. v. 17. de congregata intelligitur; alii enim *dicere* aliquid *Ecclesiæ* impossibile est. Sed, *devastavit Ecclesiam*, Act. 8. v. 3. de non congregata. Sumitur autem *Ecclesia* aliquando pro baptizatis, sive fidei Christianæ professoribus, sive illi sint interne Christiani, sive simulate; ut, ubi legimus aliquid dictum, vel scriptum, ad *Ecclesiam*, vel dictum, decretum, factum ab *Ecclesia*; aliquando autem pro *electis* tantum, ut

Ecclesia plures significationes.

ubi

ubi dicitur *sancta & immacula Ecclesia.* Ephes. 5. v. 7. Non autem sunt electi, quatenus militant, proprie dicta *Ecclesia;* nam convenire nesciunt, sed sunt *Ecclesia futura*, nimirum in die illa in qua à reprobis segregati triumphaturi sunt. Rursus *Ecclesia* sumi aliquando potest pro omnibus simul Christianis collective ut ubi CHRISTUS vocatur *caput Ecclesiæ; & caput corporis Ecclesiæ.* Ephes. 5. v. 23. Col. 1. v. 18. aliquando pro partibus ejus est, ut *Ecclesia Ephesi, Ecclesia quæ est in domo ejus, septem Ecclesiæ,* &c. Postremò, *Ecclesia* prout pro cœtu actu congregato sumitur, pro diverso fine congregandi, significat aliquando eos, qui congregantur ad deliberationes & judicia, quo sensu vocatur etiam concilium, & synodus; aliquando eos, qui conveniunt in domum orationis ad colendum Deum, qua significatione ponitur 1. Cor. 14. v. 4, 5, 23, 28. &c.

Quid sit Ecclesia, cui attribuuntur jura, actiones, & similia personaliæ.

XX. *Ecclesia* autem, cui attribuuntur *personalia*, & propria *jura actionesque*, & de qua necesse est intelligi illa; *dic Ecclesiæ; qui non obedierit Ecclesiæ;* & ejusmodi omnes loquendi formulas; definienda ita est, ut intelligatur ea voce *multitudo hominum qui Pactum novum cum Deo per Christum inierunt*, (hoc est, multitudo eorum, qui susceperunt Sacra-

cramentum Baptiſmi) *quæ multitudo, & jure in unum locum convocari poſſit ab aliquo, & eo convocante, adeſſe omnes vel per ſe, vel per alios obligantur.* Nam multitudo hominum, ſi coire in unum cœtum, ubi opus eſt, non poteſt, una *perſona* dicenda non eſt. *Eccleſia* enim neque loqui, neque decernere, neque audire poteſt, niſi ut cœtus. Quæ à ſingulis dicta ſunt, nempe tot ſententiæ ferè, quot capita, unumquodque eorum hominis unius, non *Eccleſiæ* dictum eſt. Porrò ſi cœtus fiat, ſed illicitus, conſiderabitur ut nullus. Nemo igitur eorum qui adſunt in tumultu, decreto cæterorum tenebitur, præſertim verò ſi diſſenſerit, neque itaque *Eccleſia* talis decernere aliquid poteſt ; tum enim decernere aliquid multitudo dicitur, cum unuſquiſque decreto majoris partis obligatur. Oportet igitur ad *Eccleſiæ* (cui quidem *perſonalia* tribuimus) definitionem accedere, ut poſſit non modo congregari ; ſed & jure. Præterea, etſi ſit, qui jure cæteros convocet, poſſint tamen, qui vocantur, jure non venire, (id quod accidere poteſt inter homines, quorum alius alii non ſubjicitur) non eſt illa *Eccleſia perſona* una. Nam quo jure ii, qui ad tempus & locum, quo vocantur, conveniunt, *una Eccleſia*, eodem etiam ii, qui ad alium locum à ſe conſtitutum

con-

confluunt, *alia Ecclesia* est. Et quilibet *homodoxorum* numerus *Ecclesia* est; & per consequens tot *Ecclesiæ* erunt, quot sunt opiniones diversæ; hoc est, eadem multitudo hominum erit simul & *una* & *plures Ecclesiæ*. Itaque *Ecclesia* nisi ubi certa & cognita, hoc est, legitima potestas sit, per quam singuli per se, vel per alios in cœtu adesse obligentur, una non est. Atque unitate legitimæ potestatis convocandi Synodos & conventus Christianorum, non uniformitate doctrinæ, fit *una* & capax functionum *personalium*; quæ alioquin est multitudo, & *persona* in plurali, utcunque opinionibus consentientes.

Civitas Christiana, idem quod Ecclesia Christiana.

XXI. Iis, quæ dicta jam sunt, necessariâ connexione adhæret, *civitatem Christianorum* hominum, & *Ecclesiam* eorundem, prorsus eandem rem esse, duobus nominibus propter duas causas appellatam. Nam *materia civitatis* & *Ecclesiæ* eadem est, nimirum iidem homines Christiani. *Forma* autem quæ consistit in legitima potestate eos convocandi, eadem quoq; est; constat enim, singulos cives obligari eo venire, quo à civitate convocantur. Quæ vero *civitas* vocatur, quatenus conflatur ex *hominibus*, eadem quatenus constat ex *Christianis*, *Ecclesia*, nominatur.

Plures civi-

XXII. Cum iisdem cohæret & hoc, *si plu-*

si plures sint civitates Christianæ, eas simul omnes Ecclesiam personaliter unam constituunt non esse. Possunt quidem consensu mutuò una fieri, sed non aliter, quam ut fiant etiam una civitas. Convenire enim nisi ad certum tempus & locum constitutum, non possunt. Sunt autem personæ, loca, & tempora conventuum juris civilis; neque quisquam civis, vel externus, pedem in ullum locum inferre jure potest, nisi permittente civitate, quæ loci domina est. Quæ vero nisi permittente civitate fieri jure non possunt, ea si jure fiant, fiunt per autoritatem civitatis. Est certe *Ecclesia universa* unum *Corpus mysticum*, cujus caput est CHRISTUS, sed eadem ratione, qua omnes simul homines Deum rectorem mundi agnoscentes, unum regnum, & *una civitas* sunt, quæ tamen neque *una persona* est, neque unam actionem aut sententiam communem habet. Præterea ubi dicitur CHRISTUS esse *caput corporis Ecclesiæ*, manifestè apparet, dictum id esse ab Apostolo de electis, qui quamdiu in hoc mundo sunt, potentia tantum *Ecclesia* sunt, quæ actu ante non erit, quam à reprobis quidem segregentur, inter se verò congregentur in die judicii. *Ecclesia Romana* permagna olim fuit; sed fines imperii egressa non est! neque ergo *universa*, nisi eo sensu, quo dictum etiam est

Ecclesias non unam Ecclesiam.

est de *Romana civitate*, *Orbem jam totum victor Romanus habebat*, cum non haberet partem ejus vicesimam. Postquam autem imperium civile in partes discerptum fuit, singulæ civitates inde exortæ, totidem erant *Ecclesiæ*, & quam habuit in eas *Ecclesia Romana* potestatem, ea tota pendere potuit ex ipsarum autoritate, quæ excussis Imperatoribus, Doctores tamen Romanos habere contentæ sunt.

Ecclesiastici qui. XXIII. *Ecclesiastici* appellari possunt, qui munus in *Ecclesia* exercent publicum. Munerum autem erat aliud *Ministerium*, aliud *Magisterium*. *Ministrorum* munus erat inservire mensis, procurare bona *Ecclesiæ* temporalia, portionesque (quo tempore divitiarum omni abolita proprietate de communi alebantur) in singulos distribuere. *Magistri* autem pro ordine, alii *Apostoli*, alii *Episcopi*, alii *Presbyteri*, hoc est, majores natu sive seniores, appellabantur; non tamen ut *Presbyteri* nomine *ætas*, sed *officium* distingueretur. Fuit enim *Timothæus* Presbyter, quamquam juvenis; sed quia plerumque *Seniores* ad *magisteria* adhibebantur, nomen ætatis ad significandum munus usurpatum est. Iidem *Magistri* pro diversitate munerum vocabantur alii *Apostoli*, alii *Prophetæ*, alii *Evangelistæ*, alii *Pastores* seu *doctores*. Et

opus

opus quidem *Apostolicum* universum erat; *Propheticum* autem, revelationes proprias in *Ecclesia* proponere; *Evangelisticum*, prædicare, sive præcones esse Evangelii apud infideles; *Pastoritium*, docere, confirmare & regere animos eorum, qui jam crediderant.

Electionem Ecclesiasticorum spectare ad Ecclesiam; consecrationem ad Pastores.

XXIV. In *Electione Ecclesiasticorum* duo consideranda sunt, *electio* personarum, & consecratio sive institutio, quæ & ordinatio appellatur. Primos *Apostolos* duodecim ipse CHRISTUS & *elegit & ordinavit.* Post ascensionem CHRISTI, *Matthias* in locum *Judæ* proditoris suffectus est, *Ecclesiâ* (quæ ex hominibus circiter centum & viginti tunc temporis congregata est) duos eligente: *statuerunt enim duos: Joseph & Matthiam;* sed Deo ipso sorte unum *Matthiam* approbante. Atque duodecim hos appellat sanctus Paulus *magnos & primos Apostolos*; item *Apostolos circumcisionis*. Postea additi duo alii *Apostoli*, *Paulus & Barnabas:* ordinati quidem à Doctoribus & Prophetis *Ecclesiæ Antiochenæ* (quæ erat *Ecclesia particularis*) per impositionem manuum, electi verò jussu Spiritus sancti. Quod fuerint ambo *Apostoli*, constat ex decimo quarto Actorum, versu 13. Quod *Apostolatum* ex eo receperunt, quod jussu Spiritus sancti à Prophetis Doctoribusque

ß

Ecclesiæ Antiochenæ segregati fuerint ad opus Dei, ostendit ipse sanctus Paulus, qui distinctionis causa vocat se *Apostolum segregatum in Evangelium Dei.* Rom. 1. v. 1. Sed si quæratur ulterius, *qua autoritate* factum sit, ut pro jussu Spiritus Sancti receptum sit, quod Prophetæ & Doctores illi profectum à Spiritu Sancto esse dixerint, respondendum necessario est, *Autoritate Ecclesiæ Antiochenæ.* Prophetæ enim & Doctores antequam admittantur, examinandi sunt ab Ecclesia; dicit enim sanctus Johannes, *Nolite omni spiritui credere, sed probate spiritus, si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum.* A qua autem *Ecclesia*, nisi ad quam scripta est ea Epistola? Similiter reprehendit sanctus Paulus *Ecclesias Galatiæ* quod Judaizarent; Gal. 2. v. 14. etiamsi viderentur ipsi id facere Auctore *Petro* nam cum dixisset, se *Petrum* ipsum reprehendisse his verbis: *Si tu, cum Judæus sis, gentiliter vivis & non Judaice, quomodo Gentes cogis Judaizare?* non multo post interrogat ipsos dicens: *Hoc solum à vobis volo discere: ex operibus legis Spiritum accepistis, an ex auditu fidei?* Gal. 3. vers. 2. Ex quo patet id quod reprehendit in *Galatis*, fuisse *Judaismum*, quamquam *Petrus Apostolus* judaizare cogeret. Cum igitur, quos doctores seque-

quereretur *Ecclesia*, non *Petri*, neque ergo hominis erat determinare, etiam *Ecclesiæ Antiochenæ* autoritati innitebantr Doctorum & Prophetarum suorum electio. Quoniam autem per doctorum, sic electorum, impositionem manuum, Spiritus Sanctus segregavit sibi *Apostolos*, *Paulum & Barnabam*; manifestum est, summorum in *Ecclesia* qualibet Doctorum *consecrationem* & *impositionem manuum* ad ejusdem *Ecclesiæ* Doctores pertinere. *Episcopus* autem, qui & *Presbyteri* vocati erant, etsi non omnes Presbyteri Episcopi, ordinaverunt tum *Apostoli*, (nam *Paulus* & *Barnabas* cum docuissent in *Derbe*, *Lystra*, & *Iconio*, *Presbyteros* constituerunt per singulas Ecclesias, Act. 14. v. 22.) tum etiam *Episcopi* alii: *Titus* enim in *Creta* relictus est à *Paulo*, ut constitueret per civitates *Presbyteros*: Tit. 1. v. 5. Et *Timotheo* dictum est: *Noli negligere gratiam Dei quæ in te est, quæ data est tibi per Prophetiam, cum impositione manuum presbyterii*: 1. Tim. 4. v. 14. Eidemque datæ regulæ sunt circa *Presbyterorum* electionem. Non autem intelligi id potest, nisi de ordinatione eorum, qui ab Ecclesia eligerentur. Constituere enim doctorem in Ecclesia, nisi Ecclesia permittente, nemo potuit. Nam ipsorum *Apostolorum* munus erat, non imperare, sed docere, & quamquam qui commen-

dari ab *Apostolis* vel *presbyteris* fuerant, propter existimationem commendantium non rejicerentur, cum tamen sine *voluntate Ecclesiæ* eligi non possent, etiam per *autoritatem Ecclesiæ* electi censebantur. Similiter ministri qui *Diaconi* vocantur, ab *Apostolis ordinati*, ab *Ecclesia* tamen *electi* erant. Nam cum septem *Diaconi* eligendi ordinandique erant, non eos eligebant *Apostoli*, sed *considerate*, inquiunt, *fratres, viros ex vobis boni testimonii septem*, &c. atque illi *elegerunt Stephanum*, &c. *& statuerunt eos ante conspectum Apostolorum.* Act. 6. v. 3. 6. Constat itaque ex consuetudine *Ecclesiæ* sub *Apostolis*, Ecclesiasticorum omnium *ordinationem* quidem, sive *consecrationem*, quæ fit per *orationem* & *manuum impositionem*, ad *Apostolos* & *Doctores spectasse*, *electionem* verò ordinandorum ad *Ecclesiam*.

Potestatem peccata pœnitentibus remittendi, non pœnitentium retinendi, spectare ad Pastores: sed de pœnitentia judican-

XXV. De potestate *solvendi & ligandi*, id est, *peccata remittendi* & *retinendi*, dubium esse non potest, quin ea data sit à *Christo* futuris tunc *Pastoribus*, eodem modo quo præsentibus *Apostolis*. Data autem est *Apostolis* omnis potestas *remittendi peccata*, quam ipse habuit *Christus*: *Sicut misit me pater*, inquit *Christus*, *& ego mitto vos:* Joh. 20. vers. 21. subjungitque, *quorum remiseritis peccata, remittuntur, & quorum retinueritis,*

ritis, retenta sunt. v. 23. Sed quid sit *sol-* *di, ad Eccle-*
vere & *ligare*, sive *peccata remittere* & *siam,*
retinere, dubitationem habet. Primum enim *peccata* ejus *retinere*, qui baptizatus in remissione peccatorum verè pœnitens est, videretur contra ipsum pactum novi Testamenti, neque ergo à *Christo* fieri, nedum à pastoribus posse. *Remittere* autem non pœnitenti, videtur esse contra voluntatem Dei Patris, à quo *Christus* ad convertendum mundum, hominesque ad obedientiam reducendum missus est. Deinde si pastoribus singulis eo modo *remittere* & *retinere peccata* concessum esset, omnis metus Principum, & Magistratuum civilium, unaque omne regimen civile destrueretur. Dictum enim est à Christo, immo etiam natura ipsa dictat: *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non possunt occidere; sed potius timete eum, qui potest & animam & corpus perdere in Gehennam.* Matth. 10. vers. 28. Neque est quisquam ita mente captus, ut non potius mallet iis, qui *peccata remittere* & *retinere* possunt, quam regibus potentissimis obtemperare: Neque tamen ex altera parte existimandum est; *remissionem peccatorum* nihil aliud esse præter exemtionem à pœnis ecclesiasticis, quid enim mali habet excommunicatio præter consequentem ex ea pœnam æternam;

nam; vel boni, in Ecclesiam recipi, si extra eam esset salus? Tenendum igitur est, *Pastores habere potestatem peccata vere & absolute remittendi*, sed *pœnitentibus*; & *retinendi*, sed *impœnitentium*. Dum autem putant homines, pœnitere nihil aliud esse, quam ut facta sua quisque condemnet, mutetque consilia, quæ sibimet ipsis peccata esse & culpam habere videantur; orta est opinio, posse esse pœnitentiam ante confessionem peccatorum coram hominibus; & esse pœnitentiam non effectum, sed causam confessionis, atque inde difficultas dicentium, peccata eorum, quos pœnitet, jam remissa esse in Baptismo; non pœnitentium omnino remitti non posse; contra Scripturam est, & contra verba *Christi* dicentis, *quorum remiseritis*, &c. Sciendum igitur primo loco ad difficultatis hujus solutionem, peccati veram agnitionem esse ipsam pœnitentiam, nam qui scit se peccasse, scit se errasse, errare autem velle impossibile est; itaque qui scit se peccasse, nollet factum; id quod est pœnitere. Deinde ubi dubium esse potest, an quod factum est, peccatum sit, necne; considerandum est, pœnitentiam non antecedere confessionem peccatorum, sed subsequi. Pœnitentia enim non est, nisi de peccato agnito. Oportet igitur pœnitentem, & factum

agnos-

agnoſcere, & cognoſcere quod ſit peccatum, hoc eſt, quod ſit contra legem. Si quis igitur, quod à ſe factum eſt, putet non eſſe contra legem, impoſſibile eſt, ut ejus pœniteat. Ergo ante pœnitentiam neceſſaria eſt factorum ad legem applicatio. Ad legem autem ſine interprete facta applicare, fruſtra eſt; non enim verba legis, ſed ſententia legislatoris, actionum regula eſt. Eſt autem legis interpres certe homo vel homines; non enim judex eſt unusquisque facti ſui, an ſit peccatum necne. Itaque explicandum factum eſt, de quo dubitatur, an ſit peccatum, ante hominem vel homines. Atqui hoc facere, confesſio eſt. Jam, quando legis interpres judicaverit, factum ejus eſſe peccatum: ſi acquieſcat peccator judicio, ſtatuatque apud ſe, non facere amplius, pœnitentia eſt. Atque hoc modo vera pœnitentia aut non eſt, aut confesſionem non antecedit ſed ſequitur. His ita explicatis non eſt intellectu difficile, qualis illa ſit poteſtas *ſolvendi* & *ligandi*. Cum enim in remisſione duo ſint; Alterum, *judicium* ſive *condemnatio*, qua factum judicatur eſſe peccatum; alterum, (ubi condemnatus judicio acquieſcens obediverit, id eſt, pœnituerit) *peccati remisſio*, vel (ſi non pœnituerit) *retentio*: primum eorum, id eſt, judicare an ſit

peccatum, ad *interpretem legis*, id est, *judicem summum*; secundum, remissio vel retentio peccati pertinet ad *Pastorem*; & est illa ipsa, de qua agitur *potestas ligandi & solvendi*. Atque hanc veram fuisse sententiam nostri Servatoris in ejusmodi potestatis institutione, ex 18. capite sancti Matthæi, v. 15, 16, 17, 18, sic apparet: Discipulos alloquens: *Si peccaverit*, inquit, *in te frater tuus, vade & corripe eum inter te & ipsum solum*. (Notandum obiter est, si peccaverit in te, idem esse quod si injuriam tibi fecerit, ideoque loqui *Christum* de iis, quæ pertinent ad *tribunal civile*) addit, *si te non audierit* (hoc est, si neget fecisse, vel si factum confessus, fecisse injustè neget) *adhibe tecum adhuc unum aut duos. Quodsi hos non audierit, dic Ecclesiæ.* Quare autem *Ecclesiæ*, nisi ut ipsa judicet an peccatum sit necne? *Quodsi Ecclesiam non audierit*, hoc est, si sententiæ *Ecclesiæ* non acquieverit, sed substituerit, non esse peccatum, quod ea peccatum esse judicaverit, hoc est, si non pœnituerit, (nam certum est, pœnitere facti neminem, quod non existimat esse peccatum) non dicit, *dic Apostolis*, ut sciamus, sententiam definitivam in quæstione an sit peccatum necne, relinqui non illis, sed *Ecclesiæ*, sed *sit tibi*, inquit, *sicut Ethnicus & Publicanus*; hoc est, tanquam extra *Ecclesiam*,

clesiam, tanquam non baptizatus, id est, tanquam is cujus *peccata retinentur*. Baptizabantur enim omnes Christiani in remissionem peccatorum. Quoniam autem quæri poterat, quis haberet tantam potestatem, quanta est Baptismi beneficium impœnitentibus auferendi, ostendit *Christus*, eos ipsos, quibus autoritatem dederat pœnitentes baptizandi in remissionem peccatorum, & faciendi ex Ethnicis Christianos, autoritatem quoque habere peccata eorum, qui ab *Ecclesia* judicarentur impœnitentes, retinendi, eosque ex Christianis reddendi Ethnicos, ideoque statim subjungit: *Amen dico vobis, quæcunque alligaveritis super terram, erunt ligata & in cælo, & quæcunque solveritis super terram, erunt soluta & in cælo.* Ex quo intelligi potest, *potestatem solvendi* & *ligandi*, sive *remittendi* & *retinendi peccata*, quæ & *potestas clavium* dicitur, aliam non esse à potestate data alio loco his verbis: *Euntes docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus Sancti:* Matth. 28. v. 19. Et quemadmodum Pastores Baptismum negare non possunt ei, quem *Ecclesia* dignum censet, ita neque retinere peccata ejus, quem *Ecclesia* absolvendum judicat; neque etiam remittere peccata ejus, quem *Ecclesia* pronunciat esse contumacem. Et de peccato quidem judica-

re, *Ecclesiæ est*: *Pastorum* verò, *judicatos* ab Ecclesia *ejicere*; vel intra eam recipere. Ita Sanctus *Paulus* ad *Ecclesiam Corinthiacam*: *Nonne de iis*, inquit, *qui intus sunt*, *vos judicatis?* ipse tamen fornicarium ab *Ecclesia* separandum pronunciavit: Ego *quidem*, inquit, *absens corpore*, *præsens autem spiritu*, &c.

Excommunicatio quid & in quos cadere non potest.

XXVI. Actus retentionis peccatorum is est, qui vocatur ab Ecclesia *Excommunicatio*, & à Sancto *Paulo*, *tradere Satanæ*. Nomen *Excommunicationis*, idem sonans quod ἀποσυνάγωγον ποιεῖν, è *Synagoga ejicere*, tractum videtur a lege Mosaica, qua eos, qui à Sacerdote leprosi judicati sunt, extra castra seorsim habere imperatum est, donec rursus Sacerdotis judicio mundi, & certis ritibus (inter quos erat corporis lavatio) purificati essent. Levit. 13. vers. 46. Progrediente inde tempore Judæis mos erat, eos etiam qui transibant a *Gentilismo* ad *Judaismum*, tanquam immundos, non recipere, nisi prius *lavatos*; & dissentientes à doctrina *Synagogæ*, *Synagogâ ejicere*. Ad similitudinem hujus ritus transeuntes ad Christianismum (sive Judæi essent, sive Gentes) non nisi per *Baptismum* in *Ecclesiam* recipiebantur; & dissentientes ab *Ecclesia*, *communione Ecclesiæ* privabantur. *Tradi* autem *Satanæ* ideo dicebantur, quia quod extra Ec-

clesiam erat, id omne regno *Satanæ* comprehendebatur. Finis hujusmodi disciplinæ erat, ut destituti ad tempus gratiâ & privilegiis *Ecclesiæ* spiritualibus, humiliarentur ad salutem. Effectus autem quoad secularia is erat, ut *excommunicatus* non modo cœtibus sive Ecclesiis, & participatione Mysteriorum prohiberetur, sed tanquam noxius contagione, etiam pejor Ethnico, à cæteris Christianis singulis fugeretur. Nam *cum Ethnicis commisceri* permisit Apostolus; cum his *ne cibum* quidem *una sumere*. 1. Cor. 5. v. 10, 11. Quum ergo talis sit *excommunicationis* effectus, manifestum est primo loco, *civitatem Christianam non posse excommunicari*. Est enim civitas Christiana, Ecclesia Christiana; ut ostensum est supra articulo 21. & ejusdem extensionis, *Ecclesia* autem *excommunicari* non potest; vel enim excommunicabit se ipsam, quod est impossibile, vel *excommunicabitur* ab *alia* Ecclesia, eaque vel *universali*, vel *particulari*, *universalis* autem Ecclesia cum *persona* non sit, (ut ostensum est articulo 22.) neque ergo agat aut faciat quicquam, *excommunicare* neminem potest. *Particularis* autem *Ecclesia*, *excommunicando aliam Ecclesiam* nihil agit, nihil mutat, quorum enim *communis* non est cœtus, eorum *excommunicatio* esse non potest;

neque si *Ecclesia* aliqua, puta *Jerosolymitana* aliam, puta *Romanam excommunicasset*, non illam magis *excommunicasset* quam se ipsam. Nam qui aliam sua communione privat, se quoque privat communione illius. Secundo, *neminem posse civitatis alicujus absolutæ, cives simul omnes excommunicare, vel templorum usum vel cultum Dei publicum eis interdicere.* Non enim *excommunicari* possunt ab *Ecclesia*, quam ipsi constituunt; siquidem enim id facerent, non modo non *Ecclesia*, sed ne *civitas* quidem essent, dissolverenturque sua sponte: id verò non est *excommunicari*, neque *interdici*. Quodsi ab alia *Ecclesia excommunicentur*, habendi sunt, illi *Ecclesiæ*, tanquam ethnici. Sed *Ethnicos*, per doctrinam *Christi*, nulla *Ecclesia Christiana* prohibere potest, quin congregent se, & inter se *communicent*, prout eorum civitatibus visum fuerit, præsertim si coeant ad colendum *Christum*, quamquam id fiat ritu & modo singulari. Ergo neque *excommunicatos*; qui ut ethnici tractandi sunt. Tertio, *excommunicari non posse Principem, qui habet summum civitatis imperium.* Neque enim per doctrinam *Christi* subditus unus, vel plures simul, Principi suo quamquam Ethnicio loca publica, aut privata interdicere, aut introitum in quemcumque cœtum negare

re

re poteſt, aut prohibere, ne faciat, quicquid in ſua ditione voluerit. Eſt enim crimen læſe majeſtatis in omni civitate, civi cuicunque, vel quotcunque civibus ſimul, autoritatem ſibi quamcumque in totam civitatem arrogare. Qui vero autoritatem arrogant ſibi in eum qui habet civitatis ſummum imperium, eandem arrogant in ipſam civitatem. Præterea, Princeps ſummus, ſi Chriſtianus ſit, hoc amplius habet ut civitas, cujus voluntas continetur in ipſus voluntate, id ipſum ſit, quod vocamus *Eccleſiam.* Neminem igitur excommunicat *Eccleſia,* niſi quem excommunicat autoritate Principis. Sed Princeps non *excommunicat* ſe ipſum, non igitur *excommunicari* poteſt à ſubditis ſuis. Poteſt quidem eſſe, ut cœtus civium rebellium, vel proditorum, pronunciet Principem ſummum eſſe *excommunicatum*, ſed non *jure.* Multo minus Princeps à Principe *excommunicari* poteſt, eſſet enim hoc, non *excommunicatio*, ſed potius indictio belli per convicium. Nam cum una non ſit *Eccleſia* quæ conflatur ex civibus duarum civitatum abſolutarum, propter defectum (ut dictum ſupra eſt articulo 22.) poteſtatis ritè conveniendi in unum cœtum, illi qui unius Eccleſiæ ſunt, non tenentur obedire alteri, neque ergo pro-

pter inobedientiam possunt *excommunicari.* Quod autem dicat aliquis, Principes, cum *Ecclesiæ universalis* membra sint, posse etiam *universalis Ecclesiæ* autoritate *excommunicari*, locum non habet, propterea quod *Ecclesia universalis* (ut dictum est articulo 22.) non est *una persona*, de qua possit dici, quod *fecerit*, *decreverit*, *statuerit*, *excommunicaverit*, *absolverit*, & similia personalia; nempe habet rectorem ullum in terris, cujus jussu convenire & deliberare possit. Nam rectorem esse *Ecclesiæ universalis*, & posse eam convocare, idem est, ac rectorem esse & dominum omnium per universum orbem Christianorum, id quod nemini conceditur, præterquam soli Deo.

Interpretationem Scripturæ dependere ab autoritate civitatis.

XXVII. Ostensum est supra articulo 18. autoritatem *interpretandi Scripturas* sacras non consistere in eo, quod interpres possit impunè sententiam, quam inde elicit, aliis vel scripto vel viva voce exponere & explicare, sed in eo, quod non sit aliis contra sententiam ejus faciendi aut docendi jus; ita ut *interpretatio* de qua agimus, idem sit quod *Potestas* (in omnibus controversiis per scripturam sacram determinandis) definiendi. Nunc ostendendum est, autoritatem illam pertinere ad singulas *Ecclesias*, & dependere ab autoritate ejus, vel eorum qui habent summum impe-

imperium, modo sint Christiani. Si enim ab autoritate civili non dependeat, dependere eam oportet vel ab arbitrio singulorum civium, vel ab autoritate externa. Ne verò ab arbitrio dependeat singulorum, prohibent inter alia, consequutura inde incommoda & absurda. Quorum præcipuum est hoc, quod non modo omnis tolleretur (contra præceptum *Christi*) obedientia civilis, sed etiam omnis societas & pax humana (contra leges naturales) dissolveretur. Cum enim Scripturam Sacram singuli interpretentur sibi, id est, unusquisque judicem se faciat, quid Deo placeat, quid displiceat, non ante Principibus obedire possunt, quam ipsi de mandatis eorum, utrum conformia sint scripturæ necne judicaverint. Atque sic vel non obediunt, vel obediunt propter judicium proprium, hoc est, sibi obediunt, non civitati. Tollitur ergo obedientia civilis. Rursus cum unusquisque propriam sequatur sententiam, necesse est, controversias quæ oriuntur, innumerabiles fore, neque determinabiles: unde inter homines (qui natura sua dissensionem omnem habent pro contumelia) nasceretur primo odium, deinceps jurgium, & bellum; atque ita omnis periret societas & pax, Habemus præterea in exemplum, id quod sub lege vetere circa librum le-

gis

gis observari voluit Deus, nimirum scribi quidem, publicè haberi & Canonem doctrinæ divinæ esse voluit: sed non inde à singulis, sed à solis Sacerdotibus definiri controversias. Est denique præceptum Servatoris nostri, ut si quid oriatur offensionis inter singulos, ut *audiant Ecclesiam*. Itaque *Ecclesiæ* munus est controversias determinare. Non ergo singulorum, sed *Ecclesiæ* est Scripturas sacras interpretari. Ut sciamus autem, autoritatem *interpretandi Verbum Dei*, hoc est, omnes quæstiones de Deo & Religione determinandi, non spectare ad personam quamcunque externam, perpendendum inprimis est, quid momenti ea potestas habeat in animis civium, civilibusque actionibus. Nemini enim ignotum esse potest, actiones hominum voluntarias necessitate naturali ipsorum sequi opiniones quas habent de bono & malo, prœmiis & pœnis; ex quo fit ut obedientiam illis quorum arbitrio vel felices vel miserrimos in æternum futuros se credunt, præstare necessariò velint. Quorum autem arbitrio, quæ doctrinæ & quæ actiones necessariæ sunt ad salutem, statuitur, eorum arbitrio exspectant homines felicitatem vel perditionem æternam; iis igitur in omnibus rebus obsequentur. Quod cum ita sit, manifestissimum est, cives qui se obli-

obligari credunt, circa eas doctrinas, quæ ad salutem necessariæ sunt, autoritati externæ acquiescere, non constituere civitatem per se, sed esse externi illius subditos. Neque ergo, etsi Princeps aliquis summus tantum autoritatis alii cuicunque scripto concederet, ita tamen ut imperium civile retinuisse intelligeretur, scriptum tale validum erit; nec quicquam transferet, quod ad retinendum, & bene administrandum imperium, sit necessarium. Nam per cap. 2. art. 4. *transferre jus* nemo dicitur, nisi dederit *signum idoneum voluntatis transferendi*, qui verò *voluntatem retinendi* imperium aperte significavit, non potest dedisse signum idoneum transferendi media ad imperium necessaria. Non erit igitur hujusmodi sctiptum signum voluntatis, sed ignorantiæ in contrahentibus. Secundo, considerandum est quam absurdum sit, civitatem, vel summum imperantem conscientias civium regendas committere hosti. Sunt enim, ut supra ostensum est cap. 5. art. 6. inter se in statu hostili, quicunque in unitatem personæ non coaluerunt. Neque obstat quod non semper pugnent: (nam & inter hostes induciæ fiunt) sufficit ad hostilem animum, quod diffidentia sit, quod civitatum, Regnorum, imperiorum fines, præsidiis armati, statu vultuque

gla-

gladiatorio se mutuo, etsi non feriant, ut hostes tamen intueantur. Postremo, quam iniquum est id postulare, quod ipsa postulandi ratione juris alieni esse confiteris? Interpres sum Scripturæ Sacræ, tibi, qui civitatis alienæ civis es. Qua ratione? quibus pactis inter me & te? Autoritate divina. Unde cognita? ex Sacra Scriptura, en librum, lege. Frustra, nisi & eandem mihi interpreter mei ergo juris est, & cæterorum singulorum civium, ea interpretatio; id quod negamus ambo. Restat ergo in omni *Ecclesia Christiana*, hoc est, in omni *civitate*, *Christiana*, Scripturæ Sacræ *interpretatio*, hoc est, *jus controversias* omnes *determinandi* dependeat & derivetur ab autoritate illius hominis, vel cœtu, penes quem est summum imperium civitatis.

Christianam civitatem Scripturas interpretari debere per Pastores Ecclesiasticos.

XXVIII. Quapropter omnino duo sunt genera controversiarum, unum circa *spiritualia*, hoc est, circa quæstiones fidei, quarum veritas ratione naturali investigari non potest; quales sunt quæstiones *de natura & officio* CHRISTI *de præmiis & pœnis* futuris, de *resurrectione corporum*, *de natura* & *officiis Angelorum*, *de Sacramentis* & *cultu externo*, & similia; alterum circa quæstiones scientiæ humanæ, quarum veritas ratione naturali, & Syllogismis elicitur, ex pactis hominum & definitionibus (id

est,

eſt, receptis uſu, & conſenſu communi, vocabulorum ſignificationibus) quales ſunt quæſtiones omnes *Juris* & *Philoſophiæ*. Exempli cauſa, quando in *jure* quæritur, an ſit promiſſum & pactum, necne? id nihil aliud eſt, quam quærere an verba talia, tali modo prolata, appellentur communi uſu & conſenſu civium *promiſſum*, aut *Pactum*; quod ſi ſic appellantur, verum eſt pepigiſſe; aliter, falſum. Veritas ergo ea dependet à pactis & conſenſu hominum. Similiter quando quæritur in Philoſophia, an idem poſſit eſſe totum in pluribus ſimul locis; determinatio quæſtionis dependet à cognitione communis conſenſus hominum, circa ſignificationem vocabuli *Totius*, ſiquidem enim homines quando dicunt, totum eſſe alicubi, ſignificant communi conſenſu, intelligere ſe, nihil eſſe ejusdem alibi; falſum eſt, idem eſſe in pluribus ſimul locis. Veritas ergo ea dependet à conſenſu hominum, eademque ratione in cæteris omnibus *Juris* & *Philoſophiæ* quæſtionibus. Et qui contra hunc communem circa rerum appellationes conſenſum hominum, ex obſcuris ſcripturæ locis aliquid ſtatui poſſe judicant, tollendum judicant & ſermonis uſum, & una omnem ſocietatem humanam. Dicet enim qui vendiderit totum agrum, eſſe totum

tum uno cespite, & reliquum tanquam non venditum retinebit: imo ipsam tollit rationem, quæ nihil aliud est præter veritatis per talem consensum factæ investigatio. Hujusmodi itaque quæstiones non necesse est ut determinet civitas per interpretationem Scripturæ sacræ, non enim pertinent ad *Verbum Dei*, eo sensu quo sumitur Verbum Dei pro *Verbo de Deo*, id est, *Doctrina Evangelica*, neque obligatur, qui habet *Ecclesiæ Imperium*, ad hujusmodi judicia adhibere *Doctores Ecclesiasticos*, quæstionibus autem fidei, id est, *de Deo*, quæ captum humanum superant, decidendis, opus est benedictione divina (ne possimus falli, saltem in necessariis) per *impositionem manuum* ab ipso CHRISTO derivanda. Nam cum ad salutem æternam obligemur ad doctrinam supernaturalem, & quam propterea intelligere est impossibile, ita destitui, ut falli possimus in necessariis, repugnat æquitati. *Infallibilitatem* hanc promisit Servator noster (in iis rebus quæ ad salutem sunt necessariæ) *Apostolis* usque ad diem judicii, hoc est, *Apostolis* & *Pastoribus* ab Apostolis successive per *impositionem manuum* consecrandis. Obligatur ergo quatenus Christianus, is qui habet civitatis imperium, Scripturas sacras, ubi quæstio est de *mysteriis fidei*, per

per *Ecclesiasticos* ritè ordinatos interpretari. Et sic in civitatibus Christianis judicium & *spiritualium* & *temporalium* pertinet ad autoritatem civilem. Et is homo vel cœtus qui summum habet imperium, caput est & *civitatis* & *Ecclesiæ*: una enim res est *Ecclesia* & *civitas Christiana*.

CAPUT XVIII.

De necessariis ad Introitum in Regnum Cœlorum.

I. *Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem necessaria & non necessaria ad salutem.* II. *Omnia necessaria ad salutem contineri in* fide & obedientia. III. *Qualis sit ea quæ requiritur* obedientia. IV. *Quid sit* Fides, & *quomodo distinguatur à* professione â scientia, & *ab* opinione. V. *Quid sit* credere in CHRSITUM. VI. *Unicum articulum,* JESUM ESSE CHRISTUM, *necessarium esse ad salutum, probatur ex scopo Evangelistarum.* VII. *Ex prædicatione* Apostolorum. VIII. *Ex facilitate Religionis Christianæ.* IX. *Ex eo quod sit* fundamentum *fidei.* X. *Ex dissertissimis* CHRISTI & Apostolorum *verbis.* XI. *In eo Articulo contineri fidem veteris Testamenti.* XII. Fides & obedientia *quomodo concurrant ad salutem.* XIII. *In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.* XIV. *Doctrinas quæ hodie*

hodie controvertuntur de Religione, spectare plerasque ad jus regnandi.

Proposita difficultas de repugnantia obediendi Deo & hominibus, tollenda per distinctionem inter necessaria & non necessaria ad salutem.

I. Autoritatem omnem in rebus *secularibus* derivare ab autoritate ejus qui summum habet imperium, sive is unus homo sit, sive unus cœtus, in confesso semper fuit. Eandem in *spiritualibus* ab autoritate *Ecclesiæ* dependere ex proximè antecedentibus manifestum est; & præterea hoc, *civitatem* omnem *Christianam* esse *Ecclesiam* hujusmodi autoritate præditam. Ex quibus colligere etiam quantumlibet ingenio tardus potest, in *civitate Christiana*, (hoc est, in civitate cujus summum imperium habet Princeps vel cœtus Christianus) *omnem uniri sub Christo potestatem tam secularem quam spiritualem;* ideoque in omnibus, iis esse obediendum. Contra autem, quia *obedire oportet Deo, magis quam hominibus*, orta est difficultas, quo pacto obedientia tuto iis præstari possit, si quando imperatum fuerit aliquid, quod CHRISTUS fieri prohibet. Causa difficultatis est, quod cum Deus non amplius per CHRISTUM & *Prophetas* viva voce nos alloquatur, sed per Scripturas Sacras, quæ à diversis diverse accipiuntur, sciunt quidem, quid Reges imperant & *Ecclesia* congregata; utrum verò id, *quod* imperant,

rant, ſit contra imperata Dei, necne, id neſciunt, ſed fluctuante obedientia inter pœnas mortis *temporalis*, & *ſpiritualis*, tanquam navigantes inter *Scyllam* & *Charybdin* incurrunt ſæpe in utramque. Qui verò neceſſaria ad ſalutem, à non neceſſariis rectè diſtinguunt, nullam hujusmodi dubitationem habere poſſunt. Siquidem enim mandatum Principis vel civitatis tale ſit, ut obediri ei posſit ſine jactura ſalutis æternæ, injuſtum eſt non obedire, & locum habent præcepta Apoſtolica: *Servi, obedite per omnia Dominis carnalibus. Filii, obedite parentibus per omnia*: Coloſſ. 3. v. 20. 22. & mandatum CHRISTI: *ſuper Cathedram Moſis ſederunt Scribæ & Pharisæi, omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſervate & facite*: Matth. 23. v. 2. Contra, ſi facere juſſerint quæ puniuntur morte æterna, inſanum eſt, non potius mori mortem naturalem, quam obediendo mori in æternum. Et locum habet quod dicit CHRISTUS; *Nolite timere eos, qui occidunt corpus, animam autem non poſſunt occidere*, Matth. 10. v. 28. Videndum itaque eſt quæ ſint ea omnia, quæ ad ſalutem ſunt neceſſaria.

Omnia neceſſaria ad ſalutem con

II. Sunt autem *neceſſaria* ad ſalutem omnia duabus virtutibus comprehenſa, *Fide*, & *Obedientia*. Harum poſterior

tineri in fide & obedientia.

ſi perfecta eſſe poſſet, ſola ſufficeret, ne damnaremur; ſed qui, & jam diu omnes rei ſumus contumaciæ adverſus Deum, in Adamo; & præterea ipſi actu peccavimus: non ſufficit *obedientia* ſine *remisſione peccatorum*. Ea vero, unaque introitus in Regnum cœli, *Fidei* præmium eſt. Aliud ad ſalutem requiritur nihil. Non enim clauditur regnum Dei, niſi peccantibus, id eſt iis, qui debitam legibus Dei *obedientiam* non præſtiterunt; neque illis, ſi credant *articulos neceſſarios* fidei Chriſtianæ. Jam ſi cognoverimus, in quibus conſtat *obedientiâ*, & qui ſint *articuli neceſſarii fidei* Chriſtianæ; manifeſtum una erit, quæ civitatum Principumque juſſu facere, & quibus abſtinere debeamus.

Qualis ſit ea, quæ requiritur obedientia.

III. Per *obedientiam* autem, hoc loco, ſignificatur non *factum*, ſed *voluntas* & *ſtudium*, quo proponimus conari quantum poſſumus, obedire in futurum. Quo ſenſu vox *obedienti* æquivalet *Pœnitentiæ*. Conſiſtit enim *Pœnitentia* virtus non in dolore, qui peccati recordationem comitetur, ſed in converſione in viam, & inſtituto non peccandi amplius, ſine quo dolor ille non pœnitentis, ſed deſperantis eſſe dicitur. Quoniam autem qui Deum amant, non posſunt non velle obedire legi Divinæ, & qui amant proximum, non poſſunt non velle

velle obedire legi morali, quæ consistit, ut supra capite 3. ostensum est, in *superbiæ*, *ingratitudinis*, *contumeliæ*, *inhumanitatis*, *inclementiæ*, *injuriæ*, similiumque offensarum prohibitione, quibus proximi læduntur. Itaque voci *obedientiæ* æquivalet etiam *Amor*, sive *Charitas*; Etiam *justitia*, (quæ constans voluntas est suum cuique tribuendi) æquivalet eidem. Jam sufficere ad salutem *Fidem* & *Pœnitentiam*, manifestum est, primum ex ipso fœdere Baptismi, nam interrogantibus *Petrum* iis, qui ab ipso die *Pentecostes* convertebantur, *Quid faciemus?* respondit; *Pœnitemini*, & *baptizetur unusquisque vestrum in nomine Jesu in remissionem peccatorum:* Actor. 2. vers. 38. Nihil ergo ad obtinendum Baptismum, hoc est, introitum in Regnum Dei, faciendum aliud erat, nisi *pœnitere* & *credere* in nomen JESU. Pacto enim, quod fit in Baptismo, promittitur regnum cœlorum. Deinde ex verbis CHRISTI respondentis ad Principem interrogatem, quid faciens vitam æternam possideret: *Mandata nosti, non occides, non mœchaberis*, &c. quod *obedientiæ*; &, *Vende omnia quæ habes veni, & sequere me*; quod *fidei* erat. Lucæ 18. vers. 20. Marc. 10. vers. 18. Et ex eo quod dicitur *justus* (non quilibet, sed *justus*) *ex fide vivet*, est enim

justitia voluntatis dispositio eadem, quæ *Pœnitentia* & *Obedientia*. Et ex verbis sancti *Marci*: *Quoniam impletum est tempus, & appropinquavit Regnum Dei, pœnitemini & credite Evangelio*; quibus non obscure significatur, non opus esse ad ingressum in Regnum Dei, aliis virtutibus præter *pœnitentiam* & *fidem*. *Obedientia* itaque quæ ad salutem *necessario* requiritur, nihil aliud est præter *voluntatem* sive *conatum obediendi*, id est, faciendi secundum leges Dei, id est, secundum leges morales quæ eædem omnibus sunt, & leges civiles, hoc est, mandata imperantium in rebus *temporalibus*, & leges Ecclesiasticas in *spiritualibus*; quæ duo genera legum in diversis civitatibus & Ecclesiis sunt diversa, & cognoscuntur promulgatione, vel sententiis publicis.

Quid sit Fides, & quomodo distinguatur à professione, à scientia, & opinione.

IV. Ut sciamus, quid sit *Fides Christiana*, definienda est in universum *Fides*, & à cæteris animi actibus quibuscum vulgò confundi solet, distinguenda. *Objectum Fidei* universaliter sumtæ, nimirum, *id quod creditur*, semper *propositio* est, (id est, oratio affirmans vel negans) quam veram esse concedimus. Sed quoniam conceduntur propositiones propter diversas causas, accidit, hujusmodi concessiones diverse nominari. Concedimus autem quandoque propositiones,
quas

quas tamen in animum non recipimus. Idque vel ad tempus, nimirum, tantisper donec ex confideratis confequentiis, earum veritatem examinaverimus quod vocatur *fupponere*; vel etiam fimpliciter, ut metu legum, quod eft *profiteri*, vel *confiteri* fignis externis; vel obfequii fpontanei caufa, quod faciunt homines animo civili erga eos, quos reverentur, & erga alios ftudio pacis, id quod fimpliciter *concedere* eft. Propofitiones autem quas pro veris recipimus, concedimus femper propter aliquas rationes noftras. Eæ verò derivantur vel ab ipfa *propofitione*, vel à *perfona proponentis*. Derivantur autem ab *ipfa propofitione* revocando in memoriam, quibus rebus fignificandis nomina, ex quibus propofitio conflatur, communi confenfu ufurpantur; quod fi fiat, affenfus quem præbemus, dicitur *Scire*. Si vero recordari non posfimus, quid certo per ea nomina intelligendum fit, fed modò hoc videbitur, modo illud, tum dicimur *opinari*. Exempli caufa: fi propofitum fit, *duo & tria, effe quinque*; revocando autem in memoriam, ordinem nominum numeralium, ita confenfu communi eorum, qui ejusdem funt linguæ, (quafi pacto quodam focietati humanæ neceffario) conftitutum effe, ut quinarius totidem unitatum nomen fit,

quod in binario & ternario continentur simul sumtis; ac assentiatur quis, verum id ideo esse, quia 2. & 3. simul idem sunt quod 5: dicetur assensus ille *scientia*. Et scire veritatem istam, nihil est aliud, quam agnoscere, esse eam à nobis ipsis factam. Quorum enim arbitrio & loquendi lege numerus .. vocatus est binarius, ... ternarius, & ..... quinarius, eorum arbitrio factum est, ut vera sit propositio: *binarius* & *ternarius* simul sumti faciunt *quinarium*. Similiter si meminerimus, quid sit, quod vocatur *furtum*: & quid *injuria*, *sciemus* ex ipsis vocibus, an verum sit, *furtum esse injuriam*, necne? *Veritas* idem est, quod *vera propositio*; *vera* autem est *propositio*, in qua *nomen consequens*, quod vocatur à Logicis *Prædicatum*, complectitur amplitudine sua *nomen antecedens*, quod vocatur *subjectum*; & *veritatem scire*, idem quod, esse eam à nobismetipsis ipsa nominum usurpatione factam, *meminisse*. Neque temere olim à Platone dictum est, *scientiam esse memoriam*. Accidit autem interdum, ut voces, etsi certam & ex constituto definitam habeant significationem, usu tamen vulgari, ad ornandum vel etiam fallendum particulari studio à propriis significationibus ita divellantur, ut conceptus, propter quos rebus impositæ fuerunt, revocare

in

in memoriam difficultatem magnam habeat, neque nisi acri judicio, & diligentia maxima superandam. Accidit quoque, plurimas voces nullam habere propriam sive determinatam & eandem ubique significationem, atque intelligi non sua vi, sed signorum aliorum simul adhibitorum. Tertio, nomina quædam sunt rerum inconceptibilium. Earum ergo rerum, quarum ipsa sunt nomina, conceptus nulli sunt. Et propterea propositionum, quas conflant, veritatem ex ipsis nominibus frustra quærimus. In his casibus dum considerando vocum definitiones veritatem alicujus propositionis investigamus, prout spes est inveniendi, putamus eam aliquando veram, aliquando falsam. Quorum utrumque seorsim, *opinari* dicitur, atque etiam *credere*, ambo simul *dubitare*. Quando verò rationes nostræ propter quas assentimur propositioni alicui, non *ab ipsa propositione*, sed *à persona proponentis* derivantur, ut quem ita peritum judicamus ut non fallatur, neque causam videmus quare velit fallere; assensus noster, quia nascitur non à nostræ, sed alienæ scientiæ *fidusia, Fides* appellatur. Et quorum fiducia credimus, *illis* vel *in illos credere* dicimur. Ex iis quæ dicta sunt, apparet differentia, primum, inter *Fidem* & *Professionem*: illa enim cum assensu interno

semper conjungitur, hæc non semper illa animi persuasio interna hæc obedientia externa est. Deinde inter *fidem* & *opinionem*; hæc enim nostræ rationi innititur, illa alienæ existimationi. Denique inter *fidem* & *scientiam*: hujus enim est propositionem examinatione communitam & mansam lentè admittere; illius autem integram deglutire. Prodest ad scientiam explicatio nominum, quibus id, quod inquirendum est, proponitur, imo unica via ad *scientiam* est, *per definitiones*; ad *fidem* autem nocet hoc. Nam quæ supra captum humanum credenda proponuntur, nunquam explicatione evidentiora, sed contra obscuriora & creditu difficiliora fiunt. Acciditque homini, qui *mysteria fidei* ratione naturali conatur demonstrare, idem quod ægroto, qui pilulas salubres, sed amaras, vult prius mandare, quam in stomachum demittere; ex quo fit, ut statim revomantur, quæ alioqui devoratæ eum sanassent.

Quid sit credere in Christum. V. Vidimus ergo, quid sit *credere*. Credere autem *in* CHRISTUM quid est? vel, *fidei in* CHRISTUM quænam propositio est objectum? Quando enim dicimus: *Credo in* CHRISTUM, significamus quidem, cui, non autem *quid* credimus. Est autem *credere* in CHRISTUM nihil aliud, quam credere, JESUM

esse

esse CHRISTUM, nimirum ILLUM, qui secundum *Mosis & Prophetarum* Israeliticorum vaticinia venturus erat in hunc mundum, ad *instituendum Regnum Dei.* Id verò satis apparet ex verbis ipsius CHRISTI ad Martham. *Ego sum* (inquit) *resurrectio & vita, qui* CREDIT IN ME, *etiamsi mortuus fuerit, vivet & omnis qui vivit, &* CREDIT IN ME, *non morietur in æternum. Credis hoc? Ait illi; Utique, Domine, ego credidi, quia* TU ES CHRISTUS *Filius Dei vivi, qui in hunc mundum venisti.* Johan. 11. vers. 25, 26, 27. Quibus verbis videmus: CREDERE IN ME, explicari per QUIA TU ES CHRISTUS Est ergo *credere in* CHRISTUM nihil aliud, quam credere ipsi JESU dicenti, se esse CHRISTUM.

VI. Concurrentibus ad salutem *fide* & *obedientia*, utraque *necessario*, qualis sit ea *obedientia*, & cui debita, monstratum est super art. 3. *Articuli* autem *fidei*, quinam requirantur, id nunc inquirendum est: Dico autem, alium Articulum fidei (*) præter hunc, JESUM ESSE CHRISTUM homini Christiano, ut *necessarium* ad salutem, requiri nullum. Distinguendum autem est, ut supra art. 4. inter *fidem* & *professionem*. *Professio* ergo plurium dogmatum (si jubeatur) *necessaria* esse potest; est enim

Unicum articulum Jesum esse Christum *necessarium esse ad salutem, probatur ex scopo Evangelistarum.*

pars *obedientiæ* legibus debitæ, sed non quærimus jam de *obedientia necessaria* ad salutem, sed de *fide*. Probatnr autem primo, ex scopo Evangelistarum, qui erat per descriptionem vitæ Servatoris nostri illum unum articulum stabilire. Sciemus autem, talem fuisse scopum & consilium Evangelistarum, si observemus ipsam historiam. Sanctus Matthæus incipiens à Genealogia ejus, ostendit JESUM esse ex genere Davidis; natum ex Virgine; cap. 1. à *Magis* ut regem Judæorum adoratum; ab *Herode* eadem de causa quæsitum ad necem, cap. 2. Regnum ejus & à *Joanne Baptista* & à se ipso prædicatum; cap. 3. 4. leges docuisse, non ut Scribæ, sed ut qui haberet autoritatem; cap. 5, 6, 7. morbos miraculose sanasse; cap. 8, 9. *Apostolos* præcones Regni in omnes Judææ partes ad prædicationem Regni dimisisse; cap. 12. nunciis à Johanne quærentibus, an is esset Christus, necne, respondisse, referrent quæ vidissent, nempe miracula, qua in CHRISTUM solum competerent; cap. 11. Regnum suum argumentis, parabolis, & signis apud Pharisæos & alios comprobasse, & declarasse; cap. 12. & seqq. usque ad 21. salutatum fuisse in Regem, cum regrederentur Jerosolymam; cap. 21. se Christum illum esse, contra Pharisæos sustinuisse; alios de *Pseudo-*

Pseudo-Christis præmonuisse; Regnum suum quale esset, parabolis ostendisse; cap. 22, 23, 24, 25. captum & accusatum fuisse eo nomine, quod se Regem esse dixerit; crucique titulum inscriptum, HIC EST JESUS REX JUDÆORUM, cap. 26, 27. denique post resurrectionem dixisse *Apostolis, datam sibi esse omnem potestatem in cælo & in terra*: cap. 28. Quæ omnia eo pertinent, ut credamus, Jesum esse illum Christum. Talis erat ergo in describendo Evangelio scopus Sancti Matthæi qualis autem erat hujus, talis erat cæterorum Evangelistarum; id quod seorsim Sanctus *Johannes* in fine Evangelii sui expresse habet, *Hæc*, inquit, *scripta sunt, ut sciatis, quia Jesus est Christus Filius Dei vivents*, Joh. 29. 31.

Dico autem, alium Articulum fidei præter hunc) *Assertionem hanc quam novitate sua Theologis plerisque displicere posse video, etsi satis in sequentibus confirmatam, amplius tamen explicare, operæ pretium esse duxi. Primo igitur cum Articulum hunc*, Jesum esse Christum, *solum ad salutem necessarium esse dico, non dico, solam fidem ad salutem necessariam esse, sed requiro etiam Justitiam, sive obedientiam legibus Dei debitam, hoc est, voluntatem rectè vivendi. Secundo non nego, quin multorum aliorum articulo-* *Annotatio.*

rum professio, si modo professio eorum ab Ecclesia imperetur, ad salutem quoque necessaria sit, sed cum fides interna, professio externa sit, illam proprie fidem, hanc obedientiæ partem esse dico, ita ut articulus ille ad fidem internam, non autem ad professionem Christiani solus sufficiat. Postremò, quemadmodum, si veram & internam pœnitentiam peccatorum, solam, ex parte Justitiæ, ad salutem necessariam esse dixissem, tamen pro paradoxo habendum non fuisset, quoniam in ea justitiam, obedientiam, atque animum ad omnes virtutes reformatum contineri intelligimus, ita, cum fidem unius Articuli sufficere ad salutem dico, mirandum minus est, cum in eo tot alii articuli comprehenbantur. Nam verba hæc, Jesus est Christus, *significant, Jesum esse illum, quem Deus venturum in mundum ad Regnum suum instaurandum promiserat per prophetas, hoc est, Jesum esse Filium Dei Creatoris cœli & terræ, natum ex virgine, mortuum pro peccatis eorum, qui essent in illum credituri; esse Christum, id est, Regem, revixisse [nam alioqui regnaturus non est,] judicaturum mundum & remuneraturum eorundem opera; aliter enim Rex esse non potest; item resurrecturos esse homines: nam absque hoc ad judicium venturi non sunt. Itaque unico hoc articulo totum continetur Symbo-*

lum

lum Apostolorum: quod tamen sic contrahendum ideo existimavi, quod viderem, propter hunc solum, sine cæteris, qui ex eo per consequentiam deducuntur, permultos tum à Christo, tum ab Apostolis ejus in Regnum Dei admissos fuisse: ut latro in cruce, ut Eunuchus à Philippo baptizatus, ut duo millia hominum ad Ecclesiam à Sancto Petro simul aggregata. Si quibus autem hoc displicet, quod eos omnes, qui articulo qualicunque ab Ecclesia definito, assensum internum non præbent, [nec tamen contradicunt; sed jubeantur, concedunt] non damnatos in æternum censeam, quid illis faciam, nescio. Nam ut sententiam mutem, Scripturæ Sacræ, quæ sequuntur, testimonia apertissima impediunt.

VII. Secundo probatur idem ex prædicatione Apostolorum, erant enim Regni præcones, nec Christus eos misit ad prædicandum aliud, quam Regnum Dei: Luc. 9. vers. 2. Actor. 15. vers. 6. Quid autem post Christi ascensionem fecerint, intelligi potest ex eorum accusatione. *Trahebant* [inquit *sanctus Lucas*] *Jasonem & quosdam fratres ad Principes civitatis, clamantes: quod hi sunt, qui urbem concitant, & huc venerunt, quos suscepit Jason: & hi omnes contra decreta Cæsaris faciunt, Regem alium dicen-*

Ex prædicatione Apostolorum.

tes esse Jesum: Act. 17. v. 7. Etiam subjectum concionum Apostolicarum quale fuerit, apparet ex his verbis: *De Scripturis* (subaudi Veteris Testamenti) *adaperiens, & insinuans, quia Christum oportuit pati, & resurgere à mortuis, & quia* HIC EST JESUS CHRISTUS: Actor. 17. vers. 3.

Ex facilitate religionis Christianæ. VIII. Tertiò, ex iis locis, quibus eorum, quæ à Christo ad salutem requiruntur, declaratur facilitas. Nam si ad salutem necessario requiratur assensus animi internus veritati omnium & singularum propositionum, quæ circa fidem Christianam hodie vel controvertuntur, vel à diversis Ecclesiis diverse definitæ sunt, nihil esset Religione Christiana difficilius. Quomodo ergo verum esset, *jugum meum suave est, & onus meum leve?* Matth. 11. v. 30. &, *parvulos in eum credere?* Matth. 18. v. 6. &. *placuisse Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes?* 1. Cor. 1. v. 21. vel quomodo satis ad salutem instructus fuit latro pendens in cruce, cujus fidei confessio continebatur his verbis: *Memento mei, cum veneris in Regnum tuum.* Vel ipse Sanctus Paulus unde tam citò ex hoste doctor Christianorum fieri potuit?

Ex eo quod sit fundamentum fidei. IX. Quarto, ex eo quod articulus ille fidei fundamentum sit, neque alii fundamento ipse innitatur. *Si quis vobis dixerit*

rit: ecce hic est Christus aut illic; nolite credere: surgent enim Pseudo-Christi, & Pseudo-Prophetæ, & dabunt signa magna: &c. Matth. 14. v. 23. Ex quo sequitur, propter fidem hujus articuli, negandam esse fidem signis & prodigiis. *Licet nos, aut Angelus de cælo,* ait Apostolus, *evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, Anathema sit.* Galat. 1. 8. Ergo propter hunc articulum neganda esset fides ipsis Apostolis & Angelis, (puto ego & Ecclesiæ) si contrarium docerent. *Carissimi, nolite* [inquit *Sanctus Joannes*] *omni spiritui credere, sed probate spiritus si ex Deo sunt, quoniam multi Pseudo-Prophetæ exierunt in mundum. In hoc cognoscitur Spiritus Dei; Omnis spiritus qui confitetur* JESUM CHRISTUM VENISSE *in carne, ex Deo est,* &c. Joh. 4. Est ergo Articulus ille, mensura spirituum, secundum quam autoritas Doctorum vel recipitur vel rejicitur. Negari quidem non potest, quin à Doctoribus didicerint, omnes qui hodie Christiani sunt, fuisse JESUM, qui ea omnia fecit, quibus Christus esse agnosceretur, non tamen sequitur, eosdem articulum illum doctoribus credere, vel Ecclesiæ, sed ipsi Jesu. Erat enim ille articulus *Ecclesiâ* Christianâ prior, etsi cæteri omnes posteriores fuerint. Et *Ecclesia* super illum, non hic super *Ecclesiam* fundata est, Matth. 16. v.

18. Præterea ita eſt articulus ille *Jeſus eſt Chriſtus*, fundamentalis, ut cæteri omnes dicantur à Sancto Paulo illi ſuper ædificari, *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id, quod poſitum eſt, quod eſt Jeſus Chriſtus.* [hoc eſt, *Jeſus eſt Chriſtus.*] *Si quis autem ſuperædificat ſuper fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fœnum, ſtipulam, &c. uniuscujusque opus manifeſtum erit. Si cujus opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet; ſi cujus opus arſerit, detrimentum patietur, ipſe autem ſalvus erit.* 1. Cor. 3. verſ. 11, 12, &c. Ex quibus patet, per fundamentum intelligi articulum hunc, JESUM ESSE CHRISTUM. Non enim ſuperædificatur ſuper perſonam *Chriſti*, aurum, argentum, fœnum, ſtipula, &c. quibus ſignificantur doctrinæ. Et poſſe falſas doctrinas fundamento ſuperſtrui, nec tamen ut damnentur, qui eas docuerint.

Ex diſertiſſimis Chriſti & Apoſtolorum verbis.

X. Poſtremo, quod articulus ille, ſolus neceſſariò tenendus ſit *fide interna*, evidentiſſime ex plurimis Sacræ Scripturæ locis, quocunque interprete, probari poteſt. *Scrutamini ſcripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æternam habere, & illa ſunt: quæ perhibent teſtimonium de me.* Joh. 5. 39. Intelligit autem Chriſtus ſcripturas ſolius Teſtamenti veteris: nondum enim ſcriptum

erat

erat Testamentum novum. Jam verò testimonium de Christo in veteri Testamento nullum aliud exstat, præter quam quod venturus erat Rex æternus tali loco, talibus parentibus nasciturus talia docturus, & facturus, quibus rebus ut signis dignoscendus erat. Quæ omnia hoc unum testantur, JESUM qui ita natus, ea docuerit & fecerit, esse CHRISTUM. Alia igitur fides ad vitam æternam præter illum Articulum non requirebatur. *Omnis qui vivit, & credit in me, non morietur in æternum:* Joh. 11. v. 25. Credere autem in Jesum, (ut ibidem explicatur) idem est, quod credere JESUM ESSE CHRISTUM. Qui ergo id credit, non morietur in æternum, & per consequens, articulus ille solus est ad salutem necessarius. *Hæc scripta sunt, ut credatis, quia* JESUS EST CHRISTUS *Filius Dei, & ut credentes vitam habeatis in nomine ejus:* Joh. 20. v. 31. Quare, qui sic credit, habebit vitam æternam; neque ergo opus habet aliâ fide. *Omnis spiritus, qui confitetur Jesum Christum venisse in carne, ex Deo est:* 1. Joh. 4. v. 2. & *omnis spiritus, qui credit, quoniam* JESUS EST CHRISTUS, *ex Deo natus est:* 1. Joh. 5. v. 1. & : *Quis est, qui vincit mundum, nisi qui credit, quoniam* JESUS EST *Filius Dei?* 1. Joh. 5. v. 1. Si igitur non sit opus aliud credere, ut quis sit *ex Deo,*

Na-

natus ex Deo, & ut *vincat mundum*, quam JESUM ESSE CHRISTUM, unicus ille articulus sufficit ad salutem. *Ecce aqua, quid prohibet me baptizari? dixit autem Philippus: si credis ex toto corde, licet. Respondens ait: Credo, Filium Dei esse Jesum Christum*. Actor. 8. v. 36, 37. Si quidem ergo articulus ille ex toto corde, hoc est, fide interna creditus, sufficit ad Baptismum, sufficit etiam ad salutem. Præter hæc loca, alia innumera sunt, quæ idem clare & expresse affirmant. Imo ubicunque legimus, Servatorem nostrum cujuspiam fidem laudasse, vel dixisse, *Fides tua te salvum fecit*, vel sanasse quempiam propter fidem, ibi propositio credita alia non erat quam hæc, JESUS EST CHRISTUS, vel directè, vel per consequens.

In eo articulo contineri fidem veteris Testamenti.

XI. Quoniam autem credere *Jesum esse Christum* nemo potest, qui, cum sciat, per *Christum* intelligi Regem illum, qui à Deo promissus est per *Mosen* & Prophetas in *Regem & Servatorem* mundi, non credat etiam *Mosi & Prophetis*, neque credere his possit, qui non credit *Deum & exsistere*, & *mundum gubernare*, contineri necesse est fidem illam de Deo & de veteri Testamento, in fide hac Testamenti novi. Cum ergo in regno Dei per naturam crimen læsæ Majestatis divinæ, solus esset Atheismus, & negatio Providentiæ divinæ,

divinæ ; in regno autem per Pactum vetus, etiam Idololatria ; jam in regno per pactum novum additur etiam *Apostasia*, sive renunciatio hujus semel recepti articuli, *Jesum esse Christum.* Cæteris doctrinis, si modo à legitima Ecclesia definitæ fuerint, non est sanè contradicendum : est enim peccatum inobedientiæ ; obedientia autem ad salutem necessaria est. Cæterùm ut credantur *fide interna*, ostensum est ampliter in proximè antecedentibus, necessarium non esse.

XII. Partes in salute Christiani perficienda *Fides* & *Obedientia* diversas habent, hæc enim *potentiam* sive *capacitatem* contribuit ; illa *actum*. Atque utraque suo modo justificare dicitur. *Christus* enim non omnibus, sed *pœnitentibus*, sive *obedientibus* hoc est, justis (non dico *insontibus*, sed *justis ; justitia* enim est voluntas obediendi legibus, & convenire in peccatorem potest ; voluntas autem obediendi, obedientia est apud Christum) peccata remittit. Non enim quilibet, sed *justus ex fide vivet. Justificat* ergo *Obedientia* quia *facit justum*, eo modo, quo *Temperantia* facit *temperatum*, *Prudentia prudentem*, *Castitas castum*, nimirum essentialiter : constituitque hominem in eo statu, ut veniæ capax sit. Rursus *Christus* non omnibus justis peccata condonare *Fides & Obedientia quomodo concurrant ad salutem.*

nare promisit, sed solis *credentibus ipsum esse Christum. Justificat* ergo fides, eo sensu, quo *justificare* dicitur judex, qui *absolvit*; nimirum per *sententiam*, quæ *actu* salvum facit. Atque in hac acceptione justificationis (est enim vox æquivoca) justificat *fides sola*; in illa autem *sola obedientia*; sed neque justitia sola, neque fides sola *salvifiat*, sed simul ambæ.

In civitate Christiana, nullam esse repugnantiam inter mandata Dei & civitatis.

XIII. Ex iis quæ hactenus dicta sunt, facile erit perspicere, quid sit officium civium Christianorum erga summos imperantes. Qui quamdiu Christianos esse se profitentur, subditis suis, ut Christum negent vel contumelia afficiant, imperare non possunt; nam si hoc imperarent, profiterentur, se non esse Christianos. Cum enim ostensum sit, & ratione naturali, & ex Scripturis sacris, oportere cives principibus rectoribusque summis civitatis in omnibus obedire, præterquam in iis, quæ sunt contra mandata Dei; & mandata Dei in civitate Christiana, circa *temporalia* quidem, (id est, ea quæ ratione humana examinanda sunt) leges esse & sententias civitatis, prolatas ab iis, quibus legum ferendarum controversiarumque judicandarum autoritas à civitate commissa est; circa *spiritualia* verò, (id est, ea quæ per Scripturam Sacram definienda sunt) leges esse & sententias civitatis, hoc est Ecclesiæ, (nam civi-

civitas Christiana & Ecclesia, ut ostensum est cap. praecedente, art. 20. eadem est res) prolatas à Pastoribus ritè ordinatis, & qui à civitate in eam rem autoritatem acceperunt; sequitur manifeste, in civitate Christiana, obedientiam deberi summis imperantibus, in rebus omnibus tam *spiritualibus*, quam *temporalibus*. Imperantibus autem non Christianis, in *temporalibus* quidem omnibus eandem deberi obedientiam, etiam à cive Christiano, extra controversiam est; in *spiritualibus* verò, hoc est, in iis quae pertinent ad modum colendi Dei, sequenda est *Ecclesia* aliqua *Christianorum*. Etenim Deum non loqui in rebus supernaturalibus, nisi per Scripturae sacrae interpretes Christianos, fidei Christianae est hypothesis. Quid autem? an principibus resistendum est, ubi obediendum non est? Minimè sane; hoc enim contra pactum est Civile. Quid ergo agendum? Eundum ad Christum per martyrium. Quodsi cui dicti durum videatur, certissimum est, eum non credere ex toto corde JESUM ESSE CHRISTUM *Filium Dei vivientis*, (cuperet enim dissolvi, & esse cum Christo,) sed velle simulatâ fide Christianâ pactam civitati obedientiam eludere.

XIV. Mirabitur autem forte quispiam, si excepto uno articulo, JESUM ESSE

Doctrinae quae hodie

SE

controvertuntur de religione, spectare plerasque ad jus regnandi.

se CHRISTUM, qui necessarius est ad salutem de fide interna, cæteri omnes pertineant ad obedientiam tantum, quæ quidem præstari potest, etsi quis non internè credat (modo cupiat credere,& externè profiteatur, quoties opus est) quæcunque ab Ecclesia proponuntur; unde factum sit, ut tot sint hodie dogmata, quæ dicuntur omnia ita de fide esse, ut nisi ea quis credat interne, intrare in Regnum cœlorum non possit. Quodsi idem consideret, in plerisque controversiis certamen esse de Regno humano, in aliquibus de quæstu, in aliquibus de gloria ingeniorum, minus mirabitur. Quæstio de *Ecclesiæ proprietatibus*, quæstio est de *jure imperii*, cognito enim, quid sit *Ecclesia*, cognoscitur unâ, cujus sit imperium in Christianos. Nam si quælibet civitas Christiana, Ecclesia illa sit, quam omnem Christianum illi civitati subjectum audire præcepit ipse Christus, tum civis quilibet tenetur civitati suæ, hoc est ei vel iis obedire, quorum est imperium summum, non modo in *temporalibus,* sed etiam in *spiritualibus*. Sin quælibet civitas Christiana non sit Ecclesia illa, tum est aliqua alia Ecclesia universalior, cui oportet obedire. Omnes igitur Christiani illi obedire debent, sicut obedirent Christo si veniret in terras imperabit ergo illa vel per Monarcham, vel per

cœtum

cœtum aliquem. Quæstio itaque est de *jure imperii*. Eodem spectat quæstio *de infallibilitate*, quisque enim verè & interne crederetur ab universo genere humano non posse errare, certus imperii, tam temporalis, quam spiritualis esset, nisi ipse nollet, in universum genus humanum, si dat enim, obediendum sibi esse in *temporalibus*, eo quod putatur non errare, tale imperii jus ei conceditur. Eodem spectat privilegium interpretandi Scripturas. Cujus enim est controversias, quæ ex diversa Scripturarum interpretatione oriri possunt, determinare, ejus est omnes simpliciter controversias determinare, cujus autem est hoc, ejusdem est imperium in omnes, qui agnoscunt, Scripturas esse Verbum Dei. Eodem spectat disputatio de *potestate remittendi & retinendi* peccata, sive de *autoritate excommunicandi*. Unusquisque enim, si mentis compos sit, obediet in omnibus simpliciter ei, cujus arbitrio credit se salvandum aut damnandum esse. Eodem spectat potestas *instituendi societates*, ab eo enim dependent, per quem exsistunt, qui quot Monachos, tot habet subditos quamquam in civitate hostium. Eodem spectat quæstio *de judice legitimi Matrimonii*. Cujus enim est judicatio ea, ejus quoque est cognitio causarum de hæreditate & successione

ſione in omnia bona & jura, non modo privatorum hominum, ſed etiam ſummorum Principum. Eodem quodammodo ſpectat *Cœlibatus Eccleſiaſticorum.* Cœlibes enim minus quam cæteri cohærent cum reliqua civitate. Et præterea incommodum non contemnendum eſt, neceſſarium eſſe Principibus vel Sacerdotium (quod magnum eſt vinculum civilis obedientiæ) amittere, vel regnum hæreditarium non habere. Eodem quoque ſpectat *Canonizatio Sanctorum*, quam Ethnici *Apotheoſin* appellarunt, nam qui ſubditos alienos tanto præmio allicere poteſt, talis gloriæ avidos ad quid libet audendum & faciendum inducere poteſt. Quid enim niſi honorem apud poſteros quæſiverunt *Decii*, aliique Romani, qui ſe devoverunt, & mille alii, qui in pericula incredibilia ſe conjecerunt? Controverſiæ de *Purgatorio & indulgentiis*, de qnæſtu ſunt. Quæſtiones de *libero arbitrio, de juſtificatione, de modo recipendi Chriſtum in Scramento*, Philoſophicæ ſunt. Sunt & quæſtiones de ritibus non introductis, ſed relictis in Eccleſia non ſatis purgata à gentiliſmo: ſed non eſt opus plures enumerare. Sciunt omnes, eam eſſe naturam hominum, ut diſſentientes de quæſtionibus, ubi agitur de *potentia*, vel *lucro*, vel *præſtantia ingenii*, alteri alteros convicientur & anathemati-

matizent. Non est ergo mirum, si dogmata fere omnia, postquam in caluerint homines disputando, dicantur ab his vel illis, *necessaria* esse ad ingressum in Regnum Dei, non modo ut contumaciæ nomine damnentur, qui ea non concedunt, id quod post Ecclesiæ sententiam verum est, sed infidelitatis: quod falsum esse ostendi supra ex pluribus evidentissimis Scripturæ locis; quibus addo hunc sancti Pauli: *Qui manducat, non manducantem non spernat; qui non manducat, manducantem non judicet. Deus enim illum assumsit. Alius judicat diem inter diem; alius autem judicat omnem diem: unusquisque abundet in suo sensu.* Rom. 14. v. 3. 6.

FINIS.

— 2 —

Hobbes
de cive